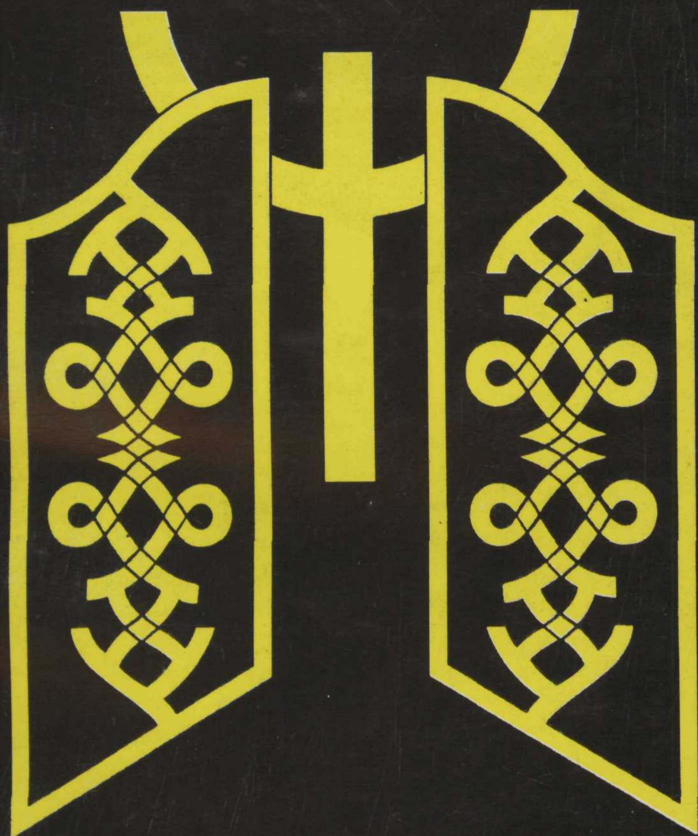
Iolanda Mitrofan   Cristian Ciupercă

PSIHOLOGIA RELAȚIILOR DINTRE SEXE

Mutații și alternative

MOTTO:

„Fă din femeie și bărbat un cerc rotund și extrage din acesta patrulaterul, iar din patrulater triunghiul. Fă un cerc rotund și vei obține piatra filozofală.“

(*ROSARIUM PHILOSOFORUM* – *apud* **C.G. JUNG**, *Psihologie și alchimie*, Ed. Teora, 1996).

IOLANDA MITROFAN CRISTIAN CIUPERCĂ

PSIHOLOGIA RELAȚIILOR DINTRE SEXE

Mutații și alternative

Coordonator:
Prof. dr. Iolanda Mitrofan
A contribuit:
Raluca Iosif

Editura Alternative
1997

Redactor: MIHAI TONTICI
Coperta: DORU GEORGE DUMITRESCU

I.S.B.N. 973-9216-25-0

CUPRINS

CAPITOLUL I

RELAŢIILE DINTRE SEXE - LABORATORUL SUBIECTIV AL DEVENIRII NOASTRE

1. Cuplul – sens şi semnificaţie

„Masculin – feminin", bărbat – femeie", „mascul – femelă" – iată o structură arhetipală bazată pe polaritatea principiilor, identificabilă de la planurile cele mai subtile, metafizice, ale existenţei, până la cele mai grosiere – ale biologicului primar.

Iată un cuplu de FORŢE COMPLEMENTARE tinzând către *armonie*, definindu-se prin *interacţiune şi integrare*, dar dezvoltându-se, totodată, una prin intermediul celeilalte.

Ne naştem într-o matrice bipolară – cuplul parental – substitut arhetipal al diadei divine (C.G. JUNG, 1994, p. 101), de cele mai multe ori dintr-o *experienţă de comuniune unică* (simultan trupească, afectivă, mentală şi spirituală) – cuplul erotic.

Continuăm marea aventură a existenţei, devenind noi înşine *personalităţi polarizate masculin sau feminin*, identităţi psihosexuale conştiente de sine. Ne exprimăm prin *sex-roluri* şi ne integrăm social sub semnul a ceea ce ne rămâne *specific* întreaga viaţă – apartenenţa fundamentală la unul dintre sexe.

Dimensiunea noastră psihologică este marcată profund de şansa de A FI şi de A TE REVELA în cadrul CONVIEŢUIRII ca bărbat sau ca femeie.

Există o *psihologie diferenţială a sexelor* care ne poate lămuri asupra multora dintre comportamentele noastre de succes sau de eşec, în circumstanţe specifice ale „întâlnirii" sexelor întru refacerea

unității. Ea fundamentează un domeniu atât de paradoxal – complic în esență și simplu în aparență, adesea neglijat, eludat sau subînțele de disciplinele pozitiviste – PSIHOSEXOLOGIA.

Obiectivul psihosexologiei este cunoașterea particularităților comportamentale ale celor două sexe în stabilirea, funcționarea și dezvoltarea relațiilor interpersonale – erotico-sexuale, interactive și de intercunoaștere. Acest domeniu își propune să explice și să evalueze, din perspectivă psihosocială, *experiențele de comunicare, comuniune, coevoluție și coexistență* în cadrul modelelor de viață duală (cuplul erotic și cuplul marital), precum și în cadrul familiei sau al alternativelor sale.

Psihosexologia își propune să abordeze diagnoza și terapia stărilor disfuncționale ale cuplului, din perspectiva analizei psihologice a *intimității* – care a suferit o progresivă degradare în lumea contemporană, precum și în contextul paradigmelor moderne ale abordării familiei (teoria sistemelor, modelele interacționist, structural și procesual, perspectiva dezvoltării sau a ciclurilor vieții, abordarea istorică, teoria conflictului și a rolurilor).

Problematica ce constituie „substanța" acestui domeniu se întemeiază pe câteva *premise teoretice*,fundamentate de studii și cercetări clasice și moderne, remarcabile în domeniu, ca cele aparținând lui S. FREUD, C. G. JUNG, W. REICH, J. EVOLA. Ele sunt susținute și de argumentele științifice ale psihologiei și psihosociologiei relațiilor intersexe (OLLIE POCS, J.C. COLEMAN, F. MACNAB, L. ROUSSEL etc.), de propriile noastre observații, cercetări și convingeri (I. MITROFAN, 1989, 1991, 1994), dar se conectează fundamental *la* și își trag seva *din* înțelepciunea textelor sacre aparținând diverselor religii și matrici spiritual-culturale, atât occidentale, cât și orientale. Dincolo de diferențele transculturale, dimensiunile mitică, magică, sacră și transpersonală (metafizică) ale cuplului erotic, le regăsim constant în toată istoria spirituală a omenirii, ca pe un *sens* și o *cale* de împlinire a ființei umane, de relevare a divinului din sine, de autodepășire și transmutare pe un plan mai înalt, în ordinea firii, de experimentare prin iubire a unificării cu Divinitatea. M. ELIADE,

S. HUTIN, C. G. JUNG, I. EVOLA, I. P. CULIANU, BHAGWAN SHREE RAJNEESH, YAMI LOPAMUDRA, MANTAK CHIA,ș.a.) au devoalat pentru noi multe dintre simbolurile, misterele și semnificațiile tezaurului de gândire magică, religioasă și filozofică a omenirii, cu privire la erotică.

Din perspectiva psihologiei, *relația dintre sexe* (erotico-sexuală și cognitiv-spirituală) *devine chiar „laboratorul subiectiv al „prefacerii" și maturizării personalității umane, alchimia experiențială*, prin care fiecare principiu arhetipal – masculin și feminin – se relevează pe sine, se desăvârșește *cu, prin și întru* împlinirea celuilalt, ceea ce permite transcenderea din profan în sacru, apropierea *de*, și comuniunea *cu Dumnezeu*. Așadar, *premisele* pe care ne sprijinim sunt:

1. Iubirea este sensul și „regula de aur" a întâlnirii fundamentale a sexelor, iar intercunoașterea și intercreația celor două personalități prin mutualitate – calea devenirii lor. Ea *nu* poate fi separată de sexualitate decât cu prețul alterării, devierii, regresiei sau eșuării în patologie.

2. Identitatea psihosexuală se dobândește prin experiența iubirii parental-filiale, dar se confirmă și se dezvoltă ulterior prin cea a iubirii erotice și conjugale. Apartenența genetică, biologică la unul din cele două sexe, deși determină traiectoria socială, în mare parte, nu garantează în totalitate formarea identității psihologice de sex, adecvarea, competența și satisfacția resimțită în exercitarea *sex-rolului.* Socializarea, modelele educaționale și evenimentele vieții de relație în contextul cultural, economic și istoric al lumii contemporane, adesea *pot perturba sau devia comportamentele de sex-rol*, grevând semnificativ psihologia masculină, ca și cea feminină. Armonia interpersonală a sexelor (I. MITROFAN, 1989) poate fi astfel periclitată, în măsura în care modelele comportamentale de sex-rol se îndepărtează de matricele lor originare, de structurile arhetipale („eternul masculin", „eternul feminin", animus-anima, după C.G. JUNG).

3. Cuplul erotic devine prin iubire, comunicare și intercunoaștere o *structură generativă* deschisă la schimbare, *autocreatoare*, o unitate

prin complementaritate. El angajează două forțe energetico-informaționale polare (masculin-feminin), care se intercompensează, interacționează, se revelează, se cunosc și se confirmă mutual, fuzionează, se dezvoltă și se transformă în ființe mature, autonome, libere.

4. Experiența iubirii (erotice și parentale) este simultan un *experiment de maturizare a personalității*, de dobândire *a forței și libertății interioare, de autoîmplinire.* Iubirea ne ajută să ne găsim și re-găsim pe noi înșine prin dăruire de sine și sacrificiu, și prin aceasta să ne situăm în dimensiunea transcendenței. A descoperi, trăi, „practica" și dezvolta iubirea ca mod de a fi, echivalează cu a deveni liber.

5. Experiența comunicării prin iubire determină și dezvoltă *conștientizarea de sine și de altul*, simultan în plan biologic, psihologic și spiritual. Ea favorizează *„transmutația de creștere a ființei"*, și prin aceasta *lărgește sfera cunoașterii* și crează premise pentru „trezire cognitivă" în planul supracunoașterii, al supraconștientului.

6. În cuplu și în familie, fiecare devine „co-cauză" și „co-efect" în evoluția celuilat și, respectiv, celorlalți. Astfel, „laboratorul subiectiv" al familiei experimentează transformarea potențialităților fiecăruia, fie în împlinire, armonie și realizare de sine, fie în factori de mutilare sufletească, dizarmonie și pierdere de sine. „Partener", „părinte" și „fiu" sunt cele trei ipostaze care permit ființei umane autoconștientizarea, maturizarea și autodezvoltarea – *procesul complex al creației de sine*, în efortul perpetuu de transpersonalizare, de unificare cu Dumnezeu. În procesul devenirii și desăvârșirii de sine, *cuplul* și *familia* sunt „calea", „mijlocul" și „șansa", ca matrice fundamentală a vieții. De aceea „fractura" spirituală, morală, psihologică și alterarea integrității biologice afectează chiar procesul devenirii ființei. În și prin familie, omul accede și apoi încorporează, asimilează și participă la valorile spirituale, religioase, culturale, materiale. Aceasta îi permite, în cadrul mai larg al societății, să-și activeze resursele creatoare și să se inscrie, la rându-i, ca participant activ, conștient, „trezit", în marea creație universală.

7. Comunicarea erotică și cea de tip familial reflectă și se supun în esență legilor armoniei și creației „în univers", conform principiului

funcțional holonomic („partea reflectă și reproduce întregul, după cum întregul se regăsește în parte"). Și dacă tendințele entropice ale ecosistemului conduc la haos prin sustragerea, ignorarea sau nerespectarea principiilor armoniei funcționale, tot așa degradarea și pervertirea erotică, dizarmonia familială și înstrăinarea de sensul originar, inseră condiția individuală în psiho și sociopatologie, cu reflexe directe asupra condiției somatice (conform viziunii holiste).

Multe din decriptările simbolice ale miturilor, credințelor religioase și filozofiilor orientale și occidentale, deopotrivă, ne oferă argumente în sprijinul afirmațiilor de mai sus.

Cuplul, în planul vieții profane, reface simbolic „oul cosmic primordial", figurat antropomorfic prin mitul androginului (de care amintește PLATON în „Banchetul"), ca unitate fundamentală ce anulează contrariile. „Fie că acest mit este evocat în anumite mistrasimuri privind starea androgină a lui Adam, ori în doctrinele gnosticilor creștini, androginia este prezentată ca o stare inițială ce trebuie redobândită. Bărbatul și femeia aveau în forma lor primitivă, potrivit unei tradiții, un singur trup, înzestrat cu două fețe; Dumnezeu l-a despărțit, dând fiecăruia câte un spate. De abia de acum înainte bărbatul și femeia vor începe o existență diferențiată. A spune, potrivit mitului Facerii – că Eva este scoasă din coasta lui Adam, înseamnă că întregul omenesc este nediferențiat la origine" – precizează J. CHEVALIER și A. GHEERBRANT în Dicționar de Simboluri (vol. 1-A-D-, Ed. Artemis, București 1994, pag. 98). „A deveni unul singur este țelul vieții omenești", iar dumnezeirea la care omul aspiră presupune redobândirea pierdutei androginii a lui Adam cel scindat de către Adam cel nou, cel slăvit. La această unitate se referă mai multe texte din Noul Testament (op. cit. p. 98). Descoperind în Epistolele Sfântului Pavel și în Evanghelia după Ioan, androginia drept una dintre caracteristicele perfecțiunii spirituale, MIRCEA ELIADE scrie: „Într-adevăr a deveni mascul și femelă, sau a nu fi nici mascul, nici femelă, reprezintă expresiile plastice prin care limbajul se străduiește să descrie metanoia, schimbarea, răsturnarea totală a valorilor. A fi mascul și femelă este la fel de paradoxal ca și faptul

de a redeveni copil, de a te naşte din nou, de a trece prin partea cea strâmtă (Méphistophèles) et L'androgyne", Paris, 1962, p.132). Masculinul şi femininul nu constituie decât unul din aspectele multiplicităţii de opoziţii chemate să se întrepătrundă din nou" (op. cit. p. 99).

Ideea o regăsim în religiile greacă, egipteană, iraniană, nordice, chineze şi indiene. Întâlnirea magică a sexelor transpare în dualităţile cosmice: soare-lună, zi-noapte, lumină-întuneric, cer-pământ, foc-apă, căldură-frig, în perspectiva alchimică – sulf-mercur, în principiile polare ale filozofiei chineze – Yin-Yang, sau în cele ale spiritualităţii indiene tantrice – Shiva-Shakti – corespondenţi divini ai cuplului sexual. Zeul Shiva este simbolul puterii transcedentale, cunoscător şi revelator al secretelor sexuale. Partenera sa, zeiţa Shakti exprimă energia înţelepciunii intuitive, cea care se lasă iniţiată, principiu receptiv-pasiv şi totodată matriceal-creator, dar şi cea care iniţiază deopotrivă.

„Zeiţa sălăsluieşte în toate femeile, iar Stăpânul Suprem în toţi bărbaţii" (JVALAVALI VAJRAMALA-apud N. DOUGLAS şi PENNY SLINGER, 1994, p.217). Principiile polare sunt reunite prin iubirea sexuală, prefigurând aceeaşi „fiinţă dublă" – androginul, având simultan atributele ambelor sexe dar transgresându-le. Identificăm aceeaşi simbolistică în mitologia japoneză prin dualitatea masculin-feminin – „izanagiizanani", amalgamate la origini în oul haosului.

„Acest androgin ritual reprezintă, aşa cum subliniază M. Eliade, totalitatea forţelor magico-religioase solidare ale celor două sexe... Potrivit viziunii eshatologice a mântuirii, fiinţa îşi recuperează o plenitudine, în care separarea sexelor se anulează. Iată ce evocă *taina căsătoriei* în nxenumărate texte tradiţionale... Cu toate acestea, credinţa universal afirmată în unitatea originală pe care omul o recapătă post-mortem, este însoţită, de asemenea, în majoritatea sistemelor cosmogonice, de *necesitatea imperioasă de a diferenţia total sexele în lumea noastră*. Pentru că – şi aici credinţele străvechi se întâlnesc cu cele mai actuale descoperiri ale biologiei, fiinţa umană nu se naşte niciodată complet polarizată din punct de vedere sexual" (J. CHEVALIER, A. GHEERBRANT, op. cit. p.98).

Studiile psihanalitice ale lui S. FREUD, bazate pe o bogată cazuistică psihopatologică, vin să confirme primatul bisexualităţii psihice în fazele primare ale dezvoltării personalităţii. Diferenţierea bărbat-femeie se produce net abia la pubertate, deşi „fireşte, predispoziţiile masculine şi feminine sunt bine cunoscute încă din anii copilăriei; dezvoltarea inhibiţiilor sexualităţii (pudoare, greaţă, milă, ş.a.m.d.) are loc la fetiţă mai de timpuriu şi întâlneşte mai puţină rezistenţă decât la băieţi" (S. FREUD,1994, p.139), dar activitatea autoerotică a zonelor erogene, ca primă formă de manifestare a sexualităţii, este aceeaşi la ambele sexe şi datorită acestei coincidenţe, „posibilitatea unei deosebiri între sexe, aşa cum apare ea după pubertate, este redusă în copilărie".

„Ţinând seama de manifestările sexuale autoerotice şi masturbatorii, conchide FREUD – s-ar putea stabili principiul că sexualitatea fetiţei are un caracter integral masculin, iar dacă am şti să dăm noţiunilor „masculin" şi „feminin" un conţinut mai determinat, principiul formulat mai sus s-ar lăsa înlocuit de afirmaţia că libidoul ar fi de regulă şi în mod logic de natură masculină, fie că apare la bărbat, fie la femeie şi făcând abstracţie de obiectul său, indiferent de faptul că este vorba de un bărbat sau femeie".(op.cit. p,139).

FREUD acordă o importanţă decisivă bisexualităţii originare, fără de care, consideră el, „cu greu am putea înţelege cu adevărat manifestările sexuale la bărbat şi femeie" (idem, op. cit. p.140).

Din nefericire, *înţelegerea parţială a mecanismelor dezvoltării psihosexuale* şi corelaţia lor cu psihologia sexelor, cu relaţiile atât de imprevizibile şi dramatice dintre sexe (acoperind un registru de înaltă tensiune, de la sublim la abject, de la divin la ridicol, caricatural şi vulgar) – nu a reuşit să ofere încă explicaţii profunde şi valide fenomenelor interacţionale dintre sexe, nefericirii mereu crescânde a cuplurilor şi familiilor.

Într-o carte de excepţie („Metafizica sexului", 1958), IULIUS EVOLA, despre care FAUSTO ANTONINI afirma în Eseul introductiv (v. traducerea românească în Edit. Humanitas, 1994) că a prins în cleştii cercetării dialectice şi ai adevărului, nodulii dureroşi ai unei

omeniri în descompunere" (p. 21) – relevează sensul autentic al întâlnirii sexelor – cel *metafizic* care justifică *indisociabilitatea spiritualității, sentimentelor* și *sexualității.*

„Sexul este cea mai mare forță magică a naturii", în el acționează un impuls care prefigurează misterul Unului, chiar dacă aproape totul, în relațiile dintre bărbat și femeie, se degradează în îmbrățișări animalice, se descompune și se risipește în sentimentalisme fade sau în regimul domesticit al legăturilor socialmente autorizate... Și totuși, dacă în existența obișnuită se manifestă involuntar un reflex al unei transcendențe trăite, asta se întâmplă prin sex... Pentru omenirea comună doar sexul procură, fie și doar în extazul, în mirajul sau în trauma obscură de o clipă, deschideri dincolo de condiționările existenței pur individuale. Acesta e adevăratul fundament al însemnătății, neegalată de nici un alt impuls pe care dragostea și sexul au avut-o și o vor avea întotdeauna în viața umană" (J.EVOLA, op. cit. p. 409).

Și totuși „toți exaltă astăzi viața, dar continuă să exalte și ceea ce distruge viața, și anume, sciziunea schizofrenică dintre sex și sentiment, dintre dragostea sacră și dragostea profană, dintre puterea orgasmului cosmic și puterea orgasmului divin", precizează, nu fără amărăciune, FAUSTO ANTONINI (op.cit. p.22).Psihoterapeutul existențialist american ROLLO MAY, susținea ideea că adevărata represiune în Occident nu e represiunea sexului, ci *reprimarea unității dintre sex și sentiment,* la care ANTONINI adaugă: „dintre sex, sentiment și iubire sacră". „Orgia sexului la care asistăm astăzi, filmele sexy, pornografia invadatoare, sex shopurile, ș.a.m.d., reprezintă încă o acțiune a reprimării, fiindcă atâta timp cât sexul e vulgarizat, fiziologizat, terfelit, debarasat de orice obligație și cvasiironico-sarcastic, sexul nu mai e spirit, nu e aventură, nu e noutate, nu e creație, nu e dăruire, nu e descoperire, nu e tremur și cutremur" (idem, op.cit.p.21).

Destinul individual, ca și cel familial sunt strâns împletite cu traiectoria socialului și cu cea a valorilor cultural-spirituale. Imaginea, adesea alterată până la grotesc și absurd, pe care ne-o oferă unele

dintre *simulacrele familiei contemporane* sau noile tipuri de relații intersexe, suscită întrebări, explicații, prognoze.

Cercetătorii familiei și ai comportamentului sexual se lasă tot mai tentați de evaluarea „pulsului" interacțional familial sau diadic, operând cu metodologia psihodiagnostică a cercetării psihosociale (scale de auto și interapreciere, chestionare de opinie, anchete sociale, rapoarte, studii prognostice etc.). Și totul se rezumă la statistici, prognoze, adesea neliniștitoare, reevaluări și reinterpretări, clasificări și grupări, tipologii și modele evaluative, uneori chiar și explicative. Dintr-o altă perspectivă (clinică, psihopatologică și psihoterapeutică), studiile de caz vin să infirme sau să confirme supoziții și aserții psihosociale, reformulând probleme și căutând explicații mai nuanțate.

Așa încât, *relația sexelor, căsătoria și familia sunt astăzi cuprinse în analize statistice și observații empirice, oferindu-ne un tablou pe cât de diversificat, pe atât de confuz și greu previzibil în evoluția sa.* Și nu întâmplător, în 1989, un psihosociolog francez – LOUIS ROUSSEL ne propune o carte cu titlul „La famille incertaine".

Mișcarea generoasă a terapiilor de familie și multiplicarea strategiilor de asistență și consiliere premaritală, maritală sau de mediere a violenței familiale, încearcă să ofere totuși răspunsuri, posibilități, speranțe...

2. Căsătoria – o experiență de maturizare a personalității

De ce studiem căsătoria și familia? Cum le definim? Răspunsul la aceste întrebări ne este necesar pentru a înțelege mai clar relațiile dintre sexe, pornind de la adevărul că, pentru majoritatea dintre noi, cea mai mare parte a vieții se desfășoară în cadrul unei structuri familiale sau de model familial, recunoscute sau nu instituțional, sub numele de căsătorie.

Dacă am încerca să definim familia, am fi probabil infuențați de tipul de structură familială în care am trăit sau trăim. Tot așa, definirea căsătoriei ar fi reflexul propriilor noastre stereotipii socio-

culturale, dobândite prin educație sau al explicațiilor personale, la rândul lor influențate de atitudini și norme sociale.

Relațiile dintre un bărbat și o femeie, în cadrul și în afara căsătoriei, ca și relațiile dintre părinți și copii sunt însă mult mai complexe decât le-ar putea reda orice definiție. Într-adevăr este posibil să fi traversat fiecare dintre noi, variate tipuri ale relației bărbat-femeie. Putem fi căsătoriți, divorțați, văduvi, celibatari, putem trăi „împreună cu cineva", pe „lângă cineva" sau „printre relațiile cuiva". Este posibil să ne fi confruntat cu diverse probleme în viața de familie, să avem o anumită experiență personală. Ea ne determină anumite percepții asupra căsătoriei și familiei, influențate tocmai de trăirile unice pe care le-am avut în relațiile intime, în relațiile cu părinții sau cu proprii noștri copii. Ea face ca fiecare să avem *explicații unice* față de partenerul ales, față de căsătorie și față de familie. Cu toate acestea, studiul căsătoriei și familiei este necesar, având în vedere identificarea întrebărilor și problemelor *comune* pe care și le pun și cu care se confruntă majoritatea oamenilor:

- cum să-mi găsesc un partener(ă)?
- mă voi căsători și cu cine?
- aș putea fi fericit cu el (ea)?
- de ce nu suntem fericiți în familie?
- de ce viața noastră sexuală este nesatisfăcătoare?
- de ce copiii noștri nu sunt fericiți, realizați sau au eșuat?
- de ce nu putem comunica în familie?
- să divorțez și de ce ? Cum voi face față divorțului? Ce va urma apoi?
- să mă recăsătoresc și de ce?
- ce schimbări se vor produce în familia mea când voi fi vârstnic?
- de la conflict – la violență familială? De ce?
- comportamentul meu sexual mă face nefericit. De ce?

Și lista „de ce"-urilor ar putea continua...
Dar să examinăm câteva definiții:

Ce este căsătoria? Toate definițiile avansate de autori au în comun câteva elemente-cheie: oamenii, relațiile sociale și sexuale, reglementarea și sancționarea socială a relațiilor dintre sexe.
De exemplu:

- „Uniunea sexuală, legitimată social începând cu un anunț public, introducând ideea de permanență și asumându-și mai mult sau mai puțin explicit un *contract* care precizează drepturi și obligații între soți și față de fiecare copil pe care aceștia îl au" (STEPHENS, 1963 p.5.).
- „Uniune de indivizi acceptați social în roluri de soț-soție, cu funcții – cheie în legitimitatea parentalității „ (REISS, 1980, p.50).
- „Uniune, sancționată social, între un bărbat și o femeie care se așteaptă să joace rolurile de soț și soție" (O. POCS, 1989, p. 8).

Căsătoria legală angajează un contract între două persoane care trebuie să aibă *o anumită vârstă minimă* și *sexe diferite*. Aceste condiții sunt însă *variabile* în diverse țări, în raport cu legislația respectivă (ex. unele țări recunosc și căsătorii între parteneri de același sex). Soții trebuie să fie capabili să-și dea consimțământul legal, să fie sănătoși, competenți mental, să nu fie minori; ei trebuie să fie liberi de orice altă relație atunci când se angajează în căsătorie și să aibă relații sexuale prin care „să consume" căsătoria, conform angajamentului benevol mutual.

Dar ceea ce este acceptabil pentru căsătorie din punctul de vedere al unora, poate să fie atât de diferit din punctul de vedere al altora... Așa de pildă, o serie de persoane acceptă căsătoria între homosexuali sau diferite forme de poligamie.

Diferențele culturale introduc diferențe mari în căsătorie.

Din perspectivă psihologică, a defini căsătoria înseamnă a vorbi despre o „relație psihologică" între doi oameni constienti, ea fiind „o construcție complicată, alcătuită dintr-o serie întreagă de date subiective și obiective, având indiscutabil o natură foarte eterogenă" (C.G. JUNG, 1994, p. 63).

Căsătoria este calea unor prefaceri psihologice ale personalității, prilejuind „la vremea amiezii vieții" „metamorfozarea dintr-o stare

în care omul e doar unealtă naturii sale instinctuale, într-o altă stare în care nu mai e unealtă, *ci el însuși, rezultat al prefacerii naturii în cultură și a instinctului în spirit*". (op. cit. C.G. JUNG, p.73). „Calea trecerii este însă lungă și cei mai mulți rămân împotmoliți pe această cale. Dacă toată această evoluție sufletească în și prin căsătorie ar putea fi lăsată inconștientă, așa cum se întâmplă la primitivi, prefacerile acestea ar putea avea loc fără prea mari conflicte și fără rost", comentează JUNG, dar condiția omului civilizat este un continuu proces de *conștientizare* de sine, iar căsătoria îi oferă cadrul și mijlocul optim de o a face. Dar cum nu există conștientizare fără suferință, transformarea relației psihologice dintre soți, dintr-o relație de *natură colectivă* (limitată la țelul biologic, instinctiv, de perpetuare a speciei), într-o *relație individuală* (între două persoane conștiente de sine) nu se poate face decât cu prețul unor „zguduiri și crize". „Despre o asemenea relație putem vorbi abia atunci când natura motivațiilor inconștiente este cunoscută, iar identitatea originară, în mare parte înlăturată" (idem, op.cit.,p. 68). Jung consideră că momentul semnificativ al prefacerilor individuale prin și în căsătorie este „intrarea în a doua jumătate a vieții", momentul celei mai mari înfloriri când „pasiunea își schimbă fața și se numește de acum datorie, orice «vreau» devine un inexorabil «trebuie», iar întorsăturile de drum, surprizele și descoperirile de altădată, devin obișnuințe. Vinul a fiert și începe să se limpezească. Omul capătă tendințe conservatoare, dacă totul merge bine. Privește adesea, fără să vrea îndărăt și nu înainte și începe să-și dea socoteală de felul cum i s-a scurs viața până acum. Își caută adevăratele motivații și face descoperiri. Privirea critică asupra sa însuși și asupra propriului destin îi oferă prilejul de a-și cunoaște felul de a fi. Dar cunoașterea acestor lucruri nu vine de la sine... Conștientul zorește încă înainte, ascultând oarecum de propria sa inerție; inconștientul trage însă îndărăt, căci forța și voința lăuntrică de extindere sunt epuizate. Această lipsă de unitate cu sine însuși produce nemulțumire, iar neconștientizarea propriei stări duce, de regulă, la proiectarea motivelor asupra soțului sau soției. Se instalează astfel o atmosferă critică, condiție indispensabilă conștientizării.

Firește, această stare nu se instalează de regulă la ambii soți, simultan. *Nici cea mai reușită căsătorie nu poate șterge cu desăvârșire particularitățile individuale, astfel ca stările soților să fie absolut identice* (subl. noastră). Îndeobște unul dintre soți își găsește locul în căsătorie mai repede decât celălalt. Unul, bazat pe un raport pozitiv cu părinții, va avea puține dificultăți sau nu va avea dificultăți deloc în adaptarea sa la celălalt, pe când celălalt se va împiedica, poate, de o profundă legătură inconștientă cu părinții. De aceea, va ajunge abia mai târziu la o deplină adapatare, și adaptarea aceasta, fiind obținută mai greu, se va menține poate mai multă vreme" (idem, op. cit., p. 69).

Din punctul nostru de vedere, *căsătoria sau parteneriatul substitutiv ei este un proces interpersonal al devenirii și maturizării noastre ca personalități*, de conștientizare, redirecționare și fructificare a tendințelor, pulsiunilor și afinităților inconștiente, de *autocunoaștere prin intercunoaștere*. Scopul ei este *„creșterea personală"* prin experiența conjugalității și parentalității.

Dragostea sexuală și *dragostea parentală* constituie *pilonii esențiali ai acestei experiențe de „creștere", prin intermediul căreia noi „experimentăm", de fapt, relația noastră personală cu Dumnezeu.* Astfel, Biblia utilizează semnificativ termenul de „a cunoaște" pentru a defini unirea intimă dintre soți (Adam a cunoscut-o pe Eva – Geneza 4:1, iar Iosif „n-a cunoscut-o" pe Maria până după nașterea lui Christos), tot așa, după cum îl putem cunoaște pe Dumnezeu. „Omul săvârșește actul sexual ca o persoană întreagă. Dintre toate creaturile, el este singurul care folosește rațiunea atunci când alege să aibă o relație sexuală.

Soțul și soția sunt singurele creaturi capabile să obțină unitate spirituală și o mai profundă cunoaștere reciprocă prin intermediul relației sexuale. Să ne gândim numai la felul în care sunt proiectate trupurile bărbatului și femeii. Chiar și prin actul sexual propriu-zis ni se reamintește că aceasta este o relație între două *persoane*, nu doar între două trupuri, căci nu este o întâmplare faptul că omul este singura creatură a lui Dumnezeu care „săvârșește actul sexual stând față în față" (E. WHEAT, GAYE WHEAT, 1993, p. 22).

Căsătoria este o „experiență trăită" și care nu poate fi cu adevărat înțeleasă decât din interiorul trăirii. Adesea *parcurgerea unei căsătorii este descoperirea unui drum personal*, irepetabil. Pentru că orice căsătorie este o șansă unică, un potențial ce „conține împlinirea", dar nu orice potențial se transformă automat în realitate.

JACK ȘI CAROLE MAYHALL (1992, p. 202) încearcă să se apropie de înțelegerea căsătoriei ca de „o uriașă enigmă, un labirint colosal. Ea este agonia acomodării, a durerii și plăcerii, a încântării și dorințelor. Este un amestec de pământ cu extatic, de obișnuit cu romantic. Vine în valuri, picături și torente. Zilele conțin tunete, raze de soare, grindină, vânt și ploaie. Nuanțele ei sunt spectrul curcubeului, având predominanțe de roșu, purpuriu, galben și gri. Este intimitate, depărtare, apropiere. Este o melodie liniștitoare, un roman pământesc, un mister obscur, cea mai mare piesă de pe pământ. Căsătoria constă într-o mulțime de alegeri. Alegi să iubești, să înțelegi, să te bucuri, să cunoști. Alegi... căsătoria."

CAPITOLUL II

FAMILIA ÎNCOTRO? STRUCTURI ȘI METAMORFOZE CONTEMPORANE. TRANSLAȚII ȘI ALTERNATIVE.

1. Criza familiei – aparență și realitate

«Putem, oare vorbi de o agonie a cuplului conjugal? Ar putea familia să mai fie o oază, în mijlocul unei societăți agresive și nevrotice? Am putea spune că, imposibilitatea la care ne obligă societatea de a ne contopi cu ea, este cea care – în pofida propriilor sale deziluzii – menține citadela dragostei? Sau că, așa cum nimeni nu poate fi fericit într-o lume nefericită, soții ar urma să-și verse, în interiorul celulei conjugale, toată ura, oboseala, spaima sau indiferența pe care le înmagazinează în lumea de afară?» (P. BRUCKNER, A. FINKIELKRAUT, 1995, p. 136–137).

Sunt întrebări, alături de multe altele, ce-și vor căuta răspunsurile și în această lucrare, sunt probleme psihosociale de importanță vitală ale lumii contemporane, pentru că indubitabil – cuplul este o oglindă fidelă în care se reflectă speranța sau deznădejdea ei.

Asistăm în acest sfârșit de mileniu la ceea ce Pascal Bruckner și Alain Finkielkraut numesc a fi o *„nouă dezordine amoroasă"*. Nu atât nouă – căci nu pregătește o alternativă sau o altă dominație – cât dezordonată, căci distruge o stare existentă, instalează o criză, seamănă debandadă. Autorii citați consideră că actuala dezordine se naște într-o lume ce nu mai este îndrăgostită, dar care este influențată de o serie de fenomene (revolta femeilor, a minorităților sexuale etc.)

ce au o mare capacitate de perturbare în sfera socio-politică şi o imensă doză de imprevizibilitate. Această dezordine „nu se mulţumeşte să fie opusul ordinii, ci – ceea ce este mult mai tulburător – o dezorientează, o lipseşte de axa ei" (BRUCKNER, FINKIELKRAUT, 1995, p.10).

Şi dacă dezordinea este o stare generală, apariţia şi accentuarea acesteia în domeniul cuplului nu este decât o reflectare şi o consecinţă a haosului în care se mişcă lumea contemporană.

Însă nu trebuie ignorat faptul că încă *e foarte greu de abordat problematica familiei şi mai ales a disoluţiei acesteia*, pentru că ea a reuşit să se înveşmânteze în formele liturghice ale unei vieţi religioase şi spirituale, integrându-se – până la anchilozare – în viaţa economică, juridică şi politică a societăţii. În asemenea împrejurări, este lesne de înţeles pentru ce familia a păstrat atât de multă vreme caracterul sacrosant care interzicea orice cercetare critică (Costa-Foru, 1945). Cu toate acestea, familia este o *realitate vie*, care fără a-şi pierde sensul fundamental sacru, este supusă cu violenţă dezordinii cotidiene a profanului, traversând o criză fără precedent. Degradare şi alienare, mutaţii şi restructurări în stilurile de viaţă familiară, rătăciri şi experimente şi – de ce nu – o căutare frenetică şi o încercare continuă de re-sacralizare a relaţiei fragilizate dintre sexe, toate acestea constituind tabloul policrom al familiei contemporane, ce naşte inevitabil şi obsedant întrebarea: **ÎNCOTRO?**

Vom pleca de la constatarea potrivit căreia, caracteristica cea mai de seamă a vieţii sociale este aceea că societatea – în ansamblul ei – nu este încremenită, nu este un fenomen static, ci este veşnic supusă unei deveniri, ale cărei forme viitoare nu pot fi prevăzute cu precizie. Aşa cum aprecia Xenia Costa-Foru încă din 1945, în mijlocul acestei societăţi, fragmentul de societate care este unitatea familiei (care este legat funcţional, atât de om, cât şi de totalul social din care face parte) va varia şi el, cu mijloace veşnic noi, în faţa unei lumi veşnic schimbătoare.

Dar o observaţie de bun-simţ relevă faptul că în nici o altă perioadă istorică ori socială nu s-au înregistrat schimbări atât de

radicale în ceea ce priveşte valorile familiale, ca în ultimul deceniu. Ritmul de viaţă trepidant, stresul de suprasolicitare, nevoia de adaptare la nou, mirajul modelelor extravagante, alienarea spirituală, problemele existenţiale grave, eul individual şi colectiv, din ce în ce mai depersonalizat, au modificat fundamentul solid al familiei, conferindu-i noi roluri şi destinaţii.

Valorile trecutului se prăbuşesc continuu şi ireversibil, şi o dată cu acestea se *diminuează* importanţa şi ataşamentul faţă de instituţia familiei, se *redimensionează* structura şi funcţiile fundamentale ale ei.

Nu-i mai puţin adevărat că aceste modificări afectează în mod diferit societăţile, în funcţie de o serie de factori (dezvoltarea economică, legislaţie, nivel cultural etc.). Dar atâta timp cât fluctuaţia valorilor este aşa de rapidă, este aproape inevitabil ca schimbarea să nu atingă orice societate, într-o măsură mai mare sau mai mică.

Mai mult, se poate observa că orice domeniu al realităţii sociale este afectat, iar ceea ce se întâmplă cu familia reprezintă, până la un anumit punct, o reflectare a crizei prin care trece societatea, o imagine a mutaţiilor semnificative ce au răscolit contemporaneitatea, în trecerea de la tradiţional la modern.

Prezentul ne oferă *seturi de valori diferite*, iar diversitatea se impune cu tot mai multă putere în faţa uniformităţii. Tocmai de aceea, suntem *martorii unei oferte spectaculoase şi atrăgătoare în materie de relaţii interpersonale*. Din această perspectivă, familia s-a adaptat cu uşurinţă pulsiunilor schimbării, cu toate că mulţi specialişti o vedeau impenetrabilă şi indestructibilă, baza unei stabilităţi într-o lume guvernată de haos.

Care au fost cauzele ce au împins relaţiile dintre parteneri către forme de convieţuire, alternative la căsătorie? De ce s-a schimbat structura familiei într-o asemenea măsură, într-o perioadă relativ scurtă de timp?

Aceste interogaţii apar cu necesitate, dacă stăm să ne gândim că, decenii de-a rândul, am considerat familia monogamă drept o garanţie morală, generatoare de statornicie, siguranţă şi credibilitate. Au apărut însă reacţii din ce în ce mai „violente", ce căutau să

argumenteze faptul că monogamia nu face decât să *îngrădească* libertatea persoanei și să *constrângă* (prin lege, chiar și prin biserică) individul în alegerile sale.

Indiferent că aceste argumente sunt sau nu obiective ori credibile, indiferent de opțiunile noastre pentru o formă de conviețuire sau alta, investigarea familiei – din perspectivă specifică sociologiei, psihologiei, pedagogiei, eticii etc – conduce la o concluzie clară și anume aceea că, *familia străbate o etapă critică,* că ea *manifestă semne de criză.*

Această concluzie concordă cu ceea ce prevedea Sorokin, încă din 1940: „Familia, ca uniune sacră a soțului și soției, a părinților și copiilor, va continua să crească până ce va dispărea orice diferență între căsătoriile sancționate social și relațiile ilicite între parteneri. Copiii se vor separa din ce în ce mai devreme de părinți. Familia va deveni o simplă coabitare accidentală a femeii și bărbatului, căminul devenind un adăpost al relațiilor sexuale" (apud. M. VOINEA, 1993).

Din această perspectivă, deceniul opt ar putea marca, în istoria psihosocială a familiei, momentul critic al proliferării semnificative a modelelor familiale, sub semnul dezinstituționalizării tot mai accentuate. Cuplurile, deși păstrează nostalgia unei solidarități afective și sociale definitive, visează și acționează în spiritul păstrării unei *disponibilități permanente.* (I. MITROFAN, 1994).

Bunăoară, „Vingt et Unième Rapport sur la Situation Demographique de la France", 1992, consemnează următoarele trăsături definitorii ale vieții conjugale și familiale: extinderea coabitării în afara căsătoriei; reculul nupțialității și creșterea numărului de nașteri în afara căsătoriei; creșterea numărului divorțurilor și, implicit, a menajelor monoparentale etc. (C. CÂRȚÂNA, T. TONE, 1994).

În jurul anilor'70, Andrée Michel se întreba de ce s-a renunțat la structura familiei patriarhale, dincolo de revoluția industrială. Răspunsul gravita în jurul ideii că schimbarea a fost impusă de condițiile de trai. Ea a avut loc pentru că membrii familiei nu aveau nimic de pierdut schimbând structura ei internă, ci numai de câștigat. Reținem însă că, bărbații, primii interesați, au fost principalii autori ai acestei schimbări.

La fel de bine ne putem întreba de ce se renunță acum la structura familiei nucleare, dincolo de revoluția sexuală. Și am putea răspunde că schimbarea a fost impusă de *modificarea valorilor.* Ea a avut loc pentru că membrii familiei nu mai aveau nimic de pierdut, schimbând structura internă, ci numai de câștigat. Reținem însă că femeile, primele interesate, au fost principalele autoare ale acestei schimbări.

Un lucru cert este că revoluția industrială a impus renunțarea la structura familiei patriarhale, iar revoluția sexuală impune, la rândul ei, detașarea de structura familiei nucleare.

Dacă ne-am întreba, în continuare, ce se înțelege prin „revoluție sexuală", răspunsul ar fi ușor de găsit. Și aceasta pentru că fiecare autor înțelege altceva. Unii se referă la comportamentul tineretului, care descoperă atitudini noi în raport cu sexualitatea, alții se referă la emanciparea femeii, care se preocupă de aspectele științifice ale sexualității ș.a.m.d. MARIA MÂNDRU–UNGUREANU surprinde aceste aspecte și constată că există totuși o schimbare (evolutivă ori nu, dar reală), schimbare explicată ca fiind o consecință a următoarelor fenomene:

– descoperirea multiplelor tehnici contraceptive;
– creșterea importantă în domeniul mijloacelor informaționale;
– apariția unor numeroase studii științifice despre sexualitate;
– reevaluarea noțiunilor de feminitate și masculinitate, mult timp considerate ca absolute etc.

Aceste fenomene, și nu numai diversitatea comportamentelor sexuale sau precocitatea în stabilirea raporturilor sexuale, vor duce la transformări profunde în toate aspectele legate de sexualitate (M. UNGUREANU, 1994, p. 35). Bineînțeles că aceste transformări nu sunt liniare, ci întâmpină o serie de dificultăți.

De exemplu, un obstacol serios este *diferența între ideologiile generațiilor.* Unii se declară deschis adepții vieții fără restricții, orice cale de satisfacere a plăcerii sexuale considerând-o morală. Alții însă, mai tradiționali, consideră multe din activitățile curente – mai ales ale tineretului – ca fiind lipsite de valoare morală.

Oricum, erotizarea societății și libera circulație a cunoștințelor de sexologie au condus la forma exprimată de mai mulți autori sub

termenul de „democratizare sexuală". Deplina satisfacție sexuală a devenit o dorință a majorității indivizilor, care cred că îndeplinirea acestei dorințe este un drept al lor absolut. Se ajunge, astfel, la o concepție mecanică a sexualității: înlocuirea partenerului permanent cu un altul, care – vrem, nu vrem – este o realitate indiscutabilă (M. UNGUREANU, 1995).

Pe de altă parte, alarmanta cifră a cuplurilor conjugale nefericite în intimitate, a cuplurilor disfuncționale care persistă, de cele mai multe ori, spre a salva aparențele (de frica oprobiului public sau a alternativei singurătății, din teama pierderii unui anumit confort economic etc.), ridică o mulțime de semne de întrebare privind cauzalitatea acestor fenomene.

Una din teoriile ce încearcă să explice regresul înregistrat de familia nucleară, privit prin prisma numărului în creștere a cuplurilor conjugale disfuncționale, se referă la *accentuarea idealurilor individualității.*

Vom înțelege prin aceasta faptul că individul se îndreaptă – tot mai clar – către un stil de viață bazat pe o relativă izolare față de restul semenilor, impunând între el și aceștia o anume distanță, „creându-și o mică societate pentru folosul său și lăsând marea societate în seama ei" (A. TOCQUEVILLE, 1995, p. 109).

Pentru a înțelege mai bine la ce se referă accentuarea idealurilor individualității, vom porni de la exemplul oferit de Tocqueville în celebra sa lucrare „Despre democrație în America".

Acesta pleacă de la ideea potrivit căreia, la popoarele aristocratice, familiile rămâneau – timp de secole – în aceeași stare și, adesea, în același loc. Un om își cunoștea aproape întotdeauna strămoșii și îi respecta. Își crea îndatoriri atât față de ei, cât și față de strănepoți și i se întâmpla frecvent să își sacrifice plăcerile personale pentru aceste ființe, care nu mai existau sau care nu se născuseră încă.

Dimpotrivă, în vremurile moderne, devotamenul față de un om este mai rar. Legătura dintre sentimentele umane slăbește, și aproape că se pierde. Noi familii apar necontenit din neant, altele cad fără încetare în el, iar toate cele care rămân își schimbă înfățișarea. Îi uităm cu ușurință pe cei care ne-au precedat și nu avem nici o idee despre cei care ne vor urma.

Tocqueville conchide că, în societatea contemporană, „oamenii își sunt suficienți lor înșiși. Ei nu (mai) datorează nimic nimănui și nu așteaptă nimic de la nimeni. Se obișnuiesc să se considere întotdeauna izolați și își imaginează cu ușurință că țin în mâini întregul lor destin. Modernitatea amenință, așadar, să îl închidă pe om – în cele din urmă – în singurătatea propriei sale inimi" (A. TOCQUEVILLE, 1995, p. 110).

Cealaltă teorie ce poate explica regresul familiei nucleare se referă la *schimbările din mediul social.* Din această perspectivă, unele cercetări pleacă de la premisa următoare: cauza deosebirilor formelor de organizare a vieții familiale nu poate fi găsită în rolul biologic al familiei, deoarece un element constant și neschimbat nu poate da explicația unei serii succesive de schimbări. De aceea, această explicație o putem găsi în relația funcțională dintre forma de organizare socială a familiei și societatea în care trăiește acea familie.

În acest context, putem aminti câteva fenomene și procese sociale obiective, considerate răspunzătoare de modificările survenite la nivelul structurii și funcțiilor familiei, așa cum au fost ele sintetizate de Maria Voinea într-o recentă lucrare dedicată familiei (Sociologia familiei, 1993):

– angajarea masivă a femeilor în activități extrafamiliale, care influențează nivelul fertilității, funcțiile economice și socializatoare ale familiei, rata divorțialității și diminuează autoritatea masculină;

– puternicul proces de mobilitate teritorială, sub forma unei migrații definitive sau temporare, care contribuie la spargerea modelelor tradiționale de viață familială. Datele ultimului recensământ arată că o treime din populație și-a schimbat locul de rezidență față de cel de naștere. De exemplu, pentru București, 3 din 5 locuitori sunt veniți din alte localități ale țării. Impactul asupra familiei a fost considerabil, dacă ne gândim la valurile de țărani care și-au părăsit satele și au abandonat solidaritatea familială, ca trăsătură esențială a culturii tradiționale, pentru a merge spre micile sau marile centre industriale, unde atomizarea este, totodată, una din premise și o consecință a adaptării (S. MEZEI, 1994);

– procesele de urbanizare și modernizare care au contribuit la interferarea modelelor familiale urbane și rurale tradiționale, și au

generat apariția unor noi tipuri de asociere între sexe, uniuni consensuale hetero și homosexuale, căsătorii de probă ș.a.m.d.;

– creșterea gradului de școlarizare a populației, ridicarea nivelului de instrucție al femeilor, care au antrenat o serie de modificări în vârsta la căsătorie (în sensul creșterii acesteia), în distribuția rolurilor și autorității, în atitudinea față de căsătorie, maternitate, planning familial etc.

Toate aceste fenomene au făcut ca, acestui concept clasic de „structură a familiei", teoretizat și operaționalizat în literatura de specialitate (L. STRAUSS, T. PARSONS, M. CHOMBART DE LAUWE, M. VOINEA, A. STĂNOIU etc.) să i se asocieze tot mai mult, astăzi, cel de „restructurare a familiei".

Acest concept se referă la noile tipuri de familii, tot mai frecvente în ultimii ani în lume, la particularitățile și disfuncțiile acestora. Restructurarea familiei include: cupluri fără descendenți, familii monoparentale (maternale sau paternale), persoane celibatare, concubinaj, persoane divorțate etc. În esență, restructurarea familiei vizează, deci, o restrângere a dimensiunilor și funcțiilor ei (M. VOINEA, 1993).

Ca atare, este indubitabil faptul că *societatea contemporană favorizează declinul familiei conjugale și accentuează proliferarea alternativelor la căsătorie*. Această concluzie induce o serie de interogații cărora lucrarea de față încearcă să le dea un răspuns: Acest fenomen este o consecință firească a dezvoltării societății sau un *efect pervers* al ei? Consecințele și implicațiile sunt pozitive pentru indivizi și negative doar pentru societate? Cât de mult se vor accentua *incertitudinea* și *nesiguranța*, ca stări specifice ale alternativelor menționate?

2. Cele „șapte tipuri de relații între sexe" și mutațiile lor actuale

Pentru că nu există o singură formă de familie, *ci o varietate de structuri*, și definițiile puse în circulație de către psihosociologi se referă la acestea.

În istoria formelor de viață familială, variația geografică a cutumelor, moralei, factorilor religioși și socio-culturali explică existența

unor forme specifice de organizare a vieții familiale, dintre care *poligamia* și *monogamia* sunt cele fundamentale.

Criteriul de bază care le separă se referă la *practicile sexuale* și maritale dominante deci, la ceea ce este definitoriu în relația dintre bărbat și femeie. Această relație se poate caracteriza prin trei factori (W.M.KEPHART și D.JEDLIKA, 1988, p.22):

1) gradul de unitate al relației;
2) numărul partenerilor în relație și
3) prezența sau absența coitului.

Dacă privim relația dntre un bărbat și o femeie ca pe un continuu – de la relații sexuale libere la absența relațiilor sexuale, este posibilă, în viziunea autorilor citați, diferențierea mai multor tipuri de relații sexuale care exprimă "forme de căsătorii și de viață familială:

- *Promiscuitatea* – absența căsătoriei, dar relații sexuale nerestrictive.
- *Căsătoria în grup* – căsătorie între câtiva bărbați și câteva femei (poliginandria).
- *Poligamia*
  - *poliandrie* – căsătoria între o femeie și mai mulți bărbați.
  - *poliginia* – căsătoria între un bărbat și mai multe femei.
- *Monogamia*:
  - *monogamia serială* – căsătoria dintre un bărbat și o femeie, permițând recăsătoria după divorț sau disoluție;
  - *monogamia strictă* – căsătoria unui singur bărbat cu o singură femeie până la văduvie, sau chiar mai restrictivă, nepermițând recăsătorirea după moartea unuia dintre soți.
- *Celibatul* – absența căsătoriei, cu absența sau practicarea relațiilor sexuale, în funcție de opțiunea individului.

Pornind de la această tipologie, dar completând-o din perspectiva mutaţiilor actuale produse în relaţiile dntre sexe, vom prezenta în continuare şapte tipuri de asociere şi disociere între sexe, cu accente speciale pe familia monogamă, versus alternativele şi „simulacrele" acesteia în lumea contemporană.

2.1. Promiscuitatea se referă la interacţiuni sexuale nediscriminatorii, neînfrânate, în afara căsătoriei („sex în afara regulilor"). În societăţile promiscure, orice bărbat poate fi eligibil pentru contactul sexual cu orice femeie, nefiind respectate barierele sau legăturile de sânge. Astfel de interacţiuni sunt caracteristice celor mai multe dintre speciile animale, pentru simplul fapt că sexualitatea lor, spre deosebire de cea umană, nu este guvernată de reguli culturale. Cea mai mare parte a acestor reguli este bazată pe relaţii de sânge şi de vârstă şi pe prohibiţii elaborate intra-clan (de ex. tabuul incestului).

Actualmente, promiscuitatea este incompatibilă cu anumite tipuri de organizare umană, cunoscute. Dacă oamenii ar fi îngăduit libertinajul sexual nelimitat, problemele create de gelozie şi conflicte ar fi fost, probabil, insurmontabile. Femelele ar fi putut fi subiectul exploatării sexuale, iar într-o promiscuitate sistematică, programul efectiv al creşterii copiilor ar fi fost greu de susţinut. Relaţiile promiscue ascund adesea relaţiile amintind de cele dintr-un grup de alienaţi. Într-adevăr, supravieţuirea fiecăruia devine, în acest caz, problema de bază. Deşi omul, pe tot parcursul evoluţiei sale, a continuat, din păcate, să rămână o fiinţă agresivă („singurul animal care ucide din plăcere", după exprimarea lui Jaspers), dispunând de o infinită capacitate de a urî şi lupta, de la grupurile tribale şi structurile familiale primitive, până la societăţile moderne, el trebuie să-şi asigure supravieţuirea. Dar pentru aceasta, el trebuie să se *acomodeze, înainte de toate, cu sine. Baza* acestei acomodări o constituie *acomodarea dintre cele două sexe,* relaţia lor trebuind să fie destul de *suportabilă* pentru a oferi un grad suficient de protecţie, securitate şi grijă faţă de urmaşi. Aşa se explică de ce instituţia căsătoriei şi stabilirea unui sistem integrat familial, indiferent de variaţiile culturale, istorice, economice, au fost şi vor rămâne, probabil, de primă importanţă.

2.2. *Căsătoria în grup* şi *grupările comunitare sexuale* sunt semnalate încă de primii antropologi (FRAZER, MORGAN, WESTMARCH, BRIFFAULT etc.), care le dedică studii extensive. Cu toate acestea, este puţin probabil să fi existat în orice societate o dominantă a acestui tip de uniune (asociere) familială, el fiind mai curând un construct teoretic, decât o formă matrimonială instituţionalizată. Dacă existenţa relaţiilor sexuale în grup se practică, totuşi căsătoria în grup este, în fapt, inexistentă. Şi aceasta din raţiuni în primul rând de ordin practic, ea neavînd nici un fel de avantaj în raport cu alte forme maritale. Astfel, din punct de vedere psihologic, ne putem aştepta ca problemele geloziei şi conflictelor între sexe să fie intensificate, iar tabuul incestului serios zguduit în familii comunitare cu duzine de copiii a căror paternitate este necunoscută. Cum ar putea fi oare stabilite, în acest caz, moştenirea, drepturile de proprietate şi linia de succesiune a generaţiilor ? Şi chiar dacă există o diferenţă de grad de "organizare" între formulele promiscue şi mariajul în grup (poligi-nandria), în nici un caz avantajele acestuia din urmă nu sunt suficient de mari pentru a putea fi uşor adoptat de către societate, chiar în cazul în care forme practice ale acestui mariaj sunt totuşi identificabile.

După anii '60-'70, ca o replică şi o formulă de protest la adresa „restricţiilor întru fidelitate şi ipocriziei din familia strict monogamă", „tinerii furioşi" ai sfârşitului de secol îşi caută o nouă mistică -cea a „comunităţii sexuale în grup" (G.TORDJMAN, 1973, p. 265-266). Adepţii grupurilor comunitare familiale îşi conferă astfel iluzia unei pretinse libertăţi individuale şi autenticităţi, plecând de la ideea că mariajul monogam induce de la un bun început „o castrare psihologică şi sexuală a soţilor", prin respectarea fidelităţii, fie de teama opiniei publice, fie prin aderarea la principii educative, morale şi religioase perimate. Rezultatul cel mai probabil, în acest caz, este abolirea oricărei vieţi fantasmatice şi, în consecinţă, disoluţia dorinţei sexuale. Aşa încât, relaţia conjugală bazată pe o morală burgheză, camuflată în tabuuri religioase, ajunge să se dezvolte într-un climat de ipocrizie, de duplicitate şi de minciună, care dezechilibrează şi reactivează sentimentele de culpabilitate.

În ceea ce privește implicațiile fidelității conjugale impuse și coeziunii celulei familiale în dezvoltarea armonioasă a copiilor, ele sunt, de asemenea, persiflate de adepții grupurilor comunitare care demonstrează această supoziție prin aserțiunea că „genitorii alienați aflați într-o relație alienantă, nu pot produce decât copii nevrozați", nefind deloc întâmplător faptul că însuși FREUD pretindea că „nu există părinte bun" (în condițiile în care întreaga lui gândire era reflexul familiei monogame în care a viețuit). Stricta monogamie dezvoltă sentimente de posesiune și gelozie și constrânge relația maritală la a fi doar o tranzacție mercantilă. Acest nou sistem de conviețuire comunitară, pe care îl caută unele cupluri moderne, ridică însă tot atâtea probleme pe cât pretinde sau dorește să rezolve.

Mulți recurg la experiența comunitară, în opinia lui G. TORDJMAN „pentru a-și satisface visele infantile de voyerism sau de exhibiționism, sau pentru a-și disimula incapacitatea de a construi în timp o autentică relație durabilă". În mod cert, comunitatea sexuală se dorește a fi un antidot al solitudinii și retracției păgubitoare ce caracterizează stilul de viață actual al multor cupluri monogame. Într-o viață modernă, care cultivă anonimatul și superficialitatea, această „neoformație" familială speră să satisfacă nevoia de comunicare, căldură și atenție, la care aspiră fiecare persoană. Dar ea este, nu mai puțin, o sursă de grave dificultăți. Și oricât de entuziaști ar fi adepții grupurilor comunitare, noul stil de viață familială nu previne întotdeauna imixtiunea subversivă a geloziei în raporturile sexuale, și nici problemele relative la repartiția sarcinilor sau a inegalității rolurilor masculin și feminin.

În special așa-numitele *„comuntăți deschise"* oricărui nou-venit nu sunt de natură să satisfacă nevoia de confort afectiv, durabil, întrucât „schimbările" rămân superficiale sau limitate la „flame emoționale" ce se sting la fel de repede cum s-au aprins. Majoritatea grupurilor comunitare sexuale se dezagregă în câteva luni sau după cel mult câțiva ani. După anii '80 se rmarcă totuși că *„experimentul neofamilial"* al grupului comunitar, deși pe arii restrânse, continuă să se mențină. „Există la San Francisco un mic grup de tineri care își spun

Kerista Village, ne relatează P. HAUCK (1991, p. 38). Grupul este format, în prezent, din cinci femei și trei bărbați. Ei se culcă liber și de bunăvoie unii cu alții, în mod curent. Nici unul nu este gelos. Nimic nu demonstrează mai bine acest lucru decât faptul că sunt împreună de nouă ani. Pentru ca un străin să intre în grup se cere consimțământul tuturor membrilor. Aceștia trebuie să-l aprecieze pozitiv pe noul candidat, altfel, el sau ea este respins. Dacă nouă persoane pot face aceasta, de ce nu și 9o de milioane? (nu să trăiască într-o astfel de comunitate, ci să trăiască fără gelozie), se întreabă același autor, *preocupat mai mult de calitatea manifestărilor, relațiilor dintre sexe, decât de schimbările semnificative ale naturii acestor relații.* Studii recente consideră că „spiritul sexualității" s-a schimbat, că asistăm astăzi la consecințele unei posibile „revoluții sexuale", care a complicat mult dar a și *degradat,* în egală măsură, raporturile dintre bărbați și femei. „Căsătorii în serie, multiple relații sexuale cu diverși parteneri, apariția sistemului de „swingers", respectiv cupluri care își schimbă partenerii și se angajează în activități uneori aproape de promiscuitate, grupuri de fete și de băieți care își oferă serviciile sexuale muzicienilor de rock and roll, constituie o indicație că publicul nu numai că practică dar și vrea să știe mai multe despre sex, dar denotă și derută. "De-a lungul vremii, comentează MARIA MÂNDRU UNGUREANU (1994, p. 25), a dispărut concepția de sacru, de altar, de supranatural. S-au șters din minte aspectele de vrăjitorie și de misticism și a diminuat treptat ideea de virtute și caracter, legată de o anumită conduită sexuală. Ce se oferă în loc? Numai timpul ne-o va spune".

2.3. *Poliandria* este definită de LEVINSON ȘI MALONE (apud W.M.KEPHART, D. JEDLICKA, 1988, p. 24) drept „formă de familie", alcătuită din o femeie-mamă, copiii ei și doi sau mai mulți bărbați. Ca și în cazul poligamiei, poliandria se bazează pe o relație pe care societatea o recunoaște sub numele de căsătorie. În plus, pentru ca o familie să fie considerată poliandrică, fiecare dintre soți trebuie să fie ta ăl al cel puțin unuia dintre copiii femeii. În acord cu această definiție, poliandria este destul de rară. Printre cele mai cunoscute societăți poliandrice sunt: Todas din India, Sherpa din Nepal,

țăranii din Tibet, Kandyan Sinhalese din Sri Lanka și Marquesan din Polynezia. O caracteristică specifică în căsătoria poliandrică este că bărbații au avut, de regulă, anumite relații între ei, anterioare căsătoriei. Cel mai frecvent, ei sunt frați sau asociați în „afaceri". În cazurile clasice, poliandria este asociată cu condițiile grele ale existenței, care favorizează o atitudine socială pozitivă față de bărbați (ca fiind mai apți să facă față condițiilor vitrege de viață) și descurajează nașterile fetelor. Pornind de aici, în populația Todas, de exemplu, se acceptă infanticidul fetițelor – ca o formă de limitare a populației, ceea ce favorizează simultan menținerea poliandriei. Ea servește astfel unui dublu scop: să ofere o femeie mai multor bărbați și să se asigure subzistența familiei cu ajutorul mai multor susținători economici bărbați, situație mai avantajoasă decât în cazul unuia singur. În afara factorului economic, e greu de susținut un alt beneficiu al poliandriei ca formă de familie. Determinarea paternității devine o problemă, iar sentimentul geloziei trebuie să fie sub un control constant.

În societățile în care numărul de femei nu este scăzut, răspândirea poliandriei ar putea induce dificultăți serioase pentru multe femei, în privința mariajului. Întrucât aproape în toate societățile se constată o scădere a numărului de bărbați, poliandria ar putea fi dezavantajoasă pentru satisfacerea celor mai importante interese ale indivizilor și ale grupurilor largi.

2.4. *Poliginia* este o formă de poligamie foarte răspândită, uneori chiar și în societăți în care domină monogamia, dar care permit, alternativ, poligamia. Ea este larg practicată în Africa.În unele societăți, cum ar fi Ashante, mai mult de 7o % dintre femei sunt incluse în poliginii, împărțind practic un număr redus de bărbați. Situația nu este însă tipică pentru toate țările africane. C. WELCH și P. GLICK arată că în Benin, Gabon, Senegal, Tanzania, Togo și Zair, unul din patru bărbați căsătoriți trăiesc în familii poliginice.

Unul dintre cazurile cele mai interesante se referă la aborigenii numiți Jivaro, care locuiesc în număr de circa 20.000 în regiunile montane din Ecuador și Peru. Ei sunt, probabil, foarte cunoscuți pentru ciudata lor abilitate de a-și "micșora" capul până la dimen-

siunile unei portocale, ca și pentru curajul lor de războinici. Sunt extrem de mândri că nu au fost niciodată cuceriți de omul alb. Sunt însă cunoscuți și pentru faptul că 90 % dintre femeile lor trăiesc în familii poliginice, foarte numeroase din punct de vedere al sexului feminin, numărul bărbaților fiind, în general, redus (după unii, ca urmare a riscului crescut de a muri în lupte). Astfel, la Jivaro, poliginia a devenit o formă înalt adaptativă a vieții de familie. Deoarece un exces al femeilor singure ese puțin probabil în societățile poliginice, problemele cu care se confruntă ele țin de creșterea rivalității, ostilității și geloziei între soții. Se argumentează că, pentru a putea supraviețui, o familie poliginică trebuie să funcționeze după reguli stricte și clare, care să „guverneze" o dreaptă diviziune a sarcinilor și o afecțiune egal distribuită din partea soțului.

În anumite societăți poliginice, echitatea poate fi întărită prin restrângerea căsătoriei multiple la surorile primei soții. Aceasta este cunoscută sub numele de „sororal polygyny" și se referă la un aranjament contractual prin care un bărbat se angajează să-și ia toate nevestele din același grup familial.

Obiceiul este denumit *surorare* („sororate"). Astfel, când o soție decedează sau este sterilă (nefertilă), ea este înlocuită de una din surorile sale.

În mod similar, există și o practică prin care un bărbat este obligat să se căsătorească cu văduva fratelui său decedat (obicei de-numit în engleză „levirate"). Un recent studiu asupra poliginiei nigeriene ne indică o dificultate cu care se confruntă aceasta: există o incidență mult mai mare a delincvenței juvenile printre familiile poliginice, decât în cadrul celor monogame. DENGA a studiat, comparativ, cele două tipuri de familie sub aspectul vandalismului, luptelor dintre „bande", furtului, utilizării narcoticelor, chiulului de la școală. Cu excepția „luptelor între bande", unde comportamentul celor două grupe de familii era similar, copii din familiile poligame comiteau în mult mai mare măsură infracțiuni, decât cei proveniți din familii monogame.

Un alt stuaiu comparativ între familii monogame și poligame îl efectuează, în 1985, DURGANAND și SHALINI pe structuri familiale existente în India.

Autorii constată diferențe în privința dezvoltării intelectuale a copiilor, în formarea celor crescuți în familii monogame (QI-ul copiilor era, în medie, mai crescut), față de cei din familiile, în ordine: poliandriace, poliginice și mixte (poliginandrice).

Uneori, anumiți factori religioși susțin poliginia (ex.: Secta Mormonilor, islamismul).

2.5. Monogamia și formele sale. În cadrul familiei *monogame* s-au individualizat trei structuri: familia *extinsă, nucleară și mixtă,* dintre care, familia nucleară a fost și continuă să fie idealul societății actuale, deși, doar 1 din 3 familii, în anii 1980, era de acest tip. (O. POCS, 1989, p. 9).

2.5.1. *Familia extinsă* este modelul patriarhal de tip tradițional. Ea include relații relative și nonrelative între membrii care locuiesc în același spațiu (cămin) și care reprezintă două-trei generații reunite și, uneori, colaterale (frății). Familia extinsă subordonează familia nucleară, fiind formată, adesea, din cel puțin două familii nucleare (bunici, părinți și copii) și dispunând de un sistem de reguli și norme de conviețuire care să perpetuează de la o generație la alta. Caracteristica ei funcțională este *conservatorismul,* păstrarea tradițiilor, obiceiurilor și stilului familial dominant, pe cât se poate. Funcționând prin reguli oarecum rigide, menite să asigure stabilitatea și „spiritul de clan", ea nu este lipsită de „dramatism interacțional", favorizând frecvent exacerbarea conflictelor între generații. Pe măsură ce „distanțele emoționale" tind să scadă în cadrul familiilor „nucleare", cu atât „distanțele emoționale" intergeneraționale tind să se mărească, în familia extinsă, conflictele de interese, și uneori chiar valorice, dezamorsându-se. În linii generale însă, în familia extinsă, sistemul valorilor etico-religioase și chiar culturale au un grad de inerție și transmisibilitate mai mare. Patternurile educaționale sunt, în consecință, mai rigide, iar „așteptările" întregii familii față de fiecare membru al său, mai uniforme, mai previzibile. Acest tip de organizare familială pare a trăi după regula circularității (istoria se repetă), ceea ce conferă membrilor săi un sentiment de apartenență și securitate, relativ crescut. Familia extinsă, deși angajează conflicte intra

și intergeneraționale, ridică adesea bariere psihologice de netrecut în calea destrămării nucleelor familiale sau tendințelor centrifuge ale acestora.

Propunându-și păstrarea coeziunii și stabilității la nivelul întregului sistem familial, defavorizează adesea evoluția și calitatea relațiilor intime, „proiectându-le" și confirmându-le mai mult din perspetiva scopurilor de perpetuare (deci de păstrare a „filonului" familiei prin urmași), și mai puțin din perspectiva experienței subiective de „creștere și dezvoltare a personalității soților în rolurile masculine și feminine. De altfel, definiția lui BURGESS, privind familia extinsă drept o „structură" de tip autoritar sau autocratic, condusă de șef-pater, incluzând mai multe generații ce conviețiesc laolaltă, într-o precisă diviziune și stratificare a rolurilor, în care alegerea partenerului este făcută de părinți, pe baza statutului economic și social, iar subordonarea obligațiilor și urmarea tradiției sunt așteptări majore". (apud. I. MITROFAN, N. MITROFAN, 1991, p. 144) – surprinde reperele de bază. Având drept scop de bază reproducerea grupului social, familia tradițională acționează dincolo de indivizi, ca o modalitate instituțională ce se bizuie pe *solidaritate mutuală elementară.* „Ea își asumă, la un moment dat, trecutul colectiv și garantează viitorul", devenind spațiul în care cuplurile parentale transmit copiilor lor „riscul și șansa existenței", este de părere L. ROUSSEL, 1989, p. 245).

2.5.2. *Familia nucleară* (conjugală), redusă numeric la soți și copiii lor necăsătoriți (proprii sau adoptați), este (în variantele ei armonioase, sănătoase) o structură democratică, bazată pe consens, egalitate și complementaritate a rolurilor de soț-soție, precum și pe o participare crescândă a copiilor. Alegerea partenerului în cadrul acestui tip de familie este motivată de afecțiune mutuală și de libertatea opțiunii, scopul său fiind fericirea ambilor soți și a copiilor lor. Cuplul modern este profund marcat de libertatea alegerii și de exercitarea dreptului la autodezvoltare, iar când sentimentul iubirii dispare, cuplul își pierde rațiunea de a fi și, de cele mai multe ori, se separă. Așa se explică de ce cuplul modern este mai expus instabilității, divorțul emoțonal fiind mult mai frecvent decât divorțul legal, dar ambele

survenind cu o frecvență mereu în creștere în lumea contemporană. Așa de pildă, în 1988, pentru fiecare două căsătorii noi, în SUA se înregistra un divorț, estimându-se că aproximativ 40 % din căsătorii vor sfârși prin divorț. (W.M. KEPHART, D. JEDLICKA, op. cit. p. 339), în special în primii ani de căsătorie. În condițiile vieții moderne, în special în marile aglomerări urbane, familia nucleară își construiește *un nou stil de viață,* caracterizat prin *concentrarea afectivă, comunicațională și acțională,* separarea treptată și, uneori, rapidă de întreaga ramificație de rudenie, ceea ce îi conferă o independență proprie, cu marcată posibilitate de autoconducere și autodezvoltare. Desprinderea familiei conjugale din familia extinsă implică o nouă structură de raporturi a acesteia cu exteriorul și, în primul rând, cu familia de origine (de orientare sau consanguină). Familia de orientare, în care relațiile primare sunt de la părinți la copii (R. Bell), se află într-un raport de succesiune repetitivă cu familia de procreare, în care rolurile sunt de soț și soție, relațiile primare fiind de la soți la copii (c.M. ARONSBERG apud I. MITROFAN, 1989). Esențială pentru ambele forme de familie este transmiterea la nesfârșit a experienței culturale și sociale, a modelelor comportamentale de rol-sex, a atitudinilor și expectanțelor mutuale ale sexelor, pe de o pare, și ale părinților față de copii, precum și ale copiilor față de părinți, pe de altă parte.

Familia nucleară este o structură preferată de majoritatea oamenilor în cea mai mare parte a globului terestru, în contextul civilizației industriale (cu un vârf în decadele anilor '50–'70), ea fiind aptă să asigure cel puțin patru funcții esențiale: cooperarea economică între soți, relațiile sexuale, reproducerea și socializarea copiilor (G. MURDOCK, 1949). Din punct de vedere psihologic, familia nucleară are o posibilitate crescută de asigurare a suportului emoțional, de satisfacere a nevoilor de securizare, protecție și apartenență ale fiecărui membru, precum și a nevoilor de comunicare și „creștere a personalității". Aceasta nu înseamnă că toate aceste nevoi sunt satisfăcute automat pentru fiecare membru al nucleului familial, doar ca urmare a apartenenței lui la acesta. Crescând în intimitate, relațiile interpersonale, în acest caz, sunt totodată mult mai complicate și presupun

un grad de *„competență relațională"*, bazat pe flexibilitate și creativitate, care să le permită soților să se interadapteze optim, iar copiilor să evolueze sănătos din punct de vedere psihic și social. *Creativitatea interpersonală* în cuplul marital (I. MITROFAN, 1989) devine astfel o condiție indispensabilă a dezvoltării capacității familiei de a face față stresurilor externe și interne, de a rezolva cu succes problemele firești ale vieții cotidiene, „aici și acum". Incapacitatea nucleului familial de a se autoregla „aici și acum" periclitează treptat și chiar stopează „cursa" maritală și, implicit, pe cea a autodezvoltării personalității, nemaifăcând posibil un dezirabil „acolo și atunci". Astfel, în viața cuplului modern și a copiilor săi, fiecare clipă prezentă este șansa și „prețul" trăirii împreună a clipelor viitoare, ceea ce implică un nivel considerabil de *responsabilitate.* Și nu toți cei care se angajează de bună voie în căsătorie sunt și pregătiți sau „apți" să și-l asume.

2.5.3. Forme derivate

a. *Familia mixtă* – este o structură bazată pe căsătoria dintre doi părinți (singuri sau divorțați), cu copii proprii și, eventual, copii comuni. Astfel, relațiile de frăție vitregă sau prin alianță sunt specifice familiilor mixte, de obicei coabitând cu toții în același spațiu. Problemele de adaptare interpersonală privesc eventuale dificultăți prin intoleranță sau desincronizări mutuale între frații vitregi și naturali, pe de o parte, între părinții vitregi și copii, pe de altă parte. Cuplul marital este cel care deține balanța relațiilor familiale, care se pot ușor dezechilibra în aceste condiții, în special în privința „ofertelor" și „cererilor" emoționale, a reglării raportului „recompense/sancțiuni" și a „regulilor" ce funcționează în relațiile parental-filiale și interfraterne. Problemele familiei mixte, *ale părinților vitregi și copiilor vitregi,* țin de specificul relației din sistemul familial structurat după recăsătorire, de riscul repetării anumitor erori din mariajele anterioare, și de relațiile cu ex-consorții. Aceștia din urmă rămân de cele mai multe ori în relații (mai mult sau mai puțin reglate juridic și psihologic) cu copiii lor. Adeseori, părinții vitregi au un comportament neadecvat față de copiii vitregi, mai ales legat de atitudinile și relațiile acestora cu părinții naturali. Pe de altă parte, pentru copii,

recăsătorirea părintelui crează câteva probleme reale, cum ar fi (după J.C. COLEMAN, 1985, p. 450) următoarele:

– Copilul se confruntă cu situația de „a-și împărți“ afectiv părintele cu noul soț al acestuia. Problema poate fi în special dificilă pentru băieții care au o atitudine înalt posesivă și protectivă față de mama lor divorțată și recăsătorită;

– Copilul se poate teme de o modificare a regulilor în noua familie, ceea ce este, după terminarea divorțului, o idee și o așteptare realistă;

– Copilul poate resimți din partea părintelui vitreg, asemănător sau diferit, modul de disciplinare pentru comportamente, moduri de a face și gândi cu care s-a deprins sau care erau tolerate de părintele natural;

– Copilul se poate învinovăți dacă se simte atras sau iubește părintele vitreg, deoarece s-ar simți simultan neloial față de părintele necustodial (care poat fi deja în postura de vizitator de drept);

– Copilul trebuie să renunțe la visul său de a-și revedea părinții împreună, și aceasta nu-i ușor de făcut. În consecință, el poate avea tendință să-și crească ostilitatea față de părintele vitreg.

Pentru ambii părinți care își aduc proprii copii în remariaj, situația poate deveni mult mai complicată și dificilă, mai ales dacă noul cuplu va avea un nou copil. Există câteva dificultăți care pot „răsturna“, uneori spectaculos, situația familiei vitrege:

–Este greu pentru oricine să iubească un copil dacă el este ostil și dificil. Ca părinte vitreg este necesar să te poți adapta inclusiv la situația în care fiul sau fiica vitregă nu te vor iubi niciodată;

– Copilul vitreg este adesea adeptul folosirii tehnicii „divide et impera“ cu care poate crea supărătoare conflicte și tensiuni între soți. Frecvent, copilul vitreg sabotează noul mariaj prin afișarea unor atitudini de îngrijorare în raport cu părintele vitreg, care sunt negative în natura și gradul lor de exagerare;

– Noul soț (soție) poate să nu fie de acord ca tatăl (mama) vitreg(ă) să-i disciplineze proprii copii. Aceasta alimentează, evident, frustrarea și furia părintelui vitreg, de cele mai multe ori;

– Este dificil pentru soțul recăsătorit să se simtă „numărul 1“ în viața noului partener. Mai ales când copilul este în dificultate, copilul are prioritate; părintele vitreg intră în „conul de umbră“.

– Când banii sunt insuficienți, puțini oameni ar accepta să satisfacă doleanțele copilului vitreg, privându-și propriile necesități.

Deși obstacolele relației părinte-copil vitreg sunt reale, totuși mulți dintre aceștia reușesc să ajungă la un „modus vivendi“ satisfăcător, contribuind la structurarea noului sistem familial și chiar la fericirea noii căsătorii. Indicele ridicat al recăsătoririlor după divorț favorizează, în ultimii 20 de ani, proliferarea familiilor „comasate“, „lărgite“ sau „mixte“. A. TOFFLER aprecia, în 1983, că „25 % din copiii americani fac parte, sau vor face în curând, din asemenea familii“ (op.cit. p.289).

b. *Familia monoparentală* este structura familială asimetrică, formată dintr-un părinte și copilul (copiii) său (săi), fie prin decesul celuilalt părinte, fie prin divorț, fie prin abandonarea familiei de către un părinte, fie prin decizia de a nu se căsători a părintelui, fie prin adopțiunea realizată de o persoană singură, fie prin nașterea „întâmplătoare“ a unui copil dintr-o relație liberă, în afara căsătoriei, cu referire, în special, la „părinții adolescenți“. *Majoritatea familiilor monoparentale provin din familii nucleare dezorganizate sau scindate prin deces.* Ca urmare a creșterii numărului de divorțuri, în special, astăzi, familia „părintelui singur“ (compusă fie din tată și copiii săi, fie din mamă și copii) este din ce în ce mai frecventă, în special în SUA (BIGNER J. 1989). Experiența de a fi părinte singur nu este neapărat devastatoare pentru adult sau pentru copii, dar nu este confortabilă în permanență. Ea rămâne *o experiență particulară de tip familial, ce duce la schimbări în raporturile dintre părinți și copii.* Deși sunt cu mult mai semnificative, schimbările pot depinde de timpul pe care îl consacră mama sau tatăl familiei, de modul în care efectele separării au marcat adulții, ca și copiii, de modul în care ambii adulți și copii *dezvoltă strategii de a face față problemelor*, noi stiluri de viață. Pentru mulți indivizi, aceste „adaptări“ și „ajustări“ pot fi relativ temporare, câtă vreme majoritatea părinților singuri reușesc să se

recăsătorească. Majoritatea părinților singuri sunt, mai curând, *femei* decât bărbați, ele asigurându-le custodia copiilor, din rațiuni nu numai naturale, dar și culturale (U.S. Bureau of the Census, 1987, apud J.BIGNER, p. 319). Puține dintre femeile divorțate încredințază custodia copiilor tatălui. În cultura spațiului american și european continuă să fie abordată acea atitudine socială care stigmatizează acest tip de „înțelegere/aranjament“.

Un profil sumar al familiilor părinților singuri, în societatea americană, rezultă în tabelul de mai jos (după U.S. Bureau of the Census, 1987). Statistical abstract of the United States, 107 th.ed. Washington D.C.U.S. Government Printing Office).

Profilul psihosocial al mamelor „părinți-singuri“ include următoarele caracteristici:

– majoritatea familiilor monoparentale conduse de femei sunt formate din mamă și copilul ei (88% din cazurile înregistrate de Norton și Glick într-un studiu statistic din 1984);

Compararea familiilor monoparentale în SUA: 1985–1986

	Bărbați	Femei	Statutul marital	Bărbați	Femei
Nr. căminelor de părinte-singur	2,6%	19,3%	singur (niciodată căsătorit)	41,1%	18,3%
Apartenență rasială – albi	2,4%	9,2%	căsătorit (soțul absent)	3,4%	17,5%
– negri	3,6%	31,3%	văduv	4,9%	26,4%
– hispanici	4,3%	18,5%	divorțat	7,4%	37,9%
Vârsta medie a adlților	–	38	nr. mediu al copiilor	–	1

– în aceste familii, mama asigură mai curând custodia *fetelor* decât a băieților;

– este situația tipic întâlnită mai curând la grupurile etnice negre, comparativ cu alte grupuri. În mod semnificativ, mai mult de jumătate din toți copiii negri americani, de sub 18 ani, locuiesc cu mama lor, în vreme ce, doar unul din 16 copii albi, sub 18 ani, este în această situație;

– vârsta mamelor din aceste familii era tânără până în 1970; vârsta medie a acestor mame, după 1970, era de 37,2 ani, iar în 1984 ea a scăzut la 34,6 ani. Această scădere este atribuită creșterii numărului de femei tinere care dau naștere unor copii ilegitimi, ca și creșterii ratei divorțului la tinerele femei care s-au căsătorit timpuriu;

– numărul mamelor *divorțate*, care își susțin familia, a crescut cu 300% între 1970 și 1984, iar 46% dintre familiile monoparentale, de tip matern, provin din divorțul femeii;

– numărul familiilor monoparentale conduse de femei care *nu au fost niciodată căsătorite* a crescut semnificativ, cu 500%, în aceeași perioadă analizată și reprezintă curent circa 20% dintre familiile formate din mamă-copil;

– mamele singure, ca părinte, se pot aștepta la *experiența dificultăților financiare*. Ele pot afecta indivizii pe termen lung. Copilul devine un suport economic pentru multe dintre familiile monoparentale conduse de mame, iar unul din 3 copii proveniți din aceste familii primesc ajutor familial pentru copilul dependent (AFDC) sau asistență socială, în SUA (după NORTON și GLICK, 1986, apud BIGNER, p. 328);

– ca părinte singur, mamele își *extind rolul cu sarcini auxiliare, nespecifice rol-sexului*. Această „acoperire“ de roluri simultane parentale necesită timp, energie și angajează „cereri“ *conflictogene din punct de vedere psihologic*. Ca rezultat, „individul“ este incapabil să obțină performanță în îndeplinirea eficientă și efectivă a anumitor sarcini ale rolului, și aceasta caracterizează conduita parentală a multor părinți-singu i, fie ei tați sau mame. Femeile cu pregătire superioară și posibilități financiare au în general mai puține probleme ca mame-

singure, decât cele cu nivel scăzut de pregătire. Astfel, probleme cu absentarea de la serviciu, ocazionată de îmbolnăvirile copilului, vacanța școlară și îngrijirea și supravegherea copiilor mici, sunt mai greu rezolvate de mamele cu statut social mai scăzut;

– dilatarea rolului parental la mamele singure are drept efect accentuarea mai multor patternuri autoritare în îngrijirea copiilor (KRIESBERG, 1970). O altă schimbare în familie constă în atribuirea unor responsabilități sporite primului născut, față de frații mai mici („parentalizarea copilului") (GLASSER și NAVARRE, 1964; MARSDEN, 1973). Experiența stresantă a mamei-singure este generată de faptul că ea trebuie să participe la cea mai mare parte a activităților familiale (sarcini domestice, îngrijirea copiilor, timp personal de autoîngrijire și activități sociale și recreative);

– mamele-singure manifestă *câteva schimbări* în relația cu copilul. Astfel, unele dintre mamele divorțate își schimbă maniera în care se relaționează cu copilul, ceea ce *voalează barierele între rolurile de adult și de copil*. În mai multe cazuri, mama își împarte rolul parental cu primul născut (GLEWICK și MOWEWY, 1986). Acest copil adesea este „strălucitor și artificial". Datorită acestor caracteristici, mama se așteaptă de la copil să fie mult mai matur decât este el sau ea, actualmente. Mama obișnuiește să-i facă, asfel, confidențe, să-i mărturisească variatele ei sentimente, ceea ce îi consolidează copilului rolul de *confident*.Așa încât, treptat și subtil, mama îi *atribuie copilului rolul de partener, de suport emoțional, substituitiv al părintelui absent*. Ca urmare, copilul este forțat, în cadrul patternurilor interacționale, să-și dezvolte maturitatea în *devans*, în perioade în care, el sau ea, nu este pregătit(ă) s-o facă. Presiunile acestui copil, în această situație, vin din faptul că nevoile sale afective, fiind inadecvate nu pot fi satisfăcute decât prin și pentru mamă, deși aceasta nu este conștientă de faptul că nu i le poate acoperi în totalitate. Când unele dintre aceste mame atribuie copilului rolul tatălui absent, *conflictul părinte-copil* ajunge până la *a imita conflictele maritale* ale mamei cu fostul ei soț. Copilul găsește el însuși modalități de a se implica în noua situație câștigată, dar el se simte presat de asumarea

noului rol și „pedepsit" pentru că începe să-i placă rolul soțului anterior. Unii cercetători atrag atenția asupra unor probleme particulare ale *relației mamă-fiică* în această situație. În mod primar, sunt implicate aici sentimentele de gelozie și competiție, în arii psihologice, cum ar fi „întâlnirile" și realizările școlare ulterioare academice (WALLERSTEIN și KELLY, 1974). Copiii în astfel de situații, în mod frecvent, nu sunt capabili să-și exprime sentimentele lor conflictuale, tensive sau resentimentele față de plasarea lor în această poziție de către propriile mame. Mai mult, se pot observa numeroase *îmbolnăviri psihosomatice și comportamente explozive*, ca semnal al numărului mare de griji și temeri ale acestor copii.

În concluzie, multe dintre familiile monoparentale sunt conduse de mamă care a divorțat și care are o vârstă încă tânără. Aceste femei se pot aștepta la o experiență stresantă din punct de vedere financiar. Ele exercită un rol extins parental, incluzând simultan componente concurențiale în conducerea familiei. De aici rezultă o serie de schimbări în relațiile cu copiii, care pot fi observate în slăbirea granițelor dintre rolurile previzibile de adult și de copil și care se reflectă într-o valoare a acestora.

Multe femei găsesc extrem de stresant acest statut, dar încearcă să se adapteze printr-o varietate de căi.

• Profilul psihosocial al taților–părinți–singuri

Familia monoparentală, condusă de tată, consituie o minoritate în cadrul acestui tip de familie. În ultimii 20 de ani, ea a devenit totuși mult mai frecventă. În 1984, 12% dintre familiile monoparentale erau conduse de tații–singuri, care au în custodie copii. (NORTON și GLICK, 1986). În general, bărbații tați–singuri dispun de o educație mai completă decât femeile în această situație (36% bărbați, până la 45 ani, aveau peste 13 ani de studii, față de 25% femei de aceeași vârstă). Vârsta medie a acestor bărbați variază de la studiu la studiu, dar în medie ei au între 35–50 de ani, fiind raportată, în 1984. în jur de 42 de ani. Totuși, vârsta medie a bărbaților tați–singuri poate fi în descreștere în ultimii ani, așa cum indică CHANG și DEINARD,

1982; GREIF, 1985; NORTON şi GLICK, 1986; RISMAN, 1986 apud BIGNER, 1989. Dintre caracteristicile familiilor monoparentale conduse de taţi, menţionăm (BIGNER, 1989, p. 329):

• În structura lor intră mai curând *băieţii* decât fetele, ei preferând adesea să locuiască împreună cu tatăl custodial. Unele cercetări atribuie explicaţia faptului că atitudinea socială tinde să promoveze ideea că băieţii pot prezenta dificultăţi de disciplinare mai mari decât fetele, ceea ce le favorizează mamelor acordul de încredinţare a custodiei băieţilor, mai curând tatălui. (HETHERINGTON, COX şi COX, 1979). De asemenea sunt încriminaţi şi factori cum ar fi necesitatea preluării de către băiat a comportamentului de *sex–rol* de la tată şi dificultăţile acestuia de a-l transmite la fete. În cultura noastră nu este obişnuită asumarea de către tată, în întergime, a sarcinilor parentale şi a responsabilităţilor faţă de copii. În trecut, până la moartea soţiei, soţul era absolvit de sarcini de îngrijire parentală recunoscându-i-se doar răspunderea pentru suportul economic şi, eventual, moral. Ideea că bărbatul poate conduce şi îşi poate asuma activităţile parentale, la fel cu femeia, este relativ nouă şi ea reflectă creşterea numărului de băbaţi care sunt în situaţia de custode.

• *Motivaţiile* care îi determină pe bărbaţi să dorească sau să accepte postura de părinte–singur *sunt diferite*. Pe de o parte se situează acei bărbaţi care susţin dreptul lor de a-şi exercita parentalitatea, întrucât se simt capabili şi motivaţi afectiv pentru aceasta. Pe de altă parte, cei care sunt obligaţi să consimtă la exercitarea custodiei, ca urmare a poziţiei tribunalului sau mamei, care se dovedeşte incapabilă să-şi îngrijească copiii, atât fizic, cât şi emoţional. Desigur, adaptarea tatălui la noul lui rol este favorizată când tatăl doreşte efectiv custodia şi exercitarea responsabilităţilor ei. Aceşti taţi se implică real în sarcinile parentale, se autopercep ca fiind capabili de performanţă mai mult decât alţi taţi şi, evident, îşi vor petrece mult mai mult timp pentru a învăţa şi deprinde „parentalitatea", dovedind mult mai mult succes decât ceilalţi taţi–singuri.

• Părinţii– singuri, taţi, dispun de o *mai mare libertate financiară* decât mamele singure, ca urmare a nivelului, în general, mai crescut

de educaţie, care le permite asigurarea unei securităţi economice sporite şi o mai mare flexibilitate în folosirea resurselor financiare (NORTON şi GLICK, 1986).

• Dilatarea rolului parental la taţii singuri este o experienţă diferită de cea a mamelor singure. Astfel, ei, în general, nu sunt implicaţi în sarcinile domestice cu mult mai mult decât în asumarea rolului lor de bază. Puţine dificultăţi sunt experimentate de ei înşişi în această privinţă, dintre care, totuşi, prepararea hranei este considerată o problemă majoră. Dar majoritatea sarcinilor casnice sunt îndeplinite de către copii, sau cu ajutor social din afară. În locul copilului mai mare (primul născut), tatăl poate să se bizuie pe un copil mai performant în privinţa anumitor sarcini (GREIF, 1985). Cei care au fiice primesc mai mult ajutor în îngrijirea căminului, decât cei care au fii, ca urmare a diferenţelor în practicile şi expectaţiile de socializare. Şi totuşi, dacă comparăm familia cu doi părinţi, cu cea a tatălui singur, constatăm că aceasta din urmă primeşte mai puţină participare din partea copiilor, în problemele casei. Aceasta se poate datora: 1 – unei neimplicări intenţionate a copiilor de către aceşti taţi, în efortul de a dovedi deplina lor competenţă în conducerea căminului; 2 – în supoziţia uşurării tranziţiei vieţii copilului la noul cămin (cu părintele singur), nu se aşteaptă o prea mare implicare a acestuia în sarcinile domestice; 3 – dificultăţi ale copilului în a obţine performanţe, regulat, în treburile casnice, datorită implicării în două cămine succesive – cel al tatălui, ca şi cel al mamei (HANSON, 1986).

Majoritatea taţilor se plâng de desincronizări între îngrijirea copilului, treburile casnice şi responsabilităţile muncii cotidiene. Problema „aranjării" îngrijirii copilului mic, pare să fie majoră. Structurarea activităţilor copiilor mai mari este de asemenea o problemă comună. Mulţi dintre taţii care asigurau o supraveghere susţinută a copiilor lor mai mari, angajaţi în activităţi extraşcolare (atletism, dans etc), îşi reduc, în noua postură, numărul de ore afectate lor, pentru a putea face faţă cât mai bine sarcinilor de la domiciliu. Mulţi dintre taţii–singuri au experienţa schimbării orelor de muncă, deoarece ei tind să-şi reducă numărul de ore petrecute în afara căminului, atâta cât să le fie convenabil copiilor lor

• Taţii–singuri pot fi performanţi, în mod efectiv, în rolul parental. Multe cercetări confirmă abilitatea bărbatului de a-şi conduce activităţile parentale, cu competenţă, câtă vreme este sănătos şi benefic pentru copii (AMBERT, 1982; HANSON, 1986; RISMAN, 1986; SMITH şi SMITH, 1981). Natura şi calitatea relaţiei tată-copil, în familia tatălui–singur, sunt influenţate de doi factori:

– interacţiunea timpurie dintre tată şi copil, încă din prima copilărie, favorizează o adaptare mult mai rapidă la noul statut de părinte-singur;

– dorinţa şi iniţiativa proprie a tatălui de a asigura custodia copilului, uşurează adaptarea acestuia, comparativ cu a celui căruia i se încredinţează creşterea copilului de către tribunal.

• Taţii-singuri au un rol adecvat în susţinerea nevoilor emoţionale, fiind recunoscută abilitatea lor de a furniza „hrană emoţională" copilului (ceea ce se consideră un fel de rol funcţional „maternal"), şi mulţi dintre ei se autopercep foarte satisfăcuţi în rolul parental. Copiii lor îi resimt mult mai „calzi" şi afectuoşi, decât îşi resimt taţii copiii din familiile biparentale.

• Există anumite *diferenţe între patternurile interacţionale* ale familor cu părinte singur şi cele ale familiilor cu ambii părinţi (HANSON, 1986; ORTHNER, BROWN şi FERGUSON, 1976). Părinţii singuri cer mai multă independenţă de la copii lor, comparativ cu alţi părinţi. În strânsă legătură cu aceasta, se raportează schimbări în atitudinile şi deprinderile copiilor care îşi asumă acest nou statut. Taţii singuri abandonează tradiţionalismul în abordarea copiilor, sunt mai puţin directivi în disciplinare, fiind mai preocupaţi de calitatea factorilor de îngrijirea a copiilor, mai interesaţi de experienţele educaţionale ale acestora şi mult mai protectivi faţă de ei.

• O preocupare deosebită o vădesc taţii-singuri pentru fiicele lor, în privinţa dezvoltării lor ca „stăpâne şi mame" ale casei. Cercetările remarcă o anumită preocupare anxioasă pentru o socializare adecvată a fetelor şi a dezvoltării lor sexuale. Aceşti taţi sunt şovăielnici în privinţa discutării chestiunilor sexuale şi îşi exprimă îngrijorarea cu privire la adecvarea modelului de rol social al fiicelor lor.

• Părinţii-singuri-taţi apelează şi la alte „surse" de ajutorare şi asistenţă în formarea lor pentru noul rol: bunicii copilului, alte rude, asistenţi sociali, medici, profesori şi liderii religioşi. Astfel, mulţi dintre aceşti părinţi devin capabili de a obţine succese în rolul lor, parcurg experienţe educaţionale noi, participă la activităţi domestice, sunt implicaţi activ în disciplinarea copiilor şi încurajaţi să fie cât mai afectuoşi şi suportivi în interacţiunea cu copiii (KATZ, 1979; SMITH şi SMITH, 1981).

• În stilul de viaţă al taţilor singuri, ca indivizi adulţi, se produc unele modificări. Datorită creşterii implicării lor emoţionale în raportul cu copiii, apare un „declin" al experienţei lor în activităţile sociale. Ei preferă să-şi facă noi cunoştinţe (bărbaţi sau femei), dar evită activităţile sociale care implică prezenţa unor cupluri căsătorite, iar activităţile în care ar putea întâlni în special alţi taţi divorţaţi sau văduvi, sunt puţine. Participarea lor la evenimentele sportive e mai redusă, dar creşte implicarea în activităţi politice, de studiu sau de antrenament formativ suplimentar. În ceea ce priveşte viaţa personală, cei mai mulţi dintre bărbaţii-taţi-singuri mărturisesc „întâlniri" cu impact erotic, dar ei nu îşi fac imediat planuri de recăsătorire pentru viitorul apropiat.

Activitatea sexuală este de asemenea recunoscută, dar majoritatea bărbaţilor simt că trebuie să fie discreţi în privinţa acestui comportament şi că orice coabitare cu o femeie necăsătorită, nu este un model „de vizionat" pentru copiii lor.

• Diferenţele cele mai pregnante între părinţii-singuri – mame şi taţi – se referă la aprecierea taţilor asupra stilului lor de viaţă. Majoritatea taţilor se simt satisfăcuţi şi fericiţi de noul lor statut de părinţi-singuri. Cei mai mulţi afimă că au o relaţie bună cu copiii şi se consideră bine adaptaţi. Acesta este cazul particular al bărbaţilor divorţaţi. Bărbaţii văduvi au însă mult mai multe dificultăţi de adaptare în perioada de tranziţie la noul statut, datorită lipsei lor de pregătire pentru această experienţă.

Diferenţa între cele două tipuri de reacţii (înalt pozitivă la bărbaţi şi înalt negativă la femei), faţă de statutul de părinte-singur, este explicabilă prin factorii *economici* care afectează în mai mare măsură

femeile decât bărbații. Bărbații sunt, în general, capabili să-și mențină nivelul financiar, mai curând și mai ușor decât femeile, în asemenea circumstanțe. În plus, părinții-singuri, bărbați, privesc ca fiind mai puțin „amenințător“ și frustrant mariajul intact al prietenilor, decât sunt dispuse femeile să o facă. Deși bărbații și femeile acționează similar, dar și diferit în situația parentalității singulare, disoluția căsătoriei prin divorț are anumite efecte generale asupra adulților. În general, se apreciază că experiența monoparentalității la tați este mai puțin destructivă pentru stilul de viață, decât în cazul mamelor.

2.6. Formele alternative ale mariajului sau translația stilurilor de viață familială.

Mutații și prefaceri. Tranziția spre „civilizația celui de al Treilea Val“, aparținând sfârșitului mileniului 2 și începutului mileniului 3, este în viziunea lui A. TOFFLER (1983) o amplă mișcare de transformare a civilizației tehnologice avansate, în toate planurile (economico-energetic, comunicații și informatizare, organizare socială, strategii politice, cultural și spiritual). „Suntem pe cale de a crea, alături de tehnosfera și infosfera celui de al Treilea Val și o sociosferă“, anunță cunoscutul viitorolog american (1983, p. 280).

Această tranziție către Noua Eră (New Age sau Epoca Vărsătorului“, Era Solară, „ecologică“ sau holonomică), în care omul urmează să se autodepășească, să se cosmizeze și transpersonalizeze, reconciliindu-se cu natura și divinitatea, ceea ce presupune un fenomen de *mutație,* de transformare psihologică și spirituală (B. WÜRTZ, 1992), aduce cu sine și *proliferarea fără precedent a „stilurilor de viață nenucleare“*, a *neo-formațiilor familiare, substitute maritale sau „simulacre“*, anticipând un viitor din ce în ce mai incert al familiei nucleare, tipice civilizației celui de al Doilea Val.

Aceste translații ale stilurilor de viață familială reflectă în cea mai mare parte *mutațiile* ce s-au produs în interiorul comportamentului de rol-sex, ca și în raporturile dintre sexe, în societatea contemporană. Dintre acestea, *extensia fiecărui sex-rol* (feminin și masculin), cu atribute ale celui complementar și tendința la interșanjabilitatea

sex-rolurilor în plan comportamental și marital, sunt cele mai importante. (I. MITROFAN, 1989).

Vom încerca să sistematizăm, în cele ce urmează, *principalele schimbări* survenite în relația dintre cele două sexe, implicate semnificativ în fenomenul de denuclearizare familială din lumea contemporană:

a) *egalizarea statutelor sociale, masculin și feminin,* prin intrarea masivă a femeilor în activități productive și printr-o profesionalizare și culturalizare de nivel superior a acestora, fără precedent în istorie. „Dacă la începutul secolului, femeile reprezentau mai puțin de 3% din populația studioasă, de câtiva ani, ele constituie mai mult de jumătate din efectivul de studenți. Ele sunt din ce în ce mai numeroase în ocuparea unor posturi calificate, înregistrând o promovare sensibilă în piramida profesională (L. ROUSSEL, 1989, p. 254); O. MARCHAND, 1986, prevede că în primul deceniu al secolului viitor, 80% dintre femeile între 25–54 de ani, vor fi profesional active. Toate aceste reașezări cultural-profesionale rescriu *statutul* social feminin și se reflectă în conduitele de rol, prin nevoia crescută de autonomie, comportament auto-afirmativ, cu deschidere competitivă în raport cu rolul masculin, creșterea inițiativei, competenței relaționale și a prestigiului, angajând modificări și în planul conduitei de rol sexual-afectiv (exigențe crescute privind „dreptul la plăcere“ și bucurie sexuală, împlinire emoțională etc.). Dobândirea unei autonomii economice, exaltă nevoia de recunoaștere ca „partener“ cu responsabilitate. „Opțiunea pentru experimentul personal“ devine tot mai frecventă și în relațiile cu sexul opus;

b) *liberalizarea sexualității premaritale* este una din schimbările ce afectează atât comportamentul adolescenților de ambele sexe (în special al fetelor), cât și atitudinile sociale, altădată înalt restrictive în această privință. În strânsă legătură cu înlăturarea tabuu-lui virginității, s-au dezvoltat și formulele de coabitare juvenilă, care influențează direct scăderea nupțialității și indirect fecunditatea;

c) *ilegitimitatea nașterilor,* corelată cu scăderea nupțialității, a devenit tot mai frecventă, în special în cazul adolescenților, con-

ducând la o nouă categorie socială ce ridică probleme deosebite: psihologice, educaționale și de suport social părinți-adolescenți. În paralel însă, în ciuda programelor de planificare a nașterilor, ca urmare a ignoranței, rezervei sau altor motivații personale, multe tinere preferă încă avortul, a cărui frecvență este în creștere;

d) *scăderea fecundității cuplurilor* prin planning familial, ca urmare a unei *mutații valorice*, cu substrat în psihologia actuală a celor două sexe – *opțiunea pentru stilul de viață fără copii*. Se produce astăzi o translație de la familia axată pe copii, la familia axată pe adulți (după I. RAMSEY, citat de A. TOFFLER, op. cit., p. 286). În SUA, Marea Britanie, Germania și în alte țări înalt industrializate, „cultura fără copii" a devenit leit–motivul multor persoane și organizații care promovează „paternitatea opțională" și combat atitudinile pronatalitate. Accentul tot mai mare pe *calitatea intimității relației* dintre bărbat și femeie, a dreptului lor la dragoste necondiționată de cadre și prescripții normative, la autenticitate emoțională mutuală, transformă stilul de viață și opțiunile pentru „forma familială". Atât uniunea liberă (în general cu o slabă fecunditate), cât și familiile care optează pentru stilul fără copii, pot contribui în perspectivă la modificări ale comportamentului demografic, una din consecințe fiind modificarea structurii fratriilor în viitor. CH. HOHN (1987) și N. MACIL–GRATTON (1987), citați de L. ROUSSEL (op. cit., p. 249), consideră că „majoritatea oamenilor, la vârsta adultă, vor avea un singur frate sau o singură soră", iar „talia redusă a fratriei va avea implicații asupra relațiilor afective dintre părinți și copii, probabil în sensul creșterii dependenței, pe o perioadă mai lungă a copiilor de părinți. Dezvoltarea și socializarea copiilor este cert influențată și de structura de frăție în care evoluează. În acest sens, trebuie avut în vedere și caracterul „monocrom", din punct de vedere al sexului, a cel puțin jumătate dintre fratrii (care vor fi formate din copii de același sex – doi băieți sau două fete). În perspectivă, numărul celor între care vor exista relații regulate de tip familial va fi foarte scăzut, prognozează L. ROUSSEL, ceea ce atrage atenția asupra *mutațiilor psihologice ale viitorului*. Situația specifică din China actuală, în care se încearcă

reducerea taliei fratriei, semnalează deja și primele efecte: copiii mici din fratrii reduse sunt mult mai turbulenți și indisciplinați, comparativ cu cei din generațiile în care fratriile erau mai numeroase, caracterizați ca supuși, respectuoși și înțelepți. Dar nu putem să nu remarcăm și faptul că indisciplina ascunde uneori sau traduce spontaneitate și potențial creativ și că *socializarea* unor copii ai viitorului este ea însăși *un proces în prefacere*;

e) *instabilitatea accentuată a căsătoririlor*, în special în primii 4–7 ani, reflectată în *creșterea divorțialității*. Specialiștii apreciază că și în situația în care divorțialitatea s-ar stabiliza, numărul total de divorțați va continua să crească pe seama a două fenomene demografice actuale:

- deși nupțialitatea este în scădere, numărul celor care divorțează rămâne superior celui de acum 20–30 de ani;
- *ponderea recăsătoririlor scade*, în special în cazul femeilor divorțate, pentru care un nou mariaj este mai puțin posibil, în directă corelație cu vârsta. Dacă scurtarea duratei căsătoriei înainte de divorț este un factor favorabil recăsătoririi, posibilitatea acesteia scade o dată cu vârsta. La acestea se adaugă și riscul unui al doilea divorț, aflat de asemenea în creștere. L. ROUSSEL (p. 251, 1989) întrevede patru mutații posibile pentru ultima decadă a secolului XX, ca urmare a creșterii numărului de divorțați;
- o nouă creștere a efectivului de bărbați divorțați, trăind mai mult singuri (provizoriu), copiii fiindu-le foarte rar încredințați;
- o creștere a efectivului de femei divorațate, trăind singure, deoarece durata mariajului devine din ce în ce mai scurtă și, deci, „rupturile" cuplurilor fără copii – mult mai numeroase;
- o frecvență crescută a familiilor *monoparentale*, mai ales în responsabilitatea mamelor;
- multiplicarea cuplurilor de concubini (necăsătoriți), dintre care, unul sau altul dintre parteneri este divorțat.

Prognoza psihosociologului francez confirmă, în 1989, unele dintre prefigurările lui TOFFLER, din 1981, lansând ideea că populația se va dispersa în menajuri din ce în ce mai restrânse, între

care, situațiile de tranzit între două configurații mai stabile, vor fi cele mai numeroase.

f) *creșterea stresului intrafamilial și conturarea tot mai frecventă a unor interacțiuni familiale patogene.* Patologia interacțională familială reflectă nu numai patternuri comunicaționale distorsionate, cu impact recunoscut în tulburările de comportament ale copiilor și uneori cu implicații chiar în declanșarea și, mai ales, agravarea unor tulburări psihotice (v. comunicările clivate ambigue, contradictorii între mesajul logic și afectiv, specifice conduitei părinților schizofrenogeni, semnalate de teoria „double bind" a lui Bateson), dar și o creștere fără precedent a fenomenelor de *violență familială*. Într-o recentă cercetare a Institutului Național pentru Calitatea Vieții, C. ZAMFIR ne semnalează că în România anului 1995, circa 80% din populație se situează sub „pragul traiului minimei decențe", iar 46% din populație sub „pragul de sărăcie". Cifrele ne pot semnala efecte negative pe termen scurt și lung, ce se vor reflecta în calitatea relațiilor familiale. Mulți cercetători au semnalat, după 1970, că violența este o problemă majoră și devreme instalată în viața multor familii americane (GELLES, 1980), iar plângerile de abuz fizic și verbal sunt principalele motive ale femeilor care au ajuns la divorț (LEVINGER, 1966). 16% din cupluri s-au angajat în violențe fizice; iar 4% dintre femei raportează că au fost „bătute" în mai puțin de 12 luni de căsătorie (STRAUS și cl. 1980, apud. C. BRODERICK, 1988, p. 312). Același autor relevă că, de asemenea, 4% dintre copii sunt obiectul unor serioase injurii și abuzuri din partea părinților lor, iar rănirile între frați sunt mai frecvente decât agresiunile părinților față de copii. O altă formă de violență frecvent întâlnită este cea pe care o comit puberii și adolescenții față de părinți, în special în familii monoparentale (față de mamă). 3,5% din adolescenți își abuzează mama singură (după datele lui STRAUS, 1980). Pe de altă parte, copiii abuzați de părinți prezintă în mult mai mare măsură deficiențe în dezvoltare, abuz de droguri, abuz de alcool, comportament criminal și tulburări psihotice (GELLES, 1985). Un studiu făcut în Noua Zeelandă (FERGUSSON și cl., 1986), găsește ca *factori de risc pentru*

violența familială: vârsta tânăra a soțului când căsătoria a survenit timpuriu, momentul apariției unei sarcini neplanificate, nivelul scăzut de educație al soției, nivelul scăzut al statusului ocupațional și privarea de servicii religioase sau absența unui suport religios. În cazul acestor familii, rata violenței este de circa 30%.

Alți factori încriminați sunt abuzul alcoolic, performanța profesională scăzută și satisfacția profesională scăzută a soțului, absența oricărei afilieri religioase și izolarea de către rețeaua de rude și de prieteni (HORNUNG, 1981). Alți autori evidențiază că uneori, tocmai rețeaua de rude și de prieteni poate fi suportul anumitor tipuri și grade de violență (DIBBLE și STRAUS, 1980).

De cele mai multe, ori abuzul fizic și chiar sexual al femeii și copilului apar în structuri familiale „bolnave", destructurate și degradate moral, în contextul unor tulburări psihice și comportamentale, dintre care *alcoolismul* unuia sau ambilor soți este cel mai frecvent. Violența familială capătă forme din ce în ce mai diverse, de la molestările fizice cu impact medico-legal, la molestările psihice (ca în cazul geloziei patologice, infidelității patologice și ostentative, promiscuității sexuale, violului sau al aberațiilor sexuale – uneori însoțite și de agresiune fizică).

Fenomenele de violență *familială* se exacerbează pe fondul *pauperizării,* în special în mediile subculturale, cu carențe educaționale, la structurile psihice primitive, cu frâne comportamentale slăbite sau suprimate, în condițiile consumului de alcool „cronic" sau „excesiv". Și dacă „victimele" primare ale violenței familialle, sunt de cele mai multe ori femeile (dar nu în exclusivitate), „victimele" secundare, dar cu prognostic social din ce în ce mai negativ, sunt copiii. Vagabondajul, prostituția și delicvența juvenilă, conduitele toxico–dependente și antisociale, le întâlnim tot mai frecvent la categoria socială numită „copiii străzii". Ai nimănui și ai tuturor în același timp, ei sunt produsul „violenței" și „producătorii" violenței de mai târziu, ei sunt dovada vie a neiubirii și decăderii morale, simptomul crizei familiale, devenită „boală socială".

Și dacă mediile în care trebuințele bazale (de ordin material) sunt mai mult decât satisfăcute, familia acaparată de „cursa pentru acu-

mulare şi prestigiu social", are tendinţa clară de a abdica de la o serie de responsabilităţi (în special parentale), în favoarea altor forţe societale – şcoală, religie, organizaţii publice şi private, mass-media), în mediile paupere economic regresate sau nedezvoltate social, „dramele familiale" sunt vecine cu patologia şi adesea capătă dimensiuni şi rezonanţe sociopatologice îngrijorătoare, endemice. Pentru că destructurarea şi conflictualitatea patogenă a unei familii este din multe puncte de vedere „contagioasă", în prezenţa *focarelor de suferinţă socială*, o simplă igienizare „logică" autoprotectivă nu ne poate ajuta, ba, din contră, ne poate creşte vulnerabilitatea. *Profilaxia şi terapia „suferinţei sociale"* cere mai mult decât a o „neutraliza" prin explicare, marginalizare, anatemizare, abdicare şi ignorare; *ea cere o igienizare psihologică a fiecăruia dintre noi,* într-un efort conştient de responsabilizare, de participare autentică, de generozitate şi transpersonalizare. Desigur, serviciile de asistenţă psihosocială şi spiritual-religioasă conlucrează în acest sens şi este de aşteptat ca eforturile lor conjugate să se dezvolte în viitor.

g) *modificarea stilului de viaţă familială în perioada tardivă a căsătoriei,* ca *urmare a creşterii duratei medii de viaţă* (peste 60 de ani), ceea ce implică preluarea îngrijirii bătrânilor pe perioade prelungite, de către familia nucleară, deja ea însăşi „îmbătrânită". Implicaţiile acestei situaţii se resimt pentru toţi membrii familiei, dar în special pentru femei, ele însele aflate în general în jurul vârstei de 60 de ani. Adesea, după ce şi-au crescut proprii copii, ele ajung să aibă în grijă, simultan, unul sau doi nepoţei şi un părinte (de obicei mamă) vârstnic şi incapabil de autoîngrijire. L. ROUSSEL semnala că în Franţa, de pildă, până în 2.000, numărul celor care vor depăşi 85 de ani va creşte cu 60% (după QUANQCHI-DINH, 1985 şi SIMON SANDIEZ, 1988). Această situaţie schimbă nivelul de solicitare al familiei vârstnice, prin obligativitatea asumată de a asigura vizite numeroase, supraveghere, contrângeri rezidenţiale, griji permanente privind sănătatea şi bunăstarea vârstnicului aflat în grijă. Şi pentru că talia fratriilor a scăzut, iar prejudecăţile favorizează implicarea femeilor în îngrijirea părinţilor, ele sunt cele care duc, de

obicei, întreaga „povară". Puţini bătrâni, în general, îşi sfârşesc viaţa într-un azil sau într-un ospiciu pentru irecuperabili. Progresele geriatriei au favorizat, creşterea progresivă a dependenţei socioafective şi de îngrijire, fie faţă de copii, fie faţă de instituţiile sociale de ocrotire a vârstnicilor. Cu toate acestea, există încă şi un număr considerabil de persoane care trăiesc, până la vârste foarte înaintate, rezidenţial autonom, ceea ce ridică probleme speciale. Ex.: depresii de abandon, neputinţă, insecuritate socială...

Toate aceste modificări, survenite în raporturile dintre sexe şi în sânul familiei nucleare actuale, sunt edificatoare pentru un proces de „prefacere", de „mutaţie psihosocială" şi psihologică individuală.

Aceasta nu înseamnă că familia nucleară va dispare, ci doar că „ea nu mai poate servi drept modelul ideal al societăţii", în opinia lui A. TOFFLER (1983, p. 283). Şi dacă *familia nucleară* a fost *idealizată* de civilizaţia celui de al Doilea Val, impunându-se în toată lumea ca „model standard, recunoscut de societate, pentru că structura ei corespundea perfect necesităţilor societăţii de producţie în masă, cu valori şi stiluri de viaţă, în mare măsură comune, o putere birocratică şi ierarhică şi o separare netă între viaţa de acasă şi viaţa profesională" (op. cit., p. 282); ea este astăzi obiectul unei disperate *„campanii"* pentru *refacere* şi *însănătoşire*, chiar dacă soluţiile şi propunerile „bine intenţionate sunt adesea stupide şi nu-şi ating obiectivul". Ele sunt emise, de cele mai multe ori, de cei „orbi la influenţele valurilor istorice de *schimbare*".

Criza familei nucleare comportă încă un diagnostic greşit şi, evident, măsuri şi rezolvări naive din partea celor care încearcă să prelungească viaţa unei structuri micro-sociale cvasialienate, *care este totodată reflexul unei lumi dizarmonice, în prefacere.* Aşa încât, mulţi ajung să creadă, inclusiv persoane investite cu autoritate politică şi socială, că fenomenele critice ale familiei nucleare (divorţ, instabilitate şi infidelitate, degradare morală şi alcoolism, disfuncţii sexuale cronice, avortul repetat şi iresponsabil, corelat cu abuzul fizic al femeii, abuzul fizic şi sexual al copilului, violenţa familială – inclusiv intergeneraţională, tulburările de comportament şi adaptare, unele tulburări psihice – reflex

al interacțiunilor familiale patogene, precum și opțiunile tot mai numeroase pentru stiluri alternative – singurătatea și coabitarea, ar fi *doar* consecințele absenței unei educații familiale, proliferării pornografiei și autorizării avortului, liberalizării relațiilor sexuale și „băii de informație sexuală și agresivă, oferită de mass-media, mișcărilor feministe sau celor pentru acoradrea de drepturi homosexualilor și, de ce nu?! – chiar și impactul muzicii de avangardă – rock-ul...

Evident, combaterea tuturor acestor „viruși“ ai siguranței familiei nucleare ar necesita, în viziunea celor mai utopici „gânditori“ de politici sociale profamiliale, cursuri de educație familială, îndrumători matrimoniali și publicitate, pentru a prezenta familia într-o lumină mai bună, un sistem atrăgător și verificat științific de alegere a partenerului (eventual computerizat, op. cit., p. 282).

Toate acestea n-ar putea fi decât *paleative* sau *stratageme puerile*, iluzorii, propunându-și „să înghețe“ o civilizație în cadrele unui timp tehnic și istoric revolut. „Căci ceea ce trăim acum, nu este dispariția familiei ca atare, ci dezmembrarea definitivă a sistemului familial caracteristic celui de al Doilea Val“, ne atrage atenția A. TOFFLER (p. 284). Cinism sau cutremurătoare luciditate și responsabilitate anticipativă?!

În opinia noastră, *într-o lume „bolnavă“* și bântuită de agresivitate, angoasă și maculare morală, nepregetând să-și distrugă sălbatic propriul habitat planetar, propriul ecosistem, în mod paradoxal cu mijloacele cele mai sofisticate tehnologic, într-o lume în care intoleranța etnică și socială se reactivează periodic, în care există confuzie a valorilor și îndepărtare de la sensul transcedental al căutărilor ființei umane, *este de așteptat ca schisma* și *simulacrul neofamilial să se producă*. Și dacă societatea contemporană continuă să-și autoîntrețină angoasele și neclaritățile, aproape cu voluptatea ignoranței ridicate la rang de „cunoaștere științifică“, erodându-și din interior sensurile și motivațiile existențiale, deblocându-și în lanț comportamentele hetero și autodistructive, într-un mediu natural nu mai puțin artificializat, poluat și bolnav, rătăcind pe căile deopotrivă întrețesute ale acumulării și distrugerii, ale excesului și pauperizării, ale pervertirii morale și devianței sociale, desigur, în *aceste condiții, familia nucleară fie eșuează*

în propria-i patologie interacțională, fie translatează „noi spații și fomule de conviețuire a sexelor“, în căutarea disperată a adaptării.

Așa încât noile „patternuri alternative“ ale căsătoriei și familiei nucleare s-au îmbogățit și diversificat, nu doar cu mariajul deschis“ (N. și G.O'NEILL, 1972), ci și cu „semicăsnica și pseudocăsnicia“ (v. I. MITROFAN, 1989), „mariajul homosexualilor“, „aranjamentele comunitare“ și, în mod semnificativ, cu „celibatul“, la a cărui explozie demografică, după anii '80, asistăm cu toții.

Din perspectivă psihologică și psihoterapeutică, această *mișcare a familiei nucleare către forme substitutive*, ridică probleme noi și semnificative, după cum *„fractura spirituală și interacțională“* a *cuplului și sistemului familial contemporan*; conduce la efecte individuale și sociale greu previzibile, dar nu mai puțin dramatice. Asistăm oare la o *mutație în psihologia sexelor*, la o *renaștere* sau *re-ființare* a relațiilor dintre *bărbat și femeie*?

Patologia interacțională familială continuă să se *agraveze, simultan cu apariția formelor de translație sau substituție a vieții familiale*, necesitând forme de ajutor și terapie individuală și socială, specializate, inclusiv de terapie spirituală.

În acest sens coevoluția psihoterapiilor umaniste și a celor holist–transpersonale cu cele de factură spirituală, în câmpul terapiilor de familie și de cuplu, oferă, în opinia noastră, cadrul cel mai adecvat al *igienizării* și *reconstrucției* relațiilor dintre sexe, ca și *dintre generații, al „vindecării“* prin *„armonizare interpersonală și transpersonalizare“*.

Căsătoria ar trebui să redevină, simbolic și existențial, ceea ce *sensul originar al întâlnirii dintre cele două sexe ne relevează*, adică *matricea sacră a prefacerii ființei umane*, un experiment social de *maturizare* și *creștere* a *personalității umane*, întru autodevenire și reintegrare cosmică.

Aceasta ar echivala cu traiectoria duală a conștientizării de sine, cu și prin intermediul celuilalt, prin coexistență și coevoluție, către *supraconștientizare*.

Suntem departe încă de a ne „trezi“ și conștientiza dimensiunile autentice ale iubirii și toleranței, ale autocreației și intercreației prin

iubire şi convieţuire (v. creativitatea interpersonală, ca o condiţie a evoluţiei cuplului şi ca o modalitate de autorealizare a personalităţii – I. MITROFAN, 1989, 1994). Mulţi dintre noi suntem încă departe de a descoperi sinele „prin intermediul celuilalt, în „cursa" devenirii tuturor, întru eliberarea din şi transgresarea „capcanei" mărunte a Ego-ului către marea Conştiinţă Divină.

Se pare că atât bărbaţii, cât şi femeile, tinerii şi mai vârstnicii zilelor noastre se confruntă cu probleme psihologice noi, având în comun aceeaşi frenetică, dar şi confuză Căutare de Sine.

Dincolo de planul banal şi limitat, adesea dificil şi decepţionat al existenţei cotidiene, ei conştientizează tot mai frecvent nevoia unui „sens de dincolo", nevoia de autocunoaştere şi autodezvoltare, nevoia de autorealizare. Recunoaştem o tendinţă fundamentală şi naturală a persoanelor de ambele sexe de a se deschide şi angaja, mai mult sau mai puţin eficient, într-un proces de realizare a Sine-lui (în accepţiune de „selfactualisation", concept formulat de C. ROGERS, 1961).

Omul sfârşitului de sec. XX, rătăcind printre evenimentele şi valorile „răsturnate" sau „nesincronizate" ale timpului şi evoluţiei sale istorice şi morale, trăieşte criza psihologică a *„pierderii de Sine* şi nevoia imperioasă a *„regăsirii de Sine"*, a *reactualizării sale prin iubire, cunoaştere şi creaţie.* Cele trei verbe sub semnul cărora el poate trăi sănătos, echilibrat, adică integrat armonic sinelui divin, sunt „a fi", „a şti" şi „ a face" (a crea). Paradigma antitetică, ce generează boala, dezechillibrul şi pierderea de sine, se constituie pe triada „a avea", „a ignora", „a desface" (a distruge). „A fi" este primordial legat de iubire. „A fi" este un act de dăruire de sine, adică de a da şi primi iubire, de a fiinţa prin iubire. „A fi" este echivalent cu capacitatea noastră de a iubi necondiţionat. Dar a iubi este totdată *a şti* (a cunoaşte), pe tine, pe altul, lumea şi pe Dumnezeu, şi *a face* (în sensul de a crea – de la cele mai mărunte lucruri la cele mai abstracte idei şi teorii sau cele mai elevate produse artistice, de la copilul pe care îl concepi şi aduci pe lume, până la „creaţia propriei personalităţi" în spiritul creaţiei divine.

Reversul acestei paradigme a vieţii şi a normalităţii potenţial creatoare, este conturat de triada: „acumulare, ignoranţă, destrucţie".

„A avea, a păstra, a acumula, defineşte comportamentul opus dăruirii, este deci *ne-iubire*, este deci construcţie în exclusivitate a Ego-ului şi, inevitabil, îndepărtare de Sine, până la „pierdere de Sine". „A avea sau a acumula în exces" naşte dezechilibrul în orice sistem, ceea ce blochează cunoaşterea şi împiedică sau stopează creaţia. În plan psihologic, această aserţiune este susţinută şi de observaţia că excesul de informaţie într-un domeniu te împiedică să creezi. Multe spirite „enciclopedice" nu au oferit totuşi umanităţii creaţii originale valoroase. Absenţa oricărei acumulări sau informaţii poate fi însă la fel de păgubitoare. În acest caz, „a nu avea", de pildă un minimum de posibilităţi de satisfacere a nevoilor bazale (fiziologice), îl poate periclita pe „a fi" (desfiinţare în trup, dar nu şi în spirit);

În anumite limite, „a nu avea" îl poate exalta compensator pe „a şti" (v. trezirea întru cunoaştere a marilor asceţi sau sfinţi).

„A avea în exces" *comută* sensul devenirii fiinţei de la cunoaştere şi creaţie, la stagnare, întrucât naşte *teama de pierdere.* Naturile egocentrice, egoiste sunt structuri acumulative de iubire, şi din acest motiv, extrem de dependente emoţional de „sursa" care le hrăneşte. Ele nu pot, nu ştiu şi nu dezvoltă iubirea, pentru că „nu se dăruie", ci se „păstrează". Astfel ele sunt incapabile în a iubi şi a înţelege (cunoaşte) pe altul şi, prin extrapolare, întregul sistem (lumea şi pe Dumnezeu), fiind blocate în propria ignoranţă („închidere"). Ignoranţa, ca urmare a neexperimentării lui „a fi" (deci a relaţiei de iubire cu sine), le subminează şi capacitatea de a face (de a crea), pentru că aceste persoane îşi deturnează sensul creaţiei (de sine, de altul, de valori materiale şi spirituale). Adesea, a nu cunoaşte, conduce la „a distruge", în cazul persoanelor acumulative în exces. Ignoranţa generează frică, şi frica poate determina agresivitate.

Nu este de mirare că marii egocentrici sunt şi cele mai agresive fiinţe, impenetrabile la orice tentativă de raţionalizare sau de argumentare. Ei sunt rigizi, pentru că sunt „ignoranţi" din punct de vedere al psihologiei relaţiilor umane, în general, şi a celor între sexe, în special, şi de obicei pierd în faţa vieţii.

Criza psihologică a pierderii de sine și nevoia imperioasă a „regăsirii și revalorizării de sine" este *„infrastructura"* pe care *se reclădesc relațiile actuale între sexe, între părinți și copii, și este profund implicată în schimbările sistemului familial nuclear, ca și efectele satelit ale denuclearizării"* acestuia. Dintre aceste „efecte", creșterea opțiunilor pentru singurătate și coabitare (uniune liberă) sunt cele mai semnificative: singurătatea și coabitarea sunt privite de obicei ca „stații" pe drumul căsătoriei.

Pentru mulți oameni, ele servesc drept alternative ale mariajului. Cât de satisfăcătoare sunt aceste alternative, este însă o altă problemă. (ANONYMOUS, apud. I. COEMAN, p. 176).

2.6.1. Singurătatea. Este un stil de viață care se poate institui definitiv în cazul celibatarilor care nu au fost niciodată căsătoriți sau poate fi urmarea unui divorț sau a văduviei. Celibatul nu exclude însă practicarea relațiilor sexuale și nu toți celibatarii sunt neapărat abstinenți. Pe de altă parte, *singurătatea nu înseamnă neapărat suferință, frustrație și neîmplinire,* cel puțin pentru cei care o „păstrează" deliberat și care nu au trăit experiența nici unui mariaj.

Persoanele singure, divorțate (în special bărbați), sunt în mai mare măsură dispuse să-și transforme „celibatul" într-o recăsătorire, dar „recăsătorirea femeii divorțate rămâne mai puțin frecventă decât cea a bărbaților" (L. ROUSSEL, 1989, p. 251), încât *femeile* rămân singure", în număr mult mai mare și în general pe perioade mai îndelungate. Unul din motive este și durata din ce în ce mai scurtă a mariajelor care ajung la divorț, „rupturile" cuplurilor fără copii fiind mult mai numeroase. Pe de altă parte, factorul „vârstă" scade probabilitatea recăsătoririi pentru femei, în special după 35–40 ani, în vreme ce pentru bărbați, sigurătatea, chiar și la o vârstă care depășește acest nivel, rămâne mai curând tranzitorie.

Între 1970–1978 numărul persoanelor în vârstă de 14–34 ani care trăiau singure s-a triplat aproape, în Statele Unite crescând de la 1,5 milioane la 4,3 milioane. La începutul anilor `80, afirmă A. TOFFLER (op. cit., p. 286) o *cincime* din toate familiile din Statele Unite constau

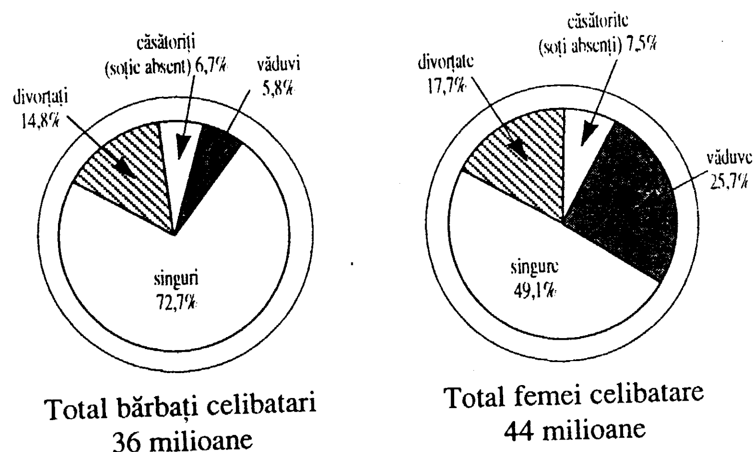
dintr-o persoană care trăiește singură, în mod special tineri și „persoane în a doua jumătate a vieții".

Din statisticile oferite de U.S. Census Bureau, 1986 (cit. după J. COLEMAN, op. cit., p.178) rezultă o creștere explozivă a numărului persoanelor singure, repartizate pe sexe și tipul de singurătate, după cum ilustrează figura nr. 1:

U.S. populația celibatarilor, 1985

(statut marital al adulților singuri, în procente).

Figura nr. 1

Total bărbați celibatari
36 milioane

Total femei celibatare
44 milioane

Astăzi, persoanele singure, în special cele care nu au fost niciodată căsătorite, aparțin unei subculturi speciale, în care individualitea se afirmă în deplină libertate, ea construindu-și un stil de viață unic. COCKRUM și WHITE (1985, p. 555–556) raportează că adulții care nu au fost niciodată căsătoriți preferă singurătatea mai mult decât cei care au fost divorțați. Rata căsătoriilor este mai crescută la divorțații singuri, în toate grupele de vârstă. Totuși, experiența singurătății este probabil mai gratificantă și mai puțin dificilă pentru cei dintotdeauna celibatari. De altfel, oamenii *experimentează singurătatea* în diferite moduri și o resimt diferit, în funcție de *nivelul nevoilor lor pentru*

intimitate socială și atașament. Așa încât, o persoană se poate simți singură chiar dacă are mulți prieteni, inclusiv un partener, în timp ce o alta se mulțumește cu foarte puțini prieteni sau chiar fără un partener, și cu toate acestea nu se simte singură.

Cât de bine „suportă“ oamenii singurătatea? Depinde... JEFFREY JOUNG (cit., după O. POCS, 1985) *diferențiază trei tipuri de singurătate*:

– o *singurătate tranzitorie*, care durează câteva minute sau ore și care probabil nu este serioasă;

– *singurătate situațională* – cauzată de un eveniment specific (divorț, sau decesul persoanei iubite, mutarea într-o altă zonă geografică, care poate duce până la un an);

– *singurătatea cronică* – specifică persoanelor cu dificultăți în realizarea contactelor sociale și stabilirea realțiilor intime, având o durată de peste doi ani.

„Singurătatea“ ca *alternativă a mariajului* comportă o mulțime de *explicații:*

– scăderea ratei nupțialității în ultimii ani, ca reflex al schimbării concepțiilor tinerilor și societății pe ansamblu în raport cu căsătoria; astfel căsătoria poate fi privită ca un *impediment* în *calea evoluției profesionale* „sigure și reușite“, cariera devenind ținta celor mai mulți. Femeile absolvente de studii superioare, în special, și cu performanțe profesionale deosebite care le permit un statut apreciat și multă autonomie, apreciază singurătatea ca pe un mijloc de consolidare a poziției și evoluției lor libere, nerenunțând ușor la aceasta pentru căsătorie;

– *liberalizarea relațiilor sexuale* în afara cadrului legalizat al căsătoriei, cu accent pe varietate, noutate și calitate, mulți celibatari apreciind că au o viață sexuală mai intensă și mai împlinită, în condițiile independenței economice și personale, ale unor întâlniri mai puțin frecvente și șablonizate, dar mai spontane și mai pasionate.

De altfel, unele studii arată că între cei singuri și cei căsătoriți nu apar diferențe privind nivelul implicării în activități sexuale, deși „bărbații singuri s-au declarat ceva mai puțin satisfăcuți sexual decât

femeile (33% bărbați și 43% femei s-au declarat mulțumiți de frecvența raporturilor lor sexuale)“. (M. MÂNDRU UNGUREANU, 1994, p. 315)

– mișcarea de recunoaștere și legalizare a homosexualilor a contribuit de asemenea la „îngroșarea“ grupului de „persoane singure“, creând al patrulea subgrup, alături de cei „niciodată căsătoriți“, „divorțați“ și „văduvi“: homosexualii singuri (fie că au avut o orientare inițială de acest tip, fie că și-au schimbat-o după consumarea unui mariaj heterosexual, mai ales ca răspuns la atitudinea de stigmatizare a unei mari părți a populației heterosexuale, manifestată față de ei.

2.6.2. *Coabitarea sau „uniunea liberă“.* Coabitarea desemnează „un mod de a trăi împreună“ al cuplurilor heterosexuale, în afara contractului căsătoriei. După 1970, atât în Europa, cât și în SUA, preferința pentru coabitare, în special a tinerilor, a devenit atât de frecventă, încât a zdruncinat destul de semnificativ atitudinile sociale stereotipe care blamau până nu demult acest mod de conviețuire.

Deceniul 8 ar putea marca în istoria psihosocială a familiei momentul *critic* al proliferării fără precedent al formelor *substituitive* ale familiei, sub semnul dezinstituționalizării tot mai accentuate. Cuplurile erotice, deși păstrează *nostalgia* unei *solidarități afective și sociale definitive*, se reorientează în spiritul păstrării unei disponibilități cvasipermanente, a unei *autonomii* personale, considerate importante pentru *autenticitatea* vieții de cuplu. Asistăm în contemporaneitate la o tendință din ce în ce mai pregnantă, de înlocuire a mariajului legal constituit, dar, din păcate, din ce în ce mai scurt (numărul divorțurilor este în continuă creștere, iar al recăsătoriților, în scădere – v. J. DUMAS, 1985), cu un *nou model familial* – *uniunea liberă* sau coabitarea, adesea stabilă și fecundă pe parcursul unui număr mare de ani. Ea nu este doar un substitut de logodnă sau de căsătorie de probă, și cu atât mai puțin o promisiune amânată de căsătorie. Adoptată preferențial de cuplurile tinere sau foarte tinere, uniunea liberă nu este deci doar un mod de a conviețui câțiva ani înaintea căsătoriei sau de a forma o a doua relație fără recăsătorire, ci pur și simplu un *nou model* de coabitare, susceptibil de a se extinde asupra întregii vieți și de a înlocui mariajul în toate fazele sale (L. ROUSSEL, 1989).

Încă de la sfârşitul deceniului 7, sociologii francezi apreciau că numărul crescut al naşterilor în afara căsătoriei, semnala angajarea tinerilor în forme de viaţă familială care negau cu bună ştiinţă (câtă intenţionalitate şi câtă spontaneitate – rămâne încă o enigmă) *constrângerile instituţionale* ale mariajului.

Pentru o mare parte a populaţiei care a consumat într-o etapă a vieţii experienţa căsătoriei soldată cu eşec, uniunea liberă rămâne, ulterior, o *alternativă preferată*, cel puţin pentru femeile până în 35–40 de ani. Bărbaţii au o „longevitate" mai mare sub aspectul posibilităţii de a se implica în mai multe uniuni libere succesive, perioadele lor de singurătate fiind cel mai frecvent limitate, provizorii.

Apariţia coabitării, ca un nou model familial, s-a produs pe fundalul unor prefaceri mai profunde în interiorul familiei nucleare. Astfel, *scurtarea perioadei de căsătorie* (survenirea rapidă a divorţului) a condus direct la vulnerabilizarea condiţiei psihosociale a femeilor, în special, al căror efectiv de „divorţate trăind singure" este în continuă creştere. Aceasta şi pentru că numărul de recăsătoriri scade vertiginos, fie în favoarea uniunilor libere (atunci când impactul amoros se produce), fie a celibatului feminin, în directă corelaţie cu numărul crescut al femeilor, dar şi cu limitările impuse de vârstele de după 40 de ani.

În ceea ce-i priveşte pe bărbaţi, aceştia par „a se bucura" mai mult de privilegiul convieţuirii cu sexul opus, fie prin recăsătorire cu o celibatară mai tânără în medie cu 6–7 ani, fie preferând unul sau mai multe concubinaje succesive, până la vârste avansate, sau chiar definitiv.

Prognozele demografilor şi sociologilor sunt ferme în ceea ce priveşte *instabilitatea cuplurilor* pentru sfârşitul sec. XX şi începutul sec. XXI, *chiar dacă divorţialitatea se va stabiliza* sau *diminua*. Ei afirmă, pe baza „cinismului statistic al prognozelor", că şi în acest caz, populaţia va continua să se disperseze în menajuri din ce în ce mai restrânse, între care cele mai frecvente vor fi situaţiile de tranzit între două configuraţii mai stabile (L. ROUSSEL, 1989).

Faţă în faţă cu alternativa mariajelor repetate, multiple, care supun copiii unor stresuri de dezvoltare şi integrare socială, semnificativ sociopatogene, uniunea liberă *stabilă* şi *armonioasă sub aspectul climatului socioafectiv*, pe perioade lungi şi uneori chiar definitive, pare să fie un reflex de apărare al cuplurilor în faţa constrângerilor sociale ale unor cadre tradiţionale secătuite moral, în care drama individuală a neîmplinirii Sinelui, prin intemediul celuilalt, a erodat într-atât aşteptările individuale în raport cu căsătoria, încât a declanşat un adevărat „protest psihologic" (I. MITROFAN, 1994, p. 165–166) din partea ambelor sexe. Opţiunea pentru uniunea liberă încearcă *să satisfacă prin conjugare nevoia de dependeneţă şi identificare cu cea de autonomie*, angajând implicarea afectivă plenară, negând aspectul contractual al relaţiei şi exaltându-l pe cel al libertăţii de manifestare, pe măsura satisfacţiei mutuale şi a nevoilor autentice de a fi împreună.

În cuplul modern, aflat în căutarea noilor modele de convieţuire, se pare că *nevoia* de iubire, comunicare şi valorizare a celuilalt şi a Sinelui *depăşeşte în intensitate* şi *devine prioritară*, în raport cu cea de securitate şi solidaritate socioeconomică, chiar într-o lume care în general pune la grea încercare posibilitatea de satisfacere a acesteia din urmă. Poate tocmai din acest motiv (prefacerile şi instabilitatea socioeconomică crează un nivel crescut de insecuritate individuală), iubirea şi sprijinul mutual devin trebuinţe prioritare ale „fiinţei", iar satisfacerea lor devine *„sursă"* de *rezistenţă* şi *rezolvare creativă* „a *problemelor vieţii*", şi prin aceasta, *modalitatea de creştere* şi afirmare a personalităţii", împlinire şi înţelegere a Sinelui, de autodepăşire prin experienţa împărtăşirii Alterităţii.

Această *mutaţie motivaţională* reaşază raporturile de forţe psihologice în cuplu, după principiul coevoluţiei mutuale, ceea ce exprimă *noua raţiune de a fi împreună* doar atâta timp cât cei doi reuşesc să-şi rămână nu numai necesari, dar şi reciproc satisfăcători. Cu alte cuvinte, singura justificare acceptată a uniunii libere de tip familial rămâne gratificaţia mutuală, onorarea aşteptării sau speranţei

de a fi fericit cu și prin intermediul celuilalt. *A înfrunta și rezolva problemele vieții, devine astfel mai mult o sarcină personală* (și nu a ambilor sau mai ales a soțului – ca în căsătoria tradițională), dar reușita și satisfacția obținută este *obiect de valorizare* de către partener și de bucurie *împărtășită*. Sursa afectivă necondiționată se transformă pe de altă parte în „putere“ de rezolvare și capacitate de a face față cu „competență personală“ în fața vieții, în implicare activă, responsabilă. Bărbatul și femeia, implicați în uniunea liberă, își asumă responsabilitatea perfect conștienți, bucurându-se de responsabilitate și detestând „aruncarea vinei sau poverii pe umerii celuilalt“. Partenerul devine astfel doar un „susținător emoțional și spectator activ“ al devenirii celuilalt, o sursă energetică pozitivă, dar și un subtil „instrument de autoconstrucție“ prin feed–back-uri corectoare, prin reevaluări succesive.

Așadar, cuplul modern decis, pentru coabitare, a dobândit luciditatea tranziție sale, optând pentru calitatea relației în defavoarea durabilității sale cu orice preț. Divorțul și consecințele sale stresante sunt astfel eludate, ieșind de sub incidența cadrului legislativ mai larg. El se transformă astfel într-o opțiune personală simetrică (bilaterală), atunci când uniunea își pierde rațiunea sa de a mai continua (adică atunci când stagnează, când procesul de coevoluție este stopat).

Desigur, el devine mai curând un *„divorț psihologic și sexual“*, deci rezolvarea unei probleme de intimitate interpersoanlă și nu o pierdere prin „ruptură“ sau „sancțiune“ social–instituțională a unor statute sociale cu obligații și drepturi prescrise.

Sesizăm în această opțiune a cuplurilor tinere pentru coabitare o *disociere* între statutul familial și rolul exercitat în fapt. *Negarea statutului pare să declanșeze în mod compensator, deliberat, o reevaluare și o îmbogățire a rolului de partener și, nu de puține ori, chiar și a celui de părinte.*

Negarea cadrelor normative impuse de instituția căsătoriei să fie oare reflexul nevoii mereu crescânde de libertate individuală, de autocunoaștere și afirmare a Sinelui, chiar și pe cel mai apropiat „teritoriu“ al ființei umane – intimitatea sa biopsihologică?!

Putem intui – dincolo de aparența acestei opțiuni alternative – protestul subtil și refuzul mascat al unei societăți constrângătoare, incerte și decepționate în ansamblul ei. Este, fără îndoială, aici, *un semnal al raporturilor disfuncționale, poate bolnave, dintre individ și societate*, sau poate că normele și valorile dominant pragmatice ale sistemului social, în general, au alterat până într-atât raporturile dintre sexe (cu implicații în relațiile dintre generații), încât, *între tiparul de viață sigur, dar potențial blamabil social și experimentul autonom*, cuplurile aspiră și se decid cu tot mai mult curaj pentru ultimul.

Să fie oare, aici, nevoia imperioasă de RE–SACRALIZARE a relației dintre bărbat și femeie, în căutarea unei „formule“ de uniune pură, bazată pe iubire și fidelitate necondiționată, liberconsimțită și pe dăruire mutuală, cu respectarea autonomiei fiecăruia ca ființă completă?!

Dintr-o cercetare concretă, efectuată pe 60 de cupluri studențești din centrul Universitar București, realizată de V. DUMITRU (1991), rezultă că opțiunea pentru conviețuirea în uniune liberă este o realitate identificabilă și în viața tinerilor români. Semnalăm însă și o altă tendință caracteristică – scăderea nupțialității – ca reflex direct al dificultăților socio-economice inerente „tranziției“ la economia de piață (absența locuințelor și costul ridicat al achiziționării acestora sunt factori care demobilizează și temporizează semnificativ inițiativa tinerilor pentru căsătorie în general, iar raporturile intergeneraționale tensive nu sunt deloc inexplicabile, inclusiv din această perspectivă).

Cu ajutorul Chestionarului de Interapreciere a nevoilor și atitudinilor sexual–afective (adaptat de I. MITROFAN, după Inventar față de sexualitate EYSENCK), al anamnezei și interviului focalizat, în cercetarea menționată au fost comparate nivelurile de atitudini, concepții, autopercepții, reacții afective cu privire la sexualitate, nivelurile de intercunoaștere ale partenerilor, grupați în 30 de cupluri maritale și 30 de „uniuni libere“ (studenți necăsătoriți, dar conviețuind pe model familial). Potrivit datelor cercetării s-au desprins câteva observații interesante pentru *prefacerile psihologice și interpersonale* ale acestor cupluri tinere. Astfel, în uniunile libere se conturează mai pregnant rolul sexual–afectiv

al femeii care tinde să-l egalizeze pe cel al bărbatului și chiar să-l domine sub aspectul inițiativei sexuale și al exigențelor fidelității.

În vreme ce sub eticheta „căsătorie" unele așteptări privind fidelitatea mutuală devin în ultimele decenii tot mai incerte, la ambele sexe, uniunile libere propagă *regula fidelității liber consimțite*, cu mai multă tărie chiar decât mariajul. Se produc astfel *restructuri de esență ale rolurilor și relației dintre cele două sexe*, simultan și paradoxal, în cadrul uniunilor libere, pe de o parte și în cadrul căsătoriei pe de alta. Dacă în uniunea liberă tinerii se angajează mai curând în speranța unei „creșteri calitative a relației", cei care optează pentru căsătorie, adesea o fac sub spectrul resemnării sau al temerii de devitalizare, inautenticitate și degradare în timp, proiecția posibilelor infidelități crescând „vigilența" tinerilor căsătoriți din chiar momentul în care „contractul" s-a comis.

În ceea ce privește intercunoașterea, procentele înregistrate sunt aproximativ egale pentru cele două forme de cupluri comparate, oscilând în jurul a 60–75%. Insatisfacțiile legate de conviețuire, indiferent de forma pentru care au optat (căsătorie sau uniune liberă), se mențin la 1/4 dintre tineri, în special privind nivelul de intercomunicare și intercunoaștere a nevoilor sexual–afective, a realizării climatului de intimitate dezirabil. Aceste date subliniază, încă o dată, ideea că în acest sfârșit de secol, relațiile dintre sexe se confruntă nu neapărat cu o „criză sexuală", cum s-ar fi putut crede în anii 60–70, cât mai ales cu o *criză psihologică a comunicării* și *coevoluției*, ceea ce deschide drum experimentelor relaționale. Cuplul erotic se află în căutarea unui nou model cultural, al supraviețuirii sale întru mai bine.

O posibilă explicație a opțiunii pentru „uniune liberă" ar putea fi și teama de contaminare cu maladii cu transmisie sexuală (ex. virusul HIV în sindromul de imunodeficiență umană – SIDA), în condițiile în care, ca „răspuns de apărare" la adulterul tot mai frecvent comis în cadrul căsătoriei, tinerii acordă credit mai mare unei relații libere, necondiționate contractual, dar bazată pe fidelitate afectivă și sexuală, atâta timp cât cei doi o doresc de comun acord.

Și totuși nu putem fi decât de acord cu afirmația lui A. Biron, despre faptul că dintr-o uniune liberă ce se destramă, *femeia e cea care pierde*, având în vedere că, prin structura ei, aceasta are nevoie de stabilitate. Datele cercetării amintite relevau faptul că femeile din uniunile libere fuseseră anterior puternic „dezamăgite" în dragoste, ceea ce le marcase „mult concepțiile și așteptările vis-à-vis de căsătorie. Opțiunea lor pentru această formă alternativă putea fi explicată și prin teama de încă un eșec sentimental, care în cazul căsătoriei ar fi fost „ireparabil". „Mai ușor rupi o uniune liberă. Fără prezentări la tribunal, fără plata taxelor judecătorești, lucrurile se termină simplu și repede", afirma o tânără investigată.

Dar consecințele emoționale? Oare cât de repede se resimt și cu ce preț? Care sunt *avantajele* și *dezavantajele coabitării?*

În privința avantajelor coabitării, studiile raportează că tinerii angajați în această „formulă existențială" își exprimă în proporție de 90% satisfacția, considerând-o ca pe o experiență plăcută, matură și de succes (E. MACKLIN, 1974 – studiu efectuat la Universitatea Cornell, cit. de J. Coleman, p. 198). Multe persoane care au coabitat înainte de căsătorie sunt de părere că nu ar fi putut accepta căsătoria fără coabitarea anterioară. RISMAN și colab., 1981, compară cuplurile de căsătoriți cu cele de coabitare și constată că acestea din urmă își exprimă cu mult mai multă ușurință satisfacția în raport cu partenerul (atât bărbații, cât și femeile). M. ROTRIN (1985) raportează că 95% dintre cuplurile căsătorite în perioada studiilor au parcurs în prealabil „coabitarea" care i-a pregătit pentru căsătorie. LAUER și LAUER (1987) constată că și cuplurile aflate la a doua căsătorie, au raportat o satisfacție și o stabilitate mai mare, dacă „au trăit mai întâi împreună",într-o uniune liberă. Ceea ce „oferă" pozitiv coabitarea tinerilor studenți, de pildă, ar fi:

– o satisfacție sexuală crescută, o mai mare autodeschidere și sentimente mai intense de intimitate, comparativ cu cuplurile de îndrăgostiți, dar care nu coabitează;

– o mai mare posibilitate de a se înțelege pe ei înșiși, de a-și înțelege partenerii și relațiile apropiate.

Mulți simt că această „formulă" evită bruiajele, „parazitările", atât de caracteristice întâlnirilor convenționale și „curtoaziei";

– o posibilitate de realizare a compatibilității și o familiarizare cu modurile diverse în care partenerii reacționează într-o varietate de situații;

– dezvoltarea deprinderilor interpersonale și încrederea în construirea unor relații strânse;

– un standard mai înalt de trai, rezultat din asocierea resurselor economice.

Dintre dezavantaje menționate (J. COLEMAN, p. 198), cu privire la coabitare, semnificative sunt următoarele:

– limitarea prematură a experienței „întâlnirilor". Deși mulți tineri (în special studenți) se angajează în coabitare după parcurgerea unei etape de „întâlniri amoroase", există și tineri ce „intră" în coabitare după ce au consumat un număr relativ restrâns de întâlniri sau contacte interpersonale. Această decizie survine din dorința de a depăși „dificultatea" întâlnirilor (spațiu, timp, program etc) și de a se bucura cât mai repede de presupusele avantaje ale coabitării: prietenie, sex, frecvența mai mare a contactelor interpersonale etc. Pe de altă parte însă, intrarea timpurie într-o formulă de coabitare restrânge semnificativ numărul întâlnirilor posibile cu partener de sex opus – potențial compatibil;

– perpetuarea rolului tradițional al femeii, constând în asigurarea sarcinilor domestice, cumpărăturilor etc, ceea ce poate conduce consecutiv la unele dificultăți în continuarea instrucției și formării pentru viitoarea carieră, precum și la o restrângere semnificativă a satisfacerii nevoilor proprii, câtă vreme partenerele sunt depășite de „activitățile de suport" pentru partener. Uneori coabitarea juvenilă poate fi în beneficiul bărbatului, dar mai puțin al femeii;

– *investire emoțională inegală*. Unul dintre parteneri poate deveni mai mult investit în relație decât a intenționat inițial, ceea ce poate antrena unele tensiuni și „răniri" narcisice;

– *schimbări în viața socială a partenerilor* prin reducerea numărului de prieteni. A trăi în cuplu, adesea schimbă relațiile fiecărei

persoane cu prietenii și cunoștințele. Cuplurile coabitante tind să se asocieze cu alte cupluri maritale. Aceasta reduce, pentru fiecare partener, rețeaua de suport social în timpul perioadelor de stres;

– *complicații legale* sunt posibile în coabitare mai mult decât în orice relație de prietenie amoroasă. Din acest motiv, multe state consideră *ilegitimă* relația de coabitare, deși legile respective nu se bucură de prea mare audiență, în baza lor se aplică totuși, uneori, amenzi și chiar detenție.

În ciuda dezavantajelor menționate, *coabitarea tinde să fie evaluată de cei implicați* ca fiind mai curând *„recompensativă", satisfăcătoare.*

Desigur, ea este frecventă în special la cuplurile *juvenile* (sub 30 de ani), dar este aleasă ca o alternativă la căsătorie și de cei mai *vârstnici*. În special când unul sau ambii parteneri au mai consumat anterior o căsătorie care s-a dovedit a fi dezastruoasă, ei preferă în locul unui al doilea mariaj – coabitarea. Și dacă ei devin astfel fericiți, cu atât mai mult își consolidează relația de coabitare. Această situație este mult mai frecventă și specifică modului de viață american, decât celui european. Chiar și în țări în care coabitarea este privită ca un substitut acceptabil al căsătoriei (ca de ex. în Suedia), cei mai mulți dintre cei care coabitează intenționează să se căsătorească, eventual după ce vor fi trecut câțiva ani de „viață împreună" (ECKCLAAR și KATZ, 1980, TROST, 1981; POPENOE, 1987 – apud. COLEMAN, op. cit., p. 203). B. LEWIN (1982).

Se consideră că explicația acestei atitudini ar ține de semnificația psihologică securizantă pe termen lung a *„ritualului căsătoriei"*. Se pare că, pentru european, calitatea intimității pe termen lung, garantată de căsătorie, este dificil sau aproape imposibil să fie reprodusă în coabitare.

2.6.3. *Părinți-adolescenți*

Parentalitatea la adolescenți este o situație tot mai frecventă în ultimele decenii, deși numărul de căsătorii la adolescenți a scăzut, iar numărul avorturilor a crescut.

a) *Care sunt principalele motive pentru care adolescenții devin părinți?* Acestea țin în primul rând de schimbările care au apărut în

atitudinea societății față de *sarcina adolescentină.* Astfel, astăzi, puține stigmate sociale mai sunt în general asociate sarcinii adolescentine, iar familiile de origine sunt suportive, implicându-se mai mult emoțional, financiar și fizic. Există de asemenea o serie de programe de asistență socială comunitară pentru adolescentele care urmează să nască, pentru cele care au făcut-o deja, ca și pentru părinții acestora. Statusul degradant și umilitor pentru adolescenta–mamă, ca și atitudinea negativă a băieților, că „ar fi rău să se căsătorească cu o fată însărcinată"– au cam ieșit din „obișnuințele sociale".

b) Un alt factor care explică sarcina adolescentină se referă la *neglijarea unei contracepții adecvate* de către adolescenții activi sexual, în directă legătură cu atitudinile lor personale. Unele studii evidențiază că adolescenții, care au cunoștință despre contracepție, își acceptă mai ușor sexualitatea și comportamentul sexual, decât cei care nu folosesc contracepția (BROWN, 1982, DELAMATER și MACCORQUODATE, 1978 apud. BIGNER, 1986).

Statisticile sugerează că adolescentele care fac uz de contraceptive se simt mai responsabile pentru viețile și deciziile lor, își rezolvă mai bine problemele și controlează mai bine ce li se întâmplă drept consecință a vieții sexuale. Nefolosirea contraceptivelor de către adolescente este motivată și de ideea că utilizarea lor ar crea o „pregătire premeditată" pentru relația sexuală, care ar trebui să survină de fapt în condiții spontane și naturale. O altă idee eronată este că metodele contraceptive ar fi „nenaturale și dăunătoare sănătății" sau că „sunt prea tânără pentru a rămâne însărcinată". De la ignoranța cea mai banală la credințe eronate de nuanță magică de genul „tabula personală" („altele pot rămâne însărcinate, dar eu sunt protejată magic"), adolescentele operează cu diverse motivații anticontraceptive.

În ceea ce-i privește pe băieți, rolul lor în concepție și contracepție s-a bucurat de mai puțină atenție. Ideea că responsabilitatea contracepției revine fetelor, este larg răspândită printre băieții adolescenți.

Cercetătorii arată că numeroși bărbați nu folosesc metode contraceptive în timpul activității sexuale (FINKEL și FINKEL, 1970; THOMPSON, 1980; VAIDES și HALE, 1977, apud. BIGNER).

Motivele pe care ei le invocă cel mai frecvent sunt că „nu erau pregătiți pentru o legătură sau că nu-i privea dacă partenera rămâne însărcinată". Aceste concepții sunt vehiculate în grupurile de tineri și au o mare influență asupra gândirii adolescentului.

Un rol important asupra concepțiilor adolescenților, privind contracepția, îl au și *părinții* lor, care transmit credințele proprii despre comportamentul sexual și folosirea contraceptivelor (SORGENSEN și SANSTEGARD, 1984). Dacă părinții susțin decizia adolescentei de a folosi contraceptive și dacă ele sunt motivate să satisfacă dorințele și așteptările părinților, atunci fetele sunt mai înclinate să folosească regulat mijloacele de autoprotecție.

c) *Atitudinile personale* au un rol important în comportamentul contraceptiv. DAVIS, 1980, relevă că în familiile cu venituri scăzute, multe adolescente dezvoltă atitudini *fataliste, depresive* și *apatice față de viață* – sentimente ce acționează împotriva cunoașterii, ca și a folosirii efective a contraceptivelor. Alte *motivații personale* diferite care încurajează graviditatea și descurajează folosirea contraceptivelor printre adolescente sunt:

– speranța de a obține mai multă atenție de la familie și prieteni, dacă rămân gravide;

– dorința de a avea un copil pe care să-l răsfețe și care să fie foarte prețuit de cei din jur;

– dorința de a obține dragoste necondiționată de la o altă făptură umană;

– învoiala sexuală cu un partener, căruia în schimbul exclusivei angajări, implicări și afecțiuni, îi „oferă" sarcina;

– graviditatea intenționată, ca urmare a dorinței intense de a pedepsi sau de a-și lua revanșa în fața unor părinți superprotectivi și dominatori.

d) Unul din factorii psihologici implicați în graviditatea adolescenților este *relația disfuncțională cu tatăl.* În general aceste fete provin din familii în care *tatăl este absent* sau *mama domină.* Multe cercetări sugerează în acest caz că sarcina adolescentină este nedorită, neplanificată, neintenționată. Alți autori (LANDY și colab. 1983) constată pe un lot de 123 adolescente–mame că alte motivații influen-

ţează eşecul contracepţiei. SCOTT (1983) arată că sentimentul de dragoste şi dorinţă de căsătorie joacă un rol important în începerea activităţii sexuale adolescentine, fetele sperând că fiind îndrăgostite de partener, după naşterea copilului, vor fi „cerute" în căsătorie de acesta.

e) Un factor care influenţează parentalitatea la adolescenţi este *tendinţa generală*, culturală la femei de a participa la o relaţie sexuală anterioară căsătoriei (BADGER, 1981) şi scăderea vârstei de începere a vieţii sexuale în jurul vârstei de 15 ani (U.S. Bureau of the Census, 1987; ZELNICK şi KANTNE, 1980). Numărul adolescenţilor implicaţi în relaţii sexuale a crescut de la 30% la 50% între 1971–1979.

La toate acestea se adaugă şi alte *condiţii* care favorizează sarcina adolescentină. La băieţi, ca factori favorizanţi se menţionează *dificultăţi sociale, provenienţa din familii cu statut socio–economic scăzut şi un grad crescut de popularitate printre colegi.* La *fete* riscul de a rămâne însărcinată este asociat cu un *statut socio–economic scăzut*, cu *tatăl absent din familie*, cu un număr *mare de fraţi*, cu *dificultăţi şcolare*, cu un *nivel crescut* de stres familial şi cu un *grad crescut de popularitate* printre colegi. (ROBERTS, 1980 apud. I. BIGNER).

Un element psihologic interesant care le *diferenţiază* pe adolescentele însărcinate de cele neînsărcinate se referă la prezenţa unei *percepţii defectuoase în relaţia cu mamele*, în cazul primului grup, în condiţiile unei concentrări mai mult asupra *identităţii de rol matern*, decât de rol feminin. Ele simt că sunt mai puţin iubite, că primesc mai puţină afecţiune şi atenţie, că sunt respinse şi controlate de către mamele lor (OLSON şi WOROBEY, 1986). Ca urmare, performanţa şcolară poate fi afectată negativ. Alţi autori însă (RALPH, LUCHMAN şi THOMAS, 1984) infirmă diferenţe psihosociale sau de perturbaţii familiale între părinţii–adolescenţi şi ceilalţi adolescenţi, ceea ce ne atrage atenţia asupra prudenţei cu care trebuie să interpretăm fenomenul respectiv.

• *Care sunt consecinţele parentalităţii la adolescenţi?* Evident, autorii raportează consecinţe pe termen scurt (conştientizate mai ales de mamele–adolescente şi de părinţii lor) şi pe termen lung (percepute ca fiind intense şi importante, în special de către personalul şcolii). Astfel, J. BIGNER, 1989, precizează următoarele consecinţe, evaluate

diferit de cele trei grupuri studiate (tabel adaptat de J. BIGNER, p. 384), după HENDERSON, G.A. 1980, Family Reactions, p. 29, 185–190).

Schema 1:

Consecinţele gravidităţii şi maternităţii mamelor de vârstă şcolară:

	Mame de vârstă şcolară (n=30) (%)	Părinţii mamelor de vârstă şcolară (n=28) (%)	Reprezentanţii şcolii (n=14) (%)
– absenteism şcolar în timpul sarcinii	6,6	7,1	28,5
– dificultăţi de a urma orele în timpul sarcinii	0	3,5	35,7
– restrângerea activ. sociale	93,3	71,4	100
– întârzierea sau împiedicarea absolvirii	9,9	67,8	78,5
– mari dificultăţi în găsirea unei slujbe	6,6	7,1	50
– mare probabilitate de a folosi asistenţa publică	3,3	3,5	85,7
– limitarea accesului la studii superioare	0	7,1	50
– stil de viaţă impropriu	13,3	0	0
– creşterea fricţiunilor în relaţiile cu părinţii	26,6	5,7	64,2
– sarcini şi responsabilităţi excesive	13,3	3,5	28,5

Implicaţiile educaţionale ale parentalităţii adolescentelor se referă în primul rând la *restrângerea posibilităţilor de finalizare a studiilor*, cu consecinţe directe de *profesionalizare scăzută*. Opt din zece femei, care devin mame la mai puţin de 17 ani, nu termină niciodată

liceul, iar adolescentele care rămân însărcinate, chiar și la 18–19 ani, renunță la școală, într-un procent de 1,4 ori mai mare decât ceilalți adolescenți. Cu cât vârsta este mai mică la nașterea copilului, cu atât șansa de reluare a studiilor scade (v. SHINKE, GILCHRIST și SMALL, 1979).

Abandonul școlar are efecte negative pe termen lung: deficiențe semnificative în educație, slujbe cu prestigiu scăzut și venituri mici, satisfacție scăzută în muncă. Desigur, toate acestea vor greva educația și comportamentul mamelor față de copii, în eventualitatea că îi vor păstra. Sprijinul social, familial și acordarea anumitor ajutoare materiale mamelor–adolescente, ar putea reduce câteva din efectele negative ale acestei situații în timp util, pentru că abandonul școlar timpuriu împiedică o eventuală reluare a studiilor la maturitate (30–35 ani).

În cazul în care sarcina conduce la o *căsătorie timpurie*, aceasta este de obicei *instabilă* (FURSTENBERG, 1976). Una din 5 căsătorii la adolescență se prevede a se termina printr-un divorț în primul an, una din trei în șase ani. DE LISSOVOY, 1973, insistă în studiile sale pe aspectul nefericit al căsătoriilor la adolescență (tinerii soți fiind adesea mai nefericiți decât soțiile lor). Nemulțumirile legate în special de relația sexuală (bărbații erau nemulțumiți de participarea sexuală a femeilor, iar acestea considerau că soții lor vor prea mult „sex"), se acutizează după 30 de luni de conviețuire. Soții doreau să-și continue relațiile de prietenie și activitățile sportive după orele de școală, în vreme ce soțiile se simțeau singure și abandonate de prietenii formali. Cercetătorii sugerează că nu sarcina în sine era cauza primară a nefericirii, cât căsătoria *timpurie* a „părinților adolescenți". „Gustul existenței lor" este asemenea celui acrișor al fructelor necoapte sau abia pârguite.

Resursele financiare sunt foarte limitate pentru părinții adolescenți, ei fiind frecvent incapabili să asigure o îngrijire parentală corespunzătoare adultului cu nou-născut. Instabilitatea economică care survine după căsătoria adolescenților părinți, care au renunțat la școală, este de obicei cauza principală a separării cuplului în primii 2 ani de viață comună. Deși aspiră la un statut ocupațional care să le permită să aibă un nivel de trai adecvat și fericire, doar 2/3 din părinții-adolescenți se declară ulterior satisfăcuți de statutul lor, dar majoritatea sunt satisfăcuți de

situația materială și gradul de securitate financiară. Multe dintre mamele adolescente vor deveni mame singure, cu responsabilități majore în creșterea copilului și dintre ele multe sunt nevoite să solicite asistență financiară de la sistemul public. Studiul lui Simkins (1984) arată că 72% dintre mamele care au născut între 15–17 ani au apelat și erau sprijinite de sistemul public, dar o dată cu creșterea vârstei mamei scade și probabilitatea de a mai depinde de acest sistem.

Consecințele parentalității timpurii se întrevăd și în relația părinte–copil. Cercetările sunt împărțite din aceste punct de vedere. Astfel, unii autori constată că mamele adolescente pot fi la fel de competente ca și mamele mai vârstnice, interacțiunea lor cu copiii fiind de obicei normală, dar alți autori atrag atenția asupra relațiilor *distorsionate, abuzive* și *nesatisfăcătoare* din *punct de vedere emoțional, cu copiii*. Situația este specifică în special pentru tații adolescenți, care de obicei sunt despărțiți de copiii lor, din diverse motive sau ca urmare a divorțului.

În studiul efectuat DE LISSOVOY, rezultă serioase carențe informaționale, atât ale taților, cât și ale mamelor adolescente, cu privire la cunoașterea și anticiparea vârstelor la care vor avea loc progrese comportamentale din partea copilului, ceea ce are implicații majore în abilitatea acestor părinți de a oferi o îngrijire de calitate copilului. Ei se vor ghida, în consecință, în comportamentul parental, după impresii eronate privind stadiile de dezvoltare ale copilului și vor emite pretenții, expectații și sancțiuni necorespunzătoare copilului. De ex.: controlul sfincterian este evaluat de acești părinți ca trebuind să apară la 6 luni. În realitate, aceasta se întâmplă la 24 de luni. Așa încât, atât părinții neavizați, cât și copilul vor reacționa diferit la încercările de „pregătire" pentru diferitele momente importante din viața copilului. Autorul citat remarcă în comportamentul părinților adolescenți, nerăbdare, insensibilitate și înclinația de a folosi pedeapsa fizică drept mijloc de educație. Plânsul la copil este citat drept cel mai important factor de iritare la părinți. Aceste atitudini și comportamente se accentuează negativ o dată cu trecerea timpului, în special la tați, părinții devenind tot mai frustrați și decepționați de viața lor. Aceasta

demonstrează clar că *lipsa maturității psihologice a părintelui devine un factor de risc important în dezvoltarea personalității copilului.* Mamele adolescente subestimează importanța unor evenimente în viața copilului sau prezic apariția lor mai devreme decât se întâmplă în mod normal. Aceasta poate avea două consecințe: atunci când anumite evenimente sunt așteptate să se producă, mai devreme decât apar ele normal în viața copilului, mamele pot manifesta îngrijorare și subestimare față de întârzierea și dezvoltarea acestuia. Când așteptările sunt nerealiste față de copil, ele pot antrena un comportament matern neadecvat, uneori fundamentat pe credința: „copilul este capabil de aceste comportamente, dar nu vrea să le manifeste". Sau, dimpotrivă, apariția în devans a unor comportamente apreciate eronat ca trebuind să se producă mai târziu, pot crea o imagine falsă despre copil în ochii mamei". Aceasta antrenează deficiențe cognitive și sociale la copiii neglijați, în condițiile în care mamele nu conștientizează la timp semnificațiile anumitor comportamente.

Competența maternă a mamelor adolescente și a mamelor mai vârstnice a fost comparată minuțios de o serie de autori (ROOSA, FITZGERALD și CARLSON, 1982), sugerându-se că unele diferențe apar mai mult în perioada în care copiii sunt mai mari (2–4 ani). Aceste diferențe țin mai mult de „suportul social", decât de vârsta mamei, și se referă la nivelul *cunoștințelor materne, atitudinilor și comportamentelor care joacă un rol important în calitatea maternității.*

Un alt studiu comparativ între mamele și tații adolescenți privind interacțiunea lor cu nou-născuții de 6–7 luni (LAMB și ELSTER, 1985) demonstrează anumite diferențe. Astfel, mamele aveau o interacțiune mai intensă cu copiii, față de tați, situație care nu se observă printre mamele și tații mai în vârstă.

Studiile sunt contradictorii privind abuzul fizic și psihic al copilului de către părintele adolescent, dar se presupune că *părinții adolescenți prezintă un risc mai mare de a-și abuza copiii,* decât părinții–adulți. Această atitudine poate fi întreținută și de alți factori: sarcina neplanificată, nașterea unui copil ilegitim, respingerea psihologică a copilului după naștere, nașterea unui copil cu deficiențe fizice, dorința de a avea un copil din motive iraționale (BOLTON, LANER și KANE, 1980; KINARD și KLERMAN, 1980; SIMKINS, 1984).

Consecințele privind copilul părinților adolescenți se referă la expunerea acestuia la un *risc biologic și psihologic mai mare* decât al copilului născut de mame adulte. Astfel, la mamele adolescente, rata crescută a nașterilor premature și greutatea scăzută a copilului la naștere (BALDWIN și CAIN, 1980), confirmă această afirmație. De asemenea, rata mortalității la copiii născuți de adolescente o depășește pe cea a copiilor mamelor peste 20 de ani. Cu cât vârsta mamei la naștere e mai mică și se asociază cu proveniența din medii sărace, cu atât riscul de a avea un copil subponderal este mai mare. Este foarte probabil ca un copil născut de o mamă până la 15 ani să aibă deficiențe la naștere: retardare mintală, diabet, handicapuri fizice și diverse malformații congenitale asociate (SIMKINS, 1984). Rata crescută a deceselor copiilor la mamele adolescente poate fi pusă și pe seama imaturității acestora, neglijenței și lipsei dorinței de a asigura o îngrijire adecvată sugarilor, lipsei cunoștințelor și a experienței de asigurare a unei diete corespunzătoare copilului.

Copiii adolescentelor–mame prezintă frecvent și alte *caracteristici:*

– scoruri semnificativ scăzute la testele de inteligență și la alte măsurători ale funcțiilor cognitive;

– probleme de comportament, în special la sexul masculin;

– o probabilitate mai mare de a deveni părinte–adolescent în viitor;

– tendință mai mare la repetenție școlară și dificultăți în procesul de învățare;

– tendința de a fi etichetați drept „înceți" (retardați) în procesul de dezvoltare, în special la sexul masculin;

– probabilitatea mai mare de a avea experiența unui pattern familial deficitar (după BADWIN și CAIN, 1980; BELMONT și alții, 1980; SIMKIN, 1984).

Totuși, dintr-o perspectivă mai largă, nu atât vârsta mamei la naștere conduce la toate aceste consecințe, cât efectul conjugat al mai

multor factori – suportul familial, rasa, statutul socio–economic, nivelul de instrucție.

Caracteristicile taților–adolescenți au stat mai puțin în atenția autorilor, dar puținele studii existente au avut în vedere caracteristici personale, problemele și situația socială. Se remarcă printre acestea, *vârsta scăzută la care își încep viața sexuală* tații–adolescenți (60% experimentează prima relație sub 16 ani, dar devin tați abia în jurul vârstei de 19 ani). Cercetătorii subliniază rolul puțin definit al acestor tineri în parentalitate (BARETT și ROBINSON, 1982; GERSHENSON, 1983).

De cele mai multe ori, rolul lor este substituit de soțul actual a mamei–adolescente, actualul iubit (prieten) care nu este tatăl biologic, de tatăl mamei (bunicul matern) sau de tatăl vitreg al mamei. Intervievați în legătură cu opinia lor privind parentalitatea, tații adolescenți afirmă că doreau să fie informați când apare sarcina, indiferent dacă relația lor era întâmplătoare sau serioasă, pentru a discuta alternativele de rezolvare, cu partenerele lor, cât și cu ambele cupluri de părinți (materni și paterni), dar nu și cu celelalte rude (HENDRICKS și MONTGOMERY, 1983).

Dacă decizia survine în asemenea condiții, ei percep situația ca pe o experiență pozitivă, dacă au fost de acord cu decizia luată. Ei sunt dispuși să rămână într-o relație pozitivă cu mama copilului lor, mai puțin prin căsătorie, mai frecvent prin alte mijloace. Chiar dacă își percep relația cu partenera, ca fiind „de dragoste", nu sunt dispuși s-o conserve pe termen lung, nefiind clar sentimentul de angajare și implicare.

În general s-a acordat mai multă atenție mamelor–adolescente, decât taților–adolescenți, pe motive de natură socială și legală. Legea, care guvernează custodia copiilor ilegitimi, recunoaște dreptul mamei asupra copilului și nu al tatălui, care nici în cazul întreruperii sarcinii nu este obligat să-și dea acordul.

Dar mulți dintre tații–adolescenți, odată anunțați de apariția sarcinii, pur și simplu dispar din viața viitoarei mame.

Redăm, după J. BIGNER (1989, p. 391–392), două tabele sinoptice, incluzând, pe baza cercetărilor efectuate de diverși autori,

caracteristicile taților–adolescenți, pe de-o parte, și tipurile de probleme cu care sunt ei confruntați, pe de altă parte (v. schema 2 și schema 3):

Schema 2

Caracterisitici ale taților–adolescenți

– majoritatea taților–adolescenți absenți aparțin tineretului alb;
– tinerii aparținând minorităților de culoare devin părinți la vârste mai timpurii decât adolescenții albi;
– mulți tați–adolescenți dobândesc acest statut în jurul vârstei de 19 ani;
– mulți tați–adolescenți și-au început viața sexuală timpuriu (experimentează primele relații sub vârsta de 16 ani);
– se presupune că provin mai curând din familii care primesc ajutor social;
– parentalitatea în perioada adolescenței se asociază cu slabe performanțe școlare;
– sunt mai puțin înclinați să urmeze o școală și mai dornici de a fi „șomeri", comparativ cu tinerii de vârsta lor care nu sunt părinți;
– cei mai mulți tați–adolescenți au doar un copil;
– mulți tați–adolescenți au fost și ei înșiși copii nelegitimi;
– tații–adolescenți sunt descriși ca fiind mai puțin maturi, cu mai puțin autocontrol și mai activi fizic decât cei de aceeași vârstă, care nu sunt părinți;
– tații–adolescenți mențin, de obicei, sau au avut o relație îndelungată cu mama copilului lor.

Schema 3

Tipuri de probleme cu care sunt confruntați tații–adolescenți

– asigurarea suportului financiar pentru mamă și copil;
– dezavantajul de a fi tânăr și de a încerca să crească copilul într-un mod adecvat;

– mama dorește căsătorie înainte ca tatăl să termine școala și să-și asigure o angajare;
– probleme cu tatăl mamei adolescente;
– neputința de a asigura haine și suficientă hrană pentru tânăra familie;
– experimentarea sentimentelor față de familia tinerei mame;
– inabilitatea, neputința de a vedea copilul atunci când dorește;
– neputința de a-și completa educația în liceu;
– neputința, inabilitatea de a susține mama și copilul;
– dependența financiară de părinți și de rude.

2.7. *Experimentele neofamiliale și „simulacrele" familiei actuale.* Oscilând între teama de singurătate și nevoia de asociere, între confuzie și căutare de sens, mulți oameni dezamăgiți sau doar încercați de viață, într-o lume în care pierderea și căutarea identității de sine bântuie și răvășește ființa, experimentează sau sunt în căutarea unor noi stiluri de viață.

Națiunile avansate din punct de vedere tehnic sunt brăzdate astăzi de o uimitoare gamă de tipuri de familie: căsătorii homosexuale, comune, grupuri de persoane mai în vârstă care se adună pentru a împărți cheltuielile (și, uneori, relațiile sexuale), grupări tribale în anumite minorități etnice, și multe altele, coexistă ca niciodată până acum. Există căsătorii pe bază de contract, căsătorii în serie, conglomerate de familii și o varietate de structuri intime, cu sau fără raporturi sexuale, precum și familii în care tatăl și mama locuiesc și lucrează în două orașe diferite (A. TOFFLER, 1983, p. 289). Unele dintre aceste din urmă „formațiuni" au fost identificate și de noi pe familia românească, în 1984–1986, sub numele de „semicăsătorie" și „pseudocăsătorie" – forme distorsionate sau mutilate de structuri familiale, edificatoare pentru ceea ce noi am numit *patologie interacțională maritală* sau forme simptomatice ale *crizei familiei nucleare* (I. MITROFAN, 1989).

Reașezarea și modificarea rolurilor masculin/ feminin în conjuncturi sociale nu mai puțin psihosociopatogene (cum ar fi uniformizarea și depersonalizarea prin „egalizare forțată ideologic și socio–economic a indivizilor în sistemele totalitare) conduc, fără îndoială, la *interacțiuni modificate între sexe*, ce reflectă distorsiuni ale așteptărilor mutuale, exaltă competiții, ostilități și cereri nenaturale, falsificate, transformându-i pe parteneri, din doi colaboratori complementari, în două ființe ce-și descătușează mutual o *perpetuă criză de identitate*, o pierdere și o îndepărtare de sine. Și ca un efect direct, dorința de a avea copii se transformă într-o teamă și o amenințare ce intră într-un total dezacord cu „cerința socială", care nu numai că încurajează numărul de copii, dar uneori îl și impune. Copiii nedoriți, neplanificați intră chiar din momentul nașterii lor într-o matrice interacțională confuză, anxiogenă, în care dacă nu sunt rejectați fățiș, suportă ostilitățile inconștiente ale părinților și incapacitatea lor de a-i iubi, într-o lume represivă, insecurizantă sau univoc uniformizantă. Dar mutațiile structurilor familiale, vis-à-vis de urmași, capătă o semnificație mult mai generală, care depășește cadrul socio–economic și ideologic al unei zone și „felii" de istorie contemporană, ele privind prefacerile cvasigenerale ale societății sfârșitului de mileniu.

2.7.1. Căsătoria deschisă – între dezirabil și posibil. În plină criză a familiei nucleare, N.O'NEILL și G.O' NEILL (1972) propun o nouă formulă pentru stilul de viață al cuplurilor – „căsătoria deschisă", bazată pe calitatea întâlnirii și fericirii partenerilor și nu pe stabilitatea relației lor cu orice preț. Scopul declarat al acestei căsătorii este împlinirea și satisfacerea personală – aspecte dificil de măsurat, dar care constituie singura miză demnă de a fi luată în considerare. Dragostea sexuală constituie nucleul și rațiunea de a fi a acestei căsătorii, recunoscându-se prin aceasta importanța ei vitală pentru funcționarea unui cuplu ce devine doar o cale de împlinire prin intermediul relației. Căsătoria deschisă face loc în mod lejer și sincer posibilității de înlocuire a partenerului, dacă aceasta este în interesul fiecăruia și al cuplului ca întreg.

Rămâne aici un semn de întrebare privind sensul fidelității mutuale și al posibilităților de acceptare a eventualelor infidelități comise în numele „progresului" ambilor. Desigur, *flexibilitatea* rela-

ției acestui model de căsătorie este dezirabilă, dar nu întotdeauna și posibilă, având în vedere forța modelelor, preceptelor și obișnuințelor socio-culturale, filtrate moral și religios. Autorii „căsătoriei deschise" plasează cheia acestei relații în capacitatea soților de a înțelege ce semnifică „a trăi acum", a-și asuma responsabilitatea propriei vieți, fiecare pentru el, și pe această bază a discuta și negocia matur asupra neînțelegerilor, nemulțumirilor, conflictelor. Compromisurile sunt astfel înțelese ca necesare, mânuite cu abilitate pentru salvarea *calității relației* și nu a statutului de căsătorit. Scopul relației este de a fi tu însuți, de a deveni o persoană deschisă, matură, flexibilă, capabilă să-și recunoască limitele, dar încrezătoare în forțele proprii. Respectarea celuilalt se bazează astfel pe autorespect, și acesta garantează respectul opiniilor, intereselor și nevoilor partenerului. Fără a avea pretenția unei rezolvări a actualei crize a familiei nucleare, și având încă multe „capcane psihologice" legate de creșterea copiilor, căsătoria deschisă este o alternativă ce încearcă să găsească un sens novator „întâlnirii" sexelor, care să resuscite sensul relației lor într-o descoperire de sine și *autotransformare*.

Din punctul nostru de vedere, căsătoria modernă are o singură șansă: aceea de a-și redescoperi și conștientiza *sensul* și *șansa evoluției personale prin interpersonalitate*. Aceasta presupune, însă, cultivarea creativității interpersonale și conștientizarea *autenticității iubirii* în toate dimensiunile ei: sexualiate, comunicare, cunoaștere și valorizare mutuală, acceptare și dăruire necondiționată. Or toate acestea grăiesc de la sine despre arta de a rămâne deschis, despre nivelul trezirii spirituale, despre libertatea și responsabilitatea opțiunilor, deciziilor și comportamentelor noastre în relația de parteneriat, ca soți și ca părinți.

Pentru noi, *căsătoria deschisă* ar fi mai curând orientată dominant spre *interior* (spre *resursele autoconstructive ale cuplului),* decât exterior (alte surse de satisfacție posibile) și ea ar fi valabilă dacă ar fi *creativă*, transformativă. Desigur, „mutația" optimizantă ar viza, în primul rând, nivelul de spiritualitate și psihologia persoanelor, dar ea s-ar reflecta benefic în relația sexelor și în modul în care și-ar socializa urmașii.

Desigur, „căsătoria deschisă", în versiunea soților O'NEILL sau căsătoria evolutiv-creativă ca *experiență de maturizare a personalității* – în versiunea noastră (I. MITROFAN, 1989, 1994), nu constituie soluții definitive, ci doar speranțe și posibilități pentru redimensionarea pozitivă a relațiilor de cuplu.

Prin acest tip de căsătorie deschisă, cuplul conjugal, atât de otrăvit de propriile stereotipii și prejudecăți, redevine pur și simplu – cuplu, iar legalitatea și instituționalitatea „aparentă" îl apără, dacă mai era nevoie, de stigmatele și prejudecățile ce-l pot înconjura.

Conștientizarea acestui stil de viață poate avea efecte benefice asupra indivizilor, dacă plecăm, fie și numai de la faptul că această formă de căsătorie reduce stresul cotidian, căruia îi sîntem supuși inevitabil cu toții.

Astăzi, lumea se mișcă într-o viteză extraordinară, evenimentele se precipită și se bulversează, nesiguranța crește de la o zi la alta, iar toată această dezordine de necontestat nu provoacă decât efecte negative asupra vieții de familie.

Or, căsătoria deschisă nu face decât să atenueze aceste consecințe. Pentru că ea, practic, nu face decât să schimbe principiile unei căsătorii tradiționale clasice: persoana poate avea o liberate, pe care altfel, nu o are, poate decide singură într-o lume care o obligă să adopte anumite comportamente, poate visa că viitorul îi poate aduce partenerul dorit în locul aceluia care se plafonează în cotidian, poate schimba în ea însăși ceea ce crede de cuviință, provocându-l în felul acesta și pe celălalt să se schimbe.

Cu alte cuvinte, tocmai societata – prin evoluția ei – este aceea care îl determină pe individ să pună accent pe el însuși și nu pe familie, să vadă în aceasta un obstacol, în condițiile în care el nu mai găsește în ea o modalitate de a se face înțeles, ascultat, dorit și respectat. Iar cu cât sunt mai mari frustările în exterior, cu atât se resimt ele mai mult în interiorul familiei.

Este, deci, de la sine înțeles că apariția căsătoriei deschise a constituit o necesitate pentru individ, iar rolul societății este cel puțin de a o proteja, pentru a nu deveni disfuncțională și anomică.

2.7.2. Semicăsnicia sau falsele soluții. Semicăsnicia este un experiment neofamilial sub semnul „falselor soluții", având ca scop prelungirea căsătoriei din punct de vedere legal, în ciuda *modificărilor* și *alterărilor* de *esență* care periclitează în fond continuitatea acesteia, prin degradarea semnificativă a complexului interrelațional marital. Această formulă maritală se întâlnește frecvent în cuplurile cu relații tensiv-conflictuale cronice și constă în adoptarea și exercitarea incompletă a rolurilor maritale de către unul sau ambii soți. Așa de pildă, unul dintre soți este implicat parțial în viața familială, atât ca soț, cât și ca părinte. El poate fi angajat simultan într-o relație adulterină, evitând sau abuzând de partenerul conjugal, își poate exercita parțial funcțiile parentale (asigură suport financiar, neglijând însă total suportul emoțional necesar copiilor), sau poate participa la exercitarea în comun a menajului, dar nu și la luarea deciziilor financiare etc. O serie de variante ale semicăsniciei au fost identificate de noi pe o cazuistică investigată (1989):

• *Formula „casa și copiii împreună, sexul separat"* (exercitarea în comun a menajului și administrări bugetului; exercitarea în comun sau paralel a educației copiilor; exercitarea autonomă a funcției sexual-afective în cadrul unui complex de infidelitate conjugală, unilateral sau bilateral);

• Formula „sexul-împreună, casa și copiii – mai mult tu, distracțiile separat";

• Formula „sexul-parțial împreună, casa numai tu, distracțiile-parțial împreună, copil – mai ales tu; banii- mai ales eu."

În cadrul acestor variante și al altora posibile se conturează diverse structuri de cuplu disfuncțional, conflicte acute, rivalități și violențe cu impact negativ în socializarea copiilor și adesea în starea de sănătate psihică a tuturor.

Alcoolismul și gelozia în contextul infidelității, lipsurile financiare și dezordinea în programul de viață, sunt frecvent asociate.

Cuplurile imatur-dependente. O altă variantă a căsătoriei cu roluri maritale incomplet exercitate o constituie situația unor cupluri

care sunt înlocuite sub aspectul exercitării rolului parental și uneri casnico-menajer și administrativ-organizatoric de către bunici (părinți-socri), cuplul devenind în acest caz un „cuplu-copil" al unui „cuplu-adult" deja cristalizat. „Cuplul-copil", tutelat de cuplul de părinți (socrii), este împiedicat practic în autodezvoltarea sa ca entitate independentă, ca unitate de decizie și acțiune separată. Aceasta impietează asupra gradului său de maturizare și responsabilizare în adoptarea adecvată a rolurilor parental-conjugale și alimentează frustrații, conflicte, uneori cu cosecințe psihopatogene pentru întreg sistemul familiei. Și chiar dacă în intenții, intervențiile părinților-bunici sunt pozitive (ajutorul acordat cuplului este substanțial și uneori neprețuit), ele pot greva buna funcționalitate a noii familii nucleare și dezvoltarea armonioasă a copiilor acestuia. Am întâlnit frecvent astfel de cupluri cu copii prezentând tulburări de personalitate (nevrotici, caracteriopați, psihopați), provenind din conjuncturi familiale specifice, crescuți exclusiv sau parțial de bunici. Părinții unor astfel de copii, aflați în „război" psihologic cu socrii, dar și între ei înșiși, cel mai adesea au divorțat. Conflictele între cele două generații de „părinți" conduc la influențe educaționale traumatizante prin diversitatea și adesea caracterul contradictoriu pe care îl au, soldându-se cu dublu eșec (parental și marital).

Conviețuirea cu socrii (părinți) în cadrul aceluiași spațiu locativ și psihosocial are de cele mai multe ori efecte inhibitorii și dezorganizatoare asupra vieții sexual-afective a cuplului, ca și asupra comportamentului său procreativ. Inhibiția, pudoarea, reticența comportamentală impusă într-un astfel de „spațiu relațional" contribuie la răcirea și artificializarea relațiilor dintre soți, reduce „farmecul" intimității în diadă, sărăcește în conținut și frustrează în satisfacție intercomunicarea în cuplu. Numeroase cupluri prezentând tulburări de dinamică sexuală psihogene (impotență, frigiditate, ceea ce conduce uneori la infidelitatea conjugală și suferință nevrotică), constituie exemple în acest sens. Separarea (în primul rând spațială) de socri sau părinți a constituit primul element care a condus la ameliorarea simptomelor și reglarea vieții de cuplu. Din nefericire, separarea spațială nu este totodeauna posibilă.

Adoptarea și exercitarea incompletă a rolului conjugal-parental conduce la o deteriorare treptată a relației conjugale, la o sărăcire și degradare a esenței sale de relație bio-psiho-socială, prejudiciind atât personalitățile consorților și ale copiilor lor, cât și finalitățile sociale ale familiei în general. Frecvența semnificativă a căsătoriilor deteriorate sub aspect structural-funcțional, cu consecințe din cele mai nefaste pentru sănătatea fizică și psihică a familiei, semnalează nevoia instituirii unei atente educații și terapii a cuplurilor, încă din etapele inițiale ale căsătoriei. Prevenirea tendinței la deteriorare și destrămare a familiei trebuie asigurată încă de la începutul structurării rolurilor conjugale, dat fiind faptul că structurarea defectuoasă a acestora în timp fixează tipare comportamentale rezistente la corecție și schimbare.

2.7.3. *Pseudocăsnicia sau „viețile paralele"* constituie forma de manifestare cea mai gravă a psihosociopatologiei maritale și constă în adoptarea și exercitarea inautentică (falsă, aparentă) a rolului conjugal-parental. Pseudocăsnicia este un simulacru sociomorbid al unor habitusuri și funcții matrimoniale. Dacă în tipurile de disfuncții și dismorfii ale structurii de rol marital, anterior prezentate, sentimentul iubirii persista în forme contorsionate, dramatice, ambivalente, imature, în pseudocăsnicie nu poate fi vorba de afecțiune mutuală, ci doar de un sistem de interese reciproce, de obicei economice și sociale, care determină în anumite situații opțiunea unor indivizi pentru oficializarea căsătoriei. Astfel de căsătorii aparente sunt de obicei realizate sub influența sau hotărârea unor terți (părinți), pe baza unor înțelegeri cu caracter material, situație care persistă totuși în condițiile societății contemporane. O situație întâlnită de noi în lotul cercetat o constituie căsătoria de conveniență, în scopul rezolvării unei situații sociale specifice (facilități economice etc.). Câteva situații de pseudocăsnicii ni s-au relevat în cazul unor cupluri care, deși își mențineau statutul oficial de căsătoriți, adoptaseră roluri simultane de autonomie intra și extraconjugală, ambii parteneri fiind implicați afectiv-sexual în relații exterioare, desfășurând în paralel viața deomestică și loisirul, într-o relativă indiferență mutuală. Elementul prin care justificau menținerea oficială a căsătoriei îl constituia problema

locuinței și a investițiilor materiale comune, efectuate într-o perioadă inițială, când pretindeau că „s-au iubit și înțeles", precum și păstrarea aparentă au unor statute oficiale și de, vârstă avantajate de formula căsătoriei. Un alt motiv care menține căsătoria aparentă îl constituie prezența copiilor. Implicațiile educaționale privind prevenirea și împiedicarea unor astfel de erori sunt deosebite. Și dacă cel mai frecvent, persoanele implicate în asemenea „formule de viață" nu prezintă o patologie individuală semnificativă (ele fiind de regulă caracteriopate), relațiile lor, așa-zis conjugale, sunt profund marcate psihosociopatologic, exercitând asupra celor din jur (în special tineri) influențe nocive și contribuind astfel la discreditarea instituției căsătoriei. Ele oferă modele comportamentale pseudomaritale, cu consecințe importante privind constituirea atitudinilor antifamiliale.

2.7.4. „Swingers" – un parteneriat sexual tranzitor între cupluri. Avangardă sau anormalitate? „Swinging", în limba engleză legănat, oscilant, ritmat (adj.) – desemnează un schimb voluntar și temporar între perechi, în scop sexual. „Schimbul" se produce între două sau mau multe cupluri și, în mod ocazional, poate fi inclusă în grup și o persoană fără partener, de obicèi o femeie. Dar, oricum, combinațiile, „schimburilor" sexuale au loc cu consimțământul deplin al tuturor părților implicate. „Swingers" diferă așadar de adulterini, întrucât acordul acuplării prin interșanjabilitate este stabilit între membrii perechii, dar și între perechi. Ei utilizează două forme de „schimb". În prima, două cupluri petrec o seară liniștită împreună, în timpul căreia „schimbarea" perechii înlocuiește de fapt relațiile sexuale. Într-o a doua formă, un număr de cupluri se întrunesc pentru o petrecere, în timpul căreia se practică progresiv o serie de schimburi sexuale. Mulți swingers încep printr-un aranjament de două cupluri și, mai târziu, treptat, devin membrii unui „grup secret".

După experiența inițială a întâlnirii cu alt cuplu, unele cupluri renunță definitiv la acest experiement. Alții, dimpotrivă, dezvoltă o adevărată tendință la „profesionalizare" în acest sens, dar informațiile pe care le deținem sunt extrem de reduse, întrucât atitudinea lor este din ce în ce mai prudentă, discretă, refuzând să-și publice activitățile.

Studiile, puține, realizate asupra acestor comportamente conțin, din acest motiv, o marjă însemnată de eroare (W. KEPHART și D. JEDLICKA, 1988, p.417).

Ceea ce e discutabil sub aspectul motivațiilor și „filozofiei" de viață a acestor persoane, este perspectiva lor asupra intimității, modul în care înțeleg să-și revitalizeze relațiile sexuale erodate. Oscilând între duplicitate și falsă coerență morală, ei susțin că sexul extramarital este blamabil, întrucât antrenează minciuna și decepția partenerului, așa încât este preferabil „schimbul" de perechi, în care investiția emoțională este foarte redusă sau absentă (B. GILMARTIN, 1977). Contactul permanent cu alte cupluri este evitat, relațiile sexuale sunt limitate la o singură întâlnire. Ei speră astfel să reducă gelozia. Există și anumite *reguli* care trebuie respectate la orice întâlnire: hrana este preparată de gazdă, dar rareori consumată, în general nu se vizionează filme pentru „bărbați", muzica este în tonalitate scăzută, iar lumina este definibilă ca nepsihedelică, de obicei nu mai mult de câteva becuri roșii sau albastre. Nu este permis consumul de droguri (marijuana, de pildă), iar costumația bizară este considerată improprie. (v. raportul G. Barteu, 1975). „Swingers" preferă să-și țină jocurile sexuale în secret, iar „discreția" este cuvântul cheie în lumea lor. Ei vor astfel să-și protejeze poziția în comunitate și preocuparea lor de bază este a se limita la contacte cu cupluri având un statut similar de „respectabilitate". Cuplurile din această categorie se autoconsideră o avangardă a sexualității.

Având în vedere mai curând natura bizară a modului lor de viață, este surprinzător că ei se bazează pe „reguli" care însă, din când în când, sunt încălcate. Gelozia poate să izbucnească și uneori se dezvoltă chiar atașamente. Soții nu sunt totdeauna sinceri și onești unul cu celălalt și, mai mult,deși ocazional, ei nu sunt sinceri nici cu alte cupluri.

Unii dintre așa-zișii „căsătoriți", de pildă, nu sunt căsătoriți, dar ei se prezintă astfel pentru a fi acceptați în lumea „Swingers".

BARTELL relatează că anumiți bărbați utilizează prostituate pe care le prezintă drept soțiile lor (1975, p.274). Cine sunt de fapt acești oameni? De ce adoptă un stil atât de neobișnuit de viață? Studiile arată că în general ei provin din clasele sociale medii și înalte, ale societății

americane, că au un nivel de educație în general mediu, sunt predominant din rasa albă, au vârste diverse, dar mai ales între 35 și 45 de ani (R. JENKS, 1985, p.5-6). Printre caracteristici se semnalează și faptul că soții (bărbații), de cele mai multe ori, inițiază această experiență, mai curând decât soțiile (femeile). În studiul lui B.J. MURSTEIN, D. CASE și S.P. GUNN, 1985), 44 din 62 de cupluri de swingers declară că bărbații au avut această idee, 5 raportează că femeile au inițiat experiența, iar 13 că au decis ambii. De asemenea, s-a constatat că ei aveau legături slabe sau absente cu părinții, cu religia și se plasau în afara convențiilor sociale.

Câtă anormalitate sau cât „teribilism și neconvenționalism" se ascunde în spatele acestui comportament?

Opiniile sunt împărțite. DUCKWORTH și LEVITT (1985, p.43) consideră că majoritatea dintre ei sunt neadaptați, tulburați emoțional în diverse grade, unii dintre ei au probleme sexuale, iar alții pot fi toxicomani.

Swingers pot fi bântuiți frecvent de sentimente de culpabilitate, pierderea încrederii în sine, teamă de a fi respinși de alte cupluri, uzură emoțională în căutările fără sfârșit de noi parteneri, amenințarea bolilor venerice etc.

Pe de altă parte, se consideră că datele actuale nu ne permit să concluzionăm că ei ar fi puternic tulburați ca indivizi sau marginal adaptați în societate. Ar fi mai portivit să fie considerați ca o „variație" de la normele sociale, ca posesori ai unui „înalt și neobișnuit interes sexual". Având nevoi sexuale speciale și slabe legături cu părinții, religia și convențiile sociale, nu este surprinzător că nevoile lor nu pot fi satisfăcute doar prin sex marital, dar s-ar putea să obțină satisfacție prin intermediul unor întâlniri sexuale neconvenționale.

Încotro se îndreaptă și ce consecințe ar putea avea proliferarea acestei practici sexuale de grup? În ciuda puținilor care susțin beneficii emoționale maritale și personale, mulți, totuși, anticipă că *efectele negative* ale experienței respective pot fi copleșitoare. Așa încât, după campania publică a fenomenului, acesta pare să fie în descreștere, din fericire, în ciuda predicțiilor alarmiste ale unor sociologi ai anilor '80.

2.7.5. Comunitățile și „mariajele" de homosexuali – permisivitate sau decadență? În contextul prefacerilor sociale mai largi din ultimele decenii, două schimbări de atitudine și comportament, care au generat două „mișcări" cu implicații sociopolitice, ne atrag atenția: „mișcarea feministă" și „mișcarea pentru aprobarea și recunoașterea drepturilor populației minoritare homosexuale".

Grupul minoritar al homosexualilor, în special bărbați, tinde să-și circumscrie în prezent *o nouă subcultură comunitară.*

Multe orașe mari ale lumii, în special din SUA (New York, Los Angeles, San Francisco și Chicago), oferă o serie de facilități homosexualilor în a se întâlni și trăi împreună. Astfel, comunitatea homoxesualilor se concentrează adesea în jurul barurilor, cluburilor, băilor publice și teatrelor special afectate acesteia. Nu lipsesc nici zonele rezidențiale separate, centrele de consiliere și chiar biserici, care le conferă rețeaua de suport social, alături de prietenii și partenerii lor. „Universul" lor își are drept limbaj semnele, metaforele, credințele și valorile specifice, normele și presiunile sociale proprii. Și în comunitatea homosexuală, ca și în cea heterosexuală, există „valori societale" de primă importanță, cum ar fi tinerețea și atractivitatea fizică, iar sexul este obiectivul inițial în majoritatea relațiilor. Spre deosebire de heterosexuali, homosexualii (în special bărbați) sunt mai puțin orientați spre „cuplu", majoritatea practicând contactele sexuale impersonale, cu o diversitate de parteneri. „Un homosexual poate avea până la cinci aventuri sexuale pe seară, cu parteneri diverși, al căror nume nu-l cunoaște, și pe care, fără îndoială, nu-i va revedea niciodată" (D. REUBEN, 1994.p.130). „Nici un sentiment, nici o emoție, nimic...", comentează același autor, cu referire la contactele în locuri publice (WC-uri), utilizate ca locuri de „sondare" a partenerului potențial, dar nu în exclusivitate (v. și studiul controversat, cu privire la contactele anonime dintre homosexuali, al lui HUMPHREYS, 1960). HARRY și DEVALL, 1978, consideră că stilul lor de viață este cel al persoanelor singure și căsătorite, privind viața socială, mobilitatea profesională etc. Când o pereche de homosexuali se hotărăște să coabiteze, relația lor, suportul legal al coabitării sau „căsătoriei" și limitările procreative tind să fie pe termen scurt

și nonmonogame (SAGHIR și ROBINS, 1973; HARRY, 1978, HARRY și LOVELY 1979; ROBINSON, 1982).

O minoritate de homosexuali trăiește în „mariaje" heterosexuale, ca expresie a deciziei lor de a participa pe deplin la cultura majoritară. Și totuși, tot mai mulți homosexuali optează pentru traiul în uniuni corezidențiale, luptând pentru drepturile lor de a-și menține „individualitatea" într-o lume pe care o percep constrângătoare.

Spre deosebire de cuplurile heterosexuale, la care relația erotică debutează prin prietenie și dragoste romantică, finalizându-se prin relații sexuale, la cuplurile de homosexuali, „evenimentele" se produc de cele mai multe ori invers. În privința „fericirii" și stabilității relației lor, D. REUBEN constată că sunt foarte rare cazurile în care doi homosexuali trăiesc împreună, fericiți, ani mulți, ani de-a rândul. De ce? „Pentru că nici unul, nici celălalt nu încetează „să sondeze" alți parteneri. Ei pot fără îndoială să trăiască împreună, dar „defilarea penisurilor" continuă. Numai că, în plus, apar gelozia, amenințările, crizele de nervi, dramele. Din fericire pentru ei, legătura nu durează. (op, cit. pag.139).

Bărbații homosexuali se confruntă cu un risc crescut pentru îmbolnăvirile venerice. „Dincolo de riscurile permanente pentru gonoree și sifilis, o nouă epidemie cu Herpes II, le creează probleme. Aceasta se pare că, pe lângă faptul că e incurabilă, prezintă și un mare risc de contagiu (C. BRODERICK, 1988. p.55). Dar experiența cea mai cumplită, după 1981, este contactarea sindromului de imunodeficiență umană (SIDA), cauzat de virusul HIV, care folosește ca vectori de transmisibilitate – sângele și sperma. Deși acest sindrom este raportat încă din 1952, abia în 1981, la Centrul de Control al bolilor din Los Angeles, el este semnalat în cinci cazuri de homosexuali tineri, care până atunci fuseseră perfect sănătoși. El se extinde rapid, atât la populația homosexuală, cât și heterosexuală, în special în SUA (la sfârșitul lui 1982 sunt raportate peste 8.000 de cazuri), dar și în alte zone geografice (Africa Tropicală, Brazilia, Franța, Orientul Mijlociu), (M. MÂNDRU UNGUREANU, 1994, p.407).

Atitudinile sociale față de homosexualitate sunt diverse, dar de cele mai multe ori *descurajante* și *dezaprobatoare* (ca de pildă în țările anglo-saxone, în țările est-europene) în directă legătură cu credințele

și normele religioase și socio-culturale. Cu toate acestea, unele țări europene (Olanda) tolerează homosexualitatea și chiar au legalizat mariajul homosexual, raliindu-se la atitudinile altor „zone", în care această orientare a sexualității a fost dintotdeauna acceptată. (ex. în Filipine, în țările latino-americane etc.).

Se estimează că la ora actuală circa unul din cinci homosexuali și o mare parte dintre femeile lesbiene trăiesc în „perechi" și se autopercep ca fiind „căsătoriți" (W. Master și V. Johnson, 1979, 1985).

Un studiu al Letiției Ann Peplan (1981) delimitează natura și stabilitatea unor astfel de relații. Deși mulți dintre heterosexuali cred că homosexualii diferă în ceea ce privește varietatea nevoilor sexuale, autoarea conchide că și la homosexuali, ca și la heterosexuali, se pune un accent pe intimitate, satisfacție și libertate personală. Mai mult, aceeași problemă care grevează mariajul heterosexual – comunicarea săracă, expectațiile nerealiste, scopurile și valorile divergente pot submina „mariajul" homosexual. Deși multe presiuni și obstacole apar în raport cu relația homosexuală, se pare, în opinia autoarei, că, totuși, multe „căsătorii" homosexuale sunt durabile și gratificante pentru parteneri.

Cercetările lui P. SALOVEY și J. RODIN (1985, Psychology Today) raportează că homosexualii încep să se diferențieze tot mai puțin de heterosexuali în privința exclusivității și fidelității în relația sexuală (gelozia fiind o reacție la fel de freventă). Se pare că pericolul SIDA a crescut importanța exclusivității sexuale, creând o severă presiune socială asupra cuplurilor în general.

Valorizarea instituției „căsătoriei" sau a alternativelor ei urmând aceeași paradigmă funcțională (coabitarea, uniunea liberă) pare să *se mențină*, indiferent de orientarea sexuală a oamenilor, aceasta sugerând că nu sexualitatea este definitorie pentru asociația umană de tip căsătorie, ci mai curând nevoile afective și de securitate socio-emoțională, de comunicare și sprijin mutual.

Circa 1/3 dintre femeile lesbiene, și un mic procent dintre homosexualii bărbați, au fost implicați în mariaje heterosexuale pentru o anumită perioadă. Mulți dintre ei au avut copii în acel mariaj anterior. Această situație naște *o serie de probleme* cu privire la evoluția și

maturizarea psihologică a copilului (la relația dintre sexe) ca adult. De asemenea, naște întrebarea „ce comportament afectiv este potrivit pentru acest copil?" (Coleman, op.cit.p.20) și în ce măsură nu există riscuri pentru producerea unei „crize de identitate" mai severă la adolescenți. La această întrebare, unii dintre cercetătorii mai liberali ne-ar putea argumenta că riscul apare în egală măsură și la copilul din familia monoparetală. *Din punctul nostru de vedere* însă, *riscul* este legat mai curând de *adaptarea unor atitudini rejective în raport cu sexul opus, prin model socio-educațional și cultural*, la copiii crescuți în exclusivitate de un părinte cu orientare homosexuală sau, mai ales, de un „cuplu" homosexual.

Într-un studiu din 1989 (Patricia J. Falk, American Psychologist – june 1989), se susține, pe baza unei cercetări comparative, că ipotezele privind incompetența mamelor lesbiene în a-și crește copiii, nu s-au confirmat. Pornind de la premisa că mamele lesbiene ar fi instabile din punct de vedere emoțional, iar copii lor, de asemenea ar putea fi supuși molestărilor, lezați în dezvoltarea lor emoțională și sexuală, devenind ei înșiși homosexuali, adeseori tribunalele au avut o atitudine discriminativă în ceea ce privește acordarea custodiei copiilor acestei categorii de mame.

După anii '80 s-a conturat o tendință la corectare a acestei viziuni, apreciindu-se că *lesbianismul* și *maternitatea* sunt noțiuni care nu se exclud neapărat reciproc. Femeile lesbiene pot deveni mame prin diverse mdoalități: adopție, însămânțare artificială de la un donator necunoscut, contact sexual în timpul unei căsătorii sau relație heterosexuală doar în scop procreativ.

Studiile americane estimau, în 1979, că mamele lesbiene, care locuiesc cu copiii lor, ajung la cifre semnificative: de la 1,5 milioane (DAVIES, 1979), la 15 milioane (RIVERA, 1979).

Discriminările legale privind parentalitatea și custodia între mamele lesbiene și mamele heterosexuale se mențin totuși în baza standardului „interese fundamentale ale copilului".

Adeseori tribunalele au pornit de la premisa falsă că, datorită psihicului labil al mamelor lesbiene, copiii lor vor fi afectați emoțio-

nal, fizic, handicapaţi în dezvoltarea sexuală normală sau vor fi ei înşişi homosexuali. Nici una dintre aceste ipoteze, se susţine în „American Psychologist, 1989), nu este susţinută de cercetarea actuală în domeniul psihologiei şi dreptului familiei".

Expresia „mamă lesbiană" este deseori privită ca o contradicţie în termeni (HITCHENS, 1979, 1980). Se consideră, în societatea americană, ca şi în majoritatea ţărilor europene, că homosexualitatea este „incompatibilă cu capacitatea sau dorinţa de a procrea (RILEY, 1975), şi aceasta constituie un avertisment şi un impediment în calea continuităţii noastre ca specie, un „NU" simbolic, dar şi real spus vieţii în perspectiva perenităţii.

Cu referire la dezvoltarea *sex-rolului* copiilor crescuţi de mame lesbiene, s-au emis două ipoteze:

- posibilitatea ca sex-rolul să nu fie precizat (copilul va avea de suferit o dezorientare sexuală, ca rezultat al coabitării cu mama lesbiană). S-a mai semnalat pericolul ca mama să furnizeze fetiţei sale unele premise comportamentale care să declanşeze aberaţii sexuale;
- posibilitatea dezvoltării unei orientări homosexuale şi la copil (în special fetiţă), mult mai frecvente în cazul copiilor crescuţi de mame lesbiene, comparativ cu cei crescuţi de mame heterosexuale (Conckel,1987).

Pentru unele persoane, homosexualitatea este însă văzută ca un mod de viaţă „permis", nu un stil de viaţă alternativ, ales voluntar. Pentru cei mai mulţi însă rămâne o alternativă blamabilă, în special suscitând o intoleranţă *religioasă,* dar şi *socio-educaţională.* Din acest punct de vedere, s-a emis ipoteza că există şi riscul ca aceşti copii cu mame lesbiene să fie traumatizaţi sau stigmatizaţi de societate, sau de colegii şi prietenii lor. Ironiile, criticile, tachinările, rejecţia sunt principalele comportamente şi atitudini sociale la care ei vor fi expuşi. Discriminarea pe care societatea o manifestă pentru părinţii hetero şi homosexuali poate cauza izolarea copilului de colegi, prieteni, parteneri de joacă.

Unde, cum şi încotro îşi va îndrepta acest copil paşii, de câtă acceptare şi afecţiune se va bucura el oare, pentru ca drumul dezvoltării sale să nu fie umbrit?!

CAPITOLUL III

VIOLENŢA SEXUALĂ - O FORMĂ DE „PATOLOGIE RELAŢIONALĂ" A SEXELOR

1. Consideraţii generale. Definiţii.

Problema violului a intrat relativ recent în domeniul de studiu al ştiinţelor psiho–sociale. Înaintea celui de al II-lea război mondial, violul abia dacă era menţionat, în lucrările psihiatrice, printre comportamentele sexuale deviante. Mai multă atenţie acordau aceste lucrări practicilor sexuale prohibite de religie, cum este homosexualitatea.

Paralel cu dezvoltarea mişcării feministe, definirea normalităţii în sfera comportamentelor sexuale a început să se raporteze, în principal, la ideea de consimţământ reciproc.

Violul este definit ca fiind contactul sexual obţinut prin forţă sau prin ameninţarea cu forţa, sau când femeia se află într-o stare ce exclude posibilitatea ca ea să-şi dea consimţământul (este minoră, este sub influenţa vreunui drog, într-o stare de obnubilare a conştiinţei etc.).

S-au operat modificări în domeniul legislativ din multe state. Ca urmare, infractorii sexuali au început să primească pedepse privative de libertate. Identificarea şi detenţia lor a dat posibilitatea studierii fenomenelor de abuz sexual dintr-o primă perspectivă – aceea a agresorului.

Cercetările au infirmat câteva idei preconcepute, relative la caracteristicile violatorului – ideea că agresorii sexuali ar fi persoane cu un exces de vitalitate (virilitate), dominante, în momentul comiterii

infracțiunii, de o nebunie temporară, indusă de seducția pe care victimele o exercită asupra lor. În urma studiilor, s-a constatat că agresorii sunt de cele mai multe ori plini de ură sau de cruzime dispretuitoare față de victimele lor și față de femei în general.

O altă idee care s-a dovedit nefondată este că agesorii înșiși ar fi persoane inferiorizate de propria lor ereditate. Acest lucru se întâmplă uneori, dar nu este o constantă a fenomenului.

Totuși, studierea fenomenelor de abuz sexual, doar din perspectiva infractorilor condamnați, oferă o imagine incompletă și chiar falsă, atât asupra amplorii, cât și a naturii acestor fenomene.Dintr-un studiu făcut pe populația feminină din San Francisco în 1978, prin chestionarea unui eșantion reprezentativ, a reieșit că numărul de violuri și de tentative de viol, raportate de femeile intervievate era de treisprezece ori mai mare decât cel înregistrat la poliție. „Dacă violul reclamat este vârful aisbergului, violatorii care devin infractori cunoscuți sistemului de justiție criminală, este firul de praf de pe vârful aisbergului" – (RUSSEL, 1984, p.116).

Diferența dintre numărul agresiunilor sexuale, reale și cele cunoscute rezultă din:

(1) Un procent important din rândul victimelor agresiunilor sexuale nu reclamă la poliție. Motivele sunt diverse:

• faptul de a face publică victimizarea, aduce un prejudiciu important prestigiului personal al victimei, date fiind prejudecățile împărtășite de cei mai mulți oameni, în legătură cu vinovăția victimei însăși;

• femeile agresate sexual împărtășesc ele însele prejudecata că au atras într-un fel sau altul (prin înfățișare, ținută) atenția agresorului;

• când agresorul este o persoană apropiată, cele mai multe victime nu identifică violul ca atare. Nu numai bărbații, ci și femeile tind să vadă abuzarea sexuală de către partenerul lor, ca un eșec în stabilirea limitelor, mai degrabă decât ca pe o situație în care bărbatul devine agresiv (BRIDGES, J.S. și Mc GRAIL, C.A., apud MASTERS și JOHNSON, 1992, p. 449).

(2) O parte din cazurile aduse la cunoștința poliției nu ajung în instanță sau nu se soldează cu o condamnare.

Doar „cei mai puțin inteligenți și influenți dintre violatori este mai probabil să fie arestați și găsiți vinovați" (MASTERS și JOHNSON, 1992, p.449). În plus, multe studii sunt făcute la mai multe luni, sau chiar ani, de la comiterea violurilor, și infractorii probabil nu-și mai amintesc exact desfășurarea faptei (MASTERS, JOHNSON, 1992), ca să nu mai amintim distorsiunile induse de încercarea lor, mai mult su mai puțin conștientă, de reducere a culpabilității.

Studierea fenomenelor de abuz sexual, din perspectiva victimelor, aduce completări esențiale. Acest gen de studiu e dificil de întreprins. Subiectul este delicat, iar femeile intervievate refuză de multe ori să răspundă. În studiul condus de DIANA RUSSEL, numărul de refuzuri a depășit așteptările, deși operatorii de anchete au fost selecționați cu grijă și foarte bine instruiți. O altă variantă ar fi studiul pe voluntari, cum au fost cele făcute de ALFRED KINSEY (1948, 1953) și de WILLIAM MASTERS și VIRGINIA JOHNSON (1966). În acest caz, eșantionul fiind autoselectat, concluziile nu pot fi generalizate la nivelul întregii populații.

Deși în țări ca SUA, problema violului a fost foarte mult studiată – DUNCAN CHAPELL și FAITH FOGARTY pomeneau de o explozie de volume pe această temă, în anii '70, nici o altă infracțiune nefiind într-o atât de mare măsură în atenția unor categorii atât de diverse de specialiști (apud RUSSEL, 1983) – subiectul continuă să fie unul „încărcat emoțional, înconjurat de mituri și neînțelegeri" (MASTERS, JOHNSON, 1992, p.442). Ne aflăm pe un teren de dispută ideologică: se confruntă ideologiile feministe, care nu recunosc nici un fel de responsabilitate a victimei, cu teorii care încearcă, dacă nu să justifice agresiunea sexuală, cel puțin să explice de ce unele ținte sunt mai probabile decât altele.

Deci există puncte de vedere diferite, uneori contradictorii, studiile făcute au clarificat câteva aspecte, infirmând totodată unele prejudecăți în legătură cu agresiunea sexuală.

• Deși definit ca un act sexual, violul este în primul rând o expresie a violenței, puterii și furiei. Singurii care nu-i recunosc natura, în primul rând agresivă, sunt psihanaliștii, care îl interpretează în primul rând ca pe o problemă sexuală.

• Agresorul sexual nu este, în majoritatea cazurilor, un străin, așa cum tinde să se creadă. După Diana Russel, numai 17% din violuri sunt comise de persoane necunoscute victimei. Restul au ca autori persoane mai mult sau mai puțin apropiate victimei, oricum persoane din anturajul acesteia: persoane cu autoritate (13%),prieten (10%), cunoștință (7%), rudă sau prieten de familie (6%). Se vorbește în ultima vreme și despre violul marital.

• Agresorii sexuali au drept victime femei care li se par vulnerabile mai degrabă, decât femei îmbrăcate într-un anumit fel sau care au un anumit tip de înfățișare.

• Este falsă ideea că o femeie sănătoasă poate rezista unui agresor sexual, dacă acesta este singur. Este unul din „miturile violului" faptul că agresiunile sexuale s-ar petrece cu acordul tacit al victimelor.

O definiție, diferită de cea judiciară, a agresiunii sexuale, a încercat GREER și STUART: „act complex, multideterminat, produs al interacțiunii unor determinări psihologice, interne (trebuințe, atitudini, mecanisme defensive) și externe (stres precipitator, prezența unei potențiale victime, substanțe dezinhibante) [...] Este „exprimarea sexuală a agresivității mai degrabă, decât exprimarea agresivă a sexualității" (1983, p. 165–166).

2. Date pentru un profil psihologic al agresorului sexual

Toate evaluările psihologice în acest sens au fost făcute pe deținuți, deci este vorba de un profil psihologic al agresorului sexual, ajuns în instanță și condamnat.

Fără a se putea spune că un coeficient de inteligență scăzut ar fi o cauză a infracțiunilor sexuale, s-au constatat coeficienți de inteligență scăzuți la deținuții testați.

J. GREER și J. STUART au obținut corelații moderat și semnificativ negative între QI și câteva atitudini sesizate: acceptarea mitului violului (– 5, 4), stereotipii sexuale (–, 4, 2), conservatorism sexual (– 6, 0), acceptarea violenței împotriva femeilor (– 4, 6).

Aceiași autori menționează că agresorii sexuali cu intelect slab dezvoltat au o cunoaștere foarte limitată despre sexualitate și despre relațiile dintre sexe. Acești infractori au deseori dificultăți în a discrimina comportamnetul deviant de cel normal.

În lucrarea „Men Who Rape", NICHOLAS GROTH (apud RUSSELL, 1984), pe baza testării a 500 de delicvenți închiși pentru viol, afirmă că dispoziția dominantă a agresorilor sexuali este disforică, depresivă, ascunzând sentimente de frică și nesiguranță, sentimentul covârșitor al lipsei de scop, dubii în legătură cu propria competență și adecvare, lipsa încrederii în sine în sfera sexuală, și nu numai – sentimente de care indivizii nu sunt conșitienți, dată fiind slaba cunoaștere de sine pe care o posedă. În aceste condiții, violul capătă aspectul manifestării unui complex supracompensat.

După GROTH, 10% dintre delicvenții sexuali se aflau într-o stare psihotică în momentul comiterii infracțiunii și 56% prezintă diverse tulburări de personalitate (antisociali, borderline). Concluziile sale au fost criticate pentru că nu a folosit tehnici de selecție a unui eșantion reprezentativ.

JOANNE GREEN și IRVING STUART (1983) atribuie agresorilor sexuali o experiență emoțională săracă, „Puțini arată vreo boală mintală serioasă (psihoză) sau un deficit intelectual (retard), dar cei mai mulți au pus în evidență puține zone ale funcționării psihologice lipsite de conflict. Infracțiunile lor par a fi mai mult produsul unor determinări psihologice interne, decât al factorilor externi, situaționali" (GREER, STUART, 1983, p. 163). Cei doi autori vorbesc de „deficite de personalitate" și enumeră șase asemenea deficite, observate la agresori sexuali din instituții corecționale:

(1) Autostimă scăzută și sentimentul lipsei de valoare, datorate faptului că ei înșiși au fost neglijați sau abuzați sexual în copilărie.

Imaginea de sine, pe care și-au structurat-o, este negativă, ca urmare a experiențelor timpurii.

(2) Un sentiment de neajutorare şi vulnerabilitate. Ei tind să se perceapă pe sine mai mult ca nişte victime ale dificultăţilor în care se află, decât să considere că ei înşişi le-au creat. Le este greu să facă faţă responsabilităţilor vieţii adulte.

(3) Deteriorarea relaţiilor sociale. Apropierea celorlalţi e percepută ca ameninţare, datorită riscului de a-şi exprima propria inadecvare. Deseori ceilalţi sunt percepuţi ca duşmani. Psihologic vorbind, infractorul este un singuratic, centrat pe sine şi neîncrezător în ceilalţi.

(4) Dispoziţie disforică, frică, mânie, depresie, generate de sentimentul propriei inadecvări şi al neputinţei de a face faţă responsabilităţilor vieţii adulte. Trebuinţe nesatisfăcute de afecţiune, de a fi acceptat şi aprobat: sentimentul izolării provoacă o stare de disconfort permanent.

(5) Eşec în a-şi controla agresivitatea. Încercând să-şi dovedească puterea şi să-şi ascundă vulnerabilitatea, găsesc în agresivitate o modalitate de a domina. În lipsa sentimentelor comunitare, nu găseşte căi de a-şi neutraliza, redirecţiona sau modula agresivitatea.

(6) Fragilitatea identităţii masculine. În lipsa unor sucese profesionale sau sociale, care să le dea sentimentul propriei valori, agresorii încearcă să compenseze îndoielile cu privire la propria masculinitate, supralicitând sexualitatea şi agresivitatea. Atitudinile şi valorile legate de sexualitate şi agresivitate sunt dezadaptative.

Aşa cum este descris de GREER şi STUART, agresorul sexual este un imatur, copleşit de neputinţa de a se adapta vieţii adulte, un „copil furios".

Concluziile unei microcercetări asupra agresorului sexual

Studiul nostru a avut ca obiective identificarea trăsăturilor de personalitate ale agresorilor sexuali şi dezvăluirea mecanismelor psihologice care alimentează violenţa orientată heterosexual, a acestor infractori. Ipotezele de lucru au fost :

(1) Există un specific pulsional al agresorului sexual.

(2) Agresivitatea sexuală corelează cu tulburarea psihopatică a personalităţii.

Au fost testaţi 48 de deţinuţi cu infracţiunea de viol, având vârste

cuprinse între 17 şi 48 de ani, majoritatea sub 30 (numai 8 subiecţi între 30 şi 48 de ani).

Dintre ei, 32 sunt de provenienţă din mediul rural, 16 din mediul urban.

Din anamneză şi din interpretarea rezultatelor probei Szondi, ale inventarului multifazic de personalitate Minnesota şi ale testului de inteligenţă Raven, au rezultat date care au confirmat cele două ipoteze.

Prima ipoteză, referitoare la specificul pulsional al agresorului sexual s-a confirmat parţial, în sensul că nu s-a putut evidenţia un profil pulsional tipic, caracteristic tuturor infractorilor sexuali, dar s-au evidenţiat o serie de trăsături ce apar cu o frecvenţă mare la această categorie de infractori. Printre acestea: imaturitatea afectivă, egocentrismul, narcisismul, fixaţii inconştiente homosexuale şi dificultăţi de relaţionare afectivă cu sexul opus, fragilitatea identităţii psihosexuale, interpretativitate, tensiuni afective.

În legătură cu cea de-a doua ipoteză, rezultatele M.M.P.I. au relevat că există cel puţin tendinţe psihopatice la toţi agresorii sexuali. Cel mai frecvent au apărut scoruri crescute la scalele de deviaţie psihopată şi paranoia. În afară de acestea au apărut, în lotul testat, tendinţe psihopatice pe diverse scale. Valabilitatea acestor concluzii este grevată de numărul mic de subiecţi care au răspuns la M.M.P.I. (Datorită nivelului intelectual al subiecţilor testaţi, s-au putut obţine doar 17 profile M.M.P.I.).

Corelarea rezultatelor probei Szondi şi M.M.P.I. sugerează trei mecanisme care amorsează agresivitatea sexuală:

(1) un mecanism paranoid, în care propria ostilitate şi atitudinile dispreţuitoare sunt proiectate asupra victimei;

(2) un mecanism isteroid de supralicitare a propriei masculinităţi, în care caz, factorul „grup" este esenţial;

(3) supracompensarea fragilităţii, identităţii psihosexuale a agresorului şi a dubiilor legate de imaginea de sine. Aceste trei mecanisme apar combinate în diverse formule, la diferiţi subiecţi.

Pe de altă parte, în urma anamnezei şi a testelor, a devenit evident că, sub eticheta juridică „viol" stă, de fapt, o diversitate de

situații și de tipuri umane. Un model explicativ, care să funcționeze în cazul tuturor agresorilor sexuali, apare – mai ales în urma colectării datelor de observație empirică – ca utopic. Din punct de vedere psihologic, nu este deloc același lucru dacă infractorul aparține tipului „inductor“ sau celui „indus“. Este important și gradul de vinovăție. În urma anamnezei s-a impus ca o evidență faptul că, cel puțin teoretic, nu este exclusă posibilitatea ca „victima“ să nu fi fost, de fapt, supusă nici unei constrângeri și să-și susțină plângerea în instanță pentru a justifica o relație sexuală cu care părinții, de exemplu, nu sunt de acord.

Abordarea diagnostică a agresorilor sexuali, aflați în penitenciare, se lovește de câteva dificultăți serioase:

(1) Nivelul intelectual scăzut al subiecților face imposibilă folosirea, în cazul multora dintre ei, testelor complexe de personalitate. Este dificil de găsit un grup de teste care să ofere o imagine completă a profilului lor psihologic. Din acest punct de vedere, proba proiectivă Szondi a fost de un real folos, fiind aplicabilă tuturor subiecților, indiferent de nivelul lor intelectual și permițând evidențierea mecanismelor psihologice profunde, care au amorsat comportamentul antisocial.

(2) Condițiile de detenție modifică, într-o oarecare măsură, profilul psihologic al infractorilor. Personalitatea umană, fiind o realitate dinamică, ar fi imposibil ca situația de detenție să nu o modifice.

(3) Relatarea faptei penale, oferită de infractor, este o imagine parțială și distorsionată a desfășurării faptei. Cel care ascultă descrierea faptei penale, furnizată de infractor, simte inevitabil nevoia de a verifica și de a confrunta datele obținute pe această cale, cu informații din alte surse. Deținuții au asupra faptelor lor penale o viziune care îi deculpabilizează cel puțin parțial, modifică sau omit o parte din datele situației. De cele mai multe ori nici dosarul penal nu oferă informațiile necesare analizei psihologice.

O imagine cât mai apropiată de realitate, a fenomenului violenței sexuale ar putea fi obținută prin următoarele două demersuri concertate:

(1) analiza cazurilor de viol de către specialiști în științe sociale, imediat după comiterea acestora, luând în studiu atât infractorul cât și victima;

(2) studierea frecvenței fenomenelor de agresiune sexuală la scară socială, pentru intervievarea unui eșantion reprezentativ pentru populația feminină, pentru a infera raportul dintre infracțiunile sexuale care se comit și cele raportate la poliție sau care ajung în instanță.

Măsurile profilactice, care se conturează în perspectiva concluziilor prezentate anterior, vizează terapia și consilierea adolescenților cu probleme emoționale și corectarea deficiențelor imaginii de sine și ale identității psihosexuale, la o vârstă la care acestea nu s-au stabilizat încă. Aceasta, cu atât mai mult cu cât, așa cum am arătat, agresorii sexuali prezintă tulburări de comportament, ceea ce face posibilă diagnosticarea lor înainte de a comite infracțiuni. Și nu în ultimul rând, o măsură eficace ar fi educarea psihosexuală a adolescenților, înlăturarea tabuu-rilor care, așa cum s-a văzut, învăluie subiectul sexualității tocmai la cei care comit violuri, mai mult decât la oricare alții.

3. Tipologii ale agresorilor sexuali

A întocmi o tipologie a acestora, este un lucru mai dificil decât pare la prima vedere. În afară de fapta antisocială pe care au comis-o, sunt greu de găsit alte lucruri pe care agresorii sexuali le au în comun.

„Una din observațiile de bază, care se pot face referitor la cei care comit violuri, este că nu toți sunt la fel“ (NICHOLAS GROTH, apud RUSSELL, p. 198, p. 103). Există diferențe importante între cei care agresează sexual femei necunoscute și cei care își violează soțiile, de exemplu.

Tipologia lui PAUL GEBHARDT, JOHN GAGNON, WARDELL POMEROY și CORNELIA CHRISTENSON (1965):

(1) Violatorul agresiv ar fi tipul cel mai comun. Are sentimente puternice de ostilitate față de femei. În general are un comportament violent și tinde să-și selecteze victimele dintre femei necunoscute. Mai des decât alții, suferă de impotență, descărcările de agresivitate asupra femeilor substituind satisfacția sexuală.

(2) Delicvenţii amorali sunt cei mai frecvent întâlniţi, după cei agresivi. GEBHARDT şi colaboratorii descriu acest tip ca fiind nu atât ostili faţă de femei, cât înclinaţi să le trateze ca pe obiecte de plăcere sexuală. Nu sunt sadici, iar victimele lor pot fi şi femei necunoscute sau femei pe care le-au cunoscut anterior.

.(3) Violatorul beţiv este la fel de frecvent ca şi cel amoral. Comportamentul lui variază de la încercrea de seducţie, până la manifestări ostile şi agresive, dezinhibate de intoxicaţia cu alcool.

Tipul acesta pare să cuprindă – aşa cum este cel descris de autori – o varietate de agresori.

(4) Tipul exploziv (10–15% din violatori) cuprinde agresorii al căror comportament este imprevizibil. Uneori sunt oamenii obişnuiţi, conformişti, alteori sunt infractori cunoscuţi, dar starea lor agresivă apare brusc, inexplicabil. Uneori comportamentul lor include elemente psihotice.

(5) Tipul care împarte femeile în două categorii: bune şi rele (care merită şi care nu merită respect). Se comportă similar cu delicvenţii amorali, fiind mai mult asociali decât criminali. Ei se folosesc de forţa, după ce încercările de persuasiune au dat greş.

(6) Alte tipuri includ mixaje ale tipurilor anterioare, deficienţi mintali şi psihotici.

Tipologia a fost criticată pe următoarele considerente: o treime din cazurile studiate a fost inclusă la „alte tipuri", ceea ce dovedeşte calitatea slabă a clasificării. În plus, este făcută pe deţinuţi, care nu sunt un grup reprezentativ pentru majoritatea agresorilor sexuali.

TIPOLOGIA LUI RICHARD RADA (APUD RUSSELL, 1984):

(1) Violatorul psihotic îşi motivează fapta prin starea de furie, imposibil de stăpânit, care îl cuprinde în acele momente şi de care este conştient.

(2) Violatorul dominat în mod conjunctural de o stare de stres, este mai puţin periculos decât psihoticul, rar se manifestă violent şi e mult mai probabil ca el să aibă sentimente de culpabilitate după comiterea agresiunii.

(3) Violatorul cu o identitate de rol–sex conflictuală, resimte o deficienţă reală sau imaginară în exercitarea masculinităţii sale. De obicei îşi planifică atacurile şi este printre cei mai periculoşi şi violenţi agresori sexuali.

(4) Violatorii sadici sunt mai puţin numeroşi, ei par să obţină satisfacţia mai mult din umilirea victimei decât din contactul sexual.

(5) Violatorii sociopaţi reprezintă procentul cel mai mare din această categorie de infractori (30–40% – după studiile lui R. Rada).

Activităţile lor antisociale sunt diverse, încălcând frecvent legile. Motivaţia lor este în primul rând sexuală, de aceea sunt mai puţin periculoşi. Este greu de prescris un tratament pentru ei, agresiunile lor sexuale nefiind datorate unor conflicte intrapsihice, ci unor tulburări stabile de personalitate.

Deşi mulţi violatori prezintă o deviantă clară la testarea psihologică, RADA consideră că oamenii normali, din punct de vedere psihologic, nu comit violuri.

NICHOLAS GROTH se referă nu la tipurile de agresori, ci la tipurile de viol (apud RUSSELL):

(1) Violul ca manifestare a furiei (40% din cazuri).

Agresorul comite violul mai degrabă decât alt tip de agresiune pentru că el consideră agresiunea sexuală ca cea mai mare ofensă pe care o poate aduce victimei. Caracteristică este folosirea unei forţe cu mult mai mare decât ar fi necesară pentru a obţine contactul sexual. Gratificarea sexuală este mică sau absentă, raportul sexual putând să nu fie complet.

(2) Violul ca manifestare a puterii este cel mai frecvent tip (55% din cazuri).

Agresorul poate să nu dorească neapărat să provoace suferinţa victimei. Sexualitatea este pentru el un mijloc de a-şi compensa sentimentele de inferioritate, demonstrându-şi forţa, autoritatea, capacitatea de control. Uneori îşi supun victima la situaţii repetate, într-un inerval de timp. Deseori neagă că ar fi folosit forţa, având tendinţa să creadă că victima a dorit experienţa şi că a resimţit plăcere. Satisfacţia sexuală a acestor agresori este mică, ei nereuşind niciodată să-

și realizeze fanteziile care, de cele mai multe ori, se învârt în jurul momentului când victima ar fi impresionată de calitățile lor masculine.

(3) Violul sadic, în care sexualitatea și agresivitatea se confundă. Maltratarea victimei și neajutorarea acesteia este sursă de satisfacție pentru agresor. Atacurile sunt premeditate și uneori victimele sunt ucise. De cele mai multe ori victimele sunt persoane străine. Spre deosebire de celelalte tipuri de viol, agresorii sadici obțin plăcere chinuindu-și victima.

Acest tip de viol este cel mai puțin frecvent (15% din cazuri, după GROTH).

DIANA SCULLY și JOSEPH MAROLLA au împărțit agresorii sexuali în două clase (apud RUSSELL, 1984):

(1) Cei care își recunosc fapta, în general au comis-o într-un moment de criză și o consideră reprobabilă. Violul reprezintă o breșă în sistemul lor rigid și conflictual de atitudini față de femei, o defulare a furiei și a nevoii de a domina și controla. Ei tind să vadă agresiunea ca atipică pentru comportamentul lor, motivând-o prin existența unor probleme emoționale sau prin faptul că erau sub influența băuturilor alcoolice.

(2) Cei care neagă agresiunile sexuale, în general le comit pentru că sistemul lor de valori nu îi oprește de la asemenea acte. Imaginea de sine, pe care o cultivă, bazată pe o masculinitate extremă, se acordă cu atitudini violente față de femei. Ei privesc sexualitatea ca pe un drept al lor, de aceea nu consideră criminale actele sexuale obținute prin forță.

Atât violatorii care-și recunosc fapta, cât și cei care o neagă, își privesc victimele, nu ca pe ființe umane, ci ca obiecte de care se folosesc sau pe care le cuceresc.

DIANA RUSSELL consideră că toate tipologiile sunt grevate de o problemă metodologică – nu iau în considerație decât agresorii aflați în detenție – și de una teoretică: ignoră factorii sociali. Primele tipologii elaborate accentuează factorii psihopatologici.

Într-un studiu, probabil unic, pe 50 de violatori contactați prin mass–media, SAMUEL SMITHYMAN a găsit că 84% din eșantionul său autoselectat atribuie violul în mod parțial sau exclusiv dorinței

sexuale, 4% consideră că violul a avut influență negativă asupra imaginii de sine, 16% consideră aceeași influență pozitivă și 68% nu au înregistrat nici o influență (apud. RUSSELL, 1984).

Aceste concluzii sunt în concordanță cu cele ale lui GROTH, după care, agresorii sexuali au o imagine de sine deficitară și probleme emoționale. Probabil acestea apar după ce ei sunt condamnați, ca urmare a detenției.

Eșantionul de studiu al lui SMITHYMAN nu este reprezentativ, așa cum nici cele selectate din închisori, nu sunt reprezentative pentru toți violatorii. Rezultatele contradictorii obținute sugerează necesitatea selecționării riguroase a unui eșantion reprezentativ.

4. Cauzele violului. Teorii explicative.

4.1. *Teoriile biologice* – includ două tipuri de explicații:

a) Teorii antropologice sau evoluționiste – pornesc de la aserțiunea implicită că, în mod potențial, toți indivizii umani de sex masculin au capacitatea/ disponibilitatea de a se manifesta sexual agresiv.

Antropologul DONALD SYMONS consideră că bărbații, spre deosebire de femei, sunt predispuși, biologic, să caute varietatea sexuală, pentru că astfel cresc oportunitățile de reproducere. Selecția naturală a favorizat această caracteristică a bărbaților, de a avea cât mai multe partenere, fără să țină cont dacă acestea acceptă sau nu relația sexuală (apud. RUSSELL, 1984). SYMONS consideră că violurile sunt motivate, în principal, de dorința sexuală, polemizând cu alți autori care îl explică mai ales prin dorința de a-și manifesta puterea.

b) Teorii biochimice – privesc tendințele sexual–agresive ca pe anomalii, restrânse la un număr limitat de indivizi, și le explică prin caracteristici ale setului cromozomial sau prin niveluri hormonale.

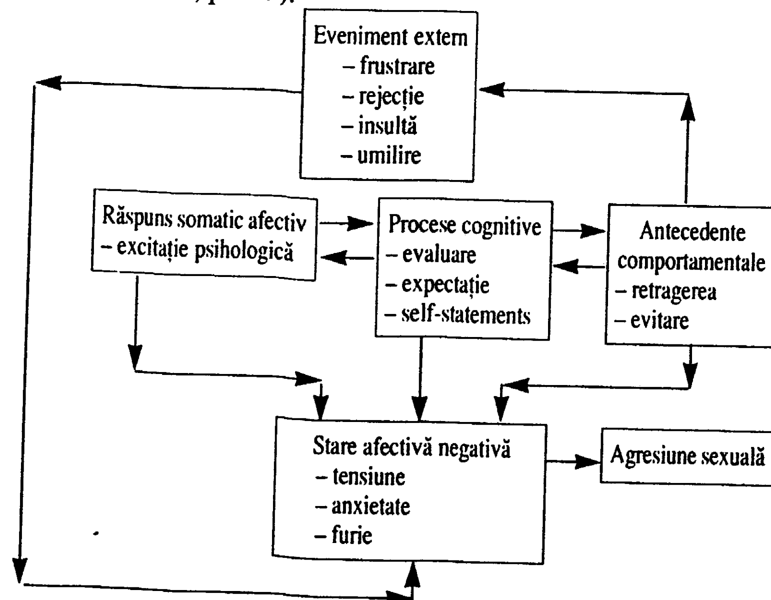
Scăderea terapeutică a nivelului testosteronului, de exemplu, duce la un control mai bun al comportamentului sexual (GREER, STUART, 1983).

4.2. *Teorii psihiatrice.* Violul în sine nu este o categorie diagnostică, ci un act comportamental, traversând toate categoriile diag-

nostice și condițiile psihiatrice. Afecțiunile psihiatrice, care pot ocaziona manifestări de agresivitate sexuală, sunt diverse: schizofrenie, manie, demență (GREER, STUART, 1983).

Teoria impulsului irezistibil susține că agresorii sunt stăpâniți de un impuls ce nu poate fi rațional (B. Karpman, apud. Russell, 1984). De aceea pedeapsa penală ar fi ineficientă.

J. REINHARD și E. FISHER susțin că cel puțin unii dintre violatorii recidiviști acționează ca impulsiv în timpul agresiunii (apud. RUSSELL, 1984). În literatura psihiatrică apare frecvent următoarea schemă, ilustrând procesul de declanșare a actului agresiv (GREER, STUART, 1983, p. 149).

Schema nu explică în întregime actele de agresiune. Nu ne lămurește, de exemplu, de ce subiectul în cauză alege ca țintă a violenței o femeie și nu un bărbat (GUTTMACHER, WEINHOFER apud. RUSSELL, 1984). Dar imaginea pe care o sugerează este utilă în abordarea terapeutică a infractorilor impulsivi, în așa-numitul „antrenament de reducere a tensiunii" (GREER, STUART, 1983, p.149).

La teoria impulsului irezistibil s-au adus numeroase critici. Un contraargument ar fi rata mică a recidivei la viol. T. GIBBENS, C. WAY și K. SOOTHILL au găsit numai trei procente pe o perioadă de 12 ani. În plus, M. AMIR susține că 71% dintre violuri sunt premeditate (apud RUSSELL).

4.3. *Teoriile psihanalitice* consideră violul de natură predominant sexuală, ceea ce le pune în contradicție cu celelalte teorii, conform cărora este vorba în primul rând de o expresie a violenței.

Violatorul este – după teoriile psihanalitice – un individ pervertit sau bolnav, care deseori are tendințe homosexuale latente. Copilăria sa, marcată de experiențe defavorabile, a dus la structurarea unei personalități sadice. Violul e definit ca agresiune asupra unei figuri materne și ca simptom al conflictelor intrapsihice, acestea reprezentând adevărata problemă.

Ideea determinării psihopatologice a violului a fost criticată de mai mulți autori. MARY KOSS a adus drept contraargumente rezultatele unui studiu pe studenți. Ea a selectat dintre aceștia, pe baza unui chestionar, un grup de potențiali violatori – subiecții care au aprobat comportamente sexuale similare cu cele definite legal ca fiind viol. Apoi a comparat scorurile obținute de acest grup la scalele psihopatologice cu scorurile obținute de:

- subiecți cu agresivitate sexuală ridicată, dar mai mică decât cei din primul grup;
- subiecți cu agresivitate sexuală redusă;
- subiecți la care nu s-a înregistrat agresivitate sexuală.

MARY KOSS nu a găsit diferențe psihopatologice între aceste patru grupuri, infirmând ipoteza că violul ar fi determinat de cauze psihopatologice. Este adevărat că au fost puse în evidență aspecte psihopatologice la violatorii condamnați. Probabil, condiția psihopatologică a dus la descoperirea și condamnarea lor, deci a determinat consecințele penale ale violului și nu fapta în sine (KOSS apud. RUSSELL, 1984).

4.4. *Teorii ale învățării sociale.* O serie de autori – DIANA RUSSELL, MARY KOSS, JOSEPH MAROLLA și DIANA SCULLY,

LORENNE CLARK şi DEBRA LEWIS – consideră că rădăcinile agresiunilor sexuale trebuie căutate în organizarea socială. Deşi o parte dintre agresori au probleme psihiatrice, această explicaţie n-ar trebui extinsă asupra majorităţii.

Ideea originii sociale a delicvenţei sexuale este veche. MARGARET MEAD arată că într-o populaţie din Noua Guinee, unde bărbaţii sunt educaţi să fie blânzi şi prevenitori, nu se comit violuri. „Despre viol, arapeshi nu ştiu nimic, în afară de faptul că este un obicei neplăcut al poporului ungum, care locuieşte la sud de ei" (MEAD apud RUSSELL, 1984).

Violul ca o consecinţă a subculturii

Acest tip de explicaţie se subsumează teoriei mai largi asupra delicvenţei elaborată de CLIFFORD SHAW şi HENRY McKAY care au observat că „delicvenţi oficiali" aparţin predominant unor categorii defavorizate economic, unor categorii de vârstă (adolescenţi) şi anumite grupuri etnice minoritare, care se ghidează după norme contradictorii cu cele ale culturii de bază.

Pentru explicarea infracţiunilor cu violenţă, MARVIN WOLFANG şi FRANCO FERRAANTI observă că în anumite grupuri sociale, comportamentul agresiv este considerat normal (apud. RUSSELL).

SUSAN BROWNMILLER consideră că teoria subculturilor explică mai ales cazurile de viol aflate în evidenţa poliţiei (apud. RUSSELL).

Valorile subculturale

Aşa cum arătau SYKES şi MATZA (apud EMPEY, 1982), setul de valori culturale, acceptate la un moment dat de o societate, nu este unul coerent, consistent cu sine. Tradiţiile deviante constituie acea parte a ansamblului cultural mai puţin convenţional şi vehiculat oficial. Cele două tipuri de tradiţii – convenţional şi deviant – sunt recunoscute simultan de fiecare dintre noi. Aşa se face că printre valorile acceptate de societatea occidentală există unele care pot da seamă de manifestările de agresivitate sexuală:

- Mitul masculinităţii: dominanţa, forţa, puterea, duritatea, agresivitatea sunt considerate calităţi masculine şi sunt valorizate ca atare. A cuceri, a fi superior, a domina sunt moduri de manifestare a sex–rolului masculin. Sexul este domeniul unde aceste calităţi se manifestă cel mai puternic. Violul este o manifestare extremă a lor, ceea ce o face pe DIANA RUSSELL să afirme: „Violul este nu atât un act deviant, cât unul supraconformist".
- Posibilitatea de manifestare a urii prin sex. O parte dintre exprimările injurioase şi dintre insulte sunt o ilustrare lingvistică a fuziunii dintre sex şi agresivitate. Frecvenţa violurilor în perioadele de război este invocată ca argument în sprijinul aceleiaşi idei.
- Mitul virilităţii: „Prestaţia sexuală a unui adevărat bărbat nu depinde de condiţii – oricât de defavorabile ar fi şi nici de atitudinea partenerei".
- Ruptura afecţiune – sexualitate. Este comună printre bărbaţi şi există şi femei care împărtăşesc ideea că afecţiunea este una, iar sexul, alta. Băieţii sunt educaţi în cele mai multe cazuri să nu condiţioneze sexualitatea de afecţiunea şi respectul faţă de parteneră.
- Discriminarea socială între sexe. Este normal pentru un bărbat, care se consideră superior, prin natură, tuturor femeilor, să considere că este un drept al său satisfacerea fanteziilor sale sexuale.

PEGGY SANDAY a descoperit, în urma unei cercetări antropologice pe 186 de societăţi tribale, că rata violului este mai mare în societăţile dominate în acelaşi timp de bărbaţi şi de violenţă. SANDAY a definit ca „societăţi înclinate spre viol", acele societăţi în care violul era folosit pentru a pedepsi sau ameninţa femeile şi/ sau în care incidenţa violului era mare. 17% din cele 186 erau societăţi înclinate spre vise, 47% în care violul era absent sau foarte rar. Restul până la 100% erau societăţi în care violul apărea, dar nu a găsit indicii suficiente cu privire la frecvenţă. Concluzia autoarei este că în societăţile tribale, violul intervine destul de rar. În societăţile înclinate spre viol, femeile au mai puţină autoritate decât bărbaţii, nu participă la decizie, iar bărbaţii îşi exprimă dispreţul la adresa lor. În aceste societăţi, bărbaţii nu participă la îngrijirea copiilor şi relaţiile dintre taţi şi fiice sunt reci. Sanday adaugă

că „violul este mijlocul prin care unii bărbați le arată altora cât sunt de grozavi" (apud RUSSELL, 1984, p. 156).

Perspectiva feministă asupra violului e bazată pe ideea că relația dintre sexe, caracteristică societății occidentale actuale, este cea care permite ca actele de agresiune sexuală să se întâmple. Așa cum este normată la nivel social, relația dintre bărbat și femeie este un târg nedrept, în care femeile își vând sexualitatea pentru a obține securitate.

Aceasta generează frustrare de ambele părți: pe femei le îndepărtează de propria sexualitate, iar bărbaților le dă sentimentul disconfortabil că trebuie să cumpere împlinirea sexuală. Sexul devine astfel coercitiv.

DIANA RUSSELL sugerează că dacă ar fi să privim comportamentul sexual al tuturor oamenilor ca pe un continuu cu violul la o extremă și cu sexualitatea liberă de stereotipiile de rol, la cealaltă, cea mai mare parte din ceea ce e considerat relație sexuală normală se apropie de extrema violului. Ideea de continuu e susținută și de experimentul făcut de JOHN BRIERE, NEIL MALAMUTH și JOE CENITI: 365 de subiecți au răspuns la întrebarea: „Dacă ai fi sigur că nimeni nu ar ști și nu ai fi în nici un fel pedepsit pentru următoarele acte, cât de probabil ar fi să le comiți?" Printre acțiunile enumerate erau: „ a forța o femeie să facă ceea ce nu vrea să facă" și „viol". Pe baza răspunsurilor, subiecții au fost împărțiți în patru grupe: 40 % exclud forța; 2% exclud forța, dar probabil să comită viol; 30% exclud violul, da nu și posibilitatea de a forța o femeie să facă ceva împotriva voinței ei; mai puțin de 28% nu exclud nici forța, nici violul (apud Russell, 1984).

În aceeași ordine de idei, GREENDLINGER și BYRNE (1987) a găsit că 91% dintre studenți sunt de acord cu propoziția „Îmi place să domin o femeie" și 86% au aprobat itemul „Unele femei arată de parcă ar cere să fie violate".

Tot în literatura feministă se atribuie violului o funcție socială de control asupra femeilor: „este un proces de intimidare, prin care toți bărbații țin toate femeile într-o stare de frică". Bărbații respectabili îi condamnă pe violatori, dar beneficiază de pe urmele lor, susține SUSAN Z. BROWNMILLER (apud RUSSELL, 1984, p. 135).

Influențele negative ale mijloacelor de comunicare în masă

Specialiștii în problema devianței sexuale și-au pus problema dacă prezentarea unor imagini sau descrierea unor scene de sexualitate agresivă pot fi incriminate ca având influență nefastă asupra comportamentelor sexuale ale spectatorilor/ cititorilor.

Există fără îndoială o categorie de filme și de publicații care încurajează agresivitatea. Modul de prezentare a faptelor este esențial. Prezentarea unei crime, prin ea însăși nu încurajează delicvența, după cum nu orice text sau imagine legată de sexualitate este pornografie. Sunt câteva caracteristici după care un produs mass–media poate fi recunoscut ca având potențial de inducere a comportamentelor violente: agresorul nu este niciodată prins; fapta nu se soldează cu urmări neplăcute (nici penale, nici de alt gen) pentru cel care o comite; agresorul este prezentat într-o lumină favorabilă. Astfel, spectatorul este încurajat să se identifice cu agresorul, nu cu victima. Asemenea produse au ca efect slăbirea barierelor interne față de acte violente și creșterea acceptanței sociale a acestor acte.

NEIL MALAMUTH și JAMES CHECK (1981) au organizat un experiment prin care să evalueze efectele imaginilor de sexualitate violentă din filmele de lung metraj, asupra unui eșantion de 271 de bărbați și femei. Au fost prezentate, în interval de patru zile, două filme cu violență și două neutre pentru lotul de control. Aceste filme au făcut parte dintr-un program de cinematografie regulat.

Înainte și după vizionare, subiecților din grupurile experimental și de control li s-au administrat scale de acceptare a violenței interpersonale („Un bărbat nu trebuie să-și lovească soția niciodată") și de acceptarea mitului violului („Multe femei au o dorință inconșitentă de a fi violate").

Experimentul a arătat că vizionarea scenelor de sexualitate - violență a crescut semnificativ statistic acceptanța bărbaților față de violența împotriva femeilor și nesemnificativ acceptanța mitului violului. Invers, la subiecții femei a scăzut – în mod semnificativ statistic – acceptanța față de violența interpersonală și față de mitul violului (apud RUSSELL, 1984).

SISKEL avansează opinia că scenele de agresivitate împotriva femeilor au crescut în frecvență în ultimii ani, în SUA, ca urmare a resentimentelor bărbaților (cei care produc aceste filme, în speță) vis-à-vis de emanciparea femeii. SISKEL precizează că în aceste filme, femeile sunt ;„în mod tipic portretizate ca independente, fără inhibiții sexuale, bucurându-se de viață, iar ucigașul,în mod tipic, este un bărbat frustrat de aceste femei agresive, așa că se răzbună“ (apud RUSSELL, 1984).

Teoriile sociale explică de ce un individ normal din punct de vedere psihiatric comite viol. Dar punând problema în termeni de atitudine, omit o verigă importantă: trecerea la act, pentru că atitudinile nu se convertesc automat în acte. În plus, punând problema în acest mod, devine neclar de ce nu toți bărbații comit viol, pentru că atitudinile nu se convertesc automat în acte de vreme ce toți sunt supuși influențelor acelorași valori, în măsură mai mult sau mai puțin egală.

Teoriile care plasează sursa agresivității la nivel social general sunt în contradicție cu cele psihiatrice, dar ambele tipuri de teorii ignoră responsabilitatea individuală, care este tocmai temeiul sancționării penale*. Dacă teoriile sociale ale delicvenței invocă vreun fel de responsabilitate, atunci aceasta este una proiectată difuz la nivelul întregii societăți, acuzația pentru neregulile sistemului planând asupra fiecăruia dintre cei care mențin ordinea existentă.

Explicațiile unilaterale nu oferă o imagine satisfăcătoare a cauzelor fenomenului. Puțini cercetărori neagă, astăzi, faptul că cea mai bună abordare este una complexă, cu toate dificultățile teoretice și metodologice pe care le implică. Soluția care ne stă deocamdată la îndemână este un eclectism de bună calitate, care cere să adune datele riguroase de observație, culese de specialiști de diverse orientări. Un model de abordare complexă este cel propus de DIANA RUSSELL – model în patru factori, pe baza căruia autoarea prezintă cauzele violului:

I. Factorii predispoziției spre viol:

- Capacitatea biologică și dorința bărbațior de a viola;
- Abuzarea sexuală în copilărie;
- Modelul social al sex–rolului masculin;

- Mitul masculinității;
- Legătura sexualitate–agresivitate;
- Mitul virilității;
- Relația viol – comportament masculin normal;
- Efectele expunerii la pornografie;
- Efectele expunerii la mass–media care încurajează violul;
- Violul ca mijloc de control social asupra femeilor.

II. Factorii care reduc inhibiția internă împotriva violenței sexuale:

- Valori culturale care încurajează violența sexuală;
- Sexualitatea feminină văzută ca marfă;
- Violul ca o consecință a normelor subculturale;
- Violul ca simptom al unei culturi violente;
- Impuls irezistibil și viol;
- Psihopatologie și viol;
- Consumul de alcool;
- Presiunea grupului.

III. Factorii care reduc inhibiția socială împotriva violenței sexuale:

- Discriminarea socială a sexelor;
- Dominația bărbaților, plus o cultură a violenței;
- Ineficiența instituțiilor de control sociale.

IV. Factorii care reduc capacitatea victimelor de a se apăra:

- Socializarea femeilor ca victime;
- Blamarea victimelor;
- Rezistența femeilor în fața violului, subminată de frica de a nu fi ucise;
- Alți factori: – Victima are încredere în agresor
- Victimele izolate;
- Victime sub influența alcoolului sau a drogurilor;
- Statutul social scăzut al victimei.

5. Modalități de control social al fenomenelor de agresivitate sexuală.

Diversele teorii asupra violului au implicați diferite în politica socială. În funcție de cauzele pe care le atribuie violenței sexuale, specialiștii recomandă anumite măsuri de prevenire și stopare a acestui tip de delicvență.

Terapia comportamentală

Dacă, așa cum spune EUGENE KANIN, „violul este în mare măsură rezultatul unui proces de socializare în care unii bărbați dezvoltă un impuls sexual exagerat și pun un premiu pe realizarea unor „cuceriri" (apud MASTERS, JOHNSON, 1992, p.448), atunci terapia behavioristă poate înlocui comportamentul lor inadecvat cu unul adaptat normelor sociale.

După GREER și STUART (1983), abordarea comportamentală este în mare măsură un proces de socializare adresat unora dintre bărbații care dezvoltă un impuls sexual exagerat și pun un premiu pe realizarea unor „cuceriri" (apud MASTERS, JOHNSON, 1992, p. 448).

După FREER și STUART (1983), abordarea comportamentală este cea mai frecventă în S.U.A. Dezvoltarea explozivă a tehnicilor de modelare comportamentală și a strategiilor de măsurare, la care se adaugă costul relativ scăzut al tratamentului comportamental, explică dominația abordării behavioriste în tratarea curentă a agresorilor sexuali (1983). Au fost elaborate strategii diferențiate:

• pentru agresorii sexuali cu retard intelectual centrat pe ideea că aceștia trebuie să învețe să diferențieze un comportament sexual de unul neutru din acest punct de vedere. Pedofilii cu intelect de limită, de exemplu, percep manifestările afective ale copiilor ca sexuale. Un retardat mintal poate considera că o femeie care îi vorbește cu amabilitate sau îi răspunde binevoitor la salut, este prietena lui. Este important ca ei să fie învățați să nu mai dea un răspuns de tip „creștere a excitației sexuale" la situații care nu au asemenea semnificații. Tehnicile de bază utilizate sunt jocul de rol cu feedback, furnizat prin înregistrările video, modelare comportamentală și întărire socială. Fiind vorba de subiecți cu intelect la limită, se începe cu deprinderi extrem de simple și este necesară o învățare îndelungată, cu multe exemple concrete, modelare lentă a răspunsurilor, întăriri repetate. În cazul unui exbiționist retardat cu un deficit de vorbire – de exemplu primele trei ședințe terapeutice au fost rezervate obiectivului ca el să învețe să salute, evitând interferența altor comportamente și verbalizări (GREER, STUART, 1983). Resursele limitate de atenție nu permit ședințe prea lungi. Înregistrarea video îndeplinește și funcția de menținere a motivației favorabile a subiectului față de activitatea terapeutică.

Cea mai dificilă sarcină este perceperea corectă a stărilor emoționale ale altuia. În acest scop, un terapeut femeie joacă diverse roluri, iar pacientul trebuie să identifice starea emoțională mimată. Rolurile sunt foarte clare și inițial jucate exagerat. Odată reușită identificarea stărilor emoționale la prima femeie terapeut, sunt introduse alte femei care repetă jocul de rol pentru a face posibilă generalizarea;

• programe pentru minorii care comit incest, concepute să se desfășoare în cadrul familiei, bazate pe ideea că măsurile punitive, cum este detenția, sunt ineficiente, dată fiind vârsta acestor infractori (în medie 14 ani). S-a constatat că un procent mic de cazuri implică un adolescent psihotic sau sociopat, marea majoritatea a minorilor implicați într-un incest având probleme psihologice mai puțin grave, printre care: imagine de sine săracă, izolare socială, agresivitatea și ostilitate, control redus al impulsurilor, simțul realității redus. De multe ori, acești adolescenți au fost ei înșiși victimele unui abuz sexual. GREER și STUART consideră că este esențială asumarea responsabilității pentru abuzul comis.

Tratamentul se adresează inclusiv părinților și celorlalți membri ai grupului familial. Terapeuții trebuie să facă față unor reacții de furie îndreptate asupra adolescentului care a comis abuzul sau asupra copilului abuzat, sentimentelor de vinovăție, rușine și depresie ale familiei. Abuzul sexual este privit ca o problemă a familiei ca întreg. Aceste familii

funcționează după patternuri deviante de relaționare, creând posibilitatea apariției și menținerii comportamenelor dezadaptate.

Modelul terapeutic cuprinde:

- terapia/consilierea individuală a victimei;
- terapie/consiliere parentală;
- terapia/consilierea individuală a tânărului care a comis abuzul;
- terapia familiei.
- antrenament de reducere a tensiunii pentru agresorii compulsivi.

Aceștia au deficite sau excese de adaptare socială. Au fost concepute tehnici diferite de abordare a manifestărilor fiziologice, a celor cognitive și a celor comportamentale. Stresul e tratat prin relaxarea musculară progresivă (Jacobson), antrenament autogen (Lehrer) și prin diverse tipuri de biofeedback. Intervenția la nivel cognitiv constă în confruntarea subiectului cu percepțiile negative de sine și de alții și în întărirea percepțiilor pozitive. Acestea sunt asociate cu antrenament asertiv și cu tehnici de educație sexuală.

Tratamentul nu dă rezultate fără participarea efectivă a pacientului și nici dacă acesta este retardat mintal sau psihotic;

• terapia pentru agresorii sexuali din instituțiile corecționale urmărește două scopuri majore: reeducarea și resocializarea delicvenților.

Reeducarea include:

• educația sexuală prin informare și schimbarea convingerilor în legătură cu sexualitatea umană și cu relațiile dintre sexe.

• schimbarea imaginii stereotipe asupra agresivității sexuale, stereotipuri care îi fac pe deținuți să păstreze covingerea că actul lor nu a fost o agresiune sexuală.

• personalizarea victimei, schimbarea statutului de „obiect" pe care agresorul, de cele mai multe ori îl atribuie victimei sale și conștientizarea consecințelor pe care agresiunea le-a avut asupra ei.

Resocializarea cuprinde schimbarea atitudinilor sociale, rezolvarea problemelor de comunicare, controlarea agresivității și formarea deprinderilor necesare educării propriilor copii (s-a observat că majoritatea agresorilor sexuali nu știu să-și crească proprii copii).

6. Abordarea biomedicală a fenomenelor de agresivitate sexuală

Perspectiva medicală are în vedere persoane deviante sub aspectul comportamental sexual, cărora li se atribuie un diagnostic, fie că este psihiatric, fie că aparține clasei de afecțiuni numite parafilie (printre acestea se află și violul sadic și violul compulsiv).

Primul pas în această abordare îl reprezintă diagnosticarea riguroasă a sindromului.

Ceea ce se încearcă prin tratamentul medical este scăderea libidoului. Se practică trei modalități:

• administrarea de tranchilizante;

• medicație antiandrogenică, mergând pe principiul că nivelul de testosteron și interesul sexual se corelează. (Există însă studii care infirmă această idee, demonstrând cel puțin că relația dintre cantitatea de testosteron și interesul sexual nu este una liniară). Scăderea nivelului testosteronului se face prin administrarea unor substanțe blocante ale hormonului eliberator de gonadotropină (Gn-RH).

• numai pentru cazuri extreme se apelează la metode chirurgicale:

- orhiectomie (castrare)
- neurochirurgie stereotactică – provocarea unor leziuni în anumite zone cerebrale, constatate a avea o densitate mai mare de receptori pentru hormonii sexuali.

7. Încercări de prevenire a agresivității sexuale prin acțiuni la scară socială

Informarea (avertizarea) publicului larg

Dacă atribuim violul unei erori de percepere a situației de către bărbați, unei discrepanțe între imaginea lor și imaginea pe care victimele o au asupra aceleiași împrejurări (MASTERS, JOHNSON, 1992),

o modalitate de a preveni violența sexuală este să modificăm convingerile bărbaților privitoare la sexul opus și patternurile lor de relaționare.

A. ABBEY și C. MELLEY, în 1986 și C.L. MULENHARDT și M.A. LINTON, în 1987, au întreprins studii care au demonstrat că bărbații atribuie situațiilor sociale mai multe semnificații sexuale decât femeile (apud MASTERS și JOHNSON, 1992). În plus, mitul violului (convingerea că, de fapt, femeilor le place să fie violate, îl face să interpreteze refuzul acestora considerând că „nu" înseamnă „poate" și „poate" înseamnă „da". Prin urmare, se poate considera că există o lacună de informare. O măsură practică a fost că în unele campusuri universitare americane au apărut postere cu inscripția „Dacă ea spune Nu", atunci, după legea americană, este „viol".

Tot pe direcția informării și avertizării, de data aceasta a potențialelor victime, se înscrie publicarea în reviste și cărți a unor sfaturi pentru femei, în ideea evitării sau înfruntării situațiilor riscante. Este important ca femeile să-și exprime cu fermitate dorințele și refuzurile sau să se asigure că au posibilitatea să părăsească lucrurile și situațiile care li se par nesigure (MASTERS, JOHNSON, 1992).

Restructurarea socială

Mișcarea feministă propune soluția foarte radicală a schimbării de esență a relațiilor dintre sexe și a structurilor sociale care mențin femeia într-o poziție de inferioritate.

Modalitățile de reducere a fenomenelor de violență sexuală sunt diverse. În general, specialiștii în științe socio-umane consideră că pedepsirea penală a infractorilor este o soluție de compromis ce reflectă eșecul în a dezvolta programe alternative și, eventual, servicii de tratament (GREER, STUART, 1983). O perioadă de detenție mai lungă sau mai scurtă nu elimină posibilitatea recidivei, pericolul revenind o dată cu punerea în libertate a infractorilor.

CAPITOLUL IV

ÎN CĂUTAREA EXPLICAȚIILOR

În opinia noastră, unele dintre *explicațiile mutațiilor și translațiilor psihosociale ale familiei actuale rezidă și în transformările motivațiilor, atitudinilor și comportamentelor individuale și colective, în raport cu sexualitatea și căsnicia.*

O primă explicație ar fi legată de *desacralizarea sexualității,* prin îndepărtarea ei tot mai accentuată de iubire (cu toate dimensiunile ei comunicaționale și valorizatoare moral-spirituale).

Redimensionarea nevoilor față de sexualitate și devalorizarea sau exacerbarea – alienantă a sensului acesteia în evoluția ființei umane, sunt factori importanți care stau la baza regresului cuplului conjugal și a căutărilor de alternative.

O a doua explicație se bazează pe *modificarea concepției sociale și percepției sociale asupra căsătoriei,* „condamnată" să fie tot mai mult doar o „îndatorire de îndeplinit", fiind o „formă" creată în scopuri sociale, economice, politice și religioase. Conștientizarea semnificațiilor acestor mutații conceptual-atitudinale poate duce, fără îndoială, la devalorizarea familiei ca instituție.

1. De la identitatea sexuală, la metamorfozele actuale ale sex Frolurilor. Identitatea sexuală – o constelație plurifactorială.

Mai mult decât oricând, cuplul modern afirmă importanța și valoarea psihologică a sexualității, pentru autenticitatea și viabilitatea mariajului.

Sexualitatea, ca act interpersonal de gratificație mutuală și maximă valorizare a parternerilor, prin dăruire de sine, ca mod de comunicare senzitivă și afectivă, constituie totodată și un act de cultură relațională intersexe. Dar ceea ce este mai puțin cunoscut și înțeles cu privire la sexualitatea umană, este dimensiunea sa ca *act de cunoaștere și autocunoaștere,* de descoperire și confirmare a sinelui prin intermediul celuilalt sex, *de identificare și dezvoltare a rolului masculin și feminin.*

Dacă raporturile sexuale, în lumea animală reunesc un mascul și o femelă, conform programului instinctual, în scopul perpetuării speciei, în raporturile sexuale umane, „întâlnirea" se produce mai ales în scopul revelării și împlinirii prin complementaritate a două personalități care își caută confirmarea de sine, prin ceea ce au ele primordial – eternul feminin – eternul masculin.

Dar cum accede ființa umană la *conștientizarea identității sale sexuale și la asumarea rolului său psihosexual?* Răspunsul nu poate fi formulat decât după clarificarea unor concepte diferențiale, privind sexul și comportamentul specific acestuia.

Cercetătorii definesc nuanțat sexul biolgic (identitatea de gen sau sexuală), versus sexul psihologic sau psihosocial, exprimat prin comportamente de rol expresive, de tip masculin și, respectiv, feminin.

Identitatea de gen este conferită de sexul biologic, determinat genetic și hormonal. Astfel, foetusul se sexualizează în funcție de cromozomii XY (masculin) și XX (feminin). Uneori natura comite și *erori:*

- bărbați cu formula cromozomială incluzând un X suplimentar (XXY), ceea ce le conferă o înfățișare feminină, testicole de volum redus, incapabile de a produce sperma;
- femei cu formula cromozomială lipsită de un cromozom X, ceea ce determină absența ovarelor, și o redusă dezvoltare a organelor sexuale externe. Ele sunt, din punct de vedere genetic doar parțial femei;
- hermafrodiții, în cazul cărora apare imposibilitatea determinării cu precizie a sexului.

Sexul se distinge abia după 3 luni ale evoluției prenatale (la sfârșitul cărora foetusul are ochi, urechi, nas, brațe, picioare și un tubercul genital sau șanț genital).

Identitatea sexuală a fiecărui individ nu este o problemă de opțiune proprie. După maximum 14 zile de la naștere, în conformitate cu apariția și conformația organelor genitale se declară *sexul legal* (băiat/fată), înscris în certificatul de naștere. Societatea, prin microgrupul familial, îl recunoaște pe individ ca aparținând unuia din cele două sexe. Sexul legal și sexul social sunt impuse de societate, pe baza aspectului exterior, aparent normal, al organelor genitale.

Identitatea sexuală și conștiința ei se formează însă printr-un proces de socializare sexuală, particularizat de la un individ la altul. Ea se construiește treptat, ca o imagine de sine, cu trăiri și comportamente corelative, sub influența mediului, a anturajului, a numelui, ca și prin rolurile și experiențele pe care fiecare le integrează în contextul cultural și educațional specific. Toate acestea oferă copilului un model comportamental de dezvoltare, identificare, orientare și apartenență psihosexuală.

1.1. *Identitatea sexuală este o componentă structurală, atât a Eului corporal cât și a Eului psihologic, făcând parte din conștiința de sine și având o determinare socială importantă.*

Pentru W. JAMES (apud U. SCHIOPU, E. VERZA, 1981), *Sinele* include 3 dimensiuni: Sinele corporal – material (tot ceea ce posedă persoana); Sinele social (reputația, considerația și recunoașterea identității); Sinele spiritual (conștiința propriilor aptitudini, acțiuni, tendințe, valori). În opinia noastră, *Sinele* se referă la *prototipul fundamental energetico-informațional, natural, orientat valoric pozitiv, având atributul armoniei universale, adică aparținând conștiinței divine.* Sinele, având o dimensiune spirituală, transpersonală, se autoreveleează prin intermediul experiențelor continue de dezvoltare, de „creștere" și autoactualizare (conform concepției lui C. ROGERS), pe care Eul corporal și Eul psihologic le parcurg de-a lungul întregii existențe a personalității. Sinele și conștiința Sinelui se situează dincolo de atributele de sex, susținând matricial și

direcționând fenomenul vieții. El înglobează creator manifestarea materială și mentală a ființei umane. Dar cele două forme de manifestare (corporală și psihosocială) sunt *sexualizate*, diferențiate în multe aspecte, care le conferă amprenta de masculin și feminin. Vorbim astfel nu doar de bărbați și femei (în sensul apartenenței la un gen biologic), ci și de personalități masculine și feminine, sensibilități, atitutidini, concepții, mentalități și comportamente masculine ori feminine. Uneori, chiar și soluțiile în rezolvarea unor probleme, tipurile de negocieri sau modalitățile de organizare ale unor activități, pot fi de model masculin sau feminin. Nici organizările sociale nu au scăpat de atributul psihologiei diferențiale, reflectat de poziția dominantă a unui sex sau altul, pe scara istoriei. De la societățile matriarhale, la cele patriarhale, schimbarea se resimte în natura relațiilor, intereselor și activităților dominante.

Societățile arhaice, axate pe modelul activităților naturale (agricultură, domesticirea și creșterea animalelor), sunt pașnice prin natura relațiilor interumane și prin natura relațiilor cu ecosistemul; ele sunt de model „feminin". Societățile ulterioare, diversificându-și activitățile (componenta activ-agresivă masculină s-a dovedit a fi totuși un paradox civilizator) prin vânătoare, prelucrarea metalelor etc., au impus modelul „masculin" ca factor de progres economic și cultural. Dar, fără îndoială, modelul „masculin" de organizare și evoluție socială a adus cu sine și exaltarea particularităților lui psihologice, uneori prin transformarea spiritului întreprinzător, forței și curajului în agresiune și iraționalitate, a spiritului afirmativ-civilizator, în destrucție și intoleranță socială.

Civilizația modernă, bântuită de furia războaielor, de amenințarea continuă a poluării și a depozitelor nucleare, de „avantajele" ambigue ale civilizației supertehnologice și informatizate, este încă, în cea mai mare parte, un produs istoric al gândirii, creației și acțiunii masculine. Aceasta nu înseamnă, automat, că o lume construită pe principiile gândirii și afectivității feminine ar fi fost neapărat mai bună. Să nu uităm că există și o agresivitate feminină, stimulată și de competiția cu sexul opus (uneori cu exagerări și deviații ce transpar

și în mișcarea feministă). În planul creației de valori perene, ambele sexe au contribuții diferențiate, care nu se explică doar prin limitările socio-economice impuse de istorie femeii. Ar fi prea simplist și nenuanțat să tragem concluzia că doar istoria le-a împiedicat pe femei să creeze valori spirituale, culturale și chiar materiale, pe măsura disponibilităților lor. Factorii biologici, psihologici și spirituali se articulează în proporții și calități specifice în cazul ambelor sexe, și fiecare sex este la fel de important și de neînlocuit pentru celălalt, pentru coevoluție în procesul dezvoltării umanității. „Trezirea" spirituală însă, este cea care uniformizează sexele, le transpersonalizează și le unifică indivizibil. Așa încât, pentru a se putea autodepăși, ființa umană își caută mai întâi identitatea sexuală – pentru a-și împlini identitatea de sine.

Identitatea sexuală se construiește pe baza integrărilor succesive și simultane a șapte componente:

- *sex genetic,* determinat obiectiv prin aspectul cromatinei din nucleii celulari ai pielii, mucoaselor etc.;
- *sex gonadic,* atestat de evidențierea celulelor reproducătoare în glandele genitale;
- *sex fenotipic,* conferit de aspectul organelor genitale;
- *sex legal,* declarat pe baza semnului sexului fenotipic;
- *sex hormonal,* atestat de hormonii androgeni, pentru bărbați și de cei ovarieni, pentru femei;
- *sex ca statut social,* conferit și recunoscut de microgrupurile sociale;
- *sex psihologic,* sau conștiința identității sexuale, bazată pe integrarea conștiinței Eului corporal și a Eului psihologic, exprimate în sex-rol masculin și sex-rol feminin.

Conștiința identității sexuale apare ca o *sinteză* unică, ca o configurație plurificatorială, ea coexistând prin toate cele șapte componente, cu determinările lor genetice, morfofuncționale, psihologice și sociale. Identitatea Eului sexual corporal începe să se contureze după vârsta de 2 ani, când copilul își recunoaște sexul (băiat/fetiță),

dar conștiința adevăratei identități sexuale se realizează la pubertate, când este deja realizat suportul neuro-endocrino-metabolic. Acesta generează baza pentru manifestarea propriilor pulsiuni și experiențe, atunci când se realizează optimal conștiința Eului psihologic. Factorii educaționali, psihosociali și culturali remodelează și clarifică, în perioada adolescenței, identitatea și orientarea sexuală. Tot acum este posibil ca o serie de factori biologici și psihosociali negativi să modifice, într-un sens sau altul, elaborarea și modelarea conștiinței identității sexuale și a comportamntului sexual, corespunzător acestei identități.

Polarizarea psihosexuală nu este adesea un proces lin și previzibil, confruntându-se și cu unele dificultăți, în strânsă relație cu formarea identității de sine.

Identitatea de sine isnclude și ea o serie de componente: fizică, psihosexuală, socială, vocațională, moral-spirituală, toate acestea exprimându-se prin caracteristici psihologice și comportamente care afirmă și întăresc Sinele, personalitatea individului. Ea exprimă *imaginea completă despre sine,* gen, înfățișare, caracteristici și expectanțe de sex-rol, caracteristici și opțiuni sociale – relații de prietenie intergrupală, trăsături psihologice.

Identitatea de sine, la adolescnță, se poate contura în trei maniere:

• *pozitivă,* ce conferă un sens normal al existenței, o bună acceptare de sine, implicare cu sine, ceea ce asigură dezvoltarea *intimității.* Intimitatea modifică, la rândul ei, identitatea, sprijinind procesul de dezvoltare a personalității. Persoanele cu o identitate de sine pozitivă se simt atrase de cele cu un statut similar al identității, iar împlinirea identității le ajută la dezvoltarea relațiilor interpersonale, într-o manieră eficientă și satisfăcătoare;

• *negativă,* ce dezvoltă imagini de sine, opuse valorilor culturale ale comunității, confirmând etichete atribuite de societate, cum ar fi: „ratat, bun de nimic, delicvent juvenil, nesuferit etc." „Tinerii acceptă aceste etichete negative și continuă să valideze aceste identități, crezând cu toată puterea lor în acestea" (Ph. Rice, 1987). Simțindu-se respinși și blamați social, adolescenții își întăresc un sentiment de

autorespingere, o imagine negativă de sine, care le subminează și asumarea și acceptarea sex-rolului;

• *identitatea incertă* (criza de identitate) apare la adolescenții care încearcă să-și reducă anxietatea existențială prin experiențe intense și imediate: abuzul de droguri, concerte rock, petreceri deocheate, jocuri de noroc. Alții își substituie temporar identitatea sau caută afirmarea forței ei în vandalism, crime meschine, popularitate contestată. Există și alți tineri care își creează o temporară „fortăreață" a identității (ei devin bigoți, sectanți, naționaliști, extremiști, xenofobi sau își asigură o identitatea fără noimă – exemplu: antrenarea în activități bizare sau participarea la doborârea unor recorduri riscante; acest gen de identitate fără sens fiind mai bună decât nimic. Identitatea de sex-rol este influențată semnificativ de identitatea de sine, ea putând fi adecvată sau inadecvată.

Componenta biologico-sexuală a identității se formează mai ușor și mai devreme decât celelalte componente. Așa de pildă, adolescenții se preocupă de imaginea corpului lor înainte de a deveni preocupați de alegerea unei profesii sau de analizarea valorilor morale pentru care optează. Identitatea vocațională, morală și religioasă se formează mult mai încet, pe parcursul dezvoltării personalității.

Identitatea feminină se dezvoltă mai repede decât identitatea masculină. Unele studii au găsit că fetele provenind din familii cu părinți divorțați își găsesc mai repede identitatea feminină, deși se expun de timpuriu maternităților neacceptate social, fie prostituției. Alți autori, de orientare psihanalitică (H. DEUTSCH, 1957, M. KLEIN, 1970), consideră că dobândirea feminității este o problemă conflictuală, bazată pe raporturile dintre „narcisism, pasivitate și masochism". Problema cuceririi identității, ca integrare a identificărilor infantile cu noile identificări, împrumutate din modelele socioculturale, se impune, în mod dramatic, adolescenților, în special fetelor. Freud atrăgea atenția asupra schimbărilor survenite la pubertate, destinate să ofere vieții sexuale infantile o formă finală, normală, după parcurgerea stadiilor „oral", „anal", „falic" și „latent". Adolescența marchează subordonarea componentelor pregenitale celor genitale și detașarea de părinți și de reprezentările proprii ale primelor obiecte

ale iubirii pierdute, ceea ce permite orientarea către și găsirea de noi „obiecte ale iubirii: – relații de natură heterosexuală.

În societatea contemporană, fetele, mai mult decât băieții, resimt criza de identitate prin conflictul de rol, legat de „mistica feminității", și „învățarea unor roluri specifice băieților". Imaginile familiale, care reflectă rolul tradițional al femeii, complet absorbită de muncile casnice și supusă soțului, intră în conflict cu imaginile mediatizate în care femeia apare tot mai mult angajată în relații sociale și politice, egală cu bărbatul, sau în care femeia devine „sex-simbol". Datorită numeroaselor modele culturale și lipsei de modele stereotipe, fetele reușesc totuși să-și găsească o imagine de sine, care să vină în întâmpinarea anumitor expectanțe culturale. Cercetătorii remarcă faptul că femeile manifestă un grad mai mare de anxietate în dobândirea identității de sine. Dezvoltarea unei *imagini pozitive despre sine* are o mare importanță pentru sănătatea mintală a ambelor sexe, fiind o bază reală pentru confortul psihologic în exercitarea sex-rolului.

„Polarizarea sexuală", opusă confuziei bisexuale, este, în opinia lui E. Erikson („Identitatea și ciclurile vieții", 1959), o cale necesară pentru ca o comunitate să se dezvolte armonios.

1.2. *Eternul feminin – eternul masculin, sau diferențe și tranziții de sex-rol.*

Diferențele de sex-rol derivă, în parte, *din cele biologice*, dar sunt semnificativ modelate de *evoluția psihosocială particulară a fiecărei persoane*. „Identitatea psihosexuală se dezvoltă discret, influențată intens de modelele parentale, fiind la început difuz integrată în subidentitatea familiei. În acest sens, băieții care au un model parental cu masculinitate redusă, au dificultăți de identificare. Cei cu model parental puternic conturat ca masculinitate sunt mai siguri de ei, mai încrezători, mai protectivi, relaxați, exuberanți, calmi și chiar fericiți" (Ph. MUSSEN, J.J. CONGER, J. KAGAN, 1974). „Tinerele fete au o situație mai complicată, deoarece rolul feminin este el însuși în schimbare pe plan social. Există modele feminine diverse: tradiționale, de tranziție și moderne" (B. ZAZZO, 1958). În genere, tinerele *fete cu identificare feminină tradițională resimt în mai mare măsură conflictele interne*. Ele sunt mai centrate pe îmbrăcăminte, fardare,

aspect fizic, sunt mai mult preocupate de rolul biologic al femeii, de căsătorie, cămin și familie. Din acest motiv, *ele privesc rolul feminin ca restrictiv de libertate*, au puține interese și trec prin dificultăți în a-și face prieteni. Ca o reacție de apărare, există tinere care se *identifică antifeminin*. Acestea au o conștiință de sine autorejectivă și o investiție pregnantă privind activitatea profesională și socială. Uneori sunt parțial defeminizate. *Pentru multe tinere însă, sex-rolul feminin se află în tranziție*. Astfel, deși ele se simt atrase de roluri tradiționale masculine, spre care aspiră, deseori conservă și roluri tradiționale feminine, în mentalitate, manifestate, mai ales în atitudini tradiționale privind căsătoria și maternitatea.

Manifestarea masculinității și feminității prin sex-roluri este determinată și de *diferențele culturale în privința concepției despre masculinitate și feminitate*. M. MEAD (1935), observa că ceea ce într-o cultură apare ca simbol al masculinității, în alta poate semnifica feminitate. De exemplu, la membrii unui trib din Noua Guinee, abilitățile artistice, sensibilitatea și dependența emoțională sunt caracteristice ale rolului masculin, în timp ce eficiența și competența aparțin rolului feminin. *Diferențele masculin-feminin sunt condiționate atât de factorii hormonali, cât și de dominanța emisferelor cerebrale* (astfel, emisfera dreaptă, dominantă la bărbați ca centru al logicii simbolice, percepției spațiale, imaginației, explică dezvoltarea acestor funcții, mai curând la bărbați, în vreme ce dominanța emisferei stângi la femei, ca centru al limbajului, memoriei, ar justifica disponibilitățile lor mai bine în acest sens. Dar dincolo de factorul bio-psihologic, „prescripțiile sociale" susțin și orientează diferențele privind modelele de rol masculin și feminin cu comportamentele lor specifice („cum trebuie să arate și să acționeze o femeie sau un bărbat").

KRANTZ și VOGEL (1968) *indică o serie de trăsături psihosexuale masculine* și *feminine:*

Trăsături feminine:

- manifestă nevoie de protecție;
- *vorbăre*'*e sau tăcute, triste;*
- manifestă tact, blândețe, evită limbajul „dur";

• plâng cu uşurinţă;
• preferă arta, literatura.

Trăsături masculine:

• agresivi, independenţi;
• îşi sunt propriul confident;
• logici, obiectivi;
• îşi ascund bine emoţiile;
• limbaj mai „colorat";
• uneori lipsiţi de pudoare.

C. BENBOW (1986) observă că fetele:

• au o mai accentuată percepţie a sunetului, gustului şi mirosului (ceea ce explică anumite particularităţi senzitive ale comportamentului lor sexual;

• sunt mai apte să-şi verbalizeze gândirea abstractă şi emoţiile;

• au o mai dezvoltată coordonare musculară, ce include manipularea obiectelor mici şi expresiile faciale, încă din copilărie.

Aceeaşi autoare remarcă faptul că băieţii, în copilăre, sunt mai activi, mai agitaţi, plâng mai mult şi dorm mai puţin.

Schimbările puberale biologice (înălţime, lăţimea spatelui, îngroşarea vocii, pilozitatea feţei la băieţi şi rotunjirea sânilor, şoldurilor şi graţiozitatea mersului la fete) au şi *implicaţii psihosociale.* Astfel, adolescenţii tind *să accentueze aceste deosebiri masculin-feminine, acţionând extremist:* băieţii îşi etalează puterea şi agresivitatea, fie singuri, fie în grupuri demonstrative; fetele merg uneori provocator, unduindu-şi şoldurile exagerat. *Imaginile* şi *miturile mediatizate ale masculinităţi şi feminităţii* contribuie din plin la aceasta. Toate aceste diferenţe rezultă din *expectaţiile sociale,* şi ele subliniază varietatea diferenţelor dintre sexe.

• În ultimii ani se remarcă *o tendinţă generală la apropierea şi ştergerea diferenţelor comportamentale dintre sexe,* creând uneori ambiguitate şi discomfort în asumarea sex-rolurilor expectate social. Adolscenţii de azi nu sunt suficient polarizaţi feminin sau masculin, ceea ce ridică unele probleme privind acceptarea lor socială, dar şi autoacceptarea. *Stereotipiile negative sociale,* cum ar fi: persistenţa

mentalităţii privind inferioritatea sexului feminin celui masculin sau blamarea preferinţei băieţilor pentru jocurile cu fetele sau blamarea absenţei aspectului atletic la băieţi), sunt prezente în comportamentul bărbaţilor şi femeilor (vezi studiile anilor '60 şi '70). Dar, ulterior, aceste stereotipii încep tot mai frecvent să fie demolate şi excluse din sistemele de evaluare interpersonală. Ca un reflex imediat, apare şi *o mai mare neclaritate în privinţa autoatribuirii de trăsături masculine sau feminine,* fenomen subliniat şi de cercetarea lui NERN, din 1976. El constată pe studenţi că doar 20% dintre fete îşi atribuie comportamente feminine, doar 20% dintre băieţi îşi atribuie comportamente masculine, iar 20% nu şi-au putut preciza bine rolul, dacă este masculin sau feminin. *O altă tendinţă sesizată a fost aceea că majoritatea tinerilor se identifică cu rolul masculin* (R. KRANTZ, 1968), rolul feminin fiind din ce în ce mai mult umbrit şi devalorizat.

Desigur, procesul de prefacere al rolurilor masculine şi feminine este datorat modificărilor de optică socială, dar şi permisivităţii sau restricţiilor impuse de familie, religie şi morală. După al doilea război mondial, studiile efectuate, mai ales pe studenţi, consemnează *modificări importante ale sex-rolurilor,* cum ar fi cele legate de *tipurile de activităţi:*

• bărbaţii preiau din ce în ce mai mult activităţi domestice (gătit, spălat, îngrijirea copiilor); femeile se simt atrase tot mai mult şi practică activităţi, destinate până atunci doar bărbaţilor (legislaţie, administraţie, medicină, pilotaj etc.)

Schimbările radicale în conduita de sex-rol, care au zguduit puternic standardele de rol, au apărut în anii '60, o dată cu mişcarea „hippy" („flower power"), ca o manifestare a respingerilor restricţiilor sociale, ideilor preconcepute şi a standardelor impuse de o societate agresivă. Astfel, vestimentaţia şi stilul estetic al bărbaţilor s-au modificat semnificativ (păr lung, lanţuri, cercei, simbol transparent al opţiunii tinerilor pentru un model comportamental pacifist, apăsat de angoasa războiului.

Rolul feminin s-a schimbat mai lent, în contextul cererii drepturilor civile contra inegalităţii dintre sexe, ca de exemplu:

• inegalita'ea în faţa legii privind divorţul şi partajul copiilor, al bunurilor, violul şi prostituţia;

• inegalitatea în plan socio-economic privind obţinerea creditelor, slujbelor şi salariilor;

• exploatare în mediul social (prin perpetuarea imaginii femeii ca „sex-simbol" şi minimalizarea rolului ei ca individ cu capacităţi emoţionale şi competenţe specifice; considerarea lor ca iraţionale, icompetente, slabe, fragile;

• discriminări în vorbirea curentă;

• opresiunea în familie, prin păstrarea organzaţiei de tip patriarhal, în care femeia este asimilată unei „sclave" a soţului şi copilului.

S. Freud atrăsese, la vremea cuvenită, atenţia asupra diferenţelor masculin/feminin, comutând problemele din plan mental în planul activităţii. Astfel, cele două atitudini fundamentale, *„activ"* şi *„pasiv"* (specifice masculinităţii şi feminităţii), pot fi manifestate în funcţie de situaţie, de ambele sex-roluri. Putem spune despre o persoană, fie ea bărbat sau femeie, că se comportă masculin într-o situaţie şi întrun mod feminin în alta" (S. Freud, Feminitatea, 1990).

Teoria socializării copilului consideră că, în fond, comportamentul tipic sexului *se învaţă,* ca şi alte tipuri de comportament, de la băieţi se aşteaptă mai mult reacţii de ostilitate, activism, agresivitate, în timp ce fetelor li se limitează sau li se resping aceste atitudini. În consecinţă, ei se vor manifesta diferit, (C. Brindley, 1972):

• băieţii comit aproape dublu comportamente agresive faţă de fete, iar agresivitatea băieţilor faţă de băieţi este de asemenea dublă, faţă de cea a fetelor faţă de fete;

• băieţii sunt mai puţin agresivi cu fetele, comparativ cu agresivitatea pe care fetele o manifestă faţă de băieţi. Este posbil ca, după anii '80 să fi survenit modificări chiar şi în modelele de socializare ale copilului, având în vedere tendinţele la uniformizarea modelelor educaţionale pentru băieţi şi fete, precum şi a concepţiilor privind posibilităţile crescute de afirmare ale femeii pe plan social, profesional, politic.

Asistăm astăzi la metamorfozele de tranziţie ale comportamentului de sex-rol, de la tradiţional la egalitar.

Comportamentul tradiţional masculin constă într-o constelaţie de caracteristici şi orientări de scopuri, cum ar fi: competitivitatea, agresivitatea, încrederea în sine, asertivitate. Pe de altă parte, *constelaţia rolului feminin tradiţional* constă în caracteristici expresive, cum ar fi: grijulie, compasivă, afectivă, sensibilă la nevoile altuia (vezi listarea scorurilor în Bem Sex Role Inventory, care ne oferă o imagine psihodiagnostică a acestora).

În modelul tradiţional, soţul deţine autoritatea. El ia deciziile privind bugetul şi alte chestiuni importante şi are forţa de a impune şi copiilor respectul faţă de deciziile lui. Responsabilităţile de bază ale soţiei sunt: îngrijirea casei, a copiilor şi asigurarea confortului şi satisfacerii nevoilor sexuale ale soţului.

Prezentăm în continuare instrumental psihodiagnostic oferit de Bem. Scala cuprinde 11 itemi pentru evaluarea fiecărui sex-rol, care pot fi evaluaţi prin note de la 1 la 7:

1 = niciodată adevărat
2 = de foarte puţine ori adevărat
3 = mai curând neadevărat
4 = pe jumătate adevărat
5 = mai curând adevărat
6 = de cele mai multe ori adevărat
7 = întotdeauna adevărat

BEM SEX-ROLE INVENTORY
(trăsături scalate de la 1 la 7 puncte)

MASCULIN	*FEMININ*
• apărarea credinţelor personale	• afectuoasă
• independent	• grijulie
• asertiv (afirmativ)	• simpatetică
• Eu puternic	• sensibilă la nevoile altora
• energic (plin de forţă)	• înţelegătoare
• abilităţi de lider	• compasivă
• asumarea riscurilor	• dornică să aline, să calmeze şi să consoleze pe alţii
• dominant	• caldă
• agresiv	• tandră
• autoîncredere (se bizuie pe sine)	• iubitoare de copii
• competitiv	• gentilă, amabilă

Sugerăm cititorilor, pentru un exercițiu de cunoaștere a propriei conduite de sex-rol raportat la modelele tradiționale, să procedeze la o autoevaluare și la o evaluare a partenerului de către fiecare, stabilind apoi, coincidențele și diferențele rezultate din interevaluare. Conform adaptării noastre după Bem Sex-Role Inventory (apud J. Coleman, 1988), vă propunem următoarea interpretare:

- 11-22 puncte = abatere semnificativă de la varianta tradițională a propriului sex-rol; respingerea sex-rolului;
- 23-44 = dificultăți în adoptarea și manifestarea sex-rolului tradițional (autoacceptare cu frustrație);
- 45-55 puncte = adoptare și manifestare nu totdeauna confortabilă a sex-rolului tradițional (autoacceptare parțială);
- 56-77 puncte = adoptare și manifestare naturală în sex-rolul tradițional (autoacceptare în totalitate a sex-rolului).

Numărul total de puncte rezultă, pentru fiecare sex-rol, din însumarea punctajelor acordate la fiecare item al scalei.

În 1981, o anchetă făcută de Connecticut Life Insurance Company a evidențiat că rolurile masculin/feminin tradiționale s-au schimbat mult față de trecut. *Noul ideal marital este egalitarismul sex-rolurilor,* în toate dimensiunile vieții maritale, inclusiv în cea intimă. Aceasta implică o participare egalitară a soților, într-o cooperare privind suportul financiar, îngrijirea domestică și îngrijirea copiilor. Femeia accede la egalitate și în privința comportamentului sexual și a gratificațiilor, ca și în luarea deciziilor familiale. În ciuda tendinței la creștere a egalizării sex-rolurilor, multe persoane se simt încă mai confortabil conformându-se sex-rolurilor tradiționale. Dar acestea sunt mai curând o minoritate în societatea contemporană (NORTON și MOORMAN, 1987).

Unul dintre *rezultatele majore ale acestei schimbări este faptul că ambii soți au libertatea de a-și urma propriile interese, fără a avea sentimentul că sunt presați de expectațiile de sex-rol.* De exemplu, „noul bărbat" poată să împartă cu soția și totuși să se bucure adesea de îndeplinirea unor sarcini domestice sau de îngrijirea copiilor, fără a se resimți neapărat demasculinizat. Și reciproca este valabilă. „Noua femeie" poate să se investească în anumite preocupări privind

afacerile, legislația sau chiar în profesii ca ofițer de poliție sau pilot, fără a resimți o pierdere a feminității. Aceste *schimbări,* vizând egalizarea sex-rolurilor, *modifică* atât relațiile maritale, cât și cele *premaritale.* Așa, de pildă, se acceptă acum ca o femeie să propună o întâlnire unui bărbat, să ia inițiativă în comportamentul sexual, să participe ca un egal în luara deciziilor și chiar să propună o căsătorie unui bărbat. Bărbatul nu mai are întotdeauna dreptate cu orice preț, dar acum este liber să-și exprime sentimentele, să-și înpărtășească temerile, durerile și frustrațiile.

Ce mai înseamnă, în acest condiții, „o femeie adevărată" sau „un bărbat adevărat", ce imagine exprimă aceste expresii? Probabil că nu toate extensiile conceptului de sex-rol au fost împărtășite ca „bune" (vezi, de exemplu, rolurile de bun conducător al familiei sau de bună gospodină).

Complicându-se lucrurile, atât bărbații cât și femeile au primit *mesaje contradictorii* din partea societății:

- femeia a fost încurajată să fie chiar *mai mult decât bărbatul,* orientându-se spre carieră profesională, competență, competitivitate și chiar agresivitate. Totuși, dacă ea obține un nivel crescut de succes în carieră, în lumea noastră, dominată de bărbați, se așteaptă ca ea să fie considerată „nefeminină";
- în același mod, bărbatul a fost stimulat să fie chiar *mai mult decât femeia,* adică grijuliu, emoțional, expresiv și sensibil la sentimentele manifestate de alții. Dar, dacă el merge prea departe în această direcție, se așteaptă să fie considerat drept „un îmbrobodit" (J. Coleman, 1988).

Tranziția sex-rolului pare să favorizeze refundamentarea expresiei „o femeie și jumătate sau, un bărbat și jumătate". Aceasta semnifică dilatarea rolurilor prin preluarea mutuală a unor atribute de sex-rol. *Confuzia* în asumarea sex-rolurilor pare să fi fost în detrimentul multor relații intime dintre cele două sexe.

Într-un controversat studiu, efectuat pe 4.500 de femei americane, S. HITE (1987) găsește că cele mai multe dintre ele se consideră dominate și abuzate de bărbați în viața lor. Drept urmare, acele femei au fost deziluzionate și și-au dorit să facă schimbări importante în relația lor conjugală.

Încotro ne va duce această tranziție a sex-rolurilor, vom vedea... Dar, se așteaptă ca primul pas în dezvoltarea acceptabilă a sex-rolului să se sprijine pe cucerirea unei *egalități între sexe*, în *zona educațională, ocupațională, politică și interpersonală.* Totuși, această egalizare se va baza, în cea mai mare parte, pe recunoașterea că, deși suntem bărbați și femei, înainte de orice altceva suntem ființe umane. În același timp, atât feminitatea cât și masculinitatea se autoredefinesc din perspectiva vechilor clișee, ținând cont de faptul că, totuși, nici femeia, dar nici bărbatul nu pot fi pentru mult timp „înlocuitori" totali ai celuilalt sex. Pe scurt, ei își împrumută rolurile tradiționale de sex, ceea ce chiar viața lor o dictează. Dar *această schimbare*, în scurt timp, poate conduce la *conflicte*, atât *în cadrul personalității fiecăruia* (feminină sau masculină), cât și *la nivelul relației lor de intimitate.*

Până la atingerea unei egalități între roluri, care să fie confortabilă și pentru bărbat și pentru femeie, este un *„drum lung"*, care se așteaptă să continue prin extinderea și cucerirea compatibilității și armoniei în căsătorie.

2. Câteva cercetări cruciale asupra comportamentului sexual.

Ponderea statistică a caracteristicilor comportamentului sexual, normal și disfuncțional, a fost pentru prima dată abordată în S.U.A., de către ALFRED C. KINSEY (1894-1956), unul dintre cei mai cunoscuți cercetători ai comportamentului sexual (apud W.H. MASTERS, V.E. JOHNSON, R.C. KOLODNY, 1992). Fiind invitat să susțină un curs despre căsătorie, la Universitatea Indiana – în vara anului 1938 – și-a dat seama de marea lipsă a datelor de cercetare privind comportamentul sexual uman. De aceea și-a propus să aplice câteva chestionare privind viața sexuală, pe studenții săi. Foarte curând însă, realizează că mult mai utilă și mai eficientă este tehnica interviului personal, deoarece aceasta permite o mai mare flexibilitate și obținerea mai multor detalii. În urma intervievării a mii de persoane, bărbați și femei și asocierii cu colegii săi, WARDELL POMCROY și CLYDE

MARTIN, a rezultat publicarea unei lucrări monumentale „Sexual Behavior in the Human Male" (Comportamentul sexual la bărbați), pe data de 5 ianuarie 1948. Peste 5 ani însă, publică, împreună cu PAUL GEBGARD volumul vizând comportamentul sexual la femei, intitulat „Sexual Behavior in the Human Female".

Rapoartele ce poartă numele lui Kinsey s-au bazat pe intervievarea a 12.000 de persoane, aparținând tuturor segmentelor populației, iar rezultatele au fost adesea de-a dreptul surprinzătoare. De exemplu: 37% din bărbați au arătat că au avut cel puțin o experiență homosexuală, după vârsta pubertății; 40% dintre soți și-au înșelat soțiile; 62% dintre femei încercaseră masturbarea. Deși primul volum publicat a stârnit foarte multe critici, unele dintre ele extrem de severe, acuzând mai ales bazele de ordin metodologic și moral, primul raport a fost considerat ca fiind o realizare pentru sexologie, echivalentă cu ceea ce a făcut Columb pentru geografie. De aceea, pe ansamblu, primul volum a fost receptat pozitiv de public, ceea ce nu a mai fost valabil însă pentru cel de-al doilea. De data aceasta, nu numai ziariștii l-au atacat, ci și liderii bisericii și educatorii, care au considerat rezultatele cercetării ca fiind amorale, antifamiliale și chiar infestate de comunism.

Kinsey și colaboratorii săi au investigat natura sexualității umane, folosind interviul, cu scopul de a evidenția cum, când și cât de des individul uman adoptă comportamentul sexual. Rămânând însă foarte multe întrebări la care nu se oferise răspuns, cercetările care au urmat (Kinsey moare în 1956, necăjit și deziluzionat) s-au extins în diferite direcții. Printre cele mai semnificative metode, legate de cele ale lui Kinsey, sunt cele utilizate de către WILLIAM H. MASTERS și VIRGINIA E. JOHNSON, primul, medic și celălalt psiholog comportamentalist, ambii lucrând la Washington University Medical School din St. Louis. Ei considerau că, pentru a înțelege complexitatea sexualității umane, indivizii umani trebuie să înțeleagă anatomia și fiziologia sexuală, precum și unele date psihologice și sociologice. Nemulțumiți de rezultatele cercetărilor efectuate pe animale, ei au început investigațiile de laborator, în 1954, orientați în special asupra detaliilor fiziologice ale „trezirii" sexuale umane. Până în 1965, mai

mult de 10.000 de episoade ale activității sexuale au fost observate și înregistrate pe 382 de femei și 312 bărbați. Drept urmare, în 1966, a apărut raportul lor intitulat „Human Sexual Response“ (Răspunsul sexual uman), care a atras repede atenția publicului.

În 1970, MASTERS și JOHNSON au publicat lucrarea „Human Sexual Inadequacy“ (Nepotrivirea sexuală umană), o carte de referință, care descria un nou mod, surprinzător, de abordare a tratamentului unor probleme sexuale care, anterior, solicitau tratamente îndelungi, dar fără prea mare succes. Noua metodă, care presupunea doar 2 săptămâni de tratament și cu o rată de eșec doar de 20%, a determinat conturarea și consolidarea unei noi profesii, și anume, *terapia sexuală*. La sfârșitul anilor '70, nu numai că au apărut mii de noi clinici de terapie sexuală, dar au apărut și alte variante de terapie, cum ar fi cea a lui Helen Kaplan și Kack Anon. Desigur, au apărut și cărți cu un caracter mai puțin tehnic, dar cu o largă audiență la public, cum ar fi cea a lui Alex Comfort, „The Joy of Sex“ (Bucuria sexului), 1972. De asemenea, televiziunea a prezentat din ce în ce mai multe teme sexuale, considerate anterior tabu. Sintetic vorbind, în decadele 7 și 8 ale acestui secol, în America au apărut următoarele tendințe privind modul de abordare a sexualității: a) practicarea coabitării nonmaritale a început să devină din ce în ce mai mult un stagiu important, premergător căsătoriei; b) legalizarea avortului de către Curtea Supremă a S.U.A., în 1973, a făcut posibilă realizarea avortului în condiții de securitate dar, pe de altă parte, a dat naștere la foarte multe controverse privind moralitatea acestei practici; c) decizia din 1974, a Asociației Americane de Psihiatrie, de a nu mai calsifica homosexualitatea ca o tulburare mentală, ci ca o orientare alternativă a comportamentului sexual, a contribuit la avansarea pe linia obținerii drepturilor de către homosexuali; d) creșterea gradului de conștientizare a semnificației tuturor formelor de victimizare sexuală; e) apariția unor noi tehnologii reproductive.

Una dintre cele mai mari anchete efectuate în perioada de după Kinsey, cu intenția clară de a îmbunătăți tehnica eșantionării, a fost cea realizată de Fundația Playboy, în 1970. Rezultatele au fost publicate de către MORTON HUNT în o serie de articole ale

magazinului Plyboy și, apoi, într-o carte de sine-stătătoare, intitulată „Sexual Behavior in the 1970“ (Comportamentul sexual în anii '70). Ulterior, rezultatele publicate de Hunt vor fi cunoscute ca „Raportul lui Hunt“. Eșantionul a fost obținut pe bază de selecție întâmplătoare, folosind cărțile de telefon din 24 de orașe americane. Subiecții, care au acceptat să participe la cercetare, au fost împărți în grupuri mici pentru a discuta tendințele comportamentului sexual în America. Apoi, aceștia au completat un chestionar, eșantionul cuprinzând finalmente 982 de bărbați și 1044 de femei, cu vârste de peste 18 ani. Deși reprezentativitatea eșantionului este superioară celei pentru eșantionul lui Kinsey, rămân încă probleme discutabile, precum tendințele manifestate de voluntariatul subiecților, nereprezentarea subiecților ce nu au fost înscriși în cărțile de telefon etc.

Cercetări de mare amploare au realizat și o serie de ziare și reviste naționale, cum ar fi: Psychology Today, Redbook, Ladies' Home Journal, Cosmopolitan, Consumer, Reports. Investigațiile erau efectuate pe loturi mari de subiecți, cuprinzând adesea peste 100.000 de persoane.

Replica europeană la „Raportul Kinsey“ este „Raportul Simon“, care reunește eforturile unui grup extins de sociologi, medici și matematicieni în a realiza o imagine completă și lipsită de prejudecăți asupra comportamentului sexual al francezilor, studiat pe o populație de 2.652 de persoane. Reținem din acest celebru „raport“ câteva date semnificative (după P. BÉNICHON și G. SITBON, 1972):

- durata medie a raporturilor sexuale propriu-zise (exceptând durata preludiului); circa 1 minut la 2%, 5-15 minute la 39%, 15-30 minute la 19%, peste 45 minute la 2%, în tot acest timp, femeile tac (60%), iar bărbații „spun cuvinte drăgăstose“ (53%). Este de remarcat faptul că circa 64% dintre bărbați ar dori ca partenera că comunice cu ei în timpul raporturilor sexuale, majoritatea rămânând nesatisfăcuți din acest punct de vedere;
- cea mai frecventă poziție este cea „față-n față“ (a misionarului), indicată de 98%. Autorii raportului consideră că această poziție facilitează schimbul psihologic, interpersonal în comunicarea sexuală;

• femeile au raporturi sexuale mai des decât bărbații, recordul deținându-l cele de 20-29 de ani, care „fac dragoste" mai mult de 15 ori pe lună. În aceeași clasă de vârstă, doar 25% dintre bărbați ating aceeași frecvență;

• bărbații au mai multe pertenere (circa 12), în vreme ce femeile au în medie 2 parteneri;

• primul raport sexual (inițiatic) a lăsat o amintire destul de satisfăcătoare numai pentru 50% dintre femei, în vreme ce pentru 74% dintre bărbați, același eveniment le-a lăsat o amintire plăcută. Totuși, numai 7% dintre femei se declară decepționate după primele raporturi sexuale, față de bărbați, la care 10% se declară decepționați și 14% foarte decepționați;

• bărbații supraevaluează, în general, capaciatea lor de a-și conduce partenera la orgasm (58% afirmă că reușesc acest lucru întotdeauna, în timp ce numai 44% dintre femei le dau dreptate);

• bărbații consideră că soțiile lor acceptă raportul sexual numai pentru a le face lor o plăcere, fără a avea de fapt dorință de aceasta (77%); femeile, doar în procent de 43% afirmă despre bărbați același lucru;

• infidelitatea sexuală este declarată doar la 10% dintre femei și de 30% dintre bărbați. Dintre tinerii sub 29 de ani, doar 1-2% consideră infidelitatea ocazională ca normală, restul o declară „de neiertat". Aceasta subliniază faptul că fidelitatea sexuală rămâne principala caracteristică a căsătoriei, în special în primii ani. Bărbații tineri își înșeală mai puțin soțiile, decât cei mai vârstnici. La femei, situația se prezintă invers. Mărturisirea reciprocă a infidelității este afirmată de 15% dintre bărbați și femei, dar aproape 60% apreciază că, din contră, „nu trebuie să i-o spui partenerului, în nici un caz". În ceea ce privește atitudinea față de infidelitate, s-a constatat o tendință de schimbare. Dacă altădată, pentru majoritatea ar fi constituit un păcat capital, în anii de după 1970, infidelitatea, deși rămâne o greșeală, mulți sunt dispuși s-o absolve, considerând-o, atunci când e ocazională, scuzabilă;

• tabu-ul virginității a fost cel mai mult zguduit în ultimile două decenii. La momentul căsătoriei sunt de 5 ori mai multe femei nevirgine, decât erau cu 20-30 de ani anterior;

• în ce privește autoerotismul (masturbația) este considerat normal în dezvoltarea psihosexuală a individului, până în momentul începerii raporturilor heterosexuale (cu un partener de sex opus) în mod consecvent. Se știe astăzi că masturbarea nu duce neapărat la „idiotism", dimpotrivă, absența ei în totalitate poate fi neliniștitoare. Deculpabilizarea adolescenților, în acest sens, este absolut necesară pentru încurajarea și susținerea lor în inițierea și întreținerea raporturilor heterosexuale;

• controlul nașterilor (contracepția) este apreciat ca benefic de marea majoritate a persoanelor (91%), considerându-se optim ca orice cuplu să-și poată alege singur momentul în care dorește să aibă copii.

Din anul 1976, SHERE HITE începe publicarea celor 3 rapoarte ale sale, ce au determinat controverse considerabile în domeniul cercetării comportamentului sexual. Primul dintre ele, intitulat „The Hite Report", a fost un studiu asupra a 3.019 femei, privind sexualitatea feminină. Al doilea, intitulat „The Hite Report on Male Sexuality" (Raportul Hite asupra sexualității masculine) apare în 1981 și el descrie răspunsurile a 7.239 de bărbați la un chestionar tip eseu, similar cu cel folosit în primul studiu. În sfârșit, cel de-al treilea studiu, „Women and Love" (Femeile și dragostea) a analizat răspunsurile date de un eșantion cuprinzând 4.500 de femei. Printre cele mai surprinzătoare rezultate se impun două: a) 84% din femei sunt total nesatisfăcute de soții sau de amanții lor; b) 70% din femeile măritate întrețin, după 5 ani de căsătorie, relații extraconjugale. Cu toate acestea, cercetările au fost supuse unor critici severe, cum ar fi: nereprezentativitatea eșantioanelor (de exemplu, în primul studiul asupra sexualității la femei, numai 35% din participante erau măritate), absența prezentării datelor în termeni cantitativi, absența unei analize statistice valide a rezultatelor, formularea unor întrebări cu tendință etc.

Una dintre cele mai interesante cercetări privind sexualitatea, dar folosind cupluri, a fost realizată de doi sociologi: PHILIP BLUMSTEIN şi PEPPER SCHWARTZ, ambii de la Universitatea din Washington. Folosind un sistem mai sofisticat de selecţie a participanţilor, ei au ajuns finalmente la un eşantion ce cuprinde 4.314 cupluri heterosexuale, 650 de cupluri de necăsătoriţi, 969 cupluri de homosexuali bărbaţi şi 788 de cupluri de lesbiene. În plus, pentru a analiza datele culese cu ajutorul chestionarelor, BLUMSTEIN şi SCHWARTZ au intervievat personal 129 cupluri de heterosexuali, 98 cupluri de homosexuali şi 93 cuplurid de lesbiene. Toate aceste cupluri au fost alese întâmplător din eşantionul general. După 18 luni, ei au trimis, pentru a fi completate, chestionare tuturor celor care au fost intervievaţi şi la mai mult de 40% din eşantionul original. Printre meritele acestui studiu, care a fost publicat în lucrarea „American Couples" (Cuplurile americane), pot fi menţionate următoarele: a) utilizarea unui eşantion naţional, larg şi divers; b) proiectul de cercetare a permis realizarea unor comparaţii între diverse tipuri de cupluri, ceea ce nu se mai realizase înainte; d) chestionarele, mai bine realizate, permiteau cercetătorilor să obţină informaţii privind multe aspecte nonsexuale ale relaţiilor care exercitau o anumită influenţă asupra atitudinilor şi comportamentului sexual; d) studii longitudinale au fost incluse în planurile de cercetare (MASTERS, H.W. JOHNSON, E.V., KOLODNY, C.R., 1992).

Deşi studiul lui Blumstein şi Schwarts rămâne ca unul dintre cele mai ambiţioase şi mai reuşite studii asupra sexualităţii, şi el suferă destul de mult din cauza deficienţelor privind reprezentativitatea eşantionului.

Concluziile mai recente, ale unei alte anchete efectuate pe 2.000 de americani de către două cercetătoare – RUTH BECSLEY şi JUNE RAINISCH („The Kinsey Institute Report of Sex", St. Martin's, 1990), constată că revoluţia sexuală a anilor '60 nu a schimbat prea mult lucrurile în domeniul sexualităţii. Femeile sunt mai informate în prezent cu privire la propria lor sănătate sexuală, dar bărbaţii deţin majoritatea în ceea ce priveşte tehnicile sexuale, vădind mai multă curiozitate şi inventivitate în desfăşurarea actului sexual. Nivelul

general de cultură a relaţiilor sexuale continuă să rămână nesatisfăcător (din 2.000 de persoane, numai 5 au răspuns corect la 16 din cele 18 întrebări ale anchetei efectuate). Două sunt explicaţiile pe care autoarele le avansează: persistenţa unui sentiment de jenă la unii, o tendinţă la supraevaluare a propriilor cunoştinţe, la alţii. Şi în mintea americanilor din zilele noastre continuă să funcţioneze „tipare atitudinale şi comportamentale *eronate*, cum ar fi:

- ideea că, de regulă, viaţa sexuală încetează după 60 de ani;
- ideea că, de cele mai multe ori, impotenţa ar fi de natură fizică şi că, în consecinţă, ar fi nevindecabilă;
- părerea că masturbarea este dăunătoare din punct de vedere fizic, afectând echilibrul psihic dacă nu e urmată de contact sexual;
- convingerea că un bărbat nu poate avea un orgasm în afara ejaculării;
- ideea că femeile care se masturbează ar fi puţine (în realitate, 75% dintre ele o fac);
- ideea că majoritatea femeilor ar prefera parteneri cu penis mare (în realiatate, dimensiunile penisului joacă un rol secundar);
- părerea că majoritatea femeilor ar ajunge la orgasm prin simpla executare a mişcărilor copulatorii, respectiv prin glisarea penisului în vagin. Eroare! În mod normal, orgasmul feminin se bazează pe un preludiu prelungit, tandru şi imaginativ, iar strădania şi răbdarea bărbatului de a-şi satisface partenera, este esenţială. Aşa se explică de ce violul nu provoacă nici o plăcere femeii, contrar părerii de-a dreptul periculoase a unui număr încă important de bărbaţi.

Trebuie să precizăm că ***orgasmul sexual este în egală măsură şi unul psihic***, putând fi considerat ca sumum-ul plăcerii şi valorii pe care o fiinţă umană o conferă celeilalte, experienţă mentală complexă de reducere a tensiunilor organice şi psihice, constând în satisfacerea dorinţei sexuale prin plăcere (voluptate sau gratificaţie erotică).

Sexologia este astăzi într-o relaţie strânsă cu psihologia şi sociologia, iar cunoaşterea, educarea şi terapia comportamentului sexual este una din cheile importante în realizarea condiţiei civilizate a fiinţei umane.

3. Sexualitate premaritală și relații erotice inițiatice

Motto: „Corpul nu este veșmântul,
ci instrumentul spiritului"
R. Steiner

• *Tendințe și schimbări în comportamentul de inițiere sexuală*

În căutarea identității masculine și feminine, relațiile erotice inițiatice conferă prima și cea mai importantă cale de dezvăluire. În simbioză cu emoția, cuvântul și gândul, trupul devine mijloc de comunicare și de cunoaștere a misterului vieții, de îmbogățire a experienței de autocunoaștere senzitivă și afectivă.

Atracția și apropierea dintre doi tineri angajează un subtil proces biochimic, bioelectric, bioenergetic, dificil de evaluat și de interpretat. Dorința sexuală poate fi amplificată sau inhibată prin modul de percepere a partenerului potențial ca pe o ființă complexă. În mentalitatea tinerilor, sexul poate procura sau este o plăcere, dar, cultural și social, el poate sluji diverse funcții și poate fi sancționat în diverse moduri.

Dacă o persoană este mulțumită de sine însăși și de expectațiile și cerințele sociale, atunci sexualitatea se dezvoltă armonios, congruent, conducând la satisfacție. Din nefericire, mulți adolescenți au serioase îndoieli asupra lor înșiși și ignoră așteptările și atitudinile sociale față de sex. Pentru ei, sexualitatea nu este nici așa ușoară, nici așa plăcută și naturală cum pare să insinueze societatea. Dragostea și sexualitatea ocupă un loc important în viața adolescenților, fiind o cale de autoconfirmare și confirmare în rolul de sex. Așa se explică de ce „eșecul de la începutul vieții sexuale se înrădăcinează la nivel psihologic". (W. MASTERS, 1971)

Adolescentul, explică FREUD, „reușește adesea, într-o anumită măsură, o sinteză între iubirea nonsenzuală, sublimată și cea senzuală, pământească" (Dincolo de principiul plăcerii, 1992). Prin aceasta, el remarca distincția dintre iubire și atracție pur sexuală.

Cercetătorii contemporani semnalează în prezent o tendință clară în comportamentul de inițiere sexuală al adolescenților, constând în *separarea sexului de dragoste*. Ca rezultat, tot mai mulți tineri se anga-

jează în relații sexuale precoce și libertine, fără suport afectiv. Se vorbește de trei efecte ale acestei tendințe:

• sex fără nici un fel de implicați emoționale;

• sex ca sport;

• sex recreativ.

Consecințele acestor trei modalități comportamentale sunt:

• nelegitimitatea nașterilor (gravidității nedorite);

• avorturi terapeutice;

• boli venerice;

• SIDA.

REIS (1971) și JURIK (1979) enumeră mai multe *pattern-uri comportamentale sexuale la adolescenți*, mai mult sau mai puțin acceptate de societate:

• abstinența;

• abstinența alternând cu exercitarea sexualității;

• permisivitate sexuală și afecțiune;

• permisivitate sexuală fără afecțiune;

• permisivitatre sexuală cu afecțiune, angajare și responsabilitate;

• permisivitate sexuală cu afecțiune și angajare, dar fără responsabilitate;

• permisivitate sexuală cu afecțiune, dar fără angajare și responsabilitate;

• permisivitate sexuală fără afecțiune, angajare și responsabilitate.

Modificările decisive privind relația bărbat–femeie și reconsiderarea rolului femeii în societate au antrenat și *schimbarea principală în atitudinile și comportamentul sexual premarital: demitizarea virginității și relativa relaxare a sancțiunii sociale a acestuia. Permisivitatea sexuală* premaritală depinde însă de o serie de *factori:*

• religia și legislația;

• vârsta (tinerilor, după 20–23 de ani li se permite o mai mare libertate decât adolescenților între 14 și 18 ani);

• atractivitate socială și sexuală (cei cu un grad mai mare de atractivitate se bucură de un grad mai mare de permisivitate);

• standard parental și relații de prietenie (atitudinea parentală față de sexualitate influențează în mod special copiii);

• standarde grupale (adolescenții tind să-și formeze comportamente sexuale mai apropiate de cele ale grupului de prieteni);

• genul (femeile tind să fie mai puțin permisive decât bărbații, dar și aceste atitudini sunt în curs de dispariție);

• utilizarea de droguri (cei care le folosesc sunt mai predispuși la libertinaj sexual);

• absența tatălui (în special în cazul fetelor, favorizează relațiile sexuale precoce, prin care ele încearcă să înlocuiască lipsa suportului patern; adesea evoluează spre prostituție).

Deși schimbările în comportamentul sexual premarital s-au produs în sensul permisivității raporturilor sexuale, *atitudinea socială față de acestea nu este la fel de permisivă.* Adolescenții înșiși, deși se angajează într-un număr tot mai mare de relații sexuale, consideră acest lucru ca fiind imoral și revalorizează,în prezent (în special după 1985) mitul „iubirii pure, platonice", sau încearcă să-și reducă raporturile sexuale la *relații relativ stabile cu un singur partener,* detașându-se de tentația simultaneității mai multor relații.

M. ZELNIK și J. P. KANTER în „Family Planning Perspectives", 1990, studiază relațiile premaritale ale adolescenților, arătând că procentul celor care le practică este în creștere: din 1971 până în 1990 – de la 21,4% în 1971 la 26,1% în 1976; 29% în 1980 și 32,1% în 1990.

O problemă actuală a adolescenților este neutilizarea mijloacelor contraceptive, ceea ce crează numeroase probleme. La întrebarea de ce nu folosesc adolescentele contraceptivele, PH. RICE răspunde printr-un studiu (1987) care identifică următoarele *motive,* ierarhizate în funcție de frecvența lor de apariție:

• 38,1% – nu m-am obișnuit cu ele;
• 31% – mi-e teamă să nu afle părinții;
• 27,6% – aștept relații „mai intime" cu un băiat;
• 26,5% – consider controlul nașterilor periculos;
• 24,8% – mi-e teamă să fiu examinată;
• 18,5% – cred că pilulele costă cam mult;

• 16,5% – nu am avut așa de multe relații sexuale ca să rămân gravidă;
• 16,4% – nu m-am gândit niciodată la asta;
• 15,3% – nu știu de unde să le obțin;
• 13,1% – nu m-am așteptat să fac dragoste;
• 12,8% – am crezut că sunt prea tânără ca să rămân gravidă;
• 11,5% – credeam că nu este bine să le utilizez;
• 9,2% – partenérul meu se opune;
• 8,4% – îmi doresc să rămân gravidă;
• 7,4% – am crezut că un control făcut este suficient;
• 1,4% – am fost obligată să am relații sexuale;
• 0,7% – altele.

Rezultatele acestei cercetări reflectă în primul rând lipsa cunoștințelor auxiliare și teama de a utiliza contraceptivele. De asemenea, reflectă ignoranța, precum și lipsa responsabilității și maturității.

Câteva cercetări românești efectuate între anii 1993–1995, în cadrul unor lucrări de licență coordonate de noi, s-au preocupat de analiza comparativă a atitudinilor și comportamentelor privind inițierea psihosexuală la adolescenți (băieți și fete între 15 și 19 ani), precum și de relevarea unor caracteristici ale sexualității și identității psihosexuale în această etapă a vieții. Efectuate pe baza unor loturi semnificative de subiecți și a unor metodologii de investigație, bazate pe chestionare de opinie și autoapreciere, interviuri clinice, conversații repetate, analiza unor jurnale intime, observații, cercetările tinerilor psihologi români au condus la rezultate interesante. Astfel, C. L. NEAGU (1993), într-o cercetare efectuată pe un lot de 176 subiecți adolescenți, din 3 licee cu profile diferite, cuprinzând 98 de fete și 80 de băieți din clasele X–XII, semnalează că, deși 46% dintre liceeni și-au început viața sexuală în jurul vârstei de 16 ani (ceea ce atrage atenția asupra unei precocități a inițierii sexuale), totuși, numărul contactelor sexuale variază de la sex la sex, de la perioadă la perioadă, predominând relațiile sexuale sporadice și abstinența relativă sau chiar totală, imediat după consumarea „debutului" vieții sexuale. Majoritatea adolescenților investigați (69,5%) apreciază viața sexuală ca o sursă de „impresii pozitive și satisfacții", chiar dacă

nu au debutat, dar, doar 39% dintre cei care au debutat în viața sexuală se declară și satisfăcuți de aceasta, datorită dezamăgirilor și problemelor ce au apărut între timp. *Numai 38% dintre adolescenți au un partener cu care, temporar, se simt satisfăcuți: 20% nu sunt mulțumiți de partenerii lor,* iar *22,5%* reclamă *lipsa oricărui prieten* și serioase dificultăți de relaționare cu sexul opus.

În special la *fete* se evidențiază probleme legate de *rejectarea sex–rolului feminin,* datorate dificultăților de identificare psihosexuală, în vreme ce, la majoritatea băieților nu se constată dificultăți în adoptarea prerogativelor de sex–rol, ei având un grad de autoacceptare și de confort în rolul psihosexual mai mare decât fetele. Totuși, 65,5% dintre adolescenți resimt lacune în cunoștințele lor privind relațiile intersexe, declarându-se preocupați de viitorul lor sexual aproape în egală măsură ca de cel profesional și solicitând în programa de învățământ ore afectate acestui domeniu, ori cabinete specializate care să le asigure suport, consiliere psihosexologică și psihologică. Aceasta cu atât mai mult cu cât 80% dintre adolescenți declară că „deși nu au avut și nici nu au probleme sexuale", *ei au avut totuși probleme de natură afectivă și relațională cu partenerii lor* și cu *părinții,* ori dubii, complexe de inferioritate și *sentimente de inadecvare, ca urmare a incapacității de a stabili contacte pozitive cu sexul opus.* 28% dintre adolescenți (care au debutat în viața sexuală) consideră familia drept vinovată de insatisfacțiile lor pe plan sexual și afectiv, iar 19% acuză lipsa unui spațiu adecvat pentru viața lor intimă. Fetele consideră, în majoritate, restrictivă atitudinea parentală, iar băieții resimt frustrant absența unui spațiu psihologic și locativ care să le asigure autonomia vieții intime. 44,5% au apelat la sprijin afectiv, îndeosebi din partea unor *prieteni,* persoane cunoscute, mature, rude (veri, frați), dar mai puțin la părinți. Fetele, mai curând decât băieții, solicită uneori sprijin emoțional din partea mamelor. Oricum, 57% dintre ei consideră viața sexuală și afectivă importantă pentru ei, și chiar dacă ea nu ocupă primul loc (acesta fiind ocupat de prestația școlară și mai ales de orientarea profesională), ocupă totuși al II-lea loc în lista celor mai importante valori. Ceea ce este însă pozitiv, este orientarea

predilect–majoritară în favoarea *iubirii,* care la *55% este asociată obligatoriu relațiilor sexuale,* iar la 45%, valorizării căsătoriei.

Alte date interesante, definitorii pentru atitudinile și proiecțiile proprii adolescenților noștri sunt: 78% doresc să decidă ei când vor avea copii, și nu să lase acest eveniment la voia întâmplării: băieții, mai mult decât fetele, specificând în mod special dorința de a avea urmași: 89,5% doresc să aibă copii, dar în viitor, de preferință după căsătorie și după vârsta de 25 de ani, sau atunci când mijloacele materiale le vor permite.

Cercetătoarea C. L. Neagu sugerează că *nivelul de maturitate psihosexuală înclină oarecum* în favoarea *băieților, fetele* având în mai mare măsură *neclarități* privind *comportamentul de sex–rol,* dificultăți sau lacune informaționale (de altfel, pentru 37% din subiecți, principala sursă informațională o constituie *prietenii,* urmați de părinți – 25,5%. Ceea ce este de semnalat este faptul că 46,5% dintre adolescenți, indiferent de sex, doresc să fie ajutați, clarificați și „ascultați" în înțelegerea și rezolvarea problemelor lor, chiar dacă preferă să-și asume deciziile ei înșiși.

Dintr-o altă cercetare, efectuată pe 200 de adolescenți (100 de fete și 100 de băieți), elevi ai unui liceu teoretic din București, E.G. ANGHEL (1995), reiese faptul că 41% și-au început viața sexuală. *Băieții au debutat mai devreme și în număr mai mare decât fetele.* Astfel, structura pe nivele de vârstă a adolescenților care și-au început viața sexuală ne indică un vârf (88,8%) la băieți în cadrul vârstei de 18 ani, și un vârf la fete (50%) la vârsta de 19 ani. Aceste date sunt însă comparative intersexe în cadrul fiecărui nivel de vârstă. Astfel, constatăm că de fapt la toate nivelele de vârstă băieții sunt mai numeroși decât fetele din acest punct de vedere (vezi situația mai jos):

Nivel de vârstă	*Fete* %	*Băieți* %
16 ani	15	40
17 ani	17,4	57,2
18 ani	16,2	88,8
19 ani	50	66,6

În mod complementar, structura pe vârste a adolescenților care nu și-au început viața sexuală este următoarea:

Nivel de vârstă	Fete %	Băieți %
16 ani	85	60
17 ani	82,6	42,8
18 ani	83,8	11,1
19 ani	50	33,3

Ce așteaptă, ce gândesc, ce simt și cum își percep și evaluează experiența inițierii sexuale adolescenții? La aceste întrebări, cercetarea amintită mai sus precizează, pe baza datelor statistice, că atât fetele, cât și băieții așteaptă de la primele raporturi sexuale o *confirmare a maturității lor biopsihosociale*, iar cei care au debutat în viața sexuală au amintiri plăcute (în special băieții), resimțind acest eveniment ca fiind pozitiv. Totuși, la ambele sexe intervine un comportament de *amânare* sau *evitare a debutului în viața sexuală, ca reflex al atitudinii de dezaprobare a părinților și cadrelor didactice.* Atât fetele, cât și băieții consideră majoritar (60%) că băieții trebuie să-și înceapă viața sexuală mai devreme (pentru „experiență“, pentru că „sunt mai nerăbdători“, pentru că „ei trebuie să conducă“). Există totuși, la circa 1/3 dintre ei, opinia că „e bine ca ambele sexe să-și înceapă viața sexuală simultan“ (35% fete și 28% băieți). Există unele *diferențe în percepția atributelor de sex-rol,* băieții și fetele acordând priorități specifice unor atribute care definesc feminitatea și, respectiv, *masculinitatea.* Astfel, din perspectiva *fetelor, feminitatea* se definește în ordinea importanței prin *grație, sensibilitate, candoare, tandrețe, senzualitate.* Perspectiva *băieților* asupra *„eternului feminin“* exaltă însă *senzualitatea și sensibilitatea,* urmate de grație și tandrețe și minimalizând semnificația candorii. *Percepțiile și așteptările mutuale* pot fi astfel *în ușor dezacord,* pornind de la scara valorizărilor, oarecum „în oglindă“, ale celor două sexe cu privire la manifestarea „feminității“, ca sursă de „atracție“. *Percepția „modelului masculin“* este în mai mare măsură *consensuală,* deși băieții favorizează „curajul“ și defavorizează „raționalitatea“, în vreme ce fetele valorizează diferit „stăpânirea de sine“ și defavorizează „inițiativa“. Astfel, fetele înțeleg prin „masculinitate“: forță, autoritate, stăpânire de sine, raționalitate, curaj, inițiativă. Băieții definesc „masculinitatea“, în primul rând prin autoritate, urmată de forță și curaj, celelalte atribute ierarhizându-se în ordinea: stăpânire de sine, inițiativă și raționalitate. Majoritatea adolescenților de ambele sexe consideră că este mai bine să-și înceapă viața sexuală înainte de căsătorie, dintre aceștia, aproape jumătate au experimentat deja „inițierea“. Atât datele cercetării din 1993, cât și cele ale cercetării din 1995 sunt *concordante,* procentele acestor adolescenți fiind între 46% (1993) și 41% (1995).

Ambele sexe consideră că este mai bine să-și înceapă viața sexuală în condițiile unei relații de afecțiune oarecum stabile („o prietenie sinceră“), deși *calitatea* relației este apreciată diferit de băieți și de fete. Astfel, fetele sunt mai romantice, în vreme ce băieții sunt preocupați mai curând de „câștigarea unei experiențe“, ei preferând pentru primele contacte sexuale „o relație cu o persoană inițiată“ (40%) și optând pentru varianta „unei mari iubiri“ doar în 30% din cazuri, în vreme ce fetele aleg această ultimă variantă majoritar (70%). Fetele evită relațiile trecătoare sau întâmplătoare pentru debutul vieții sexuale, în vreme ce 31% din băieți le preferă.

Ce speră și ce așteaptă adolescenții de la inițierea psihosexuală? Și unii și ceilalți: confirmarea maturității, creșterea încrederii în sine, eliminarea anxietății și a culpabilității generate de „trezirea dorinței afectiv–sexuale“ (la fete) și „eliberarea tensiunilor sexuale“ (la băieți). În privința comportamentului relațional în care se desfășoară inițierea sexuală, fetele diferă de băieți: la *fete* predomină relația *„stabilă“* (cu efortul de a păstra sau de a prelungi iluzia stabilității), la *băieți* predomină relația *instabilă* (fetele afirmă în proporție de 73% „o singură iubire“, băieții doar 39%, iar alții, 39%, afirmă „mai multe iubiri“ sau „nici o iubire“ (22%).

În ceea ce privește modul în care au resimțit „evenimentul“, fetele îl apreciază ca „plăcut“ (56%), „traumatizant“ (22%), „pe măsura așteptărilor“ (17%) și „sub măsura așteptărilor“ (5%). Băieții

îl apreciază drept „plăcut" (50%), „pe măsura așteptărilor" (42%) și „sub măsura așteptărilor" (8%).

Pattern-urile comportamentale sexuale sunt, de asemenea, *diferențiate între sexe la adolescenții care au debutat în viața sexuală:*

- permisivitatea sexuală, cu afecțiune: – fete (72%); – băieți (22%);
- permisivitatea sexuală fără afecțiune: – fete (6%); – băieți (20%);
- abstinență, alternând cu relații sexuale sporadice: – fete (22%); – băieți (58%);

Inițierea sexuală are, fără îndoială, dimensiunile ei specifice dar și comune la ambele sexe, fiind strâns legată de confirmarea și afirmarea identității sexuale.

Identitatea sexuală se construiește și se dezvoltă în general pe prototipul primelor relații erotice. De aceea nostalgia primei iubiri și amintirea primelor relații sexuale rămân în experiența de autocunoaștere și autorealizare ca izvoare de referință. La ele ne reîntoarcem toți, mai mult sau mai puțin conștient, în momentele de cumpănă, de criză afectivă, de intensă satisfacție sau de plenitudine, în căutarea unui sâmbure regenerator de energie, de siguranță, de recunoaștere.

Desigur că reîntoarcerea mentală la momentul inițiatic se produce oricum, ca o mișcare bipolară în spirala evoluției noastre, chiar și atunci, sau poate mai ales atunci, când acesta păstrează o amintire angoasantă, psihotraumatizantă. Relațiile adolescentului cu primul sau prima parteneră sunt angrenate pe fundalul relațiilor lui cu părinții, cu ceilalți (colegi, cunoscuți, prieteni, profesori, rude etc.), cu mediul (sistemul de norme, prejudecăți, concepții funcționale în acel moment în societate), cu lumea (condiții materiale, spirituale, educaționale).

Importanța momentului inițiatic sexual este considerabilă pentru evoluția ulterioară a adolescentului, în special pentru dezvoltarea disponibilităților sale erotice, a dorinței sexuale și a unui comportament psihosexual, mereu perfectibil, receptiv, deschis și finalizator.

Prima și cea mai dificilă „cucerire" a adolescentului, din acest punct de vedere, este *accesul la „propriul său corp sexual", acceptarea identității sale sexuale, nou conștientizată.* Trezirea „ființei sexuale"

îl poate perturba emoțional și chiar psihosomatic (neurovegetativ). În unele cazuri, un adolescent cu o mare fragilitate psihică, mai labil și mai puțin informat, sau crescut într-o atmosferă puritană și restrictivă, poate manifesta frică sau chiar repulsie, ură față de acest „nou corp" care îi semnalează că există și altfel decât până acum. El începe să sesizeze tendințe, impulsuri, uneori imperioase, dorințe, nevoi mai puțin familiare și oarecum inedite, un amestec de atracție, de surpriză și de reprimare, pendulând între tentația autonomiei și autoconstrângere. Pradă bulversărilor sale emoționale ce însoțesc mica sa criză de autoconștientizare a identității sexuale, adolescentul, de cele mai multe ori, reușește să se obișnuiască de la sine cu „noua sa piele" și cu noile trebuințe ce îl proiectează într-o existență mult mai largă. Pe fundalul acesteia, învață să-și releveze Eul său în curs de maturizare, Eul său, în care nevoia de ALTUL pare să fie o măsură și o cale a CONFIRMĂRII DE SINE.

Primele atracții erotice, primele „exerciții de admirație", primele „exerciții de dorință și de iubire" culminează cu consumarea experienței sexuale inițiatice care, din păcate, multora dintre tineri le lasă un gust dulce–amar.

- *Ce știu și ce nu știu părinții?*

Atitudinile părinților și implicațiile lor în dezvoltarea sex–rolurilor sunt diverse, dar deloc lipsite de importanță. Cercetarea menționată anterior a relevat patru tipuri de atitudini parentale în legătură cu începerea vieții sexuale la adolescenții liceeni, care deja sunt în această situație:

- dezaprobare (79% în cazul fetelor și 30% în cazul băieților);
- aprobare (11% în cazul fetelor și 39% în cazul băieților);
- susținere (10% în cazul fetelor și 11% în cazul băieților);
- ignorare (0% în cazul fetelor și 20% în cazul băieților);

Părinții adolescenților care nu și-au început viața sexuală s-au dovedit și mai restrictivi și nonimplicativi decât părinții primilor, cu privire la posibilitatea începerii vieții sexuale de către aceștia:

- dezaprobare (90% în cazul fetelor și 20% în cazul băieților);

• susținere (10% în cazul fetelor și 30% în cazul băieților);
• aprobare (0% în cazul fetelor și 20% în cazul băieților);
• vignorare (0% în cazul fetelor și 10% în cazul băieților);

Aceste atitudini grăiesc de la sine despre *barierele psihologice și sociale pe care familia le interpune între tentația inițierii sexuale, în creștere la adolescenți, și autoreglarea responsabilă, matură a comportamentului sexual al acestora.*

Între reguli normative, condiționate socio–cultural, și impulsiuni biologice și psihologice naturale, adolescentul încearcă „să se strecoare" într-o formulă care, în mod dezirabil, trebuie să reconcilieze nevoia de autorespect și autoîncredere cu nevoia de a fi respectat, acceptat ca persoană credibilă. Și nu întotdeauna căile de satisfacere ale acestor nevoi coincid.

Mulți părinți se întreabă dacă fiul sau fiica le va mărturisi „secretul inițierii", dacă vor fi primii confidenți ai acestora. Alții, dimpotrivă, se păstrează într-o distanță indiferentă sau chiar ostilă, evită să discute sau să se preocupe de „problemă", chiar dacă în mintea lor ea există ca o întrebare ce-și așteaptă răspunsul, nu fără o tensiune emoțională specifică. Aceasta, cu atât mai mult cu cât cuplul părinților, aflat el însuși la momentul de criză de la mijlocul vieții, proiectează în adolescent nostalgii, retrăiri, anxietăți, frustrații și chiar rivalități inconștiente. Așa se explică de ce raporturile părinților cu adolescenți aflați în perioada tatonărilor sexuale se perturbă adesea, cel puțin în trei maniere (I. MITROFAN, N. MITROFAN, 1994, p. 32–38):

• *depășirea granițelor autonomiei psihologice,* atât de necesare adolescentului în maturizarea și identificarea Eului sexual–afectiv, prin imixtiunea „camaraderească" și sufocant–binevoitoare a părinților. Acești „părinți–colegi" (B. GOLSE, M. BLOCH, 1987) își oferă cu perseverență și altruism sfaturile, dubitațiile și propriile lor anxietăți, rezultate din experiență. Ei alterează de multe ori bucuria secretă și încrederea în sine a tânărului inițiat, cu păreri, idei și trăiri inoportune și uneori chiar inductiv–negative. Deși deschiși afectiv și bine intenționați, acest tip de părinți se amestecă în intimitatea abia descoperită

de adolescent, producându-i adevărate bruiaje afective. Aceasta pentru că ei retrăiesc, prin identificare cu el, propriile experiențe inițiatice, încercând chiar să compenseze trecute insatisfacții, regrete, nerealizări.

• *ignorarea granițelor autonomiei psihosociale a adolescenților* de către părinți, prin minimalizarea și reprimarea nevoii de confirmare și exercitare a identității sexuale a acestora. Raporturile tânărului cu *„părinții–gardieni"* sunt cele mai *nefaste* pentru integrarea viitoare a acestuia în cuplu și, în general, pentru trăirea echilibrată a experiențelor sale amoroase. Părinții care manifestă *ostilitate, agresivitate* și conduite *punitive,* adesea *umilitoare,* induc tânărului sentimente de *culpabilitate,* nejustificate, *anxietate de relație* cu orice partener, *falsă motivație a pudorii* și *„reguli"* perimate de conviețuire socială, care continuă să persiste în anumite medii. Acestea consfințesc *interdicția* și *blamul relațiilor sexuale,* în special în afara căsătoriei sau la vârste considerate neconforme cu așteptările părinților. E de menționat faptul că există *situații* în care aceste *limite ale vârstei, acceptabile pentru inițierea sexuală, frizează absurdul,* în special în cazul fetelor, părinții impunându-le păstrarea virginității până la 25–27 de ani și condiționând-o, evident, de căsătorie. Dar realitatea evenimentelor, de cele mai multe ori, nu se conformează acestor prejudecăți, deși „prețul" psihologic nu este deloc neglijabil... Acest tip de părinți generează frecvent reacții *adverse* adolescenților, care își înlătură *„prizonieratul psihologic"* adesea prin *instituirea bruscă a unor relații sexuale lipsite de dragoste, întâmplătoare,* dar eliberatoare din punctul de vedere al autonomizării intenționale și al exercitării *voinței* personale. Experiența sexuală astfel consumată predispune ulterior la *decepții,* dezerotizare și ratare a relațiilor amoroase, fie prin inhibiție și prin culpabilitate, fie prin insatisfacția împlinirii orgasmice. În numeroase cupluri, disfuncțiile sexuale (frigiditate, ejaculare precoce, vaginism, dispareunie, impotență psihogenă) au la origine psihotraume generatoare de culpă și anxietate, datând din perioadele de început ale raporturilor erotice, care au fost ținta unor interdicții și blamuri sociale, în general, dar în special din partea părinților. Suspectarea, urmărirea și pedepsirea morală sau chiar fizică a adolescentului îndrăgostit,

constituie conduite psihopatogene, cu efecte, la distanță, care afectează în mare parte echilibrul erotic al viitorului cuplu marital.

• *indiferentismul și ignorarea problemelor inițiatice sexuale* ale adolescenților, de către părinți, constituie o a treia cale de distorsionare precoce a posibilităților de armonizare erotică și maritală de mai târziu. Adolescenții ignorați de părinți *suferă de un exces de autonomie*, pe care îl resimt *anxiogen și deprimant*. Ei sunt, de obicei, fie *izolați și complexați, refuzându-și afirmarea identității lor sexuale*, fie, dimpotrivă, se pierd în tentația unor multiple, *instabile* și sărace legături erotice, în care superficialitatea este soră bună cu frica de relație, implicarea parțială este semnul unei slabe identificări de sine, nivelul dorinței fluctuează în planul aparențelor. Adesea, ei se tem sau nu știu să iubească și de ce ar iubi?! Sexualitatea lor rămâne cel mult un *exerițiu mecanic*, fără emoție, sau mimând emoția, un exercițiu normativ de integrare în lume prin imitație, conform principiului „dacă toți o fac, o fac și eu". Pericolul este cu atât mai mare, cu cât unii părinți stimulează cu bună știință la adolescenții lor, practicarea actului sexual *strict fiziologic*, mecanic, neangajant afectiv, partenerul putând fi de fiecare dată altul sau indiferent, ca și cum dragostea s-ar face ca o conduită igienică sau doar ca o confirmare a stării de bună funcționalitate a organelor sexuale.

Desigur, „antidotul" acestor „excese educaționale" îl constituie dezvoltarea la tânăr a unui model comportamental *autonom, bazat pe credibilitate, autostăpânire și dezvoltarea capacităților afectiv–altruiste, liber exprimate și manifestate în condiții de confort și siguranță* și pe fondul *exersării continue a cunoașterii partenerului și a autocunoașterii.*

Complexele de inferioritate, privind masculinitatea și feminitatea, sunt în mare parte împiedicate astfel să se instaleze, iar conduita maritală și cea erotică, în special, se pot dezvolta în limitele unui optimum funcțional.

Istoria însă rescrie continuu raporturile între generații și totodată normele și concepțiile care le reflectă. *În zilele noastre, din interdicție și tabu, sexualitatea a devenit întrucâtva obligatorie și necesară.*

Statistic vorbind, adolescenții care nu au relații sexuale tind să fie considerați drept devianți și anormali. Această concepție are însă și unele *consecințe discutabile.* Astfel, unii adolescenți care nu fac dragoste sau pentru care plăcerea erotică nu este sigură, se pot *crede* bolnavi sau anormali, așa încât sexualitatea riscă să se banalizeze și să se reducă doar la un simplu „certificat de bună sănătate" (B. GOLSE, M. BLOCH, 1987). Sexualitatea obligatorie este însă departe de a revela misterul întâlnirii dintre cele două sexe și, mai mult decât atât, îl ratează.

• *Există o vârstă ideală pentru primele relații sexuale* și, ce consecințe ar putea avea pentru personalitatea adolescentului. Dar pentru reușita maritală? Cercetătorii familiei consideră că răspunsul nu este cert, dar că în cea mai mare *măsură contează nivelul de maturitate psihologică, mai mult decât vârsta cronologică a tânărului. Momentul inițierii sexuale este bine să coincidă* cu momentul „iluminării de *sine*", ceea ce poate *favoriza coeziunea personalității și nevoia ei de afirmare.* Mulți adolescenți reușesc intuitiv să decidă asupra momentului propice, alții, din contra, ratează primele relații, ceea ce riscă *să impregneze durabil calitatea vieții sexuale ulterioare și să împiedice accesul la orgasm* (cu atât mai mult cu cât realizarea acestuia la primele încercări ține mai mult de mitul romănesc sau cinematografic și mai puțin de realitatea statistică).

Raportat la secolul trecut și la prima jumătate a secolului nostru, în ultimii ani se constată o *scădere a vârstei primelor raporturi sexuale.* În 1970, 25% dintre băieți și 13% dintre fetele din Franța, avuseseră o primă relație sexuală, înainte de 15 ani. În 1980, 37% dintre liceeni și 19% dintre liceene „făcuseră dragoste" înainte de 16 ani... În cea mai mare parte a cazurilor, primele relații au loc între adolescenți de vârste apropiate, iar inițierile de către un adult experimentat, par să fi ieșit din modă (idem, op. cit.).

• De câțiva ani, în sfârșit, se semnalează și o *revalorizare a iubirilor platonice și a ancestralului tabu al virginității,* într-o oarecare măsură resuscitat. Urmările acestei evoluții sunt încă greu de apreciat statistic și prognostic.

Singura certitudine este cea care privește *necesitatea* păstrării unui *„spațiu psihologic secret"* al adolescentului *în problema inițierii sale sexuale,* ale cărei consecințe pentru viața de cuplu sunt consistente. Acest spațiu psihologic vizează în egală măsură *autonomia* și *maturizarea afectiv–sexuală,* fără a exclude însă o comunicare disponibilă și comprehensivă, bazată pe *raporturi de încredere cu părinții.* Este bine pentru echilibrul lui psihosocial, în cazul unui incident particular (decepție, angoasă, eșec), ca adolescentul să poată găsi în părinții săi un sprijin afectiv tăcut, dar încurajator, niște ascultărori ideali. Lucrul cel mai important este nu să comunice obligatoriu totul, ci *să poată comunica atât cât simte nevoia.* În această privință el trebuie tratat cu *considerație și încredere,* suscitându-i astfel și încrederea în părinți. Mărturisirea nu trebuie să fie un gest de supunere, și cu atât mai puțin o țintă a agresiunii.

Apropierea momentului inițierii trebuie „presimțit" și pregătit de părinți cu delicatețe. În acest sens, abordarea problemelor legate de contracepție și chiar apelul la un specialist (psiholog, psihosexolog) sunt de dorit, alături de tonusul afectiv pozitiv, optimismul și bucuria împărtășită cu tact, evitarea persiflărilor sau ironiilor, discreția, căldura și, mai ales, o nesfârșită dezinvoltură...

4. Parteneriatul erotic – un proces complex de interdezvoltare a sex-rolurilor

4.1. Iubirea – o întrebare cu răspuns deschis. Oricât de multe „definiții" s-ar fi putut elabora, cu pretenție de surprindere a esențialului, oricât de multe și pasionante descripții – mai mult sau mai puțin literare și filosofice – ar fi fost emise, iubirea ca *mod fundamental de întâlnire, fuzionare și transgresare a psihologiei celor două sexe,* unul cu și prin intermediul celuilalt, rămâne un proces de parteneriat cu multe necunoscute, mai curând sub semnul inefabilului decât al adevărurilor testate stiințific.

Iubirea nu poate fi înțeleasă autentic decât ca *experiență trăită,* de comuniune simultan sexuală, psihologică și spirituală.

Erosul include generos o succesiune de experiențe de comunicare, intercunoaștere și interdezvoltare a sexelor, o veritabilă alchimie a devenirii și transformării lor în ființe mature, complete, libere. Sensul metafizic al experienței iubirii este indubitabil cheia înțelegerii acesteia.

Studiile asupra parteneriatului erotic și variantelor sale pot să ne ajute cum să înțelegem mai bine dragostea, dezvoltarea și sfârșitul ei, problemele îndrăgostirii și atracției sexelor.

Se acceptă în mod unanim că dragostea este greu de definit; putem să *nu știm ce este ea,* dar știm când *suntem stăpâniți de ea, când o experimentăm.*

Termenul „iubire" este adesea suprapus termenilor „a place" sau „a bucura". Uneori, iubirea este confundată cu dorința sexuală sau emoțională: „te iubesc" ar putea să însemne pentru unii „te doresc fizic". Dar termenul „a iubi" este folosit adesea și când admirăm sau suntem atașați de cineva sau ceva (casa, orașul, muntele, marea etc.).

În cea mai simplă definiție a ei, iubirea exprimă emoții și sentimente pe care *cineva* le resimte față de *altcineva.* Se știe însă că există foarte multe *nuanțe* ale iubirii, în funcție de obiectul acesteia: iubirea pe care o resimte adolescentul față de un profesor sau față de o„vedetă rock" este diferită față de cea pe care o are față de părinți. Aceasta din urmă este altceva decât iubirea față de soț, față de copii, față de frați sau față de prieteni. Iubirea față de un partener erotic (iubitul-iubita) este întrucâtva și uneori semnificativ diferită față de iubirea conjugală.

Grecii distingeau trei tipuri de iubire:

– eros - dragoste fizică;

– agape - dragoste spirituală;

– phileos - dragoste frățească.

În epoca actuală, cercetătorii iubirii au considerat *că judecățile de valoare au influențat cercetările asupra iubirii.*

M.HUNT (1959) spunea: „Cei mai mulți oameni învățați care scriu despre dragoste au nevoie să se echipeze în prealabil cu teorii speciale; cu ajutorul acestora ei se pregătesc și așteaptă să *„captureze"*

cazurile care să le poată fundamenta, sau exemplifica punctele de vedere" (apud. O. POCS, 1989, pag.85).

Alţi autori încearcă să insere experienţa propriei iubiri în situaţii de laborator, „ceea ce dezumanizează trăirea şi starea experimentată in vivo" - este de părere Z. RUBIN (1982, p.34).

Prin contrast, W. MASTERS şi V. JOHNSON au fost criticaţi de a fi fost prea mecanicişti în cercetările lor, ignorând iubirea. Cu toate acestea, tot mai mulţi cercetători se ocupă de domeniul iubirii.

A. MAŠLOW consideră că iubirea trebuie *studiată* şi *învăţată, înţeleasă* şi *prognozată*. Altfel, conceptul este „pierdut, mistificat, în favoarea ostilităţii şi suspiciunii".

S. FREUD vorbea despre iubire ca „scop al inhibării sexului", iar WALLER (1938) completa cu afirmaţia că „idealizarea dragostei romantice se fundamentează pe blocajul temporar sau filtrarea impulsurilor sexuale (p.123). Cu alte cuvinte, sugera raporturi cel puţin contradictorii între sex şi iubire în procesul mult mai complex al devenirii fiinţei. Impactul culturii şi spiritualităţii creştine, care atribuie sexului valoarea de păcat, în ideea transcederii sale, prin iubirea spirituală, este transparent în aceste teorii.

Dar lucrurile sunt discutabile din perspectiva interpretării şi asimilării mentalităţii şi spiritualităţii creştine, de diverşi autori şi teoreticieni ai parteneriatului erotic. Aşa de pildă, contemporanii noştri WALTER şi TRUDY FREMONT consideră că „iubirea este o atitudine mentală" a cărei temă-cheie este „întâmpinarea nevoilor", şi ei argumentează astfel: „Scriptura ne spune că dragostea nu este un sentiment, ci o atitudine care triumfă impotriva bolilor, suferinţelor şi dificultăţilor financiare. De fapt, circumstanţele neplăcute creează oportunităţi de dezvoltare a ceea ce înseamnă iubire adevărată. Ea s-ar putea defini ca fiind dorinţa neegoistă de a implini nevoile celui drag... Dumnezeu a creat bărbatul şi femeia pentru a se completa unul pe altul, prin implinirea diferitelor nevoi: *emoţionale, intelectuale şi fizice* (1993, p.15-16).

Mulţi cercetători de azi cred că iubirea este o *relaţie de schimb*, prin care cei care se iubesc îşi satisfac pe deplin nevoile unul altuia,

de la cele fizice la cele de creştere spirituală. Întrezărim aici influenţele gândirii orientale (taoiste şi tantriste) asupra schimbului întru armonizarea principiilor complementare, care în termeni moderni s-ar putea exprima în schimb energetico-informaţional la toate nivelurile (biologic, psihologic şi spiritual), cu scop de dezvoltare şi transcendere.

Însuşi JUNG, prin comentariile sale la „Floarea de aur" (1996), susţine şi asimilează parţial această concepţie asupra întâlnirii erotice fundamentale dintre „animus" şi „anima".

Când se instalează „starea de iubire"? Atunci când„ satisfacţia sau securitatea unei persoane devine tot atât de semnificativă ca propria satisfacţie şi securitate" – este de părere H.S. SULLIVAN (apud. LEADERER şi JACKSON, 1981).

Dintr-o cercetare pe 1300 de studenţi, efectuată de JORGENSEN (1986), rezultă 21 de „calităţi" diferite ale iubirii (aşa cum o înţeleg tinerii – ca bază pentru căsătorie). Dintre acestea, pe primele locuri se situează „a nu mai fi singur" (50%), susţinerea şi preocuparea pentru celălalt (40%). Aşadar, iubirea este pentru ei un mod „de a fi împreună", dar diversitatea opţiunilor lor în a defini aceasta este foarte mare.

Se recunoaşte de obicei ca fiind „dragoste", capacitatea cuiva de a cuceri emoţional pe altcineva în cel mai puternic sens, de a pătrunde în lumea mai mult sau mai puţin stabilă a obişnuinţelor, sentimentelor, opiniilor şi comportamentelor acestuia.

Starea de „îndrăgostire" se află totuşi mai mult sub semnul trăirii, emoţiei inflative: „Iată deodată două fiinţe care se găsesc înzestrate cu puterea reciproc redutabilă de a dispune una de cealaltă, printr-un cuvânt, un gest, o bucurie puternică sau o irepresibilă angoasă. Cei doi îndrăgostiţi se află într-o situaţie de extremă dependenţă afectivă. Totul se petrece ca şi cum două fiinţe incomplete deodată fuzionează şi îşi găsesc, astfel, plenitudinea" (L. ROUSSEL, 1989, p. 115). Ceea ce se întâmplă într-o iubire liberă este puternica tentaţie de a te lăsa complet absorbit de altul, de a-ţi pierde orice rezervă, atât spirituală cât şi fizică. Totuşi, în cea mai mare parte din cazuri, acest „abandon de sine" poate ameninţa serios viitorul relaţiei.

Îndrăgostiţii percep lumea prin filtrul relaţiei lor, ca fiind nouă şi surprinzătoare şi, în ciuda experienţelor lor amoroase anterioare, „tot ceea ce au trăit până acum este doar o palidă şi inconsistentă încercare". Sentimentul îndrăgostirii include adesea şi o „dragoste a dragostei" – ca revelaţie mutuală.

Relaţiile între îndrăgostiţi nu mai sunt reglate, ca în existenţa obişnuită, prin obiceiuri, calcule, gratitudine, stimă, pe scurt, prin sentimente rezonabile. Fiecare gândeşte că-l cunoaşte pe celălalt prin empatie şi cumva din interior. Iată că o privire este mai decisivă decât un lung dialog.

În acelaşi timp, fiinţa iubită apare ca o bogăţie inepuizabilă: ea este necunoscutul, neaşteptatul, cea căreia partenerul nu-i poate sesiza totalitatea nici măcar o dată cu trecerea timpului. Pentru cel care iubeşte, fiinţa iubită devine singulară, unică, ireductibilă. Ce explică această transformare bruscă uneori ? Este ca şi cum fiecare si-ar găsi propria identitate în acelaşi timp în care o descoperă pe a celuilalt. „Deodată, o altă fiinţă îmi spune că sunt toată raţiunea ei de a fi. Iată, în sfârşit, că sunt pentru ea nu numai agreabil, dar şi *necesar* – gândeşte îndrăgostitul" (L. ROUSSEL, 1989, p.115).

Prin această relaţie unică, ce „rupe" regimul relaţional obişnuit al fiecăruia, îndrăgostiţii se simt de-a dreptul „singuri pe lume". Acest nou univers în care pătrund îndrăgostiţii este ca o „stare de graţie". Acest sentiment al re-naşterii se întemeiază pe gratuitatea sentimentului iubirii. Fiecare descoperă în sine o fiinţă nouă, până atunci latentă, potenţială, dar care *se trezeşte* brusc prin iubire.

În sfârşit, dragostea este poate, mai înainte de orice, o reciprocă dăruire de noi identităţi, de fapt, de ceea ce este perceput de ambii drept noua lor identitate, ieri încă secretă, azi dezvăluită.

Deşi mulţi consideră că dragostea este „oarbă „, de fapt lucrurile nu stau chiar aşa. Este vorba mai curând de un proces de *transfigurare*, prin care slăbiciuni şi defecte ale celuilalt devin obiect al dragostei şi admiraţiei, prin simplul fapt că aparţin fiinţei iubite. Stranic şi magică metamorfoză a iubirii...

Chiar şi calităţile obiectului iubirii nu sunt decât pretexte pentru a trezi sentimentul. Preţuirea acordată celuilalt nu ţine atât de meritele sale, cât mai ales de această reciprocă şi „alchimică" transfigurare.

„A iubi şi a fi iubit nu este altceva decât percepţia vie şi rapidă a existenţei Sinelui, făcându-l să existe pe Celălalt" (R. MUSIL, L'homme sans qualites, Paris, Seuil, 1956).

4.2. *Tipuri de iubire – Tipuri de comportament erotic.* Există multe încercări de „tipologizare" a iubirii şi a comportamentelor de parteneriat erotic. OLLIE POCS distinge trei forme de „dragoste": oarbă, romantică şi matură.

- *Dragostea oarbă sau „nebună"* se caracterizează printr-o idealizare a iubirii pentru cineva, de obicei o persoană nepotrivită sau inaccesibilă (vedetă de cinema sau TV, o celebritate). Este în mod obişnuit începutul atracţiei fizice şi este trăită cu intensă participare şi bulversare emoţională, senzaţie aproape şocantă atunci când îndrăgostitul vorbeşte despre, gândeşte la sau intră în „contact" cu persoana iubită, percepută univoc drept „foarte plăcută la vedere". Adolescenţii experimentează de obicei acest gen de iubire. Ei pot să nu ştie „nimic" despre acea persoană, să nu o fi întâlnit niciodată şi adesea să fie îndrăgostiţi doar de imaginea mediatizată a acesteia. Alteori, rămâne doar o „iubire imposibilă", persoana iubită fiind inaccesibilă prin vârstă, statut, prestigiu etc. Rememorându-şi trecutul sentimental, adultul nu-şi consideră niciodată aceste „iubiri nebune" drept experienţe erotice serioase, dar păstrează nostalgia celei mai pure trăiri pe care a experimentat-o.
- *Dragostea romantică* se exprimă prin trei elemente (Z. RUBIN, 1973):

1. ataşament şi nevoia de a iubi pe cineva;
2. predispoziţia de a-l ajuta pe cel iubit;
3. absorbţie în relaţie până la excluderea altora.

La aceste componente ale dragostei romantice, Kephart (1981) adaugă tendinţa la idealizare a persoanei de sex opus de care cineva este ataşat emoţional puternic şi marcata *atracţie fizică* care se intensifică la fiecare *atingere.*

Îndrăgostiţii sunt supuşi riscului deziluziei ulterioare, datorită „flamei emoţionale" care le blochează capacitatea de a dezvolta un punct de vedere realist asupra partenerului.

DAVIS (1985) identifică două comportamente erotice specific romantice :

– *pasiunea totală*, care include fascinaţie, exclusivitate şi dorinţă sexuală;

– *preocuparea totală* manifestată prin grijă, susţinere şi apărare necondiţionată şi chiar iraţională a fiinţei iubite (cel mai bun apărător – avocat – al persoanei iubite).

În opinia noastră, iubirea romantică este şi o *experienţă de cunoaştere* şi *comunicare* fundamentală între sexe care, activând mecanismele de identificare mentală, creează o bază pentru autocunoaştere şi autodecentrare, pentru „creştere interioară prin experienţă afectivă". Ea este aşa-dar, transformativă

Angajând resorturi inconştiente şi conştiente la mare tensiune emoţională, dragostea romantică are o evoluţie previzibilă, in sensul că nu poate fi definitivă. Ea debutează, de obicei, cu o irezistibilă atracţie, urmată de o intensificare şi aprofundare a relaţiei (partenerii devin tot mai interdependenţi) până la un „punct culminant" al plinătăţii şi satisfacţiei in doi, după care urmează o diminuare progresivă a intensităţii trăirilor, o moderare până la erodare (ceea ce înseamnă sfârşitul cuplului erotic).

Dar ea se poate şi imbogăţi (prin alte componente calitative) şi transforma progresiv într-un alt tip de iubire – *iubirea matură*. Aceasta nu inseamnă neapărat că iubirea romantică este imatură; ea este trăită doar într-un registru de intensitate deosebit, în care accentul cade mai curând pe *fuziune* şi în mult mai mică măsură pe *autonomie psihologică*.

• *Dragostea matură*

Dacă dragostea „nebună" şi cea „romantică" înseamnă mai mult *a simţi* pe cineva, dragostea matură înseamnă mai ales *a te sprijini* pe cineva, *a te bizui* pe cineva, *a sta* cu cineva. *Stabilitatea* este nota ei definitorie. Din acest motiv, în relaţia afectivă de parteneriat intervin componente majore ca:

– respectul
– admiraţia

– încrederea
– sensul mutual al valorii personale
– grija faţă de celălalt
– ataşamentul şi obligaţia autoasumată.

După BREHM (1985), dragostea matură înseamnă pierderea ataşamentului fragil faţă de partener (dependenţa emoţională) şi câştigarea unei siguranţe şi investiţii psihologice constante, care conferă insului şi un grad de autonomie, ce permite autoafirmarea. El vorbeşte în acest sens de „dragostea prietenească" („companionate love"), iar MEYERS (1990, p. 483) o explicitează ca fiind „afecţiunea pe care o simţim pentru cei cu care viaţa noastră este strâns împletită".

Spre deosebire de forma intensă a dragostei pasionale, cu efecte perturbatoare chiar asupra comportamentului social adaptativ, „companionate love" ia forma unei relaţii afective stabile, profunde, reale, cu un ataşament reciproc împărtăşit, dar cu forme mai puţin „zgomotoase" de manifestare emoţional-erotică. Răcirea dragostei pasionale şi romantice atrage după sine o perioadă de deziluzie, mai ales pentru cei care consideră că această formă de manifestare a iubirii este esenţială pentru menţinerea căsătoriei (I. MITROFAN, N. MITROFAN, 1994, p.59).

Unii autori încearcă chiar să explice creşterea puternică a ratei divorţului în ultimele două decenii ca fiind datorată, pe de o parte, creşterii importanţei acordate experienţei emoţionale pozitive, deosebit de intense şi, pe de altă parte, *imposibilităţi* de a menţine mai mult timp o astfel de relaţie erotică.

Stabilizarea cuplului care experimentează dragostea matură, depinde nu atât de comportamentul individual al partenerilor, cât de comportamentul lor *interpersonal* (în ce măsură reuşesc ei să-şi satisfacă reciproc nevoile, aspiraţiile şi aşteptările). Nevoia de altul este acoperită pe măsură ce comportamentul relaţional cu partenerul satisface nevoia şi dorinţa acestuia de menţinere a cuplului.

Din acest motiv, dragostea matură este *evolutivă*, este „construită" prin îmbinarea rezonabilităţii şi raţionalităţii cu plăcerea şi generozitatea. Ea devine „ un drum existenţial", al cărui plan de bază

include *puterea de a accepta și depăși împreună obstacolele* sau *situațiile excepționale*. Dragostea matură este *responsabilă*, în sensul că include în așteptările sale atât „suișurile" cât și „coborâșurile", atât „câștigurile" cât și „pierderile", atât „bucuriile" cât și „suferințele". Ea se bazează pe acea atitudine mentală care îți asigură „forța de *a face față provocărilor existențiale*", de a anticipa și relativiza cu înțelepciune „întâmplările" și nevoile celuilalt, mizând întotdeauna pe *relație* și pe capacitatea ei regeneratoare, pe semnificația ei vitală.

A iubi matur echivalează cu un mod activ de a conviețui pozitiv („a fi bine") unul cu celălalt, de a răspunde și *veni fiecare în întâmpinarea nevoilor celuilalt*, de a-i „simți" nevoile și problemele, înainte ca el să le comunice, de a-i respecta individualitatea și a-l percepe și evalua suficient de corect, pentru a nu-ți alimenta sentimentele din erori de cunoaștere.

W. și T. FREMONT (1993), abordând *tema iubirii ca proces evolutiv*, precizează o serie de „nevoi de întâmpinare", atât feminine, cât și masculine, de a căror satisfacere în cuplul marital depinde continuitatea și maturitatea relației erotice. Le vom prezenta în continuare, comentându-le din perspectiva propriilor noastre opinii.

Nevoile femeii

1. *Nevoia de siguranță* necesită ca soțul să fie un *suport constant*, prezent în momentele importante și să rezolve cu înțelepciune diversele probleme ale familiei, împreună cu soția. El trebuie să-și manifeste iubirea prin *comunicare*, asigurându-i soției sentimentul de siguranță, de confort psihologic. Pentru *femei comunicarea verbală este mai importantă decât cea fizică*. Ele au nevoie de un timp în care să discute în liniște despre problemele banale, cotidiene. Deși adesea aceste discuții par lipsite de importanță pentru soț, ele sunt imperative pentru menținerea unei atmosfere de deplină înțelegere. „Un soț bun va avea grijă să nu provoace gelozia soției sale și nici să nu-i pună la îndoială dragostea". Cei frustrați de dragoste în copilărie sunt mai frecvent geloși, ca și cei excesiv de răsfățați, și au nevoie de o doză dublă de afecțiune, atenție și răbdare.

Când un bărbat nu se preocupă de nevoile familiei, atât soția cât și copiii devin nesiguri. Un soț bun este în general preocupat de interesele tuturor și pretinde mai puțin răsfăț.

2. *Nevoia de cămin și dorința de a avea copii, cărora să le creeze un mediu plăcut*, constituie a II-a nevoie de bază a unei femei. Femeia are nevoie de amenajarea ambientului (a căminului), atât pe dimensiuni estetice, cât și funcționale. Așa cum păsările își fac cuib, tot așa și femeia se îngrijește, înfrumusetează și sacralizează, prin activitatea și prezența sa, „cuibul" familial care să asigure cuplului și copiilor o oază binecuvântată. Neglijența femeii în îngrijirea și amenajarea casei este un semn că nevoile ei nu au fost împlinite, că este în general insecurizată, stresată sau deprimată. Firește, pot exista și alte explicații: respingerea inconștientă a rolului feminin sau matern, alte dominante și interese care depășesc sex-rolul etc. Un bărbat atent va face tot posibilul ca nevoia de ambianță a femeii să poată fi satisfăcută. Întreținerea casei, alocarea unei părți importante din buget pentru aceasta și pentru modificările necesare creșterii confortului sau sentimentului de bucurie în intimitatea căminului, ca și implicarea efectivă în păstrarea acesteia, conferă calități de excepție soțului și o întărire a satisfacției maritale a soției. „Neglijența femeii în a întreține casa nu se rezolvă prin cicăleli, ci, mai degrabă, prin puterea exemplului și prin a ține casa într-o stare bună" – precizează soții FREMONT.

Nevoile bărbatului

1. *Nevoia de respectare și apreciere a Eu-lui* este specifică bărbatului, și multe dintre conflictele maritale se dezlănțuie prin încălcarea „regulei" de aur. O femeie înțeleaptă nu-și va critica niciodată bărbatul, nici în particular și nici în public, și mai ales în fața copiilor. Cicăleala și „bârfa" cu prietenele sau vecinii afectează sensibilitatea soțului și-i descurajează inițiativele de tot felul. O soție iubitoare își încurajează permanent soțul, îl apreciază în fața copiilor și a altora, fără a minți sau exagera ostentativ; îl recompensează emoțional cu generozitate și mai ales cu sensibilitate. Cuvintele calde,

apreciative, directe sau aluzive sunt „liantul" unei comunicări afective stabile și totodată al evoluției soților.

Mesajul pozitiv aduce mult mai mult bine unei relații de căsătorie decât toate mesajele negative la un loc, oricât de „bine intenționate" ar fi ele. „Ajutorul" pentru schimbare nu se oferă cu brutalitate și cu prețul „rănirii" Eu-lui partenerului, ci cu toleranță, răbdare și încurajarea comportamentelor pozitive și spontane ale soțului. Comportamentele „prescrise", „sugerate" sau „impuse" de soție, prin diverse tactici psihologice, nu crează decât *rezistență* la schimbare. De altfel, multe soții pornesc în căsnicie cu un disproporționat și imatur avânt de „a-l schimba în bine pe soț", și sfârșesc prin a-l „mutila" sufletește sau a-l nevroza pur și simplu. O femeie care nu poate trata cu umor și bunăvoință neglijența sau dezordinea soțului, riscă să nu aibă un efect de schimbare în psihologia acestuia, ci, dimpotrivă, să devină din ce în ce mai puțin atrăgătoare sau iubită, pe măsură ce indică, moralizează, critică și, mai ales, „amenință" (fie și cu celebrul „plec la mama").

Arta maritală a femeii constă în puterea ei *de a-i consolida soțului încrederea în sine însuși, autorespect.*

Iubirea se construiește și se păstrează pe acest sentiment reciproc de încredere și valorizare, dar *sursa* emoțională și energetică este, fără îndoială, femeia.

2. *Nevoia de confort fizic și psihosexual* este importantă pentru un bărbat. Hrana și sexul nu sunt separate evident de confortul psihologic-relațional al soțului, iar zicala: „cea mai bună cale spre inima unui bărbat trece prin stomac", include o parte consistentă din adevăr. De aceea,. „problemele" pe care le ridică femeia nu este indicat să fie lansate când este flămând, înainte de masă. Respectul pentru „masă" echivalează cu grija pentru echilibrul fiziologic al celuilalt. De asemenea, inițiativa sexuală a soțului, la care nu se răspunde de cele mai multe ori, poate trece drept un „semn" de neiubire, de neglijare, de respingere. Refuzul naște frustrare, iritabilitate, neîncredere în sine.

Problemele cele mai dificile apar într-o căsnicie când fiecare se gândește la *propriile* lui nevoi și nu la ale celuilalt. W. și T. FRE-

MONT consideră că și în cazul în care „femeia nu are o dorință așa de puternică de dragoste fizică", ea trebuie să-și amintească totuși că una din nevoile de bază ale bărbatului este aceasta. Dăruirea altruistă nu se gândește la răspuns, nu așteaptă nimic înapoi. Din punctul nostru de vedere, „dăruirea fizică" este strâns legată de cea psihică și condiționată de aceasta din urmă. „Dăruirea" *din obligație este păgubitoare și deformantă pentru personalitatea femeii, ca și a bărbatului.* Ea cultivă condițiile *inautenticității contractului, comunicării și relației.* Dar dăruirea reală se poate experimenta cu „câștig evolutiv" pentru amble părți, și numai în condițiile în care partenerii cooperează și se contopesc sexual dincolo de „obligații" contractuale, morale sau religioase, când dincolo de ipocrizii și constrângeri există șansa unei „întâlniri transformative" și benefice pentru ei.

Așadar, nu „supunerea" și „mila", ci cooperarea întru cunoaștere și interdezvoltare este calea către satisfacție și împlinire personală reciprocă. *Iubirea se descoperă, se învață și se dezvoltă.* Desigur că modelul spiritualității creștine include puterea de a ierta și de a iubi chiar atunci când indiferența, neglijența, răceala, critica și respingerea fac parte din „scenariul" zilnic. Aceasta înseamnă iubire necondiționată, matură, generoasă și creatoare. Ea implică un anumit nivel de *maturitate afectivă și spirituală*, fără de care relația de parteneriat erotic, conjugală sau de coabitare, devine doar o palidă sau excesiv de bulversantă „încercare".

Evident că adoptarea unor reacții lipsite de dragoste și toleranță, nu fac decât să complice lucrurile. Dar a *mima toleranța, este mai grav decât a manifesta intoleranță.* „A mima", „a disimula", „a simula" echivalează cu *reprimarea* agresivității și, evident, cu absența iubirii. Iubirea nu se poate clădi pe ură nemărturisită sau ostoită, ci pe *clarificarea motivelor* care au generat intoleranță, ostilitate sau decepție. *Clarificarea* presupune *conștientizare, înțelegere* și abia ulterior omul poate opta liber sau evolua corect. Clarificarea este baza înțelegerii de sine și de altul și totodată a deblocării *șanselor de autoschimbare* (autorestructurare). În acest caz iubești pentru că poți să te schimbi, să te dezvolți, să te bucuri, deci pentru că ți se crează

condiția *libertății personale*, și nu te schimbi pentru că iubești. Aceasta înseamnă că iubirea nu te constrânge „să te schimbi", nu te poate forța, sau în numele ei nu trebuie să faci compromisuri de a te autosacrifica. *Iubirea* este gratuitate pură, echivalentă cu *libertatea de a fi*. Iubești necondiționat și ești iubit necondiționat. Numai tu însuți te poți „schimba" pe tine, nu altcineva și nu neapărat folosind „iubirea" ca „un contract" sau ca un mijloc de corecție, de șantaj, cu atât mai puțin de puniție (Ex: *„dacă* mă iubești, respecți și faci ce zic eu", este o falsă și periculoasă strategie relațională). Strategia evolutivă este „eu te iubesc pentru ceea ce ești tu și te respect sau te admir pentru cum și ceea ce faci tu. Nu-ți impun și nu vreau să te schimbi pe tine însuți, pentru că evoluezi și îmi oferi mereu motive și fațete noi ale ființei tale care îmi păstrează, consolidează sau dezvoltă iubirea, mereu te descopăr, mereu ești important pentru mine..." *Iubirea necondiționată hrănește și amplifică dezvoltarea persoanei*. Înțelegând lucrurile astfel, indiscutabil că relația de parteneriat erotic este o *relație* de *unificare* perpetuă a principiilor *pozitiv creatoare din cele două persoane*. În măsura în care relația lor cu Dumnezeu este autentică, și relația dintre parteneri este asemenea, simultan o cale de elevare și de împlinire prin unificare.

Se cuvine să precizăm aici că *dragostea matură nu este posesivă, pentru că* „te iubesc" nu se confundă cu „te am, te posed sau te doresc în exclusivitate pentru mine". Din contră, partenerii caută să-și dezvolte relația fără a se exploata unul pe altul, ci ajutându-se și revelându-se unul pe altul.

FORISHA (1978) nota că „în cele mai multe căsătorii implicarea și sentimentele diminuează în timp" (p. 207). Restructurarea sentimentelor poate inițial să marcheze *tranziția de la dragostea romantică* (bazată într-o bună măsură pe pasionalitate și sentimente de posesivitate), la *dragostea matură*, iar eșecul acestei *tranziții*, acestei restructurări este de fapt un eșec marital. Cei care nu reușesc la examenul „transformării" unui tip de iubire juvenilă intensă, într-un tip de iubire evolutivă, matură, complexă, sunt expuși decepției și separării.

„În timp ce dragostea matură poate să nu ardă" sau să nu fie trăită la fel de fierbinte și fascinant ca dragostea romantică, ea se menține

luminoasă și clară, la „foc domol", și sigur pe o perioadă mare de timp, de cele mai multe ori, definitiv.

Problema fundamentală cu care se confruntă mulți oameni în viață, este realizarea unei *balanțe* între cele două tipuri de dragoste. „Dragostea pasională este excitantă și aventuroasă. Dragostea matură este securizantă și conduce către descoperirea *stării de bine*" (SCHULTZ și RODGERS, 1985, p. 128-129).

Care sunt *mecanismele psihologice prin care două persoane acced la iubire matură*? Psihologii precizează existența a două mecanisme articulate:

– *autodezvăluirea* (self-disclosure) (S. JOURARD) sau penetrarea socială (I. ALTMAN, 1973 și D. TAYLOR, 1979);

– *dezvăluirea reciprocă*.

Pe măsură ce partenerii învață să se autodezvăluie, de-a lungul timpului se produce o tot mai mare apropiere și întrepătrundere psihologică și psihosocială. Gradul de cunoaștere interpersonală crește progresiv, tinzând către nivelul dorit și așteptat de către ambii. Diverși cercetători au arătat faptul că lipsa unor asemenea posibilități de manifestare a intimității poate cauza apariția sentimentului dureros al *singurătății* (BERG și PEPLAN, 1982; SOLANO și alții, 1982). Deși aparent împreună, singuri în realitate...

Unul dintre cele mai importante efecte ale dezvăluirii îl constituie *dezvăluirea reciprocă*, deschiderea cât mai largă a canalelor de comunicare și punerea în „contact direct" a unor elemente structurale ale psihologiei personale.

Investigațiile efectuate în acest sens au condus la ideea că *dezvăluirea produce dezvăluire* (BERG, 1987; REIS și SHOVER, 1988). Tendința de dezvăluire este proporțională cu gradul de deschidere manifestat de către celălalt partener. Ea progresează după modelul dansului: „eu dezvălui puțin, tu dezvălui puțin; apoi tu dezvălui mai mult și eu voi proceda la fel" (MEYERS, 1990, p.440).

Autodezvăluirea însă, deși este gratificantă, nu conduce automat la activarea sau reactivarea sentimentului de dragoste. Astfel, cercetările arată că, în timp ce ne place foarte mult de cei care ne sunt par-

teneri în propria noastră dezvăluire, nu întotdeauna iubim pe cei care ni se dezvăluie prea mult (R. L. ARCHER și BURLESON, 1980). De pildă, cineva, care foarte devreme și foarte repede după ce facem cunoștință, se grăbește să ne furnizeze cât mai multe detalii intime, poate fi considerat ca fiind indiscret, imatur și chiar instabil (DION și DION, 1978; MIELL și alții, 1979).

Chiar dacă autodezvăluirea intimă nu produce direct atracție interpersonală, ea pare a fi una dintre plăcerile și bucuriile principale ale dragostei complete. Cei la care tendința de dezvăluire reciprocă este în creștere, se declară tot mai intens satisfăcuți de relația lor și totodată crește probabilitatea ca ei să se mențină în cadrul acestei relații (BERG și McQUINN, 1986; HENDRICK și alții, 1988; SPRECHER, 1987).

Chiar dacă gradul de deschidere, în ceea ce privește relaționarea interpersonală, este foarte mare, iar partenerii sunt conștienți și sincer dispuși să se dezvăluie reciproc, comportamentul lor concret, efectiv, este în mare măsură influențat de o serie de *factori externi*: norme, reguli, valori socio-culturale, care reglează comportamentul indivizilor. De exemplu, cercetările evidențiază faptul că femeile sunt dispuse să-și dezvăluie temerile și slăbiciunile, mult mai frecvent decât bărbații (J. CUNNINGHAN. 1981). Desigur că, pe măsură ce diferențele de sex-rol se estompează, se constată că și bărbații sunt din ce în ce mai dispuși să-și dezvăluie elemente și componente ale vieții lor intime (MEYERS, 1990).

Comportamentul de relaționare a soților, inclusiv cel din registrul erotic, este în mare măsură „reglat" și influențat de modelul socio-cultural, promovat sau valorizat în mediul de apartenență.

Astfel, există *diferențe semnificative* între *modul de manifestare erotică* între diferite comunități, grupuri și subgrupuri sociale. Întrevedem aici și *riscul* diferențelor prea mari între partenerii cu medii alternative de proveniență...

În cazul în care, de pildă, există anumite norme sociale restrictive pentru conduita partenerilor conjugali,în anumite contexte sociale, aceștia

nu vor percepe ca inechitabilă relația lor și nu se vor simți frustrați din această cauză. Ba, dimpotrivă, ei vor constata la alții „abateri" ale conduitei prescrise și vor reacționa, exprimându-și fie surpriza și nedumerirea, fie activ, respingând, criticând și defăimând anumite acte comportamentale (I. MITROFAN, N. MITROFAN, 1994, p.63).

Deși influențele socio-culturale, și mai ales cele ale modelelor tradiționale, nu pot fi ignorate, așa după cum susțin cercetările efectuate, *dezvăluirea reciprocă* este unul dintre *canalele* deosebit de importante pentru realizarea *comunicării* și *întrepătrunderii* psihologice în cuplu.

Dacă acest canal este „utilizat" într-o manieră echilibrată, el contribuie la întărirea și amplificarea sentimentului de dragoste, și totodată la stabilitatea cuplului.

În afară de această modalitate de comunicare directă, există și alte canale de comunicare indirecte, cu efecte de tip feed-back asupra comportamentului erotic al fiecăruia. Ambii „se racordează" și se „dezacordează" de la rețelele afective ale relației, în funcție de gradul de potrivire dintre modelul *real* al comportamentului partenerului și cel *așteptat, dorit, preferat.*

Dragostea nu este dată o dată pentru totdeauna, ci ea se generează din confruntarea dinamică a personalităților celor doi; fiecare are marea șansă de a fi gratificat și de a gratifica pe celălalt.

Dar dacă distanța între cele două modele comportamentale (ideal și real) crește, relația se golește afectiv, se devitalizează, iubirea sincer exprimată, reală, dispare. Dar câte resurse pentru re-inventarea iubirii nu rămân, din păcate, neactivate, neștiute, nerecunoscute...

4.3. *Forme de manifestare a iubirii și tipuri de „îndrăgostiți"*. Una dintre cele mai cunoscute și complete tipologii ale iubirii în căsnicie, aparține dr. E.WHEAT, lansată în cartea „Love-life for Every Married Couple" (Michigan, 1980). El descrie cinci forme de manifestare a iubirii:

1. <u>EPITHUMIA</u> – se referă la dorința fizică puternică, reciproc exprimată prin dragoste sexuală plină de satisfacție. Satisfacția

sexuală este un indicator sigur al *sănătății* căsniciei, chiar dacă, după WHEAT, relațiile sexuale nu sunt aspectul cel mai important al căsătoriei. Dar dacă apar tensiuni în alte domenii ale căsătoriei, ele se vor repercuta sigur în relația sexuală. Pe de altă parte, dacă oamenii nu beneficiază de intimitate sexuală, întreaga lor relație poate fi „amputată". În acest caz, este de părere autorul, partenerii trebuie să învețe împreună *comunicarea fizică* și să experimenteze satisfacția reciprocă din viața lor sexuală, astfel încât restabilirea și întărirea dorinței sexuale să devină o parte importantă a întregii experiențe de îndrăgostire perpetuă de partener. Cuplurile descoperă, adesea spontan, că își pot îmbunătăți mereu relația sexuală prin mai multă cunoaștere, înțelegere mai adâncă și receptivitate crecută unul față de altul.

Dispariția dorinței fizice este un simpton sau un semnal de alarmă ce nu trebuie ignorat niciodată într-un mariaj.

2. EROS – este forma de dragoste ce implică cel mai mult romantismul. Fără a fi întotdeauna o dragoste senzuală, EROS presupune mai ales ideea de contopire, unificare, fuziune cu ființa iubită, dar și dorința de a o poseda total (fizic, mental, spiritual). De aici – romantismul. Este o iubire pasională și sentimentală și este mai curând proprie îndrăgostiților, fiind punct de plecare în căsătorie.

Este o formă de iubire asociată cu trăirea extatică, plăcerea aleasă, dulce dar și înspăimântătoare, captivantă în totalitate. Descrierea lui WHEAT – o plasează mai mult în sfera trăirilor particulare stărilor de orgasm psihic. Problema acestei forme de iubire este caracterul ei *schimbător*, tranzitor. Ea nu poate dura toată viața, definind mai curând momentele de vârf, de plinătate și satisfacție intensă pe care partenerii și le oferă. Dar ea poate fi *ajutată* să se *reactiveze*. Acest gen de iubire este în întregime emoțional, deci este spontan, nu poate fi „invocat" după voie. Cât despre căsătorie, ea poate să apară doar dacă toate celelalte forme de iubire sunt „puse în mișcare".

Desigur, WHEAT atrage atenția asupra nuanțelor sub care transpare „îndrăgostirea" ca eros transfigurator. Ea nu trebuie redusă doar la o atracție irațională, irezistibilă, carnală și emoțională, față de înfățișarea fizică a cuiva care este supraapreciat sau dorit pozitiv.

Din contră, îndrăgostirea autentică este o reacție spirituală, mentală, emoțională și fizică față de caracterul real și întreaga ființă a cuiva care reprezintă întruchiparea unor trăsături îndelung căutate și admirate". (WHEAT, 1990, p. 48).

3. STORGE – este o formă de dragoste, descrisă în căsnicie ca relație confortabilă, care înglobează o afecțiune naturală și sentimentul de *apartenență* reciprocă. Se bazează pe loialitate mutuală și se manifestă în relațiile dintre soți, părinți și copii, frați și surori, realizând sentimentul de apartenență la un grup *unit*. „Storge" este un refugiu emoțional în fața lumii reci și ostile. „Căsătoria în care lipsește acest gen de dragoste, comentează WHEAT, este ca o casă fără acoperiș, în care plouă torențial... Doar atunci când este prezentă, crează o atmosferă de siguranță, în care celelalte tipuri de dragoste pot sălășlui și înflori nestingherite." (op. cit., p. 49).

4. FILEO – este genul de iubire care *prețuiește* pe cel iubit manifestând-se cu gingășie, dar așteptând întotdeauna un *răspuns*. Se traduce prin prietenie, părtășie, reciprocitate, și în multe privințe corespunde conceptului de „companionate love". Așadar, FILEO crează prieteni, în strânsă apropiere. Ei își pot mărturisi și împărtăși gânduri, planuri, sentimente, atitudini, visuri, probleme intime, pe care nu le-ar putea încredința altcuiva. Ei își împart timpul și interesele, ceea ce conferă căsătoriei siguranță, atractivitate și recompense. Chiar dacă există multă pasiune în sexualitate, absența lui FILEO înnegurează căsătoria și o face neinteresantă.

5. AGAPE – este dragostea completă, lipsită de egoism, care are capacitatea de a se oferi continuu, fără a aștepta nimic în schimb. Ea prețuiește și slujește necondiționat, spre deosebire de FILEO care presupune reciprocitate. Este modelul iubirii Christice, dincolo de emoții și sentimente pasionale, fiind profund infuzată spiritual, rod al unei opțiuni conștiente,al unei alegeri libere. Este definită și ca o dragoste a *acțiunii*, presupunând ajutorare, a face bine, a avea compasiune pentru celălalt, fiind mai curând o atitudine și un comportament motivat spiritual, și aproape deloc emoție. Așadar, AGAPE se concentrează mai mult pe ce faci pentru și ce spui celuilalt, decât pe ce simți. Este

discutabilă însă această afirmație, pentru că gradul de *congruență* între ce simți, ce spui și ce faci, este baza sănătății și *echilibrului psihologic* individual, iar iubirea autentică se întemeiază și se reflectă tocmai pe această *consonanță*. E greu de crezut că o atitudine mentală nu reflectă și nu include o experiență *trăită*, decât cel mult cu prețul unui artefact, al unei „trădări de sine". Important este să poți dezvolta ca *resursă* interioară iubirea de tip agape, dar numai printr-o *unificare internă* și *autoacceptare*, sprijinire și afecțiune în raport cu altul.

În acest caz, desigur că dragostea agape devine o formă de iubire „*inteligentă* și pricepută", gata să facă tot ce e mai bine pentru cel iubit, care, așa cum precizează C.S.LEWIS, „acționează ca un grădinar într-o grădină, care supraveghează, păzește și îngrijește cu înțelepciune, permițând să rodească toate celelalte forme de iubire". Ne întrebăm însă ce se poate întâmpla cu „grădina", dacă soarele întârzie să apară sau, din contră, seceta se înstăpânește, ori ploi torențiale, în devălmășie inundă „obiectul iubirii".

Indubitabil că o căsătorie care experimentează dragostea agape, poate supraviețui oricăror situații stresante, chiar și atunci când celelalte forme de iubire se sting, una câte una. Dar aceasta presupune o *transformare și elevare de sine*, ce îți oferă puterea să continui chiar când celelalte genuri de iubire eșuează, ea fiind la fel de necondiționată ca și dragostea divină. Căsătoria, alături de alte experiențe de relație, poate – și ea – constitui un cadru al acestei autodeveniri.

Tipuri de îndrăgostiți.

Având multiple interferențe cu tipologia anterior prezentată, tipologia partenerilor, lansată în 1977 de J. A. Lee (apud. O. Pocs, 1989, pag. 88–89), identifică 6 tipuri de comportamente de relație erotică:

1. *Eroticul* – este un romantic ce caută un partener ideal și crede că există numai unul singur, adevărat pentru el. Acest tip se identifică puternic cu partenerul, dorind să știe totul despre acesta. El își va aminti întotdeauna preferințele și nepreferințele, ziua de naștere și aniversările, dorințele și intențiile partenerului. Implicarea sexuală

este, de obicei, timpurie. O dată intrat în relație este – de regulă – monogam, fidel, deși se poate angaja, uneori, într-o relație extraconjugală sau extraparteneriaIă, pentru că are o capacitate de a se îndrăgosti mereu proaspătă, susținută de o curiozitate și un entuziasm viu.

2. *Ludicul* – este tipul de partener infidel, cu „libido flotant", preferând mai multe relații paralele. Dorește și pretinde o anumită dependență și responsivitate din partea fiecărui partener, ceea ce îi asigură continuitate în atitudine și conduită. În general, el are o bună imagine de sine, „hrănită" emoțional de contactele multiple cu ceilalți, care, pe de o parte îl securizează, pe de altă parte îl fac să se simtă admirat. Deoarece acestui tip îi place *variația*, fără să se implice prea mult, el se autodezvăluie superficial și preferă – în consecință – parteneri la fel de superficiali, deși găsește – în general – dependenți emoțional care, evident, au probleme de autoacceptare și intimitate. Totuși, dragostea cu el este apreciată ca fiind plăcută, imaginativă, până la sfârșitul relației. Aceasta pentru că ludicul dispune de „arta seducției", fiind un „vânător de recompense afective", fantezist și surprinzător.

3. *Storgicul* – este, în mod surprinzător, un partener afectiv, care se descoperă pe sine, treptat, prin intermediul dragostei. El crede în *permanența relației* și își tratează partenerul ca prieten de neînlocuit. Acești parteneri se cunosc bine și preferă să discute totul împreună. Ei se securizează reciproc prin încredere mutuală și manifestă o fidelitate liber-consimțită. Relația sexuală începe târziu, dar o dată începută, este foarte apreciată. Și chiar dacă relația lor trebuie să se încheie, ei vor continua să rămână prieteni.

4. „*Maniacul*" – este o persoană foarte dependentă emoțional și extrem de geloasă. Denumirea nu are o conotație patologică ci, mai curând, exprimă, într-o manieră profană, ceea ce oamenii înțeleg în limbajul uzual prin „fire obsedată de persoana iubită". Din acest motiv, el experimentează dragostea la o mare intensitate, ceea ce îl face rezistent chiar la separarea fizică de partener, fără a-și diminua intensitatea trăirilor. Din contră, în astfel de situații, el dezvoltă neliniște, suspiciune, fără a înceta însă să resimtă atracție. În mod frecvent, are o imagine de sine scăzută, săracă și o minimă apreciere.

Tocmai de aceea este puțin atrăgător pentru alții dar, totdată, foarte dependent. Suferă de teama de a nu fi abandonat și respins. Chiar când relația încetează, el continuă să reflecteze, să problematizeze asupra erorilor pe care le-a comis în relație.

5. *Agapicul* – este cel mai puțin posesiv și cel mai iertător dintre toate cele șase tipuri de parteneri. Extrem de răbdător, extrem de ușor de păstrat în relație, el acceptă, tolerează aproape orice fel de comportament din partea celuilalt. Deși nu se îndrăgostește, întotdeauna își oferă dragostea pe măsura dorințelor și preferințelor celuilalt. Unii cercetători consideră că acești tipi – in extremis – pot fi masochiști. Oricum, ei sunt totdeauna suportivi pentru parteneri, indiferent pentru ce. Când relația se sfârșește, agapicii sunt dispuși să permită partenerului să-i abandoneze.

6. Pragmaticul - este o persoană care procedează în dragoste așa cum și-ar căuta și „folosi" cea mai valoroasă mașină. El preia toate bunurile iubitului (ei), având grijă să se asigure și din punct de vedere juridic de controlul și posesia lor, încercând să încheie cel mai bun „târg" posibil. Nu prezintă niciodată atracție sau interes pentru o persoană care nu reprezintă și o valoare materială pentru dragostea lor. Atâta timp cât relația le va satisface interesul, ei vor continua să se „iubească". Dar dacă partenerul nu-i va satisface așteptările materiale, el se va simți îndreptățit să caute pe altcineva. Cu alte cuvinte, pragmaticul are ca dominantă nevoia de putere și prestigiu economic, iubirea fiind un „instrument" de obținere, dar și un efect al satisfacerii acestei nevoi.

Desigur, toate cele șase tipuri sunt „modele generalizate" de comportament erotic și foarte rar cineva aparține exclusiv unuia dintre aceste tipuri. Cele mai multe persoane se manifestă erotic prin modalități asociate. Mai mult, HENDRICK și HENDRICK (1983, pag. 119) consideră că „stilul preferat de a iubi al unei persoane se poate schimba de-a lungul vieții sau chiar în cursul unei relații date".

Comportamentul erotic este deosebit de complex, multiplu determinat, luând în particular înfățișări extrem de variate, cu reacții și forme de manifestare uneori complet imprevizibile. De altfel, cercetătorii relațiilor interpersonale erotice recunosc dificultățile intențiilor investigative asupra iubirii. Interogația lor de bază este: Dacă pot fi măsurate agresivitatea, altruismul etc., în ce măsură poate fi cunoscută și măsurată dragostea? (MEYERS, 1990).

Desigur, nu ducem lipsă de modele teoretice, explicative. Astfel, psihologul R. STERNBERG (1988) concepe un «triunghi al iubirii», ale cărui laturi pot fi de dimensiuni diferite de la o persoană la alta. Aceste laturi sunt: pasiunea, intimitatea, obligația. Din combinarea lor rezultă mai multe forme de combinare a iubirii:

– dragostea asociativă (în care domină intimitatea și obligația);
– dragostea romantică (în care domină intimitatea și pasiunea);
– dragostea naivă (în care domină pasiunea și obligația);
– dragostea completă (în care există un echilibru între pasiune, intimitate și obligație).

La rândul lor, J.ALAN LEE (1988) și CLYDE și SUSAN HENDRICK (1986, 1988) identifică trei stiluri primare ale iubirii (eros - pasiune, ludus – joc, storge – prietenie), din a căror combinare rezultă stiluri secundare de manifestare a iubirii.

Există și o scală de măsurare a dragostei (Love Scale), experimentată de Universitatea din Michigan, aparținând lui Z. RUBIN (1970, 1973), care identifică pe baza a trei factori reglatori ai comportamentului erotic – atașamentul, susținerea emoțională și intimitatea – diverse moduri de implicare și adaptare în cuplu a subiecților, în funcție de forma de iubire manifestată. Dintre acestea, două sunt mai bine conturate: dragostea pasională și dragostea prietenească.

1. Dragostea pasională este deosebit de intensă, acaparatoare, dominant emoțională și se definește ca „starea unei dorințe intense pentru uniunea cu altul" (HARTFIELD, 1988, apud. MEYERS, 1990, pag.434). Dacă ea se manifestă reciproc, partenerii se simt satisfăcuți, multumiți și veseli, în caz contrar, ei sunt deznădăjduiți și chinuiți. Deși dragostea pasională funcționează după principiul „focului de paie" (se aprinde brusc și arde intens), ea se poate stinge uneori la fel de repede cum a apărut, sau după o perioadă mai lungă. După unii autori, ea durează de la câteva luni până la doi ani (MEYERS, 1990).

Insă nivelul de implicare, de trăire, de investire a partenerilor într-o relaţie de tip pasional este diferit, în funcţie de apartenenţa la un sex sau altul. Unele rezultate obţinute până în prezent relevă aspecte surprinzătoare;

– deşi, în general, se consideră că femeile se îndrăgostesc mult mai uşor decât bărbaţii, în realitate lucrurile se întâmplă exact invers (DION şi DION, 1985, PEPLAN şi GORDON, 1985).

– bărbaţii mult mai greu se „dezîndrăgostesc" şi există o mai mică probabilitate (în comparaţie cu femeile) ca ei să iniţieze o întrerupere a romantismului premarital.

– femeile îndrăgostite sunt, totuşi, la fel de adânc implicate emoţional, precum bărbaţii, uneori reuşind chiar să-i depăşească.

– femeile, în mai mare măsură decât bărbaţii, sunt concentrate asupra elementelor de intimitate ale relaţiei, în timp ce partenerii lor acordă mai multă atenţie elementelor ludice şi fizice ale relaţiei.

2. Dragostea prietenească este o forma de relaţie profundă, de durată, cu mare încărcătură emoţională, ce are tendinţa să menţină coeziunea cuplului mult timp.

O tipologie a iubirii emisă din perspectiva psihologiei umaniste, de către A.Maslow (1968), identifică două forme de manifestare :

a. Iubirea „deficitară" (D-love) este o formă de relaţie în care o persoană încearcă să iubească doar în scopul satisfacerii propriilor nevoi. Ea este axată pe „a primi, a avea".

b. Iubirea „fiinţare" sau dăruitoare (B-love) este axată dominant pe „a dărui, a oferi, a fiinţa"). Este lipsită de posesivitate şi nu este condiţionată de ceea ce cealaltă persoană poate să dea, ori să facă.

4.4. *Modelul cultural al iubirii – Prefaceri Actuale.* În special în societatea occidentală, se încurajează dragostea romantică, se valorizează castitatea şi se descurajează sexul premarital. În virtutea acestui model, mulţi consideră că actul sexual nu trebuie niciodată iniţiat şi practicat în absenţa iubirii. Dar reciproca nu întotdeauna e valabilă. Iubirea „platonică" încă este valorizată în unele medii şi exclude sexul, cel puţin până la căsătorie. Şi totuşi, acest „mit" de sorginte creştină este din ce în ce mai mult demitizat.

Tinerii, în special, tind să lanseze un model cultural al iubirii, mult mai realist: dragostea şi sexualitatea nu pot fi separate, mai devreme sau mai târziu ele intră în simbioză şi exprimă libertatea de opţiune a persoanei. Pe de altă parte, sexul pur fiziologic – din motive de necesitate exclusiv biologică – este descurajat, iar arta comunicării erotice, simultan trupească şi spirituală, devine un deziderat al unei generaţii mult mai pure, autentice şi morale decât a predecesorilor. Spontaneitatea ei este profund morală, în măsura în care este naturală şi pozitivă, în măsura în care are curajul să demistifice sabloane „culturale" încremenite în prejudecăţi şi ipocrizii, în măsura în care nu se simte culpabilă şi nici nu se jenează că iubeşte complet, că descoperă şi experimentează iubirea ca o cale de elevare a fiinţei.

Asistăm, în contemporaneitate, la o tendinţă a tinerilor de căutare a sensului iubirii şi a calităţii transpersonale a iubirii, de valorizare a sexualităţii prin dimensiunea sa cognitivă şi spirituală, în ciuda inflaţiei de informaţie pornografică mediatizată, în ciuda confuziilor şi dezordinilor sexuale şi relaţionale simptomatice dintre bărbaţi şi femei.

Se prefigurează, poate, un efort spontan de re-sacralizare a iubirii, de regenerare psihologică a relaţiei îndelung deteriorate dintre bărbaţi şi femei. În acest sens, este ca niciodată mai actuală necesitatea de a accede la „arta şi ştiinţa de a iubi", ca o cale de maturizare şi dezvoltare a persoanei, de păstrare a sănătăţii şi echilibrului său psihorelaţional.

E. Fromm prefigura încă din 1956 cele cinci abilităţi ale artei de a iubi, considerând că „iubirea este o artă, un mod de a trăi în artă. Dacă dorim să învăţăm cum să iubim, trebuie să procedăm la fel cum am proceda dacă am dori să deprindem oricare altă artă : fie muzică, pictură, ţesut, arta medicinei ori ingineriei".

Dar toţi maeştrii artei iubirii evocă deprinderi specifice pentru a o practica şi recunosc unanim că, iubind, adesea se produc anumite schimbări, în mai multe direcţii, emoţionale şi voliţionale, în psihismul uman (SIMMEL, 1989). După FROMM – disciplina, concentrarea, răbdarea, sensibilitatea şi depăşirea narcisismului – sunt

abilități-cheie ce trebuie practicate în scopul obținerii stării de bunăstare prin dragoste.

Disciplina – A dobândi arta iubirii solicită disciplină, o angajare puternică a timpului personal și a Eu-lui. Este ușor să devii auto-indulgent și leneș dar, după aceea, dragostea devine periferică în viața ta. A iubi necesită o disciplină, ce e drept, plăcută, nedureroasă, autoconsimțită, dar – totuși – o autodisciplină.

Concentrarea – este condiția pentru a putea înțelege deplin persoana iubită, pentru a putea pătrunde în universul ei interior. Când vorbim cu cineva, atenția noastră poate fi fluctuantă, divizată sau blocată, pentru că ne gândim la alte lucruri, pentru că ne presează evenimente trecute sau viitoare sau sarcini pe care avem nevoie să le îndeplinim. Practica păstrării atenției concentrate asupra partenerului, atunci când suntem împreună cu el, discutăm sau acționăm împreună, este indispensabilă în „creșterea emoțională".

Răbdarea – Arta iubirii nu se deprinde repede, ci prin îndelung exercițiu, prin tehnica pașilor mici. Deprinderile de contact erotic se dezvoltă treptat, prin descoperirea și întărirea comportamentelor pozitive (adică listarea felurilor multiple de „bine"), evaluarea reală a efectelor și, evident, răbdare cu sine, răbdare cu celălalt.

Sensibilitatea – Această calitate devine o deprindere erotică ce constă în conștientizarea la nivel înalt a trăirilor senzitive (din sfera corporalității), asociate cu emoții și sentimente. Ea devine posibilă prin plasarea psihologică dincolo de sensibilitatea tactilă, olfactivă, termică, vizuală, în planul fanteziilor, sentimentelor și gândurilor, prin preluarea unui control subtil al planului perceptiv și valorificarea lui la maximum.

A pune sensibilitatea în serviciul dragostei înseamnă să devii conștient când un gând este incorect, când concentrarea, disciplina și răbdarea au adormit, când ești tensionat și nu te relaționezi bine. Acest înalt grad de conștientizare, de trezire, de subtil autocontrol, îți corectează „dormitările" și îți folosește deprinderile într-un mod constructiv.

Depășirea narcisismului – Pentru foarte mulți oameni important este ce experimentează ei și ce îi bucură. Experimentele erotice cu

celălalt sunt mijloace de a ne relaționa cu plăcerea lui. Narcisismul este centrare pe propria plăcere, or, a iubi solicită abilitatea de a nu fi egoist, de a fi rezonabil și de a manifesta o anumită modestie interpersonală.

A cuceri sau a dobândi această „artă de a iubi" este un lucru dificil pentru fiecare, dar nu imposibil. Aceasta presupune modul în care ne disciplinăm timpul și comportamentul erotic, gradul în care ne concentrăm asupra persoanei iubite și cât de frecvent îi permitem atenției noastre să fie divizată. Trebuie să ne creștem gradul de răbdare în a deveni din ce în ce mai cunoscători în iubire, mai eficienți. Suntem oare capabili să suportăm cu calm și încredere disconfortul și efortul specializării în acest nou comportament?! Dacă da, în final, putem lua în considerare experiența altei persoane, devenind capabili să depășim frecvent obisnuința de a ne satisface mai întâi pe noi înșine.

Inerția modelului cultural tradițional al iubirii este totuși încă remarcabilă. Ea favorizează crearea unor confuzii între dragoste și dorință sexuală, în special la adolescenți. Să exemplificăm: societatea afirmă că sexul fără dragoste nu e admisibil, dar în același timp că sexul în afara căsătoriei este blamabil (v. conotația de „păcat"). De aceea, unii dintre cei care trăiesc puternic dorința sexuală se pot autoconvinge și, totodată, automistifica, în sensul că ei – de fapt – iubesc. Un adolescent care se simte puternic atras sexual de prietena sa îi va mărturisi, probabil, că o iubește. Aceasta o linistește și o determină să fie mai receptivă. Acordul social este împlinit („nu mă poți dori și avea decât dacă mă iubești"). Și, totuși, care este adevărul? În fond, el ar putea realmente să-i spună doar că o dorește, nu că o iubește. Dar cu ce preț ?

Sinceritatea este descurajată prin prejudecată, iar confuzia dintre iubire și nevoie sexuală este alimentată. Să nu ne mire atunci că la dihotomia sex-dragoste tinerii răspund prin dureroase culpabilități și căutări confuze sau prin „noi formule" de relație alternativă, care să le satisfacă naturala lor „înțelepciune" de a reunifica sexul cu iubirea.

Dacă oamenii ar învăța să recunoască diferența dintre dragoste și dorința sexuală, ipocrizia ar putea descrește și ei ar fi mai capabili

să admită când simt nevoie sexuală și când dragoste. Pe de altă parte, ei ar putea înțelege mai usor că există și dragoste fără bază de atracție sexuală (exemplu: prietenia, care devine însă periculoasă, în cazul în care constituie singura motivație pentru căsătorie) și dacă prietenia puternică dintre cei de același sex a fost, în general, descurajată sau privită cu suspiciune, fiind considerată mai mult o relație de tip homosexual (dacă nu în fapt, măcar fantasmatic), în schimb, prietenia dezerotizată (care să consfințească așa-zisul respect între partenerii heterosexuali) a fost pe deplin susținută, ca o condiție sau o garanție pentru căsătorie. Cât adevăr și câtă falsitate conține această atitudine socială, ca reper cultural în relațiile dintre sexe ?

Un lucru este sigur ! Și acesta este demonstrat de opțiunile tot mai clare ale tinerei generații: sexualitatea și iubirea sunt inseparabile, atunci când un bărbat și o femeie experimentează o „întâlnire fundamentală" pentru viața lor.

4.5. *Diferențele dintre femei și bărbați în modul de a-și manifesta iubire.* Diversele subgrupări și subculturi din societate percep diferit iubirea și modurile ei de exprimare. Apartenența la un sex sau altul accentuează, și ea, diferențele în acest sens.

În mod tradițional, femeile au fost considerate ca fiind mai romantice decât bărbații. Cercetările din ultimele decenii par, însă, să indice contrariul. Studii recente demonstrează că femeile tind să fie mai pragmatice în dragoste decât bărbații. De ce această mutație ? Femeile sunt socializate în dorința căsătoriei și, totodată, sunt interesate de dragoste mai precoce decăt barbații. Pe de altă parte, asa cum susține BREHM (1985, pag.104), „căsătoria are un efect mai puternic asupra vieții femeii, decât asupra vieții bărbatului și, de aceea, ea determină un interes mai mare în orientarea comportamentului erotic premarital. Chiar și astăzi, statutul social-economic al femeii continuă să fie influențat în mare măsură de statutul bărbatului".

Bărbatii zilelor noastre, pe lângă faptul că sunt mai romantici decât femeile, se îndrăgostesc și se simt atrași de femei mai frecvent și mai rapid, în vreme ce femeile consumă mai mult timp pentru a

se decide și angaja într-un parteneriat erotic. Dar, odată decise, ele tind să se implice erotic mult mai intens chiar decât „suportă" uneori bărbații, care – în aceste condiții – caută să se „elibereze" de greu cucerita „capcană". Să explice oare acest comportament și frecvența mult mai mare a femeilor singure ?

HENDRICK și HENDRICK (1986) au realizat un studiu pe mai mult de 800 de studenți, utilizând scala tipurilor de parteneri a lui Lee (1977). Ei au găsit că bărbații sunt semnificativ mai frecvent ludici în raport cu femeile, iar acestea sunt în mod semnificativ mai curând storgice, pragmatice și „maniace", comparativ cu bărbații.

Ambele sexe sunt însă egal repartizate în privința comportamentelor de tip „eros" și „agape". Femeile tind să lege sexul și dragostea mult mai strâns decât bărbații și, în general, vor avea relații sexuale numai când simt că sunt îndrăgostite.

FENGLER (1974) găseste că, pe măsură ce relația erotică progresează, romantismul crește pentru bărbați și descrește pentru femei. Totodată, femeile sunt cele care pun capăt unei relații, cu mai mare probabilitate decât bărbații, în vreme ce ei resimt o mai mare supărare când relația sfârșește.

Romantismul în dragoste se pare că este influențat și de alte variabile, în afara sexului. Astfel, KANDO (1978) concluzionează, pe baza unei cercetări, că studenții din clasele bogate sunt mai puțin romantici decât cei din clasele sărace, iar KNOX și SPORAKOWSKI (1968) au constatat că cei căsătoriți sunt mai puțin romantici decât cei necăsătoriți, la fel cei vârstnici față de cei tineri.

Comparând femeile cu bărbații din punctul de vedere al manifestărilor erotice, cercetătorii conchid că bărbații sunt mai romantici, se îndrăgostesc mai repede, dar mai puțin intens. Ei însă nu se ridică la nivelul de intensitate al atracției față de partener pe care îl manifestă femeile și nu percep o relație atât ce strânsă între sex și dragoste, precum acestea din urmă.

În schimb femeile, tind să fie mai pragmatice în dragoste, deoarece ea devine mijloc pentru alegerea partenerului și pentru căsătorie, care încă joacă un rol important în viața lor.

4.6. Dezvoltarea iubirii și funcțiile ei

Dragostea se poate dezlănțui brusc („coup de foudre"), la prima vedere, sau se poate instala progresiv, lent, crescând și înflorind ca o plantă, din ce în ce mai bogată, în universul nostru interior.

Unele persoane se îndrăgostesc repede, sub impulsul nevoii de a fi permanent îndrăgostiți de cineva. Alții, dimpotrivă, își doresc și caută sistematic iubirea, deoarece a găsi pe cineva pentru care persoana lor contează, le reafirmă valoarea, într-o lume pe care o percep impersonală și incertă.

Dezvoltarea relației erotice stă sub semnul paradoxului. Pe de o parte, îndrăgostiții sunt tentați să-și declare sentimentele pentru a se bucura de recompensele intimității, pe de altă parte, ei nu doresc ca relația să se dezvolte mai repede decât îi pot face ei față. În acest stadiu se negociază relația și se caută menținerea unei balanțe delicate între aceste presiuni conflictuale, așa încât nici unul dintre parteneri să nu se simtă exploatat.

Modul de a iubi se învață inițial de la părinți. Părinții care au imagini de sine clare, puternice, care se iubesc între ei și își iubesc și copiii oferă excelente modele de rol pentru învățarea dragostei.

Eistă însă și modele „proaste", oferite de părinții neiubitori, atât între ei, cât și în raport cu copiii. Reci și neimplicați, ei nu asigură un suport de dezvoltare a disponibilității de a iubi, pentru mai târziu.

Dar există și o altă categorie de părinți – cei care își copleșesc copiii cu dragostea lor, astfel încât aceștia nu mai au posibilitatea să-și exploreze propria personalitate, să-și dezvolte concepția de sine, să trăiască și să experimenteze respingerea ocazională, ori să învețe cum să facă față uneori compromisului.

Dragostea este un proces, asemănător maturizării psihologice.

Cum începe iubirea? Mai întâi, două persoane se simt confortabil, plăcut, împreună, apoi evoluează către o relație de interdependeneță. Ea începe prin autocunoaștere și dezvoltă o bună imagine despre sine. Această autoinvestire nu este narcisică, ci îți dezvoltă *autoacceptarea.* Pe baza ei înveți să îi accepți și să îi apreciezi pe alții.

Acordând atenție mai întâi altora, devii tu însuți mai *atractiv*, iar aceasta sporește autoîncrederea. Autoîncrederea te poate ajuta să-ți

scazi nevoia de a te automistifica în scopul obținerii acceptării de către alții. Cu alte cuvinte, autoîncrederea te ajută să te menții autentic și să te dezvolți pe măsura potențelor tale.

Pe măsură ce dragostea se dezvoltă, câmpul conștiinței se extinde, experiența de cunoaștere sexuală, afectivă și spirituală se intensifică și se aprofundează. Iubind, omul devine mai bogat mental, mai conștient de sine și de altul.

Când partenerii interacționează, primind și oferind în mod egal ei pot deveni dependenți unul de altul, păstrându-și totuși autonomia personală. Ei pot să respecte fiecare dorințele celuilalt, stilul de viață și obiectivele ca indivizi luați separat, dar rămân totuși un cuplu cu legături și scopuri comune.

Intimitatea reală în dragoste se dezvoltă când partenerii fac schimburi în mod *liber*, iubind cu un înalt grad de *onestitate*, ceea ce nu este posibil în alte tipuri de relații.

Iubirea deși presupune interdependență, se întemeiază pe libertate și dezvoltă libertatea individuală.

Funcțiile iubirii

Dragostea asigură trei funcții importante:

a) servește interesele procreative ale societății;

b) satisface o serie de nevoi personale cu caracter general-uman cum ar fi: nevoia de intimitate, de apropiere, de gratificare sexuală și de familie, precum și nevoi particularizate de la o persoană la alta, cum ar fi: nevoia de statut, de recunoaștere socială și de validare personală (După LYNCH și BLINDER, 1983, p. 9)

c) asigură revitalizarea, echilibrul și dezvoltarea personalității.

Atunci când cineva se interesează și are grijă de el, individul se simte *important*. Dragostea îl ajută să-și dezvolte o *identitate autonomă*. Ea îi poate crește autoîncrederea și sentimentul valorii personale, îl poate ajuta să evite singurătatea, pentru că îi oferă companie, securitate și sentimentul apartenenței la un parteneriat.

Din nefericire, mulți indivizi se mențin într-un parteneriat erotic numai datorită *fricii de singurătate*.

Dragostea are însă și o funcție *revitalizantă*, deoarece iubind și simțindu-te iubit ți se revelează sensul bucuriei și al stării de bine. Toate formele de manifestare a iubirii asigură *resuscitarea* energiilor, inițiativelor și comportamentelor pozitive. Un alt efect benefic este activarea creativității și creșterea eficienței personale.

Senzațiile fizice erotice sunt energizante și traduc la rândul lor modificările pozitive ce apar la nivelul mentalului și stărilor emoționale în experiența profundă a comunicării și interacțiunii sexelor.

Din acest punct de vedere, D. REID cunoscut specialist în medicina tradițională chineză și cunoscător serios al încă exoticei tradiții taoiste pentru spiritul occidentalului (prea grăbit pentru a se apleca asupra adevărurilor subtile) consideră că a învăța cum să-ți utilizezi puterile mentale pentru a valorifica energia și a-ți regla funcțiile vitale pe calea iubirii este o șansă reală de împlinire a omului, mai mult, de prelungire a vieții în condițiile unui echilibru psihosomatic autocontrolat. În cartea „Tao al sănătății, sexului și longevității" la care face referiri D. REID (1996) se precizează că „energia sexuală debordantă a fost în tradiția taoistă ca un semn de sănătate și vitalitate înfloritoare în tradiția taoistă. Modul în care se exprimă practic această energie determină diferențele dintre sănătate și boală, regenerare și degenerare, și chiar dintre viață și moarte" (p. 122). În domeniul sexual există căi corecte și căi greșite de a satisface nevoile trupești, iar alegerea nu are nimic de a face cu moralitatea. La ambele sexe, epuizarea energetică sexuală (prin ejaculări repetate, excesive la bărbat) sau stagnarea energetică în cazul orgasmului insuficient sau incomplet la femei – au efecte psihice și biologice păgubitoare. Stresul cronic inhibă satisfacția sexuală a ambelor sexe, dar satisfacția sexuală „este un bun antidot pentru starea de stres". De aceea, taoiștii au găsit că un anumit mod de activitate sexuală care să prevină epuizarea energetică a bărbatului și să producă satisfacție deplină femeii, poate fi benefic pentru sănătate. „Acest mod este TAO al lui YIN și YANG, prin care yin este eliberat și satisfăcut pe deplin în timpul orgasmului, în timp ce yang este atent controlat și conservat prin reglarea ejaculării, astfel încât să preîntâmpine extenuarea, indiferent de vârstă, stare de sănătate, anotimp și alți factori relevanți. Taoiștii privesc activitatea sexuală ca fiind benefică pentru sănătate, dacă în urma ei vă simțiți relaxați, reîmprospătați și bine dispuși, ea fiind în schimb considerată vătămătoare dacă produce senzații de extenuare, slăbiciune și frustrare. În ciuda atitudinii sale deschise și raționamentului *științific*, yoga sexuală taoistă a fost deseori acuzată de-a lungul timpului că ar fi doar o scuză pentru desfrânare. De fapt, au existat întotdeauna și încă vor mai exista șarlatani care invocă Tao ca pe o perdea de fum pentru desfrâu. Nu trebuie să ne lăsăm prostiți de miturile populare despre sex, precizează D. REID – și nici să ne inhibăm comportamentul natural din cauza unor experiențe neplăcute sau a falsei pudori. În schimb, trebuie să ne familiarizăm noi înșine cu aspectele reale ale sexului, să ignorăm toate absurditățile și să găsim apoi un partener *iubitor* și înțelegător. Practicat corect, sexul poate fi unul din cele mai rapide, mai plăcute și mai eficace moduri de a spori și fortifica esența hormonală, de a ridica nivelul energetic, de a întări imunitatea și de a prelungi astfel viața. Departe de a intra în conflict cu valorile spirituale, sexul poate conferi o bază puternică esenței generând rezervele energetice necesare pentru progesul pe calea cultivării spirituale." (op. cit. 1996, p. 123)

Perfect adevărat, dar din păcate, nu la fel de ușor de înțeles și acceptat de psihologia anchilozată în obișnuințe, prejudecăți și prescripții culturale inoculate prin educația sau lipsa de educație a occidentului deprins cu dihotomia sex–iubire și cu tot cortegiul ei de culpabilități, frustrații și egoisme „împărtășite"...

Și în lipsa unei unificări reale la nivel inconștient, între sexualitate și iubire, omul zilelor noastre se hrănește compensator din „dragoste romantică", însoțită de idealizarea partenerului, singura care te poate face să te simți admirat și să admiri. Căci pe ce altceva se poate dezvolta iubirea decât pe succesiunea unui infinit șir de exerciții de admirație reciprocă?!

Se pare că cei care trăiesc experiența îndrăgostirii sunt mult mai *atrăgători* decât ceilalți. O persoană îndrăgostită sau care trăiește în și prin iubire – emite semnale senzitive incoștiente care nu trec

neobservate. Ele intră în rezonanţă cu receptivitatea altora, trezind inexplicabile atracţii şi simpatii.

Cei ce iubesc trezesc prin *contagiu psihologic energii* şi *stări pozitive* şi *în colectivitate*. Aceasta poate sugera că întreaga imagine despre viaţă *se poate pozitiva* atunci când eşti îndrăgostit, iar dragostea deţine incontestabile puteri *vindecătoare şi transformative*.

Nici pe departe „magice" – capacităţile de revitalizare, echilibrare şi dezvoltare prin iubire sunt încă *incomplet* studiate şi „formulate" ştiinţific, ceea ce plasează, din păcate, cea mai importantă RESURSĂ a omului de azi şi dintotdeauna, încă în sfera inefabilului (fie el poetic, magic sau esoteric). Probabil că teoriile de vârf ale fizicii şi abordările neuro-psiho-cibernetice, ar putea susţine cel mai bine, experimental, aceste afirmaţii.

Atunci când experienţa iubirii este trăită incomplet sau inautentic, ea poate avea şi efecte dezechilibrante: o nedorită dependenţă faţă de partener, o lipsă de încredere în sine şi în parteneriat, sentimentul unei limitări ca individ sau pierderea unui timp preţios pentru propria persoană.

4.7. Paradoxuri, bariere şi blocaje în atracţia erotică. S-a constatat că semnalele care traduc trăirile erotice pot crea uneori, *confuzii* şi *incertitudini* în starea partenerului şi acestea conduc la efecte paradoxale. Aşa de pildă, unele modificări fiziologice ce însoţesc emoţiile pozitive în cazul îndrăgostiţilor (transpiraţia palmară, modificarea pulsului şi a presiunii sanguine, a ritmului respirator etc.) sunt *similare* celor care apar şi în cazul unor stări psihice negative (frică, ură, supărare).

Aceste mofidicări neurovegetative pot fi decodificate incorect, mai ales când gradul de dezvăluire reciprocă este redus.

Aşa încât dubitaţiile îndrăgostitului sunt datorate unei *necunoaşteri* a codului de „semne personale" ale partenerului său. Aceasta antrenează suspiciuni nefondate şi supărări sâcâitoare („necazuri din dragoste"...)

RISCUL şi FRICA pot *stimula* în schimb, nu mai puţin paradoxal – atracţia erotică. DUTTON şi ARON (1974) au demonstrat într-un experiment clasic efectele fricii generate de situaţiile riscante asupra atracţiei pasionale. Astfel, ei solicită două grupuri de *bărbaţi* să traverseze două poduri cu grad diferi de periculozitate, urmând ca la sfârşitul „încercării curajului" să fie întâmpinaţi la capătul podului, fiecare de câte o femeie seducătoare, extrem de atrăgătoare.

- primul grup a traversat un pod înalt, mişcător, suspendat deasupra unei prăpăstii;
- al doilea grup a parcurs un pod stabil, solid, aşezat la o mică distanţă de sol.

Cei care au traversat podul periculos au manifestat un interes romantic şi sexual mult mai mare decât ceilalţi. (apud. O. POCS, 1984)

O relaţie de iubire poate fi însă *blocată* sau *compromisă* de o serie de „bariere" psihologice – rezultate din experienţe de relaţie traumatizante, cum ar fi:

- *Anticiparea respingerii.* Experienţa de a fi fost rejectat grevează autoîncrederea şi inhibă atracţia erotică. În acest caz, persoana evită în mod preventiv sau defensiv repetarea respingerii de către partener sau chiar de către un alt partener posibil (mecanism de generalizare şi transfer a potenţialului traumatogen).
- *Teama de a se pierde ca individ*, într-o relaţie de tip fuzional – ca cea de iubire. În acest caz, persoana asimilează inconştient experienţa unificăriii unei experienţe de tip regresiv–infantil, care se opune procesului normal de individuaţie.
- *Teama de pierdere*, comută sensul relaţiei cu preţul scăderii atracţiei. Unii oameni pot simţi că au investit prea mult emoţional pentru a fi capabili să rupă o relaţie nefericită, dar aceasta le agravează blocajul atracţiei şi dorinţei sexuale şi întreţine recurent – nefericirea.

Deblocarea nu poate fi produsă decât prin tatonarea, găsirea şi dezvoltarea unui nivel optim de intimitate.

Un alt paradox al relaţiei erotice constă în faptul că frica de respingere poate acţiona totuşi şi ca un *stimul* pentru creşterea disproporţionată a atracţiei erotice, întreţinând atitudini şi comportamente, uneori chinuitoare pentru ambii.

Marii geloşi sunt, în fond, bântuiţi de o irepresibilă frică de respingere şi abandon, iar perseverenţa lor în a se asigura prin toate mijloacele de bunele sentimente şi de exclusivitatea partenerului, nu sunt altceva decât reacţii de autoapărare manifestate sub forma presiunilor psihologice de tot felul.

Metafora „fructului oprit" este un alt tip de comportament paradoxal în dragoste. WALSTER nota: „Socrate, Ovidiu, Kamasutra şi alte texte, sunt deplin de acord asupra unui lucru: persoana a cărei afecţiune este *uşor* de câştigat va inspira mai puţină atracţie pasională decât persoana a cărei afecţiune este *greu* de cucerit" (1980, p. 30).

În aceeaşi ordine de idei, FRUSTRAŢIA sexuală, ANXIETATEA şi INTERDICŢIA care însoţesc adesea dragostea pot hrăni, de asemenea emoţiile şi atracţia, angajând comportamente în consecinţă. Nu numai „întărirea pozitivă", încurajarea etc., pot ajuta dragostea să se dezvolte, dar uneori, şi întărirea negativă" – descurajarea, opoziţia, dacă sunt ocazionale, o pot stimula.

Tot astfel, părinţii care se opun făţiş alegerii făcute de fiul sau fiica lor, le pot doar alimenta sentimentele romantice şi dorinţa, întrucât *opoziţia creşte frustraţia*. Această reacţie a fost denumită „efectul Romeo şi Julieta". Să nu ne mire în acest caz, că multe căsătorii intempestive şi nereuşite sunt şi efectul reacţiei de opoziţie a părinţilor, chiar dacă ei ulterior vor relua tema cu amărăciune în lamento-ul „Şi doar ţi-am spus noi că aşa va fi. N-ai vrut să ne asculţi..."

Efectele psihologice? Erorile se repetă, iar alternativa singurătăţii e mai sigură...

4.8. De ce şi cum se încheie un parteneriat erotic? Dragostea este un proces dinamic, şi aceasta presupune transformări în psihologia persoanelor şi în relaţia lor de parteneriat.

Motivele pentru care sfârşeşte o iubire sunt diverse, complexe şi adesea, imprevizibile. Iată câteva motive posibile:

- partenerii au imagini şi aşteptări diferite în raport cu relaţia lor – unul dintre ei preferă o relaţie mult mai deschisă decât ar avea nevoie celălalt;

- unul dintre ei poate gândi că dragostea înseamnă o foarte strânsă apropiere şi o mai mare deschidere, în timp ce celălalt preferă mai multă autonomie personală şi discreţie;
- incapacitatea unui partener de dăruire şi susţinere în relaţia de dragoste, ca urmare a carenţelor sale emoţionale din copilărie. Cei care nu au învăţat dragostea prin intermediul experienţei personale sunt mai expuşi la dificultăţi de comunicare şi dăruire erotică;
- atitudinile posesive sau inadecvate („a trata partenerul ca pe un obiect") grăbesc sfârşitul unei iubiri;
- rolurile sexuale prescrise (modele culturale de sex–rol) pot „forţa" indivizii mai mult să „joace", să simuleze comportamente erotice, decât să fie ei-înşişi. Spontaneitatea şi autenticitatea sunt astfel subminate. De exemplu, dacă un bărbat este mai mult preocupat să se dovedească „masculin", el îşi poate restrânge libertatea de expresie în aceste sens sau poate deveni „caricatural" în „bărbăţia" sa.

Orice iubire eşuată se poate sfârşi brusc cu un efect eliberator sau se poate stinge treptat, menţinându-se adesea într-o formă falsă sau sărăcită, multă vreme.

Cât şi cum îşi mărturisesc partenerii motivele separării sau pierderii iubirii – este o altă problemă.

Exisă o tendinţă la mărturisire incompletă, deformată sau însoţită de reproş şi reducere a propriei culpabilităţi. Resentimentele apar, de cel mai multe ori, deşi pentru unii sfârşitul unei iubiri este aproape natural şi fără consecinţe prea mari. Aceasta se întâmplă mai mult la tineri. Înaintarea în vârstă îi face pe oameni oarecum mai detaşaţi în iubire, dar şi mai vulnerabili în faţa alternativei pierderii ei.

Un studiu pe 400 de tineri, efectuat de O. POCS constată că 90% au recunoscut că i-au mărturisit partenerului motivele încetării relaţiei lor erotice, iar ceilalţi 10% au ascuns motivele deciziei pentru a nu-şi „răni" partenerii.

Motivele „*mărturisite*" se referă la nepotrivirea opţiunilor şi percepţiilor privind *valorile şi scopurile.*

Motivele *nemărturisite* ţin de incompatibilităţi sau insatisfacţii fizice, senzitive sau chiar comportamentale.

Probabil că dragostea este ea însăşi un PARADOX RELAȚIONAL al sexelor. Oamenii iubesc fiecare în felul său, pentru o varietate de motive, sunt fericiţi sau suferă, doresc sau se tem, se angajează şi se retrag, construiesc în egală măsură realităţi şi himere, sacralizează şi degradează, dar puţini dintre ei renunţă să îşi mai caute „jumătatea", pentru că mărturisit sau nemărturisit, ea este un SENS fundamental al devenirii şi re-găsirii de SINE.

5. Alegerea partenerului conjugal - motivații şi „filtre"

5.1. Cum, de ce şi cu cine decd oamenii să se căsătorească. Alegerea partenerului pentru căsătorie este un moment cu implicaţii deosebite pentru evoluţia ulterioară a cuplului, fiind o premisă esenţială. *Motivele şi argumentele care au stat la baza deciziei de alegere sunt profund implicate în chiar dinamica evolutivă familială, dar motivațiile căsătoriei suportă o serie de modificări de-a lungul „istoriei familiale" a fiecărui cuplu.*

Din punct de vedere *istoric*, se cunoaşte faptul că de la societăţile tradiţionale la cele moderne, alegerea partenerului conjugal a parcurs drumul unor lungi METAMORFOZE. *Criteriile opțiunii maritale* s-au schimbat de la cele de *tip rațional–instituțional* (aproape exclusiv socio-economice şi nomativ–integrative) la cele de tip *socio–afectiv, sexual–afectiv, de comunicare şi de autorealizare prin intimitate.*

În societățile tradiționale, caracterul instituţional–normativ nu determină numai funcţiile familiei, ci şi formarea acesteia. Astfel, normele instituţionale prescriu *cine se poate căsători, sau chiar cine trebuie să se căsătorească în mod preferențial şi cu cine* (L. ROUSSEL, 1989) tot instituţia încredinţează *părinţilor sarcina alegerii celor mai potriviți soţi pentru copiii lor,* care să corespundă posibilităţii de a spori averea şi de a asigura supravieţuirea liniei familiale (urmaşii). Multe societăţi considerau că sarcina deciziei pentru căsătorie era prea dificilă pentru a şi-o asuma în exclusivitate tinerii, aşa încât părinţii şi familia de apartenenţă de cele mai multe ori, cu ajutorul unor intermediari, făceau alegerea pentru ei, dar patternurile alegerii diferă

de la o cultură la alta. Astfel, „aranjarea căsătoriei" corespunde unor criterii aşa–zis „raţionale", inclusiv „calculului economic".

Astăzi, în *societatea modernă*, nu numai că nimeni nu mai consimte să lase părinţii să facă alegerea viitorului soţ, dar orice *„calcul"* în această problemă este considerat ruşinos, blamabil. „Raţiunile" tradiţionale pentru căsătorie (sexualitate cu scop procreativ, educarea copiilor într-un mediu socio–economic organizat şi acumularea de bunuri materiale transmisibile copiilor) nu mai exercită forţa de odinioară. *Familia modernă* aşează pe primul plan *valorile intimității, afecțiunii şi realizării maritale ale persoanelor, cu drepturi legale în satisfacția sexuală, socializarea şi educarea copiilor şi participarea economică la viața familială* (LICIU V., 1975).

Aşteptările cuplurilor, în strânsă legătură cu *motivațiile alegerii partenerilor* s-au schimbat şi ele. Astfel, mulţumirea sexuală poate fi obţinută şi în afara căsătoriei (toate cuplurile constituite în afara instituţiei căsătoriei, afirmă că duc o viaţă sexuală normală), copiii nu mai sunt scopul fundamental în viaţa multor oameni, iar numărul în creştere al femeilor angajate profesional desfiinţează argumentul economic. Prin egalizarea statutului social şi chiar a sex–rolului, *femeile* şi-au schimbat radical expectaţiile şi raţiunile pentru căsătorie. Ele nu mai sunt mulţumite cu rolul de casnică şi de supusă sexual, ci aşteaptă aştăzi iubire, prietenie, respect, susţinerea emoţională, companie, satisfacţie sexuală, libertatea de a tinde şi de a se bucura de o carieră profesională sau alte interese şi, mai ales, relaţii intime care să fie omniprezente în viaţa lor şi care să le confere şansa fericirii şi realizării personale. *Bărbații* îşi transferă parte din răspunderea rolului tradiţional economic în căsătorie, preluând totodată o serie de sarcini domestice şi egalizându-şi investiţia decizională majoră în familie cu femeile.

În consecinţă, *căsătoria actuală* se construieşte pe 3 piloni:

- intimitate sinceră cu beneficiul unei mutuale gratificaţii (dragoste);
- companie;
- autorealizare prin egalitate (simetric interactivă).

Din analiza răspunsurilor a 75.000 de femei căsătorite la „Redbook Questionnaire on Marriage", C. TRAVIS și T. JAYARATNE (1976) conchid că *dragostea* este principala rațiune pentru căsătorie, dar că și *prietenia* i se adaugă și o susține (prietenia desemnează în acest context situația prin care cineva să fie cu, să participe la și să facă ceva pentru și împreună cu). Deci principala rațiune a căsătoriei este *realizarea unei persoane prin dragoste și prietenie.* Dar sensurile acestei realizări personale pot fi diferite, legat de abilitățile personale, valorile și situațiile de viață la care se raportează. *Autorealizarea* poate însemna pentru unii succes politic și putere, pentru alții achiziții artistice și realizări sportive, pentru alții carieră profesională, pentru alții fericire familială, pentru alții trezire în planul cunoașterii și evoluției spirituale etc. În sensul primar însă, realizarea personală reprezintă *satisfacere interconectată a nevoilor psihologice și fizice, conducând cu necesitate la competență și dezvoltare pesonală, actualizând în fond potențialul nostru uman, care pentru unii include realizarea prin dragoste, fericire și stabilitatea relațiilor maritale.*

La întrebarea de ce se căsătoresc oamenii, J. C. COLEMAN (1988) indică:

a) mai multe rațiuni pentru căsătorie:

- compatibilitate sexuală;
- fuga de singurătate;
- nevoia de prieten, tovarăș (companion);
- siguranța financiară;
- fuga de constrângerile parentale;
- dorința de a fi important pentru cineva;

b) mai multe rațiuni pentru care oamenii nu se căsătoresc (în cazul în care o fac, pot apărea tot atâtea surse de distres care duc la disfuncții și la criză maritală):

- precauție față de modelul tradițional al familiei;
- neîncredere în sexul opus;
- teama de intimitate.

Într-o cercetare foarte recentă, pe populația românească, Oana Iugulescu (1995), plecând de la ipoteza că *motivația maritală* se convertește în *motivație de menținere a cuplului*, a ajuns la o serie de constatări interesante.

Cinci tipuri de motivații maritale au fost menționate de persoanele intervievate. Pe primul loc a fost dorința comună de a-și continua viața și evoluția într-un mod satisfăcător (51,5%), urmată de conformism social (36,3%), depășirea situației prezente (6.0%), satisfacția actuală (3,0%), și credința că-și vor asigura un viitor sigur (3.0%). În acest context, sunt semnificative diferențele dintre sexe: 62,5% dintre femei au ales primul motiv, față de 41,1% dintre bărbați. În schimb, 52,9% dintre bărbați consideră ca determinant pentru decizia maritală conformismul la normele sociale, în timp ce doar 18,7% dintre femei aleg acest motiv. În proporție apropiată, pe sexe, este ales motivul evadării din situația actuală nesatisfăcătoare. În plus, spre deosebire de bărbați, femeile își raportează dorința maritală și la alte motive: satisfacția actuală și asigurarea pentru viitor.

Aceste date sugerează faptul că femeile sunt fie mai insecurizate, fie mai optimiste sau mai pasive, căutând să cedeze partenerului o parte din responsabilitățile și grijile personale. Probabil că și în cazul bărbaților acționează astfel de motive, dar aceștia reprimă mai mult decât femeile sau, pur și simplu, nu le recunosc. Ei susțin că se căsătoresc pentru a se conforma normelor sociale, dar un procent destul de mare se referă la dorința de a-și continua viața și evoluția personală în cuplu într-un mod satisfăcător atât pentru ei, cât și pentru partenerele lor.

În ceea ce privește motivația de menținere a cuplului, cel mai frecvent au fost menționate realizările comune, copiii, rațiuni sociale, teama de schimbare, obligația (51,5% dintre subiecți), urmată de dorința comună de a-și continua evoluția într-un sens pozitiv, starea de fericire prezentă și speranța unor viitoare schimbări în bine. În cazul bărbaților, domină primul motiv (76,4%), considerat doar de 25% dintre femei. În schimb, numai 17,6% dintre bărbați, față de 50% dintre femei, afirmă ca motivație de menținere a cuplului dorința comună de a-și continua viața și evoluția într-un sens pozitiv. Aceste motivații de menținere a cuplului sugerează depășirea unui anumit

egoism prezent înainte de căsătorie. Motivația maritală este mai mult individuală, ne căsătorim din motive diferite, dar mai mult pentru noi. Motivația de menținere a cuplului reflectă tranziția de la individualismul premarital, la implicarea partenerului de interacțiune și a unor rezultate ale acestei interacțiuni.

În acest sens se poate afirma că, în general, *motivele deciziei maritale se convertesc îm motive de menținere a cuplului, mai ales, prin depășirea individualismului.* Motivația de menținere a cuplului spre care tind diferitele motive ale deciziei maritale este cea a realizărilor comune, a copiilor, a rațiunilor sociale, a obligațiilor și a temerilor de schimbare (pentru sine sau pentru partener, eventual, pentru copii). Probabil că în multe cazuri, stresul divorțului este legat de dificultățile de a se despărți de partener și de ceea ce au realizat împreună, în ciuda insatisfacției trăite.

Marea majoritate a persoanelor chestionate realizează că doi parteneri care formează un cuplu au avut motivații diferite pentru căsătorie și au motivații diferite pentru a rămâne împreună. Totodată, ei (90,2%) afirmă apariția, în urma interacțiunii lor, a noi motivații care le întăresc relația. În ceea ce privește ierarhia motivelor care sunt considerate importante atât înainte cât și după căsătorie, situația se prezintă în felul următor:

- încredrea (80%);
- înțelegerea (73%);
- comunicarea (64%);
- acceptarea reciprocă (63%0;
- dorința de a evolua împreună (55%);
- timpul petrecut împreună (45%).

Motivele noi după căsătorie sunt numite astfel de autoare, deoarece ele sunt apreciate semnificativ mai mult după căsătorie:

- viața sexuală (57%);
- intimitatea (55%);
- resursele materiale (42%).

Intimitatea și relațiile sexuale corespund unei implicări mai profunde a partenerilor în interacțiunile lor, iar resursele materiale – asumării existenței comune și independente. Motivele considerate constante cresc ușor în ierarhia motivațională, creșterea fiind *calitativă*, corespunzătoare extinderii, intensificării și aprofundării relației între parteneri.

5.2. Ca să poți alege, trebuie să știi ce dorești... J. C. COLEMAN (1998), deși recunoaște că dragostea romantică și alegerea partenerului rămân „misterioase intrigi", totuși, săgeata lui Cupidon nu lovește la întâmplare. Mulți oameni, consideră el, au în vedere care categorii de persoane au șanse de eligibilitate, excluzându-i pe anumiți parteneri potențiali pe baza așa-numitei *„interacțiuni inapte"*, care poate include și cazurile de dezaprobare subiectivă vizând vârsta, educația, cunoștințele, aspectul exterior.

Dar oamenii pot să fie diferiți în privința caracteristicilor pe care le consideră „inapte" pentru modelul aspirațiilor lor. Z. WANDERER și E. FABIAN (1979) sugerează o cale pentru formularea ideilor despre ce dorim de la partener, întocmind o listă-evantai cu trăsăturile dezirabile. Această listă va conține idei referitoare la:

1. Aspectul exterior (înălțime, ochi, păr etc.);
2. Trăsături de personalitate (inteligență, încredere, umor etc.);
3. Potențialul economic sau bogăție (carieră potențială sau realizată, viitor prospectat, moșteniri);
4. Credințe și valori (atitudini față de sex-rol, credință religioasă, valori care orientează comportamentul individual);
5. Interese speciale și abilități (bridge, ski, muzică etc.).

Lista se divide în două grupe de răspunsuri:

a) *„trebuie"*, cuprinzând itemi la care nu putem face compromisuri;

b) *„este bine să"*, cuprinzând itemi cu caracteristici de care ne putem dispensa.

Compromisul este expresia unei mobilități, elasticități a personalității ce reușește să realizeze fundamentul relațiilor interumane. Apropierea dintre oameni se face prin „pași" de ambele părți, altfel intercomunicarea și intercunoașterea rămân doar simple deziderate. Saltul de la reverie la realitate este echivalent cu transferul din sectorul lui „trebuie" în cel al lui „este bine să".

5.3. Stadii, criterii și „filtre" în alegerea partenerului. Alegerea partenerului este o decizie importantă rezultat al unui proces complex, nu întotdeauna înțeles și obiectivabil, bazat mai ales pe conștientizarea propriilor sentimente, dar influențat esențial de părinți, prieteni, conjunctură, societate. Decizia maritală este pregătită treptat prin perioada de prietenie erotică, întâlniri ce oferă șansa de a cunoaște și de a testa compatibilitatea cu un potențial partener de mariaj. Pe parcursul acestei perioade, fiecare individ își crește înțelegerea de sine, își dezvoltă și clarifică atracția inițială, exersează aptitudinile de relaționare cu celălalt, ca și capacitatea de a comunica mai liber despre interese, opțiuni, valori și „filozofii" de viață. Fiecare pătrunde în spațiul personal al celuilalt și învață să conștientizeze compatibilitatea, recunoscând reacțiile emoționale, sociale și fizice mutuale. Propriile caracterisitici determină atracția interpersonală atât direct, cât și indirect, prin autopercepție și autostimă. Diverși autori au elaborat o serie de studii privind modelul general al alegerii partenerului. Una dintre cele mai cunoscute este *teoria stimul-valoare-rol* a lui B. MURSTEIN. El distinge 3 stadii succesive în procesul adoptării deciziei maritale:

- *stadiul stimulilor* precizează modalitățile în care oamenii se simt atrași unii față de ceilalți. Murstein atrage atenția asupra puterii primei impresii, bazată pe atracția fizică, care se vădește foarte importantă în evoluția relației. Un alt tip de atracție este cea interpersoanlă, care este un tip de relație de afiliere, ce îi determină pe oameni să se evalueze pozitiv mutual. Atracția interpersonală este influențată de mai mulți factori: atractivitate fizică, proximitate, similaritate, complementaritate, reciprocitate. Astfel, persoanele cu atractivitate fizică similară tind mai curând să devină parteneri. Un factor care influențează decizia poate fi legat de posibilitatea de a fi respins versus posibilitatea de a fi atras. Este cunoscut faptul că persoanele atrăgătoare sunt investite cu caracterisitici dezirabile (efectul de halo) și, de asemenea, că ele sunt simboluri de statut (compania unei persoane atrăgătoare ridică statutul partenerului);

- *stadiul valorilor*, persoanele implicate descoperă dacă atitudinile și credințele lor sunt compatibile. Multe valori sunt în mare măsură personale și sunt atât de strâns legate de concepția despre sine, încât respingerea acestor valori este trăită ca o rejecție a persoanei;
- *stadiul rolurilor* indică perioada de testare a compatibilității rolurilor, stabilind cât de bine se potrivesc doi parteneri.

Decizia pentru căsătorie survine, așadar, după o evaluare prealabilă a șanselor celuilalt de a corepsunde dezirabilităților și așteptărilor primului. Aceasta nu garantează însă că testarea ulterioară a compatibilităților în „jocul de rol marital" va confirma pe deplin prognoza care a stat la baza alegerii.

REISS consideră desfășurarea procesului de decizie maritală ca pe mișcarea unei roți, implicând patru elemente aflate într-o relație de succesiune: relaționarea, evaluarea sinelui, dependența mutuală și împlinirea nevoilor personalității.

Majoritatea modelelor evidențiază că alegerea partenerului este un proces de FILTRARE. Astfel, DAVIES și KEARCKOFF (apud COLEMAN, J., 1988) susțin că decizia maritală este rezultatul unei selecții pe 5 paliere, în care câmpul alegerilor este succesiv îngustat până când alegerea finală este făcută:

– *filtrul proximității* – (partenerii potențiali la care ești expus)
– filtrul similaritate-complementaritate
– filtrul atracției personale
– filtrul compatibilității
– filtrul alegerii
Cuplul căsătorit

1. *Filtrul proximității* tinde să opereze în alegerile tradiționale ale partenerului. Apropierea teritorială conduce la operarea alegerii și, implicit, a căsătoriei. Adesea, oamenii se alegeau pentru căsătorie în condițiile în care erau vecini sau colegi („fata cu băiatul de alături"). Acest principiu acționa în special în comunitățile extinse care au cunoscut o divizare socială, culturală, economică, pe cartiere și subcartiere și în care posibilitățile de depășire a condiției sunt greu de realizat.

Îngustarea posibilităților de prospectare, complică mult problema alegerii partenerului. Pe lângă complexitatea criteriilor în special cele rural-tradiționale, aria de alegere este redusă. De exemplu, fata notarului poate rămâne nemăritată, întrucât băiatul directorului de școală (singurul potențial partener) a părăsit comunitatea înainte de a se fi înjghebat între ei o relație. Izolarea impersonală din viața modernă, în special a marilor metropole, face dificilă întâlnirea unui partener posibil pentru mulți oameni. Cât timp oamenii trăiesc izolat, cu cine să se întâlnească și să se cunoască?

J. ERIKSON (1981), într-o cercetare pivitoare la locul unde și-au întâlnit partenerii cei care s-au căsătorit, efectuată pe un eșantion reprezentativ de 1800 de persoane din Philadelphia, a găsit următoarea situație:

a) 22% se încadrează în ceea ce a numit „căsătorii întâmplătoare" („ocazionale"). O parte din aceste „întâmplări" (ocazii) se petrec în baruri izolate sau locuri similare recomandate pentru întâlnirile romantice. În aceeași categorie intră și întâlnirile din autobuze, restaurante, magazine și chiar lifturi;

b) 40% din eșantion și-au găsit partenerul la școală sau la locul de muncă;

c) 13% au crescut împreună și s-au căsători o dată cu împlinirea vârstei.

S-a constatat că cei din categoria a) și b) au o „șansă" egală (rată) de divorț, apreciată ca „foarte înaltă", în vreme ce cei 13% (categoria c) au dovedit cea mai scăzută rată de divorț.

Urmărind implicațiile tehnologiilor moderne în viața socială, autorii americani vorbesc despre rolul introducerii mijloacelor video pentru stabilirea de contacte umane. *Videotelefonul* a fost considerat și ca o cale de lărgire a fondului de alegere, el înlocuind astfel o întâlnire tradițională între doi semeni. Tehnica suplinește și lărgește vechea modalitate de alegere a partenerului doar în câmpul celor apropiați (al celor din jur). Inconvenientele discuției telefonice sunt eliminate, pentru că dincolo de distanța la care se află, cei doi sunt puși „față-n față". Totuși cei care au făcut uz de videotelefonul conectat unei

baze de date computerizate cu specific matrimonial, au reclamat ulterior caracterul sec al comunicării. Spiritul sui-generis al întâlnirilor obișnuite, lentoarea și profunzimea lor nu au putut fi înlocuite până în prezent nici pe această cale. Nu este exclus însă, ca prin folosirea frecventă a acestei căi de comunicare, prin evidențierea avantajelor privind lărgirea câmpului de alegeri, a măririi numărului de potențiali parteneri (pretendenții la parteneriat), calea de relaționare să se schimbe.

Agențiile matrimoniale europene nu au renunțat însă la facilitatea întâlnirilor în direct (Institut d'Orientation Nuptiale, din Paris, se bazează pe diagnoza partenerilor potențiali compatibili pe care îi orientează unul către celălalt). Este puțin probabil ca segmentul de „preambul" (ritualul curtoaziei) se va modifica substanțial în viitorul mai apropiat sau mai îndepărtat, în sensul renunțării la reducerea distanței și la întâlnirile de înaltă tensiune create de apropierea fizică cu o persoană de sex opus, potențial, partener.

2. *Filtrul similaritate-complementaritate.* Teoria filtrului elaborată de KEARCKOFF și DAVIES, include și valorifică alte două celebre teorii ale alegerii maritale: teoria asemănării a lui Mowrer și teoria nevoilor complementare a lui R. Winch. Pe baza lor s-a dezvoltat al treilea sistem de operare în selecția partenerului, numit compatibilitatea – filtrul compatibilității (KELLY și CONLEY, 1987). Lor li s-a adăugat apoi teoria stimul-valoare a lui Murstein și teoria schimblului social.

Există două vechi zicale despre cuplu și anume: „cine se aseamănă se adună" și „contrariile se atrag". În timp ce fiecare dintre ele are elemente de adevăr, împreună sunt reformulate și reconsiderate. Prima zicală a fost condensată într-un singur termen – SIMILARITATE. În cadrul atracției și deciziei pe baza criteriului similaritate, sunt incluși mai mulți factori (vârstă, rasă, religie, clasă socială, credințe, interese comune, scopuri, valori etc.) ce contribuie rând pe rând la dezvoltarea relației initime și favorizază căsătoria. Încă de la începutul sec. XX (1902-1903) Pearson remarcă similaritățile psihomorfologice ca un factor de alegere maritală. Astfel, persoanele cu talie ridicată sau scăzută tind să se căsătorească între

ele mai adesea decât aleator. M. SMITH observă frecvența asemănărilor între soți în privința formei mâinilor, lungimea antrebrațului, a degetelor, culorii ochilor, părului și pigmentației pielii. NIELSON remarcă frecvența mariajelor „asortative" între persoane cu tulburări psihice, având predispoziții similare în a.interacționa patologic. S-a observat, de asemenea, că persoanele cu deficiențe asemănătoare de exemplu, surdomuții, orbii) se căsătoresc între ele. Alți autori (JONES, KATTEL, HALPERIN), utilizând instrumente diferite, au găsit o corelație semnificativă între nivelul intelectual al soților. M. SMITH conchide că pe baza metodelor statistice, similaritățile de ordin intelectual și fizic constituie principiul alegerii partenerului.

Dintr-o altă perspectivă, se concluzionează că similitudinea factorilor geografici, sociali și culturali joacă un rol important în alegerea partenerului (A. Girard). Concordanța nivelului de instrucție, a profesiunii și apartenența la același mediu acționează ca un criteriu recunoscut al alegerii maritale, inclusiv în țara noastră (v. cercetările în zona Slatina-Olt, 1970, S. Chelcea și A. Chelcea, care conchid că indicele de endogrupare este 0,214% respectând criteriul profesional, 0,077% după criteriul zonei de proveniență, 0,143% după nivelul de pregătire școlară).

Mariajele de văduvi și de divorțați sunt de asemenea frecvente.

Similaritatea socio-culturală sau socio-economică explică în mare măsură șansa alegerii maritale, dar nu justifică suficient actul decizional. Datorită marii mobilități sociale ca și a influenței parentale reduse, tinerii găsesc azi marea libertate de a se căsători dincolo de rasă, etnie etc. (MURSTEIN, 1980, LABOR și JACOBS, 1986). În general, oricum diferența de cultură, religie etc., la fel ca și așteptările de sex-rol, interese și valori, reprezintă probleme pe care partenerii maritali se așteaptă să le întâlnească. Important e cum le vor face față, încercând să le evite, să le rezolve, sau dimpotrivă, să le accentueze. Rezultatul depinde de implicarea fiecăruia (TAVRIS și JAYARATNE, 1976).

COMPLEMENTARITATEA este fenomenul psihosocial opus, ce definește alegerea partenerului ca un rezultat al modului în care persoanele reușesc să-și satisfacă reciproc *nevoile complementare.*

R. WINCH (1971), autorul teoriei nevoilor complementare, consideră că în câmpul alegerilor posibile, persoanele operează dominant în baza nevoilor de pattern-uri ce asigură gratificația mutulă. Astfel, persoane cu nevoi puternice de dominare se vor simți atrase de parteneri submisivi. Aspectul psihologic (jocul interacțional și intrapsihic) poate fi uneori completat de cel fizic (atracția contrariilor psihomorfologice), sau chiar sociale. Exemplul clasic al mariajului unei femei tinere și frumoase cu un bătrân bogat, sau al femeii bătrâne și cu o carieră strălucită cu un bărbat tânăr și frumos (vezi preferința actorilor, a oamenilor de artă pentru/asemenea mariaje).

3. *Filtrul atracției personale și al compatibilității (sau al afinităților elective)* este cel care scapă unei evaluări obiectivabile sau explicabile la acest nivel al *atracției sexelor,* în care dragostea romantică, dorința sexuală, scânteia „biochimică" a atracției fizice, armonia bioenergetică dezvăluie pe rând câteva dintre secretele afinităților elective. Datorită complexității infinite a acestora, autorii recunosc în majoritate că suntem incapabili să prognozăm cu șanse de succes dacă două persoane sunt și, mai ales, vor fi compatibile pentru o perioadă îndelungată (căsătoria).

Plecând de la teoria psihanalitică a lui FREUD, A.V. DICKS consideră că în afara concordanței normelor și valorilor socioculturale, există și un sistem de norme personale privind așteptările de rol conjugal (dobândite pe baza experienței de relație din familia de origine), precum și un sistem al forțelor inconștiente care generează un anumit model de comunicare afectivă între parteneri, de schimburi, oferte și gratificații, recompense sexual-senzitive, emoțional-afective și spirituale. Domeniul „forțelor inconștiente" poate genera structuri de cuplu bazate atât pe similaritatea firilor (reacții, pulsiuni, reprezentări, dorințe, comportamente), cât și pe complementaritatea acestora (v. teoria lui WINCH).

Teoria lui C. G. JUNG se bazează pe explicația atracției sexelor prin satisfacerea mutuală a proiecțiilor complementare de rol-sex în cadrul similarității (identificarea fiecărui animus corespondent de către anima și invers), „animusul femeii se regăsește în bărbat iar „anima"

bărbatului se recunoaşte şi se identifică în femeie. Iubirea devine acea *alchimie psihologică* prin care cei doi reuşesc să devină unul, integrându-se şi transcendând dualitatea, întorcându-se totodată la marele SINE, care e unic şi care conţine deopotrivă animus şi anima, inseparabili. Recunoaştem aici influenţele concepţiei taoise dar şi tantrice asupra iubirii, aparţinând spiritualităţii orientale, de care JUNG nu a fost străin, (vezi cuplul divin Shiva-Shakti, reunificarea celor două arhetipuri animus-anima în concepţia lui JUNG).

Evident, crieriile psihologice ale alegerii partenerului anticipă şi explică într-o oarecare măsură şi longevitatea căsătoriei, ca şi stilul evolutiv al acesteia. Ele sunt determinate în ultimă instanţă de posibilitatea realizării scopului uniunii – dezvoltarea personalităţii.

Cercetări diverse arată că există o mai mare tendinţă la „devitalizarea şi aplatizarea" căsătoriilor bazate pe similaritate psihologică în cazul cărora, între parteneri, se produce o puternică *identificare*, mai ales în perioada de început – fuzională (I. MITROFAN, 1989). Acestea pot fi numite cupluri narcisice sau „închise" din punct de vedere funcţional.

Cuplurile maritale formate prin *complementaritate*, deşi sunt mai dinamice, „mai zgomotoase" în evoluţie, nefiind lipsite de crize de interadaptare, de obicei au o longevitate mai mare. Acest cupluri stabilesc în general relaţiile capabile să resuscite noi resurse în a se bucura unul de celălalt, în a-şi fi mereu necesari. Ele se definesc drept cupluri „deschise", evolutive. Explicaţia diferenţelor funcţionale între cuplurile bazate pe similaritate şi cele bazate pe complementaritate constă în raporturile diferite dintre „aria cognoscibilă" şi „aria incognoscibilă", stabilite între parteneri. Astfel, în cuplurile cu personalităţi similare, aria cognoscibilă este mult mai mare decât cea incognoscibilă, procesul de identificare facilitând anticiparea şi valorizarea reacţiilor, atitudinilor şi comportamentelor mutuale. Aceasta poate epuiza în timp tensiunea de cunoaştere care susţine şi motivează perpetuarea relaţiei. „Misterul", inefabilul personalităţii celuilalt se estompează. Atracţia se reduce progresiv. În cuplurile de complementari, reinventarea „misterului", imprevizibilul şi speranţa constituie reguli ale fiinţării relaţiei, ale creşterii „personalităţii maritale".

Factorul fizic acţionează prin intermediul modalităţilor erotice de expresie comportamentală şi de comunicare nonverbală, ca un stimul important care explică opţiunea maritală. Expresivitatea senzitivă şi „modelul" bioenergetic al persoanei crează un adevărat câmp de atracţie (polarizare, magnetism sau „capcană senzitivă), sau, dimpotrivă, de respingerea interpersonală, de „blocaj paralizant". Aceste mecanisme explică în mare parte atracţia irezistibilă pentru cel iubit, ca şi repulsia nemotivată pentru parteneri reperaţi senzitiv ca incompatibili.

Funcţionarea capacităţilor empatice, a „dialogului nonverbal" a nevoii de dăruire, a intuirii intenţiilor, dorinţelor şi aşteptărilor celuilalt, toate corelate cu bucuria plenară, mereu prezentă a descoperirii „necunoscutului" şi „surprinzătorului" din adâncul revelat al fiinţei acestuia (accesul la „mister") sunt câteva dintre mecanismele psihologice şi sexuale subtile, care pot explica afinităţile elective.

Atracţia fizică şi psihică este conştientizată sub forma unei plăcute tensiuni emoţionale şi de cunoaştere, care vectorializează şi reglează comportamentul erotic şi conjugal. Ea devine o sursă energică, generatoare de conduite, atitudini, gânduri şi acţiuni *pozitive* faţă de „obiectul" atracţiei, menite să-i reveleze continuu celui care iubeşte (admiră) calităţile de care se simte atras, pe care le intuieşte, doreşte şi admiră la partener. Astfel, atracţia susţine energetic pozitivarea comportamentului de parteneriat şi revelarea pozitivităţii partenerului, iar acestea au drept rezultat regenerarea atracţiei (mecanism circular de autoîntreţinere şi autodezvoltare a vieţii de cuplu).

Conştientizarea motivelor de atracţie faţă de o persoană de sex opus conduce fie la permanentizarea şi cristalizarea atitudinilor de valorizare, alimentând noi necesităţi de cunoaştere şi comunicare faţă de aceasta, fie la o diminuare a tensiunii emoţional-cognitive, până la stingere, ca urmare a scăderii „nevoii de celălalt", în cazul în care acesta nu satisfacere expectaţiile şi aspiraţiile proiectate în fiinţa lui. „Obiectul iubirii" este deopotrivă şi „obiectul cunoaşterii", ori aceasta complică drumul interacţional al cuplului, condiţionându-l de şansa unei „re-fiinţări" perpetue.

Regula evoluției jocului interactiv în cuplu pare să fie legată de *două elemente simultane:*

- reinvestirea perpetuu pozitivă a ariei cognoscibile a partenerului (integrarea constructivă a rezultatului cunoașterii de altul, adică re-ființarea unui „bun gestalt" ceea ce-ar putea traduce prin capacitatea de a vedea mereu, partea plină a paharului");
- menținerea perpetuă a unei zone incognoscibile optime a partenerului (adică re-inventarea „misterului", posibilitatea re-ființării partenerului în termenii care susțin nealterată bucuria surprizei, atracția noului, a imprevizibilului, angajarea imaginarului). Aceasta susține și motivează pe lungă durată investiția afectivă și relația de parteneriat erotic, situând-o pe un plan valoric superior, deconspirându-i sensul autentic de experiență spirituală, de experiment fundamental, de intercunoaștere și de intercreație. Nivelul de gratificație reciprocă devine condiție a menținerii și îmbogățirii atracției dintre parteneri, care se generează prin simetrie și reciprocitate. În cazul în care atracția și preferința interpersonală se manifestă unilateral, cuplul nu-și poate investi resursele afectiv-emoționale în sens pozitiv, destabilizându-se treptat prin epuizare atracției la partenerul ce se simte „atras" dar care se află în deficit de „ofertă gratificantă".

Pe de altă parte, atracția fizică și psihică dintre sexe, precum și posibilitatea de a se gratifica și valoriza erotic și spiritual sunt determinate de nivelul de manifestare *mutual compensatorie* a masculinității și feminității, *ca modele de expresivitate corporal-senzorială, verbală, afectivă.* Iubirea autentică naște șansa de a-l revela pe celălalt, de a-l pune în valoare ca partener erotic și spiritual, a-l emite celorlalți în totală forța și frumusețea ființei sale, de a-i exacerba farmecul masculinității și feminității. De aceea, frumusețea fizică în sine este o falsă motivație a atracției și împlinirii erotice, pentru că doar masculinitatea și feminitatea revelată, exprimată și emanată prin actul iubirii devine frumusețea însăși și sursa satisfacției în cuplu.

Cu toate acestea, trebuie să admitem că *motivațiile conștiente și inconștiente ale alegerii maritale* reprezintă încă o problemă cu multe necunoscute, iar cele pe care suntem înclinați să le considerăm

accesibile cunoașterii noastre, nu explică și mai ales nu determină de cele mai multe ori evoluția căsătoriei, stabilitatea sau disocierea ei. Probabil că motivațiile inițiale ale alegerii maritale (atât cele socio-culturale, cât și cele afectiv-senzitive), *numai în măsura în care se transformă ulterior în motive ale coexistenței de tip familial, în adevărate surse de regenerare a capacităților de „acțiune" și de „devenire" maritală, ele pot fundamenta dragostea ca mod de cunoaștere și dezvoltare a ființei umane,* deci pot condiționa implicit satisfacția maritală. Altfel, alegerea partenerului poate rămâne sub semnul hazardului, un exercițiu de maturitate sau doar o promisiune de împlinire. Pentru ca metamorfoza motivelor începe abia după căsătorie... și timpul este unicul magician.

6. Căsătoria modernă – între imitație, constrângere și autenticitate

Privită din exterior, căsătoria este doar o instituție socială care unește consorții printr-o serie de drepturi și obligații, conferindu-le statute sociale bine individualizate, menite să asigure funcții legitime: procreația, creșterea și educarea urmașilor, integrarea socio-economică etc. Renunțarea la aceste *șabloane verbale,* cu pretenție de definire a fenomenului familial, ne-ar putea oferi șansa unei înțelegeri mai adecvate a sensului și rosturilor mariajului, ca rezultat al întâlnirii fundamentale între sexe.

Din perspectiva socio-istorică de abordare, căsătoria a fost instituită pentru scopuri morale, sociale, economice și religioase, și nicidecum pentru afirmarea cuplului ca entiate afectiv-sexuală și emoțională. Iar faptul că *percepția* asupa căsătoriei a fost permanent reactualizată în funcție de modul în care a fost înțeleasă și aplicată la începuturile ei, a fost un impediment crescând în conștientizarea ei ca valoare. Tocmai de aceea, societatea contemporană experimentează alternativele la căsătorie, care nu sunt altceva decât opțiuni personale, libere, și nu îndatorii bazate pe tradiție și constrângere.

Anterior am încercat să evidențiem faptul că, alegerea partenerului conjugal – ca act decizional personal – a parcurs drumul unor lungi *metamorfoze.* Sensul lor este acela al evoluției familiei de la un cadru instituțional rigid, stabil, extins și conservator, către unul de tip restrâns, nuclear, mobil și deschis.

.Imaginea cuplului modern a devenit opusă celui tradițional datorită faptului că *s-au schimbat criteriile opțiunii maritale,* de la cele de tip rațional, la cele de tip socioafectiv și – în special – sexual-afectiv. Însă, deși afectivitatea a devenit astăzi un criteriu normativ al căsătoriei, *suntem încă departe de a înțelege pe deplin mecanismele mai subtile care prezidează constituirea unui cuplu.*

Mai mult, se pare că, totuși, calculul economic revine în prim-plan, și nu atât ca fundament al constituirii unui cuplu – deși nici această perspectivă nu trebuie ignorată – ci ca *interogație* privind necesitatea formării unei familii. Pentru că, în ziua de azi, mai mult ca oricând, revine obsedant întrebarea dacă mai este rentabil să investești în familiei, adică să pui bazele unei familii.

Dacă privim familia ca pe o investiție, putem aduce destule argumente în această privință doar pornind de la ipotezele lansate de GARY BECKER, sociolog și economist la Universitatea din Chicago, laureat al Premiului Nobel pentru economie în 1992.

În opinia acestuia, deoarece căsătoria se încheie – practic – întotdeauna în mod voluntar, fie de către persoanele care se căsătoresc (caracteristica familiei contemporane), fie de către părinții acestora (caracteristica familiei tradiționale), se poate aplica cu ușurință teoria preferințelor, și se poate presupune că persoanele care se căsătoresc (sau părinții acestora) se așteaptă să le crească nivelul utilității desupra celui pentru cazul când ar rămâne singure.

Mergând mai departe, de vreme ce pentru găsirea unui partener concurează mulți bărbați și multe femei, se poate presupune că există o *„piață a căsătoriei.* Fiecare persoană înceacă să găsească cel mai bun partener, în funcție de restricțiile impuse de condițiile de piață (Becker, 1994, pag. 214). „Vârsta participării va fi cu atât mai scăzută cu cât numărul de copii doriți este mai mare, cu cât este mai mare

venitul anticipat și cu cât este mai scăzut nivelul de educație" (BECKER, 1994, pag. 253).

Această piață a căsătoriei nu are, practic, alt rol decât acela al stabilirii unor „tranzacții", ce vor să fie cât mai echitabile. Jocul cererii și ofertei acționează firesc, chiar dacă, de cele mai multe ori, nu este conștientizat. Se oferă statut social și se pretinde dragoste, se oferă bunăstare materială și se pretinde loialitate și supunere.

S-a mers chiar mai departe cu această teorie utilitaristă, ignorându-se egalitatea simplă („cât mi-ai dat tu, atât îți dau și eu") și accentuându-se echivalența raportului dintre „cât dau, cât primesc" și „cât dai, cât primești" (ILUT, 1995).

Nu insistăm mai mult asupra acestei teorii dar acest lucru nu ne impedică să formulăm câteva interogații: Dacă totuși calculul economic stă (și) la baza căsătoriei moderne, putem aduce argumentul imitației sau al constrângerii? Cât de *rezistentă* (mai) este o căsătorie întemeiată pe jocul cererii și ofertei, în condițile instabilității valorilor și haosului generat de societatea contemporană?

Admițând că BECKER nu are dreptate, și că nu teoria utilitaristă stă la baza căsătoriei, vom căuta să găsim alți factori cu ajutorul cărora să putem justifica viabilitatea cuplului conjugal modern. Psihosociologia ne oferă o perspectivă de interpretare, prin apelul la *teoriile similarității/complementarității,* teorii care – la data apariției lor – ofereau o justificare credibilă dar care, de-a lungul timpului, s-au dovedit a fi doar de suprafață. Deși am evidențiat anterior elementele fundamentale pe care le implică cele două perspective, merită să mai institām puțin asupra lor.

Conform primei teorii, doi indivizi (fie de același sex, fie de sex opus) alcătuiesc un cuplu datorită, în primul rând unei depline compatibilități dintre componentele lor de ordin psihologic; cei care manifestă aceleași atitudini, au aceleași convingeri, aspirații și interese, se apropie mai ușor, mai repede la un punct de vedere comun. Cercetările psihosociologice mai recente au arătat că stabilirea relațiilor interpersonale este favorizată de apropierea spațială și de similaritatea caracteristicilor psihice și sociale (sex, vârstă, profesie, poziție

socială etc.). Distanță spațială, ca și distanță socială, limitează șansele intrării în relație a persoanelor aparținând unor colectivități îndepărtate geografic unele de altele, sau a unor clase și categorii sociale relativ izolate sau între care există mari diferențieri socio-economice și culturale (S. CHELCEA, A. CHELCEA, 1983, pag.204).

Putem exemplifica această perspectivă prin rezultatele unui studiu efectuat înainte de 1989, pe un eșantion reprezentativ pentru mediul urban din România. Acest studiu evidențiază următoarele aspecte: dintre soții muncitori, 85% aveau o soție muncitoare, 5% intelectuală, 6% funcționară, 4% altă categorie; dintre soții intelectuali, 7% aveau soție muncitoare, 82% intelectuală, 8% funcționară, 3% altă categorie. În două din trei familii, soții aveau același statut profesional, în circa 23% bărbații aveau profesie superioară soțiilor și la circa 12% profesia era inferioară (BEJAN, BURUIANA, 1989).

Dar nu numai aceste caracteristici pot avea influență asupra relațiilor interpersonale, altele (cum ar fi atractivitatea fizică) fiind, poate, la fel de importante ca ele. Astfel, felul în care semenii noștri se atrag fizic nu este fără importanță în relațiile de afinitate, în general, cu atât mai mult în dragoste și căsătorie. Aducem ca argument experimentul lui Huston (1973) citat de PETRU ILUT într-o lucrare recent apărută („Familia-cunoaștere și asistența, 1995)

Astfel, cercetătorul a rugat un număr de bărbați să selecteze întâlniri pe baza alegerii din 6 fotografii de femei. Două din ele indicau femei cu înalt grad de atractivitate, două mediu și două scăzut.

Într-o primă fază, bărbaților li s-a asigurat o întâlnire cu oricare din femeile pe care o aleg. În această condiție, toți bărbații au ales cele mai atractive femei. În a doua fază, subiecților li s-a spus că femeile pe care le selectează vor privi fotografiile celor care le-au ales și numai atunci ele vor hotărî dacă acceptă întâlnirea sau nu. În această condiție procentul celor care au selectat femei cu înalt grad de atractivitate a fost mult mai mic, și el a fost legat de nivelul de atractivitate a bărbaților înșiși (Ilut, 1995, op.cit., pag.90).

Concluzionând, conform teoriei similarității, o anumită persoană își alege partenerul dintre aceia care au un *„echipament“ psihologic și psihosocial asemănător* cu al său, deoarece simte nevoia de a-și verifica și susține prin alții o serie de elemente psihologice proprii: idei, convingeri, atitudini etc.

Dimpotrivă, teoria complementarității susține existența, la baza alegerii partenerului, trebuinței pentru o persoană cu caracteristici psihologice complementare în raport cu sine. O structură dominatoare preferă una supusă, o structură emoțională și anxioasă preferă un partener cu o mare stabilitate emoțională, un individ mai puțin activ preferă un partener descurcăreț, flexibil și mobil etc.

Deși interesante, nici una dintre cele două teorii *nu satisface integral*, pentru că nici una nu comentează cu claritate cauzele care determină crearea și funcționalitatea cuplurilor, conjugale sau nu. Astfel, regăsim cazuri în care partenerii nu prezintă deloc structuri psihologice similare dar sunt stabile, pe când acolo unde există similitudini pe linia unor componente psihologice cuplul este pe cale de a se dezmembra. Tot așa, sunt structuri disimetrice și necomplementare care alcătuiesc cupluri deosebit de stabile, și structuri complementare a căror viață conjugală este încărcată de tensiune și conflictualitate.

Prin urmare, dacă analizăm și mai în profunzime aceste două teorii, ajungem din nou la concluzia formulată anterior: atât similaritatea cât și complemetaritatea explică – în mare măsură – șansa alegerii maritale dar *nu justifică suficient actul decizional.*

Din această perspectivă, o serie de teorii apărute în ultima vreme consideră că factorii fizici par ar avea o pondere tot mai importantă în formarea unui cuplu. Factorul fizic acționează prin intermediul modalităților erotice de expresie comportamentală și de comunicare, ca un stimul important care explică opțiunea maritală. Atunci când atracția fizică persistă și crește, odată cu apropierea și intimitatea partenerilor, ea devine o sursă ce alimentează stabilizarea relației, necesitatea reluării, intensificării și dezvoltării ei în timp, inclusiv încadrul căsătoriei.

O perspectivă ce încearcă să justifice mai mult actul decizional al alegerii partenerului este aceea a lui S.A. MURELL și J.G. STACHOWIAK, care au dezvoltat o teorie dinamică asupra cuplului

conjugal, subliniind faptul că relaţia dintre soţi conţine – într-o anumită măsură – potenţe conflictuale chiar de la construirea ei. Autorii au în vedere faptul că în societatea modernă, în care alegerea partenerului pentru căsătorie este liberă, fiecare din cei doi soţi îşi bazează selecţia pe presupunerea că celălalt este cel mai indicat să-i satisfacă o serie de dorinţe, este cel mai potrivit pentru sine. Acest lucru se întâmplă cu ambii parteneri, fiecare alegându-l pe celălalt pentru sine, în speranţa că-l va păstra o viaţă întreagă. Ulterior însă, în cadrul vieţii în doi, fiecare aşteaptă ca celălalt să-l satisfacă pe el, fără să înţeleagă că şi de la el se aşteaptă – în aceiaşi măsură – un anumit răspuns la anumite aşteptări.

Ceea ce a complicat şi mai mult această posibilă modalitate de a salva căsătoria, ca instituţie socială, a fost emanciparea femeii. Practic, aşteptările femeii au devenit tot mai multe, iar acest lucru s-a realizat în paralel cu diminuarea obligaţiilor pe care le avea, în mod tradiţional. Acest lucru a fost posibil deoarece mişcarea feministă a militat continuu nu numai pentru o reconsiderare a statutului (politic, profeional, cultural etc.) femeii în societate, ci şi statutului şi rolului ei în familie. Femeile nu mai vor să fie simple maşini de făcut dragoste şi copii. Afirmarea lor pe plan politic, profesional, în viaţa publică, presupune o reconsiderare drastică a sarcinilor de rol din cadrul familiei. Dacă înainte, femeile acceptau ele însele departajarea de roluri şi complementaritatea de tip tradiţional, acum multe din ele văd în complementaritatea de acest gen o mare inechitate şi o situaţie conflictuală (ILUT, 1995, pag. 115).

Literatura feministă apreciază că femeile sunt minimalizate ca valoare şi că nu sunt, încă, apreciate la adevăratul lor potenţial. Se aduc următoarele argumente: „Femeile participă la viaţa politică, dar mai degrabă doar ca alegători şi rar în calitate de conducători; femeile au intrat în viaţa academică, dar nu şi în poziţiile de vârf ale acesteia; femeile lucrează în ştiinţă, dar mai degrabă în contextul paradigmelor create de bărbaţi etc." (MIROIU, 1995, pag.17). Tocmai de aceea, feminismul a considerat că trebuie schimbat ceva.

Însă, intenţiile iniţiale ale mişcării feministe, deşi păreau a fi *rezonabile* şi *pozitive*, au suportat – în timp – *modificări* şi *tendinţe cel puţin contradictorii, privind relaţiile dintre sexe*. Astfel, *femeile şi-au*

accentuat complexul de rol-sex tocmai încercând să-şi recupereze o imagine socială egal valorizată cu cea a bărbatului. Mai mult, aceasta s-a produs pe fondul *defeminizării comportamentale* a rol-sexului feminin.

Femeia a învăţat să lupte pentru un statut egalitar nu cu propriile-i arme ci, din păcate, cu armele sexului opus (agresivitatea etc.), atitudinea ce induce doar efecte negative, din perspectiva funcţionalităţii unei relaţii autentice. Departe de a fi un câştig sau o creştere în planul personalităţii feminine, acest comportament nu este decât un *surogat*, iar preţul plătit recunoaşterii poziţiei egalitare a femeii în plan profesional, economic şi socio-politic reprezintă – de fapt – pierderea celor mai autentice trăsături avute, trăsături pentru care a fost apreciată şi valorizată.

Sacrificarea propriei feminităţi are la bază o mare eroare. Femeile pornesc de la premisa că devin egalele bărbaţilor, comportându-se masculin şi nicidecum *impunându-şi, păstrându-şi sau dezvoltându-şi* feminitatea. Practic, aici intervine *falsa percepţie* a feministelor asupra mijloacelor prin care pot obţine un egalitarism real.

Pe de altă parte, acest egalitarism este impropriu înţeles. În cultura occidentală această egalitate afirmată este, de fapt, una relativă, deoarece *mişcarea feministă pretinde mai mult decât egalitatea sexelor*. Conflictul de discriminare a devenit un stindard al unei filosofii periculoase, care vizează mutaţii de esenţă în psihologia feminină dar care *încătuşează resursele pozitive autentice ale femeii*.

Apoi, se ignora faptul că rolul fiecărui sex este *unic* şi, în anumite puncte fundamentale, de neînlocuit. *Practic, aceste elemente de specificitate psihologică constituie baza atracţiei între sexe* (în heterosexualitate) şi *condiţia unei relaţii de comunicare şi armonie. Femeile nu trebuie să fie competitive cu bărbaţii, ci complementare*, sexele fiinţând împreună în echilibru numai păstându-şi specificul psihlogic. (I. MITROFAN, 1989).

Nu trebuie să se înţeleagă de aici că optăm pentru păstrarea raporturilor dintre sexe, specifice societăţii tradiţionale. Dimpotrivă,

militäm pentru *dezvoltarea notelor definitorii ale rolului de sex* (feminin/masculin) al fiecăruia, având o bază egalitară, din perspectiva planului economic, social, cultural, politic sau religios. Dar suntem împotriva exagerărilor proclamate de adeptele feminismului, exagerări ce au drept consecinţe desacralizarea relaţiilor între sexe şi dezorganizarea familiei, ca instituţie socială.

Am insistat asupra aspectelor pe care le implică emanciparea femeii, deoarece o mare parte din mutaţiile lumii contemporane i se datorează, iar căsătoria modernă este doar una dintre acestea. Însă, ea nu reprezintă decât un *efect pervers* la care, probabil, nimeni nu s-a gândit. S-a căutat întărirea, modificarea şi afirmarea poziţiei femeii şi s-a reuşit destrămarea, diminuarea şi ignoarea familiei contemporane. „Modernitatea" căsătoriei înseamnă, din această perspectivă, adaptarea bărbatului la noile cerinţe ale femeii şi prelungirea unui stil de viaţă bazat pe incertitudine, nesiguranţă şi competivitate absurdă între sexe.

Concluzionând, putem afirma – în consens cu JULIUS EVOLA – că *revendicările feminismului îşi au originea în ambiţii greşit orientate* ce decurg din ideea eronată că o femeie ca atare ar fi inferioară bărbatului. În realitate, feminismul a luptat nu pentru drepturile femeii, ci pentru dreptul femeii de a deveni egală cu bărbatul. Acesta este, în ultimă instanţă, un nonsens, deorece a te întreba dacă femeia e superioară/inferioară bărbatului e la fel de inutil ca şi întrebarea dacă apa e superioară/inferioară focului (EVOLA, 1994, pag. 73).

Dintr-un alt unghi de vedere, căsătoria modernă implică *o nevoie de înţelegere, o nevoie de acceptare a fiecăruia aşa cum este, o respectare a personalităţii celuilalt.* Pentru a fi mai expliciţi, vom apela la piramida trebuinţelor a lui Maslow şi la cele cinci niveluri ale sale. Fiecare nivel cuprinde următoarele trebuinţe:

I. Trebuinţe fiziologice: de hrană, de adăpost, de sexualitate, a căror satisfacere asigură conservarea şi sănătatea

II. Trebuinţe de securitate: de echilibru emoţional, de asigurare a condiţiilor de muncă şi viaţă

III. Trebuinţe de apartenenţă: de afiliere şi adeziune, de identificare cu alţii etc.

IV. Trebuinţe de stimă: nevoia de reputaţie şi de pestigiu, de consideraţie etc.

V. Trebuinţe de autorealizare: necesitatea de obiectivare a capacităţilor şi disponibilităţilor creative etc.

Bineînţeles că poate apărea întrebarea: Ce legătură există între această piramidă a trebuinţelor şi căsătoria modernă? Modelul piramidal al trebuinţelor elaborat de Maslow îl considerăm util pentru analiza noastră mai ales în ceea ce priveşte orientările *motivaţionale ale consorţilor.* Astfel, desfăşurarea vieţii cotidiene conduce la satisfacerea unui întreg ansamblu de trebuinţe (începând cu cele fiziologice şi terminând cu cele de autorealizare), în sensul că, se realizează o trecere progresiv ascendentă de la un nivel al altul. Cu cât această motiveţie a conduitei partenerilor urcă spre vârful piramidei, cu atât avem de-a face, cel puţin teoretic, cu o *creştere în intensitate şi profunzime a trăiniciei cuplului.* Dar acest lucru se întâmplă doar în condiţiile în care fiecare dintre parteneri simte în interiorul său pe sine însuşi şi pe celălalt ca pe o unitate indisolubilă, ca pe o singură individualite.

Ori, în realitate, în condiţiile anxietăţii sociale şi acumulării agresivităţii şi frustraţiilor materiale, culturale sau de orice altă natură (care generează suspiciune, oboseală sufletească, saturaţie şi iritare, inhibaţie şi renunţare), nu poate fi vorba de o sinteză interpsihologică tradusă în forma „Noi-ului". Şi aceasta pentru că regresiunea sociopolitică şi frustraţia economică au, fără drept de apel, *consecinţe* dintre cele mai *dureroase şi deformate* în psihologia individului uman, ce se resimt până în cele mai intime relaţii interpersonale, în climatul de intimitate al bărbatului şi femii.

Să încercăm să privim acum căsătoria modernă şi din perspectiva *constrângerii.* Sigur că, realitatea lumii contemporane afirma libera alegere a partenerului. Însă, dincolo de această iluzie, conştientizăm faptul că *alegerea noastră nu este liberă,* ci chiar constrânsă de anumiţi factori. Cu alte cuvinte, atât pentru băieţi cât şi pentru fete, facilitatea de a forma un cuplu conjugal nu e nelimitată, dimpotrivă, e foarte restrânsă. „În pofida unei libertăţi de moravuri mai mare ca altădată şi a faptului că, în principiu, căsătoriile nu mai sunt puse la cale de

familii, fără intervenția celor interesați, această libertate e mai mult aparentă decât reală. Independent de preferințele și gusturile individuale, normele sociale foarte strâmte limitează astăzi, ca și înainte, posibilitățile alegerii" (GIRARD, 1971, pag.680).

Apoi, „nu există", în opțiunea indivizilor pentru un partener, indiferență față de criterii cum sunt vârsta, profesiunea, clasa socială, etnia, religia. Mariajele sunt, la scară statistică, *puternic homogamice* (se căsătoresc proporțional mai mult între ei cei de aceiași etnie, vârstă etc.) și *slab heterogamice* (mariajele între indivizi cu statute socio-demografice diferite sunt, statistic, mai reduse). Să menționăm însă că distincția este mai mult difuză, în condițiile în care se ridică întrebarea: homogamie și heterogamie după ce criteriu? Pentru că se știe că, unul și același individ face parte, concomitent, din mai multe grupuri sociale și are mai multe statusuri (etnic, religios, profesional etc.). Deci, putem afirma doar că, homogamia și heterogamia este parțială" (ILUȚ, 1995, pag.80).

Concluzionând, chiar dacă nu mai sunt aranjate, *căsătoriile continuă să fie supuse la tot felul de presiuni exterioare.* Autenticitatea căsătoriei modene rezidă, fie și numai, în impunerea unui *stil de viața fără copii,* ce marchează mutația de la „familia axată pe copii" la familia axată pe adulți". Cu alte cuvinte, tendința este aceea de a extinde pe durata a cât mai mulți ani posibil (uneori chiar pe durata întregii vieți) absența unui copil în familie. În această categorie nu se înscriu familiile care, din cauza obiective, sunt în imposibilitatea de a avea un copil.

Principalul motiv invocat de parteneri este *dorința e a fi independenți* în relația lor față de copil. Apariția unor copii determină restrângerea sferei activităților (în special cele profesionale și de loisir), precum și o serie de responsabilități parentale față de aceștia. Aceste responsabilități ar transforma părinții într-o pereche de „angajați", aserviți intereselor copilului.

Un alt motiv este considerat, de mulți analiști, a fi *emanciparea femeii.* Renunțând la poziția de gospodină casnică, supusă soțului și societății, se pare că multe femei au renunțat și la maternitate. Libertatea de a fi mamă, de a da viață, a fost înțeleasă astfel ca o datorie față de ceilalți, față de umanitate în general.

În fine, lipsa unui copil în familie poate fi motivată de *dificultate economică* cu care indivizii sunt confruntați în societate: șomaj, lipsa unei slujbe stabile, venituri foarte mici, etc. Acestora li se adaugă lipsa unei politici sociale de încurajare și sprijinre a tinerilor căsătoriți. Dezorientați și descurajați, tinerii au ajuns la concluzia că cel mai nefericit personaj dintr-o familie aflată într-o astfel de ipoteză este copilul, și se sfârșește prin a se renunța la el (R. SLĂMNESCU, 1994).

„Mult mai mult decât micșorarea beneficiilor contează *ridicarea costurilor* implicate, în tendința actuală a cuplurilor de a avea copii puțini. Aceasta se exprimă elocvent în costul oportunității de timp, care marchează atât de pregnant viața în societatea contemporană, bazată pe muncă salariată. Perioada de timp alocată menținerii sarcinii, nașterii, îngrijirii copiilor costă nu numai ca timp în sine, ci ca venit bănesc, fiindcă presupune întreruperea sau micșorarea drastică a muncii. Așa se explică, cel puțin în parte, de ce cu cât școlaritatea femeilor este mai ridicată, cu atât ele doresc (și au) mai puțini copii. Și aceasta pentru că, pe femeile de un înalt profesionalism, renunțarea la slujbă sau întreruperea ei le costă mai mult decât pe cele cu o pregătire școlară mai redusă.

Concluzionând, decizia cuplului privind numărul copiilor se bazează pe estimarea costurilor și beneficiilor date de un anumit standard al calității asumate" (ILUT, 1995, pag. 126). Din această perspectivă, proliferarea familiilor fără copii este o *alternativă, în parte dorită, în parte impusă.* Iar atunci când această alternativă atinge cote statistic semnificative – dacă nu le-a atins deja (și avem ca punct de plecare statisticile privind numărul nașterilor) – vom putea să mai dăm un sens accentuării proliferării alternativelor la căsătorie. Pentru că, din moment ce problema copiilor se pune din ce în ce mai puțin, de ce ar mai fi neapărat necesară o statuare juridică a conviețuirii dintre două persoane?

O tendință din ce în ce mai accentuată este aceea a *tolerării* unor fenomene în cadrul căsătoriei moderne, fenomen a căror prezență era

de neconceput în familia clasică. De exemplu, *adulterul*, definit ca fiind o „infidelitate conjugală sau evaziune erotico-sexuală extraconjugală, efect al unui complex dual de inadaptare maritală" (I. MITROFAN, 1991).

Asisstăm în perioada contemporană la o modificare a atitudinilor şi concepţiilor despre adulter, care tind să-i minimalizeze efectele distructive asupra căsătoriei considerându-l un antidot împotriva constrângerilor şi restricţiilor mariajului monogam, fără ca prin aceasta să intenţioneze distrugerea sub substituirea lui.

Întrebarea care apare, decurge cu necesitate: Sunt cuplurile sexual monogame mai fericite decât cuplurile care-şi lasă libere activităţile extraconjugale?

Psihologii răspund, în majoritate, că nu, şi unii dintre ei văd relaţiile extraconjugale ca *„experienţe pozitive"* (KINSEY), sau, mai mult, ca având un *„caracter constructiv"* (MYERS şi LEGGIT). Mai mult, autorii americani insită că asemenea relaţii sunt ceva foarte normal, şi că fidelitatea monogamică este, cel puţin în S.U.A., mai mult un mit decât o realitate (VOUGHAN, 1989). Dar, indiferent dacă sunt considerate normale sau nu, relaţiile extraconjugale se practică. Chiar şi în România anului '95, într-un sondaj reprezentativ pentru populaţia Capitalei, pe un eşantion de 816 persoane, 39% din persoanele investigate sunt de acord cu sexualitatea extraconjugală (C.S.U.R., 1995).

O altă perspectivă ce merită a fi evidenţiată ar fi aceea a divorţialităţii. Şi aceasta datorită faptului că *opţiunea faţă de o eventuală căsătorie a început să fie gândită în raport cu posibilitatea faţă de un eventual divorţ*. „Uşurinţa cu care poate fi obţinut divorţul determină, fără îndoială, o schimbare a atitudinii faţă de căsătorie. Partenerii care se angajează acum într-o căsătorie sunt pe deplin conştienţi, cel puţin tacit, că, dacă lucrurile nu vor merge bine, eliberarea este oricând posibilă. Iar când lucrurile încep efectiv să nu mai meargă *eliberarea poate fi o opţiune mai uşoară decât perseverenţa*" (THATCHER, 1995, pag.124).

Mai mult decât atât, cercetători de prestigiu (cum ar fi JANET WALTER sau LISA PARKINSON) au demonstrat că „opinia publică

a devenit mai tolerantă faţă de divoţ, ca remediu la o căsnicie eşuată, iar stigmatul social asociat divorţului a mai pălit". Totuşi se menţine tendinţa de a blama unul dintre parteneri pentru destrămarea familiei şi a-l privi pe celălalt ca pe o victimă, pe baza unei informaţii limitate şi provenind – de obicei – de la o singură parte.

Legat de divorţ, importante modificări au apărut şi în privinţa *consecinţelor şi costurilor psihologice implicate de existenţa copiilor.* Astfel, „în societatăţile tradiţionale există tendinţa de stigmatizare a copilului ai cărui părinţi sunt despărţiţi. În societatea modernă, acest aspect aproape că nu (mai) contează. Există, însă, o serie de efecte psihologice în legătură cu identificarea de rol-sex. Astfel, dacă copilul rămas cu mama este băiat, poate apare fenomenul de supraprotecţie maternă. Chiar dacă nu din motive freudiene, femeia rămasă singură cu băiatul îşi revarsă toată dragostea şi afecţiunea asupra lui, crescându-l într-un gen de seră. Ea se comportă în acest fel şi datorită faptului că se fereşte de a fi acuzată de fostul soţ sau rudele acestui că îşi neglijează copilul" (ILUT, 1995, pag.149).

Revenind la motivaţia alegerii partenerului, nu putem ignora interogaţia: De ce oare indivizii societăţii contemporane ajung să divorţeze, tocmai acum când se aleg liber ca soţ şi soţie?

Un posibil răspuns a fost formulat de L. PARKINSON (Separarea, divorţul şi familia, 1993), în urma cercetărilor efectuate de GORER: *cuplurile care se căsătoresc astăzi aşteaptă să obţină prin căsătorie fericire personală*, în vreme ce cuplurile din generaţiile precedente erau, în general, mulţumite dacă partenerul se comporta satisfăcător ca stăpân al casei sau întreţinător de familie. De aceea, *speranţele ridicate cu privire la fericirea maritală se transformă mult mai repede în reproşuri şi deziluzii*, pentru că realitatea nu se potriveşte aşteptărilor (PARKINSON, op.cit., pag.12).

Altfel spus, „sistemul marital întemeiat dominant pe nevoi expresive şi mai puţin pe nevoi instrumentale (creşterea copiilor, presiunile famliei extinse etc.) conduce la o mai mare libertate de dizolvare oficială a cuplurilor carenţate" (ILUT, 1995, pag. 140).

Un alt posibil răspuns ni-l oferă PETRU ILUŢ (1995) care consideră că *democratizarea şi liberalizarea vieţii sociale de ansamblu*

a determinat o mai mare permisivitate și în ce privește divorțul. Scăderea influenței bisericii și a religiei, „îndulcirea" legislației, micșorarea continuă a presiunilor normelor și obiceiurilor tradiționale, facilitează ruperea oficială a legăturilor conjugale. Între creșterea ratei divorțialității și factorii mai sus menționați există chiar o *circularitate cauzală,* în sensul că liberalizarea religioasă, juridică și socială nu numai că au contribuit la respectiva creștere, ci a și reflectat-o. Adică, s-au adaptat la situația existentă (numărul mare de divorțuri), astfel riscând să devină anacronice și fără credibilitate.

Desigur, căsătoria modernă implică o complexitate de aspecte ce merită a fi luate în seamă. Fără pretenția de a fi exhaustivi, ne putem – totuși – întreba: Ignorând criteriile opțiunii maritale, chiar și teoriile ce încearcă să explice formarea și menținerea cuplului conjugal, din perspectiva *nefuncționalității* cuplului ca atare, și prin *neputința* de a găsi soluții pentru ieșirea din criză, mai putem spera în existența unei *familii viabile,* în care partenerii să se afirme ca *și personalități distincte?*

CAPITOLUL V

DILEMELE ACTUALE ALE CUPLULUI TÂNĂR

1. Tânăra generație și opțiunile ei

Tânăra generație este principala categorie socială susceptibilă și recomandabilă de a înființa noi familii și de opțiunea ei în această privință depinde – de fapt – viitorul cuplului conjugal sau al alternativelor lui. Tocmai de aceea, vom încerca să pătrundem în intimitatea ei, vom căuta să ne explicăm comportamentele și atitudinile acesteia, într-un context mai larg dar cu referire și la poziția tinerei generații vizavi de relațiile sexuale, căsătorie, copii etc.

Ce așteaptă doi tineri de la o relație? Cât de hotărâți sunt să o legalizeze? Ce îi împiedică să o facă? Sunt întrebări pe care fiecare dintre noi ni le punem, fie că suntem adolescenți, părinți sau bunici. Sunt întrebări care, în ultima vreme, își găsesc tot mai greu răspunsurile. Și aceasta deoarece fluctuația rapidă a valorilor, ritmul trepidant al vieții cotidiene și o serie de alți factori fac aproape imposibilă o justificare coerentă și obiectivă a unui comportament oarecare ales.

Tocmai de aceea, *societatea contemporană este măcinată de contradicții interpersonale,* iar acestea capătă accente suplimentare când este vorba de generații diferite. Putem afirma, cu un grad mare de certitudine, că raporturile intergeneraționale moderne sunt caracterizate printr-o conflictualitate ridicată, neîntâlnită în societatea tradițională, marcată de conformism și constrângere. A apărut o întreagă literatură dedicată acestei probleme, elaborându-se o serie de tipologii

gii ale raporturilor contradictorii dintre generații. Noi o vom menționa pe cea alcătuită de B. Buchofer (1970), care pleacă de la perspectiva informațională.

Astfel, un prim tip de conflict apare atunci când cei mai în vârstă interzic celor mai tineri accesul la unele informații căutate de aceștia. Autoritatea adulților față de tineri ar fi diminuată, dacă tinerii ar cunoaște totul despre domenii încă interzise pentru ei.

Din această perspectivă, divergențele între generații apar în faza copilăriei, caracterizată prin statusuri și roluri ascriptive. Pe măsura evoluției către faza tinereții, individul vrea să i se recunoască un nou status, care să-i permită accesul la toate informațiile. Socializarea este, în acest caz, adaptarea tinerilor la nivelul de informare al adulților. Divergențele apar atunci când tinerii sunt conștienți că sunt excluși de la anumite domenii: activitate sexuală, căsătorie, ocupație etc.

Un alt tip de conflict se manifestă în perioada 14-23 ani. Tinerii de aceeași vârstă evaluează critic conținuturile culturale, își exprimă propriile lor poziții și intră în competiție cu generația adultă.

Mai există și o altă formă de conflict: generația tânără dispune de informații modificate, dar și de mai multe informații culturale relevante decât poseda generația vârstnică în aceeași fază de dezvoltare. Din acest punct de vedere, apare ideea că neînțelegerile cu adolescenții provin din neputința părinților de a-i înțelege.

Căutând o relație cauzală, putem afirma că *deosebirile între generații sunt determinate de schimbările, unele profunde, intervenite în dezvoltarea psihosomatică a individului contemporan*, cu deosebire la vârsta tânără. Debutul mai timpuriu al adolescenței, apariția pubertății la o vârstă mai mică, extinderea limitelor superioare ale tinereții, sunt particularități ce influențează relațiile între generații.

O altă cauză ce accentuează decalajul dintre dezvoltarea personalității individului, maturizarea sa bio-psihică și intelectuală și integrarea în societate este dată de prelungirea școlarității.

Apoi, nu trebuie ignorate nici modificările (nu doar de suprafață, ci profunde și complexe) ce au intervenit în ierarhia nevoilor sau a

trebuințelor. De multe ori, adolescentul aspiră spre comportamente și atitudini, adoptă nevoi ce tind spre statusul de adult, dar acestea ori nu sunt identice, ori sunt asumate necorespunzător.

Mai mult decât atât, tinerii apelează la conduite contradictorii celor ce sunt acceptate, consacrate și afirmate, devenind ținte ușoare ale reproșului, etichetării, stigmatizării. S-ar părea că vina le aparține în exclusivitate. Dar, la o analiză mai atentă, latura intrinsecă a comportamentului tinerei generații ne dovedește că adolescenții încalcă normele și convențiile sociale nu atât din dorința de originalitate, cât datorită faptului că ei asimilează și percep mai acut decât adulții schimbările din viața socială.

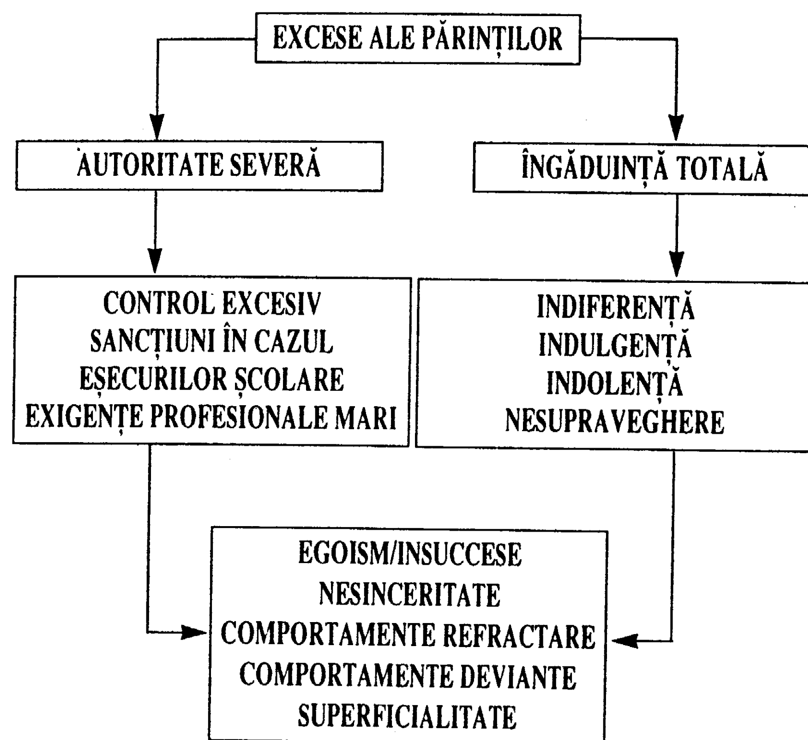
Desigur, majoritatea oamenilor încearcă să înțeleagă schimbările și au tendința de a se conforma lor. Diferența de percepție și de adaptare la schimbare dintre generații are drept coordonată majoră *experiența*. Adulții fac uz de atuul ei, tinerii mizează – de asemenea – pe absența acesteia. Ei invocă nonconformismul și consideră că experiența este – de fapt – o piedică sau o frână în calea schimbării, o viziune îngustă în calea noului și inovației.

De cele mai multe ori, divergențele între generații își au originea (și) *în lipsa de interes* pentru problemele cu care se confruntă adolescentul. Din lipsă de timp sau din indiferență sau, pur și simplu, din motive aproape ridicole (de exemplu : adulții bănuiesc că tinerii nu vor accepta argumentele lor, comportându-se așa cum cred ei de cuviință, ca atare, nici nu mai deschid discuții ce ar putea induce divergențe de opinii), adulții ignoră să abordeze aspectele vieții și realității sociale. Iar atunci când se hotărăsc să o facă este deja prea târziu, căci contradicțiile vor fi deja amplificate.

Prin urmare, nu este de mirare faptul că părinții – în atitudinile pe care le iau față de copii – alunecă, de cele mai multe ori, spre cele două extreme: autoritate severă sau îngăduință totală.

Însă, așa cum se vede și din figura 4.1.1., ambele sunt păgubitoare pentru socializarea copilului, ambele au un rol negativ și permit accentuarea conflictelor intergeneraționale (M. VOINEA, 1993, pag.68).

Figura 4.1.1.

Analizând toate aceste aspecte, am putea deduce următoarea concluzie: *dacă societatea ar fi fost relativ stabilă, cu valori bazate pe continuitate temporală, transferul de cultură nu ar fi ridicat probleme deosebite.* Însă societatea contemporană se caracterizează prin discontinuitate temporală, tot ceea ce este nou având o valoare foarte relativă. Aceasta afectează stabilitatea și conduce la dificultăți în comunicarea sau înțelegerea dintre membrii familiei, promovând o stare de incertitudine manifestă în relațiile dintre generații.

Această stare de incertitudine este accentuată de trecerea de la o societate închisă, orientată spre supraviețuire, la una deschisă, orientată spre dezvoltare, trecere ce a implicat o serie de efecte perverse (conștientizate sau nu), efecte care au generat situația de ambiguitate în care, încă, ne aflăm.

Din perspectiva demersului pe care încercăm să îl efectuăm, principalul efect care s-a produs în România, după evenimentele din decembrie 1989, este *ruperea procesului de socializare.* În perioada totalitaristă, singurul vector care mai efectua o socializare firească - în condițiile în care acești vectori erau riguros selectați - rămăsese familia. Familia devenise o seră ce te apăra de sistem.

Acest efect de seră s-a rupt în '90, când strada a devenit vectorul principal de socializare. *Tinerii au ajuns să fie cuceriți de valorile străzii.* Generalizarea acestui fenomen a dus, din păcate, la acutizarea conflictului intergenerațional, conflict datorat nu doar tinerei generații, ci și celei vârstnice, care nu numai că își modifică mai greu mentalitatea, dar încă dorește ca relațiile de autoritate să rămână aceleași, specifice societății tradiționale.

Sigur că – așa cum afirma și Zoe DUMITRESCU BUȘULENGA – ceea ce apărea ca extraordinar de frumos în tradiția spiritualității românești era o anumită continuitate a comunicării, un anumit acord între generațiile care se succedau. Bătrânii noștrii nu știau carte, dar aveau o „cultură" a minții și a sufletului. Și ce știau, spuneau tinerilor. Cu pilde și cu sfatul dat se făcea educația generațiilor care *urmau* și care *respectau* cuvântul celor mai vârstnici. Scara de valori etice și estetice pe care părinții o transmiteau copiilor era una simplă și nu prea vastă, dar curată și sigură.

Însă mutațiile produse în lumea contemporană au modificat criteriile educației moderne. Tânăra generație afirmă, din acest punct de vedere, că părinții au *conștientizat* mutațiile lumii moderne, dar au neglijat *modificările* survenite în criteriile educației, actionând după același etalon.

Din această perspectivă, traversăm o perioadă istorică în care, chiar dacă ne ferim s-o spunem, *tânăra generație se află la cumpăna dintre îndoială și aroganță, dintre teribilism și ignoranță.* Mai mult decât atât, ea nu mai știe încotro s-o apuce, nu-și dă seama dacă e bine ceea ce face.

A trecut vremea când copiii urmau meseria părinților și știau că acest lucru reprezintă o mândrie pentru familie și o garanție pentru comunitățile din care fac parte. A trecut vremea când tinerii se căsătoreau la indicația rudelor și sub presiunea colectivității. A trecut vremea când cuvântul vârstnicilor era lege și supunerea descendenților era necesară și obligatorie. Societatea tradițională considera autoritatea ascendenților asupra descendenților ca fiind singura legitimă, și nu permitea apariția unor fenomene ca acelea arătate mai sus.

Însă toate acestea au rămas undeva în urmă, doar rămășițele lor mai făcându-și loc, pe alocuri. Ce am pus în schimb? *O varietate de comportamente,* unele mai diferite decât altele, fiecare garantând - până la un anumit punct – „succesul". Și-au făcut apariția și câteva elemente comune, dar ele *vizează motivația și scopul,* în mai puțină măsură atitudinea și comportamentul.

Astfel, tinerii doresc parcurgerea unui proces de instruire, indiferent de costuri. Ei doresc să deprindă o profesie cu un standard ridicat și aducătoare de venituri mari (M. VOINEA, 1993). Mai doresc fericire personală, prestigiu și, nu în ultimul rând, o poziție socială bine definită. Însă modul în care ei vor să ajungă la împlinirea acestor idealuri este diferit, de cele mai multe ori, de cel indicat de părinți. Diferența este vizibilă nu numai pe verticală, ci și pe orizontală.

De exemplu, există o varietate de comportamente privind atitudinea față de un partener, într-o relație de cuplu. Acest lucru face ca haosul să se instaleze și, odată instalat, să și prolifereze. Pentru că, nu-i așa, tinerii adoptă cu ușurință tot ceea ce e nou și nonconformist, având credința că „sunt la modă" și mândria că pot ține pasul cu ea. Este vorba, deci, de o relație indusă de tineri și proliferată tot de ei, în care abaterile de la normă pot deveni, uneori, periculoase.

Ce schimbări s-au mai petrecut? Schimbări ce vizează relațiile dintre generații, deoarece astăzi *există o diversitate de moduri în care părinții își asumă responsabilitatea socializării copiilor.* Din această perspectivă, au apărut forme atipice de autoritate (a copiilor față de părinți, a tinerilor față de vârstnici etc.).

Totuși, greșeala frecventă rămâne aceea a considerării copilului o ființă pasivă, socializabilă după voința fiecăruia, ignorându-se faptul

că el este un subiect care gândește și acționează, care intervine constant și direct în procesul propriei sale dezvoltări.

Majoritatea cercetătorilor conchid că elementele contradictorii cele mai vizibile în raporturile dintre generații apar în perioada adolescenței, pentru că atunci intervin importante modificări, prin resocializarea care are loc. Se renunță la vechile norme și valori (ce constituiseră un dat, până la aceea vreme) și se însușesc altele (din perspectiva voinței proprii, individuale).

Ca atare, se manifestă tot mai acut tendința de afirmare a propriei personalități, de individualizare, de singularizare. Adolescentul se comportă ca și cum ar reprezenta punctul central al vieții, dorind doar să atragă atenția asupra sa, să șocheze prin faptul că e unic și non-conformist. El caută să fie original și să stârnească admirația în tot ce face, plecând de la gesturi și limbaj și ajungând la vestimentație sau chiar la modul cum își semnează numele.

Dorința de libertate și autonomie este tot mai mare și ea sporește o dată cu vârsta. Pe măsură ce apar și primele iubiri, adolescentul se închide și mai mult în lumea lui și orice încercare a părinților de a pătrunde în interiorul acesteia determină atitudini negative, în condițiile în care copiii simt că propriile sentimente sunt ridiculizate și contestate. De aceea, „părinții care nu aleg bine momentul când anume pot și trebuie să intervină, până la ce punct pot participa la viața sentimentală a copiilor lor, comit o gravă indiscreție". (G. IGESCU, 1994)

Am insistat asupra conflictelor intergeneraționale deoarece o serie de aspecte ale domeniului supus investigației (relațiile sexuale, căsătoria, opțiunile adolescenților privind raporturile dintre sexe) reprezintă doar o parte componentă a acestui conflict. Și putem spune că aceasta parte este deseori, dacă nu întotdeauna, cea mai importantă și, deci, principala generatoare de divergențe între persoanele aparținând unor categorii de vârstă diferite.

Pentru a da consistență acestor afirmații, putem pleca de la exemplul dat de VASILE NIȚESCU într-o lucrare dedicată adolescenței, exemplu ce aduce în discuție problema virginității.

Astfel, în vremurile de demult, bătrânii susțineau că fata trebuie să fie virgină înainte de căsătorie. Această concepție era rezultatul

educației religioase, dar și al prudenței în asigurarea maternității. Știința a demonstrat că, între maturizarea sexuală și cea socială există un interval de 6–8 ani. Deci, este evident că în această perioadă există o dorință sexuală, mai ales la băieți. În ziua de azi, băieții și fetele trăiesc acest interval de timp sub presiunea a două concepții diametral opuse:

– pe de o parte, părinții, medicii care, pornind de la marile responsabilități față de copiii ce pot rezulta din raporturile sexuale la această vârstă, se declară împotriva vieții sexuale între 14 și 18–20 ani;

– pe de altă parte, cercul de prieteni care îi ironizează pe cei ce nu au avut raporturi sexuale la vârste fragede sau înainte de căsătorie.

Nu trebuie ignorat faptul că, spre deosebire de societatea tradițională (în care căsătoriile se făceau de multe ori la indicația părinților, iar partenerii abia dacă se cunoșteau, ducând, de obicei, o viață sexuală nepasională și neafectivă, dar nemaiputând divorța datorită prejudecăților existente), societatea modernă, debarasată de o serie de stereotipuri și procese de etichetare sau stigmatizare, oferă posibilități (vezi metodele de consiliere și planning familial) de cunoaștere a partenerilor, privind potrivirea lor sexuală.

Dar părinții nu sunt de acord, în cele mai multe cazuri, cu acest gen de relație, chiar și atunci când sunt puși în fața faptului împlinit. De exemplu, într-un sondaj, reprezentativ pentru populația Capitalei, sondaj efectuat de Centrul de Sociologie Urbană și Regională în martie 1995, 25% din eșantion consideră că fata trebuie să se căsătorească virgină.

De asemenea, nu trebuie uitat nici faptul că, „în dorința unor bărbați de a fi primul care va avea relații intime cu soția, trebuie să vedem urmele pretențiilor acestora de a domina. Alți bărbați doresc fecioria din frica de a fi comparați, ei putând ieși în pierdere.

Pentru sine, în schimb, bărbații nu stabilesc astfel de interdicții. În trecut, casele de toleranță constituiau o școală a vieții sexuale, locul unde bărbații obțineau primele impresii despre relațiile intime cu femeia. În Italia, de exemplu, și astăzi viitorul socru oferă viitorului

ginere bani pentru bordel, pentru a nu-i veni gândul să aibă relații intime cu mireasa, înainte de nuntă". (S. SCHNABL, 1993, pag.45)

Lăsând la o parte problema conflictualității intergeneraționale, să încercăm să explicăm cam ce așteaptă un adolescent de la o tânără, și o adolescentă de la un tânăr și, din această perspectivă, cam care ar fi așteptările lor față de o relație de durată, conjugală sau nu.

Deci, vom încerca să privim lucrurile atât din punctul de vedere al fetei, cât și din perspectiva băiatului, așa cum a făcut-o și Jean ROUSSELET, în lucrarea „Adolescentul- acest necunoscut".

În concepția autorului, în apariția feminității la fete, trebuie să deosebim două faze distincte: o fază de femeie copil și o fază de femeie adolescentă. Prima este caracterizată printr-un sentiment de jenă. Fata se simte dintr-o dată impură; ea nu înțelege de ce este atât de diferită de cea dinainte și îi invidiază pe băieți, care se transformă în bărbați fără nici o încercare penibilă.

De multe ori, părinții agravează inconștient acest sentiment de inferioritate față de sexul masculin. Ascultând convorbirile adulților, în care unele familii se plâng că au o fată și nu un băiat, sau văzând pe unii părinți temându-se pentru viitorul fetei lor, căreia i se face mai greu un rost în viață decât unui băiat, ele tremură la gândul că propriii lor părinți pot avea regrete asemănătoare.

Pentru a se liniști, cerșesc cu stângăcie dovezi de dragoste, nu se mai dezlipesc de părinții lor, îi copleșesc cu tandrețe și sfârșesc prin a-i enerva. Când sunt respinse cu iritare, din cauză că au fost prea insistente, trag concluzia că nu mai sunt iubite.

Altele, dimpotrivă, se izolează de-ai lor spre a nu le impune o prezență dezagreabilă, pentru ca apoi să se mire cu tristețe că au fost părăsite, lucru care nu există decât în imaginația lor.

În ambele cazuri, izolate fiind, caută iubirea în altă parte. Au nevoie de o prietenă de suflet. Ei îi încredințează toate micile taine, este geloasă pe ea, visează să nu se mai despartă niciodată de ea. Uneori, două prietene se asociază numai ca să se sprijine reciproc în întâlnirile cu băieții.

Timiditatea și sentimentul lor de inferioritate dispar din momentul în care observă că nu mai constituie un obiect de dispreț,

iar tovărăşia lor este, dimpotrivă, căutată de băieţi. Fiecare dintre ele va avea reacţii proprii, descoperind puterea sa asupra bărbaţilor.

Însă, nu-i mai ajunge să fie iubită, dorind acum să iubească şi ea. Din clipa în care crede că a întâlnit dragostea, adolescenta este întotdeauna convinsă că va găsi la partenerul ei aceeaşi înflăcărare. Dar adolescentul nu se poate dărui cu o generozitate identică. După ce entuziasmul iniţial se stinge, el aleargă către alte aventuri sau către alte activităţi.

Uneori, pentru a reţine lângă ea un partener mai puţin grăbit, tânăra îndrăgostită nu pregetă să-i acorde mai mult decât ar fi vrut în realitate. Această dăruire de sine nu face decât să-i întârzie sfârşitul de neînlăturat al aventurii, făcându-l încă şi mai amar. Fata cunoaşte, atunci, tristeţea unei decepţii în dragoste. După o lungă criză dureroasă, ea este din nou gata să-şi dăruiască afecţiunea, însă de această dată procedează cu mai multă chibzuinţă şi mai puţin spontan.

De cealaltă parte, o dată cu pubertatea, tânărul mascul simte nevoia – conştient sau nu – să-şi afirme virilitatea. Se consideră matur şi vrea să-şi dovedească acest lucru lui însuşi, ca şi prietenilor. Plăcerea simţită în urma unor frecări întâmplătoare sau a ejaculărilor nocturne îi dovedesc că aparatul lui genital este capabil să-i provoace satisfacţii demne de luat în seamă.

Dar se întâmplă ca el să şi studieze mecanismul acestora şi, în scurt timp, să şi le provoace prin masturbare. Marea majoritate a băieţilor între 13-18 ani cad, mai mult sau mai puţin, în acest „păcat", DESMOND MORRIS apreciind chiar că 92% din bărbaţi se masturbează în unele perioade ale vieţii lor. Indiferent dacă adolescentul are sau nu aceste obiceiuri, la un moment dat trupul lui cere satisfacţii mai complete. Atitudinea lui faţă de sexul feminin se schimbă. El caută partenera posibilă în fiecare trecătoare pe care o întâlneşte.

Însă, dacă evoluţia lor sexuală şi sentimentală nu e supravegheată, o parte a adolescenţilor – fără a-şi da seama de laşitatea poziţiei lor – se lasă târâţi într-un vârtej de aventuri, unele mai jalnice decât altele. Se satură repede de aceste legături efemere şi, puţin câte puţin, această atitudine sterilizează în ei orice posibilitate de dragoste adevărată, în viitor.

De altfel, dintotdeauna, micii „Don-Juani" au făcut să sufere femeile din jurul lor, ei înşişi rămânând la fel de nesatisfăcuţi. Însă, rar s-a întâmplat ca ei să fi fost atât de tineri ca cei care fac, azi, ravagii în baruri, săli de dans, licee sau facultăţi. (I. ROUSSELET, 1969, pag.252-265)

Concluzionând, tinerii de ambele sexe se simt, în această perioadă, atraşi între ei, relaţiile lor dovedind tot mai mult o motivaţie interioară. În general, bărbatul, datorită unui instinct sexual mai intens, se manifestă mult mai făţiş faţă de sexul opus. Fata, delicată şi graţioasă, are instinctul sexual mai slab dezvoltat, deşi din punct de vedere morfo-funcţional ea este mult mai precoce. (V. NIŢESCU, 1985)

Adolescenta doreşte de la bărbat vorbe frumoase şi tandreţe, să aibă sentimentul că este protejată. Adolescentul nu face o selecţie riguroasă a partenerei, mulţumindu-se cu satisfacerea rapidă a impulsurilor sexuale. Însă nivelul de experienţă şi cultură erotico-sexuală este semnificativ redus pentru majoritatea cuplurilor tinere. (I. MITROFAN, 1989)

Informaţiile privind desfăşurarea vieţii afectiv sexuale sunt puerile, distorsionate, vagi, considerându-se că, în acest domeniu, lucrurile se petrec de la sine, instinctual. Bărbaţii, în special cei tineri, manifestă un comportament neadecvat (stângăcie, inhibiţie etc.), iar în ceea ce priveşte manifestarea tandreţei şi a jocului erotic, majoritatea nu manifestă iniţiativă şi creativitate.

Pe de altă parte, în anii adolescenţei, experienţa afectivă este limitată. De cele mai multe ori, un tânăr se înflăcărează de o imagine, peste care se suprapun emoţii şi dorinţe. Este vârsta naivităţilor, a instabilităţilor şi a tumultului chinuitor din interior, când persoane de care te apropii, parcă ar veni să realizeze imaginea visului lăuntric ce le întrupează.

Aşa se explică de ce, în jurul celor 18-20 de ani, tinerii au trecut deja prin decepţii, dându-si seama că dragostea înseamnă mai mult decât pretenţia că ai un partener pe care, în euforia vârstei, crezi că îl cunoşti, aproape sub toate aspectele.

De aceea, până la căsătorie, un tânăr (respectiv o tânără) este îndrăgostit(ă) de mai multe ori, întreţinând raporturi sexuale de (şi)

mai multe ori. Poate că există și o doză de exagerare în această afirmație, dar marea majoritate a adolescenților ajung să-și aleagă jumătatea, *raportând-o* la trecutul lui personal, având deja un termen de comparat. Dincolo de gusturile comune, de atracția intimă ce există și de obișnuința de a fi împreună, ei pot să compare această „jumătate" cu „prima dragoste", cu „dragostea adevărată" etc., să vadă ce are în plus sau în minus, și abia apoi să „iubească".

O idee importantă ce trebuie amintită este aceea că erotismul devine, din ce în ce mai mult și la vârste din ce în ce mai timpurii, *un domeniu de fascinantă atractivitate, de exercitare a identității, autonomiei și afirmării Eu-lui.*

Cu alte cuvinte, mai mult ca oricând, *cuplul modern afirmă importanța și valoarea psihologică a sexualității pentru autenticitatea și viabilitatea relației ca atare.*

Bineînțeles că ne putem întreba de ce facem atâta caz de sexualitate, legând-o de tânăra generație, în special, și de formarea cuplului, în general. Referitor la prima parte a întrebării, putem argumenta că sexualitatea este foarte importantă, pentru că este strâns legată de formarea identității. O observație de bun-simț relevă faptul că, la noi, la terminarea liceului, majoritatea adolescenților *au început* viața sexuală, după cum reiese și din cercetările efectuate de AURORA LIICEANU; tot așa, în S.U.A., 45% dintre adolescenți au început viața sexuală la 15 ani.

În privința celei de-a doua părți a întrebării, putem pleca de la premisa că ființa umană manifestă patru pulsiuni vitale ce se cer satisfăcute: nevoia de aer, nevoia de apă și hrană, nevoia de sexualitate și nevoia de siguranță. Dacă nesatisfacerea primelor două nevoi menționate conduce la moarte fizică, nesatisfacerea ultimelor două antrenează o formă subtilă de moarte mentală, mai bine zis o formă de mortificare lentă, manifestată prin stări depresive și anxietate, ce epuizează treptat resursele energetice ale organismului ca întreg bio-psihic.

Deci, indispensabile pentru echilibrul personal, pentru sănătatea și adaptarea socială, relațiile sexuale fac parte din necesitățile vitale ale ființei umane. Mai mult, FREUD a demonstrat că o serie de maladii – cum ar fi nevrozele – situate în afara sexologiei, pot avea o cauzalitate sexuală.

Astăzi, un domeniu de mare actualitate ca psihosomatica recunoaște la originea declanșării unor afecțiuni (alergiile, astmul, gastritele, ulcerul etc.), inclusiv prezența unor disfuncții sexuale, care antrenează frustrații și tensiuni psihice deosebite, cu larg răsunet somatic.

Nu-i mai puțin adevărat că o serie de factori, unii de natură obiectivă, alții de natură subiectivă, au contribuit la explozia fenomenului sexualității, la acest sfârșit de veac.

Așa cum se știe, generațiile anterioare se maturizau sexual mult mai târziu decât generațiile moderne. În Germania anului 1906, fetele aveau primul ciclu menstrual, în medie, la vârsta de 16 ani, adică cu peste doi ani mai târziu decât în prezent. (S. SCHNABL, 1993) Astăzi, menstruația începe, la unele femei, la vârsta de 10 ani, și până la vârsta de 14 ani 80% din tinerele femei au o menstruație activă. Până la 19 ani o au deja toate.

La băieți, prima ejaculare nu are loc, de obicei, până la 11 ani, dar până la 14 ani o au deja 80%.

La ambele sexe se manifestă și o *accelerare* a creșterii organelor genitale propriu-zise. „Procesul de accelerare de azi vizează nu doar maturizarea sexuală, dar și înălțimea, greutatea etc. Drept explicații sunt considerați factorii geografici cu un climat mai cald, urbanizarea, intensificarea procesului de viață, transformări în caracterul de alimentație etc. Așadar, procesul de accelerație depinde, în primul rând, de factorii sociali". (S. SCHNABL, 1993, pag.41)

Din categoria factorilor subiectivi ne putem opri, fie și numai, la scoaterea în evidență a caracteristicilor sexuale care se practică la diferite părți ale corpului: folosirea cordoanelor strânse care accentuează liniile șoldurilor, purtarea pantofilor cu toc înalt care deformează poziția de mers și sporește legănarea feselor în timpul locomoției, utilizarea largă a rujului de buze, fardului, parfumului etc.

Pe de altă parte, vestimentația nu reprezintă decât o altă formă a sexualității noastre, o modalitate de a ne pune în evidență sex-appeal-ul. Moda însăși nu este decât o provocare. Cu ajutorul modei atragem și suntem atrași, dorim și suntem doriți și, mai presus decât atât, devenim sclavii obsesiilor.

Apoi, „sânii măriţi ai femeii sunt, de obicei, consideraţi ca fiind în primul rând o dezvoltare cu scop matern, mai degrabă decât sexual, dar se pare că există puţine dovezi în favoarea acestei păreri. Şi alte specii ale primatelor asigură o cantitate de lapte abundentă pentru progenitura lor şi, totuşi, nu au sâni dezvoltaţi, umflaţi emisferici, bine definiţi". (D. MORRIS, 1991, pag.59)

Prin urmare, modul de percepere a sânilor pare a fi încă o dovadă a tendinţei ce se manifestă în societatea contemporană : (aproape) orice parte a corpului este folosită pentru a atrage şi a poseda. Din moment ce femeile ajung să apeleze la chirurgie estetică sau la injecţii subcutanate cu parafină sau, în ultimă instanţă, la redefinirea formelor, este clar că dorinţa lor este aceea de a deveni cât mai atrăgătoare. Şi aceasta, nu în scopuri estetice, ci mult mai pragmatice.

Concluzionând, putem spune că, toate aceste comportamente sunt expresia înaltului nostru nivel de sexualitate, adâncit – conştient sau nu – de civilizaţia sfârşitului de secol XX. Acest nivel de sexualitate s-a dezvoltat „pentru a menţine unitatea cuplului, dar acum, în atmosfera stimulantă a unei societăţi complexe, este declanşat constant în situaţii din afara perechii-cuplu". (D. MORRIS, 1991, pag.75)

Din această perspectivă, tânăra generaţie *valorizează* – uneori excesiv de mult – sexul, până la punctul în care îi răpeşte dimensiunea umană. Ea *se supune* erosului şi reduce fericirea la satisfacerea dorinţelor şi la extazul orgasmului. Astfel, Bruckner şi Finkielkraut consideră că, dacă în trecut barbaţii sufereau de obligaţiile impuse de condiţia masculină (onoare, curaj, violenţă etc.), astăzi ei suferă de „obligaţia de juisare generală, de *constrângerea de eficacitate hedonică,* înţeleasă în termeni de erecţie/ejaculare permanente". (P. BRUCKNER, A. FINKIELKRAUT, 1995, pag.9)

Dar nici femeia nu priveşte pasivă aceasta „înjosire" a bărbatului. Ba, mai mult, chiar îi convine. Îi convine pentru că numai în felul acesta îşi poate pune şi ea în evidenţă ceea ce are mai de preţ, ceea ce – înainte – era valorizat doar de bărbaţi. Paradoxal este faptul că, dacă în trecut (când era inconştientă sau neputincioasă în a se impune ca „femeie") nu înţelegea de ce vaginul ei este atât de preţios,

dar şi-l apăra prin diferite mijloace (tradiţie şi normă, cutumă şi obiceiuri), în prezent (când e perfect lucidă de rolul ei, în raporturile sale cu barbaţii), valorizează atât de mult sexul, încât nu numai că nu-şi mai poate apăra virginitatea, dar îşi împrăştie „obiectul" plăcerii, pentru a obţine ea însăşi plăcere.

Aşadar, există şi o tendinţă la degradarea comportamentului erotic atât feminin, cât şi masculin. Ambele reprezintă – într-o mare măsură – „stindardul" tinerei generaţii, caracteristica ei de manifestare. Totuşi, pentru a rămâne obiectivi, mai putem face o adăugire. Importantă, de altfel. Pentru că, prin ea aducem în discuţie concepţia lui Karen Horney, reprezentantă de frunte a culturalismului american. Aceasta afirmă că avem tendinţa de a manifesta o anumită mândrie şi satisfacţie cu privire la atitudinea noastră liberală faţă de sexualitate. Însă, „o mare parte din activitatea sexuală este azi mai mult un eşapament pentru tensiunile psihice decât *impulsie sexuală veritabilă*. De aceea, activitatea sexuală este de privit mai degrabă ca un sedativ, decât ca o plăcere sexuală autentică sau ca o fericire". (K. HORNEY, 1996, pag.121)

Aceste consideraţii ne conduc la o serie de reflecţii asupra rolului sexualităţii în civilizaţia noastră, aşa cum este el văzut de autoarea „noilor direcţii în psihanaliză". Aliată în plan ideologic cu un Alfred Adler sau Erich Fromm, Karen Horney consideră că, după cum „nu tot ce straluceşte e aur", tot aşa, „nu tot ce pare a fi sexualitate este sexualitate". O mare parte din ceea ce pare sexualitate are, în realitate, foarte puţin de-a face cu aceasta. Doar ignorând aceste evidenţe suntem înclinaţi să supraestimăm rolul sexualităţii, conchide autoarea.

Revenind la tânăra generaţie, putem evidenţia următoarele:

1. Deşi atracţia şi preferinţa interpersonală se manifestă ca fenomen psihosocial încă de la vârste fragede, atracţia de ordin erotico-sentimental ocupă o pondere principală la vârsta preadolescenţei şi, mai ales, a adolescenţei.

Putem aminti, în acest context, că MAX DESSOIR diferenţia următoarele trei faze:

– faza neutrală, ce cuprinde perioada de vârstă până la 6-7 ani şi în cadrul căreia copilul nu manifestă nici un fel de impuls sexual;

– faza nediferențiată, ce cuprinde perioada între 8 ani și pubertate, când se conturează un vag erotism, fără ca obiectul dorinței și simpatiei să fie precizat;

– faza diferențiată, după prepubertate, când instinctul sexual își găsește obiect într-o persoană de sex opus.

2. Pe lângă pornirile sale naturale, firești, spre persoana de sex opus, o dată cu maturizarea instinctului sexual, în configurarea comportamentului de ordin erotico-sentimental o mare importanță o au următorii factori :

– informația pe care o are tânărul în legătură cu conduita erotică, furnizată de o serie de surse: cărți, filme, discuții cu prieteni etc;

– aptitudinile sale de relaționare interpersonală sau de parteneriat;

– modul în care percep părinții manifestările comportamentale erotice și gradul de acceptare și încurajare a unor acte de conduită pe această direcție (unii acceptând un comportament hiperpermisiv și tolerant, alții interzicând cu desăvârșire orice manifestare comportamentală de natură erotică).

3. Datorită factorilor care au accelerat maturizarea sexuală, s-a asimilat și s-a generalizat tentația occidentală ca tinerii să-și înceapă mai devreme viața sexuală. Din această perspectivă, vârsta medie a primului act sexual este în continuă scădere, acest fenomen fiind accelerat și de schimbarea moravurilor și a atitudinilor.

Nu trebuie ignorat nici faptul că vârsta la care au loc inițierea sexuală și primul act sexual, se diferențiază în funcție de o serie de caracteristici economice, sociale, culturale etc. De exemplu, tinerii care locuiesc la sate se inițiază mai târziu decât cei care locuiesc în marile orașe; tinerii care provin din familii armonioase se inițiază mai târziu decât cei ce provin din familii dezorganizate etc.

4. În anii adolescenței, experiența afectivă este limitată, tinerii înflăcărându-se de dorințe ce exaltă imaginarul. Ca atare, în timpul adolescenței se iubește mult și intens, dar obiectul dragostei variază foarte des. Intensitatea sentimentului nu este proporțională cu durata lui. Tocmai de aceea, adolescenții se află într-un proces continuu de îndrăgostire, proces condiționat – în timpurile noastre – de întreținerea raporturilor sexuale, acest fenomen fiind așa de răspândit, încât s-a generalizat ideea că adolescenții care nu au relații sexuale tind să fie considerați devianți și anormali.

5. Din această perspectivă, putem (re)afirma că erotismul devine, din ce în ce mai mult și la vârste din ce în ce mai timpurii, un domeniu de fascinantă atractivitate, de exercitare a identității, autonomiei și afirmării Eu-lui.

6. Tânăra generație este adeptă a uniunii libere, cel puțin până la o anumită vârstă, această preferință părând a fi un reflex de apărare a cuplurilor în fața constrângerilor materiale ori sociale, ale unor cadre tradiționale depășite. Opțiunea pentru o uniune liberă încearcă, așa cum am mai menționat, să îmbine nevoia de dependență și de identificare cu cea de autonomie, negând aspectul contractual al relației și exaltându-l pe cel al libertății și plenarității de manifestare.

7. Adolescenții au început să conștientizeze faptul că un cuplu conjugal este mai stresat decât o uniune liberă, *pentru că impactul social este mai accentuat la cei căsătoriți* și influența vieții sociale este mai mare. Un exemplu ar fi acela al tinerilor căsătoriți care locuiesc împreună cu părinții, din varii motive (criza de locuințe, resurse materiale insuficiente etc.), coabitare care aduce cu sine o serie de probleme.

Antoanella Matei a efectuat o cercetare ce a vizat surprinderea acestor aspecte și a ajuns la următoarea concluzie: viața sexuală a tinerilor căsătoriți este influențată negativ, în principal, de două aspecte:

a) Coabitarea cu părinții în același spațiu locativ implică o oarecare răceală, distanță afectivă între soți, datorită faptului că ei nu pot avea relații sexuale când își doresc.

b) Preocupați mai mult să facă rost de bani (prin încercarea de a obține și alte venituri decât cele salariale), membrii cuplului ajung să fie obosiți, nervoși, tensionați, aceasta conducând la o frecvență tot mai redusă a relațiilor sexuale. (A. MATEI, 1995, pag.32)

8. Adolescentele au început să-și dea seama de un lucru: pentru bărbat scopul principal e cariera (ocupația), pentru femeie rămânând

familia. Bărbatul, la această vârstă, în afară de pregătirea unei cariere caută o sursă de plăcere, eventual însoțită și de puțină afecțiune. Dar cât de departe este pentru el căsătoria. (M. UNGUREANU, 1994)

Femeia însă, emancipându-se, vrea să iasă din rolul ei (uneori atribuit) de gospodină și să-și construiască altul, potrivit aspirațiilor sale. Dar cât de departe este, și pentru ea, căsătoria.

Ca atare, pentru adolescenți, cuplul conjugal e mai mult o poveste sau o fabulă cu o morală înțeleasă doar de ei: și anume aceea că, dacă vrei să-ți îngreunezi drumul către performanță, căsătorește-te repede; dacă te căsătorești mai târziu, când drumul este deja găsit, ușurezi drumul către superficialitate; iar dacă te căsătorești fără măcar a te realiza, vei continua să mergi către neputință.

Concluzionând, putem afirma că, după secole întregi de formare a cuplurilor conjugale prin constrângere sau obligație, ultimele decenii au înflăcărat ideea că individul își poate alege singur partenerul de viață, că „se poate" îndrăgosti. S-a creat astfel un teren propice extazului, fanteziilor și pavezelor lingvistice care proclamă iubirea ca legătura cea mai trainică dintre două persoane, ignorându-se o serie de interogații: Trăim împreună pentru că ne iubim sau pentru că suntem atrași sexual unul față de altul? Valorizăm mai mult sexualitatea sau sentimentul? Mai poate iubirea, într-o epocă „sufocată" de sexualitate, să mențină cuplul pe linia de plutire?

Timpul ne va oferi, cu siguranță, răspunsurile la aceste întrebări. Ele sunt prea riscante pentru a fi date acum, cu atât mai mult cu cât este vizată tânăra generație care – se știe – adoptă mai ușor schimbarea și iubește mai mult nonconformismul.

2. Cuplul studențesc – între coabitare și legalizare

O serie de cercetări psihosociologice efectuate la noi în țară au pus în evidență faptul că propensiunea pentru căsătorie și familie este încă mare, modelul cultural valorizându-le înalt (S. CHELCEA –

1986, I. MITROFAN – 1989, C.S.U.R. – 1991). Însă, pentru a observa dacă și tânăra generație rămâne fidelă acestor principii, am efectuat o cercetare pe cupluri studențești, și aceasta din mai multe motive:

1. Au fost avute în vedere tinerele cupluri, considerând că tocmai acestea sunt purtătoarele celor mai noi concepții despre viață, sunt mesagerele schimbării relațiilor învechite și rigide dintre parteneri.

2. Am considerat că ele sunt profund afectate de schimbările socio-economice survenite după decembrie '89 și valorizează altfel realitatea socială în care trăiesc și acționează.

3. Am plecat de la premisa că aceste cupluri studențești și-au luat viața în propriile mâini, în condițiile în care viața de cămin le-a impus acest lucru și – prin urmare – o serie de aspecte (căsătorie de probă, concubinaj, relații sexuale) ce ne interesează ar putea fi testate, oferind rezultate obiective și credibile, vizavi de categoria socială supusă investigării.

4. Nu în ultimul rând, am plecat de la ideea că tinerele cupluri sunt cele mai în măsură să ofere o serie de date în legătură cu viitorul familiei ca instituție, cu numărul de copii doriți, cu așteptările pe care partenerii le au de la o căsătorie care se vrea viabilă și de durată.

Am încercat, prin baza de date obținută în urma investigației, să explicităm *mentalitatea* existentă în rândul tinerelor cupluri, astfel încât să putem surprinde motivațiile care stau la baza acestei mentalități. Pe de altă parte, s-a încercat evidențierea unor *profile atitudinal-comportamentale* privind relațiile dintre sexe, care să acopere însă întreaga realitate conceptuală și – în același timp – să permită o tipologie obiectivă și coerentă.

Ne-am propus, deci, prin această cercetare să cunoaștem unele aspecte ale profilului psihic, trăsăturile de personalitate predominante, cu referire la atitudinea față de sexualitate și motivație maritală. Am insistat asupra aspectelor legate de sexualitate, considerând că acest indicator este relevant pentru ipotezele emise în contextul lucrării. De asemenea, am încercat să aflăm opiniile, judecățile sau valorizările în legătură cu viața de familie, deci modul în care este concepută familia de către parteneri. Mai putem preciza că ancheta a avut mai

mult un *caracter explorativ*, acest caracter fiind determinat de insuficiența datelor existente până în acest moment în mediul studențesc.

Viziunea sociologică de la care am plecat exprimă o poziție oarecum unanimă în literatura de specialitate în modul de caracterizare a familiei moderne. Familia modernă se bazează – conform acestei caracterizări – pe individualism ca valoare (chiar cu riscul destrămării ei, ceea ce explică creșterea spectaculoasă a numărului divorțurilor și toleranța din ce în ce mai mare față de acest fenomen social), *individualism* ce accentuează o serie de aspecte, cum ar fi: rigiditatea și conformismul devin nefuncționale, intoleranța nu mai este acceptată, pragmatismul devine un scop în sine etc. (vezi studiul GEORGETEI MITREA, 1995, pag.297)

Plecând de la aceste considerente, ținând cont de caracteristicile specifice mentalității tradiționale (rigiditate/ conformism/ intoleranță), respectiv mentalității moderne (flexibilitate/nonconformism /toleranță) am formulat o serie de ipoteze, cum ar fi:

1. Fetele sunt mai rigide, mai intolerante, mai conformiste decât băieții.
2. Cuplurile studențești sunt înclinate spre coabitare neinstituționalizată.
3. Este de așteptat să scadă vârsta medie a primului contact sexual și să crească vârsta medie la căsătorie, tendința fiind mai accentuată în cazul băieților.

Mai putem evidenția faptul că aceste ipoteze și-au avut punctul de plecare în următoarea premisă: Tânăra generație este flexibilă, tolerantă, nonconformistă.

Această premisă derivă din faptul că societatea contemporană – care se caracterizează prin *discontinuitate temporală* a valorilor – impune caracteristicile amintite, iar tânăra generație este aceea care le asimilează cel mai rapid, dat fiind faptul că ea rămâne cea mai receptivă la nou. Mai mult, se pare că această premisă este verificabilă în toate societățile, în toate epocile istorice.

Prima ipoteză derivă din apelul la literatura de specialitate, potrivit căreia există deosebiri de mentalitate în funcție de variabila

„sex". Astfel, relația bărbat-femeie este văzută ca fiind baza cea mai profundă a tuturor relațiilor de inegalitate.

Pe de altă parte, formulând această ipoteză, am vrut să observăm dacă se mai menține amintita comparație, verificabilă din punct de vedere istoric, dar pusă acum sub semnul întrebării de evenimentele lumii contemporane. Astfel, o serie de factori (creșterea nivelului de instruire, extraordinara mobilitate, rapida comunicație etc.) au schimbat poziția femeii și au creat noi necesități pentru afirmarea egalității în cadrul sistemului de relații bărbat-femeie. Emanciparea femeii, tot mai vizibilă și mai accentuată în zilele noastre, nu face decât să reducă – cel puțin teoretic – acest *decalaj de mentalitate* ce a reprezentat o veritabilă constantă de-a lungul timpului.

Celelalte două ipoteze au fost explicitate anterior, ele fiind propuse pentru a putea verifica coerența afirmațiilor susținute despre generația tânără, în general.

Pentru testarea acestor ipoteze am considerat că principalul instrument metodologic care ar putea fi folosit ar fi un chestionar, aplicat unui lot de 120 studenți (60 de cupluri). Am ales chestionarul, dintre toate metodele și tehnicile de cercetare sociologică, plecând de la ideea că poate oferi o informație densă și o posibilitate obiectivă de corelare între indicatori, făcând astfel posibilă cunoașterea motivațiilor și mentalităților tinerelor cupluri.

Chestionarul (vezi anexa 1.) a fost conceput din perspectiva ipotezelor emise, modul de alcătuire a lui fiind în concordanță cu cerințele tehnice și metodologice ale unui astfel de demers.

Chestionarul sociologic – în forma folosită de noi – nu a reprezentat o simplă listă de întrebări asezate una după alta, fară nici o regulă. Dimpotrivă, întrebările au fost aranjate într-o anumită ordine, potrivit anumitor reguli cerute de temă și, mai ales, de caracteristicile populației investigate. Totodată, în elaborarea chestionarului s-a ținut cont de mai mulți factori sau de mai multe condiții specifice, printre care: modul de administrare, tipul de întrebări utilizate, limbajul utilizat etc.

Având în vedere acești factori, vom căuta să-i explicităm, vizavi de cercetarea avută în discuție.

Astfel, am ales ca mod de aplicare procedeul autoadministrării chiar dacă el a adus cu sine și un important inconvenient: subiecții au luat cunoștință de ansamblul întrebărilor înainte de a da vreun răspuns, declanșând astfel (cu sau împotriva voinței lor) fenomenul de contaminare sau influențare a întrebărilor.

Cu toate acestea, riscul prezentat are o influență minoră în contextul temei cercetate, deoarece pentru cercetător era interesantă unitatea și coerenta gândirii în raport cu toate întrebările propuse, pentru a putea desprinde, mai apoi, mentalitatea individului respectiv.

În privința tipurilor de întrebări utilizate, am apelat la întrebările închise, deschise și de control. Am conștientizat și riscul determinat de faptul că subiecții vor tinde să formuleze răspunsuri conforme așteptărilor sociale. Sau acela al oferirii unor răspunsuri pozitive, cu mai multă ușurință decât cele negative, știut fiind faptul că refuzul sau dezaprobarea pot apărea ca simptome ale neintegrării în colectivitate.

Însă am plecat de la premisa că și aceste riscuri sunt minime, pentru că răspunsurile subiecților, vizavi de problematica propusă, nu au avut – practic – în ce conformitate (dezirabilitate) să intre, deoarece *fluctuația* valorilor în perioada de tranziție este așa de mare, încât nu se mai știe ce este conform (dezirabil) și ce nu. Apoi, atracția răspunsurilor pozitive a fost diminuată și ea prin evitarea întrebărilor binare (da/nu) și formularea întrebărilor *scalate*, cu posibilități intermediare (acord puternic, acord, dezacord, dezacord puternic etc.).

În privința limbajului utilizat, am ținut cont de nivelul de instrucție și cultură al subiecților. Astfel, terminologia folosită nu a fost simplă dar nici greoaie, ea fiind adaptată la statutul social al celor chestionați.

Acestea fiind zise, putem trece la probleme mai de amănunt ale cercetării analizate. Și plecăm de la faptul ca instrumentul folosit de noi a cuprins cinci secțiuni sau, mai bine-zis, a încercat să acopere cinci domenii de interes, vizavi de tematica propusă.

Prima secțiune a fost consacrată problematicii familiei, în general. A doua a încercat să dea răspuns unui aspect important al realității contemporane: care sunt factorii care condiționează întemeierea unei familii. A treia secțiune se referă la viața sexuală și la implicațiile ei în viața de cuplu. A patra secțiune vizează problemele cu care se confruntă familia în societatea contemporană. În fine, ultima secțiune este consacrată unor aspecte ce țin de specificul vârstei adolescentine, văzută din perspectiva experienței trăite de persoanele chestionate.

Lotul de persoane investigat a fost alcătuit din 120 de studenți (60 de cupluri), ce stau în cămin și conviețuiesc, bineînțeles informal. Au fost avuți în vedere 58 (48,3%) studenți de la profilul umanist și 62 (51,6%) de la profilul tehnic, 102 (85,0%) dintre aceștia având domiciliul în mediul urban, 18 (15,0%) în mediul rural. Pe zone geografice, repartiția este următoarea: 66 (55,0%) provin din Muntenia, 22 (18,3%) din Moldova, 12 (10,0%) din Oltenia, 10 (8,3%) din Dobrogea, 8 (6,6%) din Transilvania, 1 (0,8%) din Banat și 1 (0,8%) din Crișana-Maramureș.

Să încercăm acum să ne familiarizăm cu opiniile subiecților (vezi anexa 2.), nerespectând însă ordinea celor cinci secțiuni.

La întrebarea A1: „În general vorbind, credeți că societatea contemporană încurajează sau descurajează crearea de noi familii ?", răspunsurile au fost următoarele : 11 (9,1%) subiecți au considerat că încurajează, în timp ce 97 (80,8%) au optat pentru a doua variantă. Demn de remarcat este faptul că cei 11 subiecți care au considerat că societatea contemporană încurajează crearea de noi familii aparțin mediului urban, în timp ce persoanele din mediul rural au ales, in corpore, a doua variantă.

Putem realiza o corelație a acestei întrebări cu E12 și E13, care se referă strict la România, dar care nu diferă prea mult, ca opțiuni.

Referitor la E12: „Considerați că, la ora actuală, în România, statul sprijină formarea de noi familii?", 3 (2,5%) subiecți au considerat că statul sprijină noile familii, iar 108 (90,0%) subiecți nu au împărtășit aceeași părere.

E13 vine cu o întrebare și mai tranșantă: „Credeți că există o politică familială, la ora actuală, în România?", răspunsurile fiind :

7 (5,8%) – există, 85 (70,8%) – nu există. Aceste răspunsuri confirmă, desigur într-o proporție foarte mică, ipoteza inexistenței unei politici familiale în România, dar procentul foarte mare de subiecți care susțin această idee trebuie să dea de gândit.

Mai putem evidenția faptul că, din cei 11 subiecți care consideră că societatea contemporană încurajează crearea de noi familii, nici unul nu afirmă că există o politică familială în România sau că statul sprijină formarea tinerelor familii. În același timp, din cei 97 subiecți care au afirmat că societatea descurajează crearea de familii, 72 consideră că nu există politică familială și că statul nu sprijină cu nimic tinerele cupluri.

Întrebarea A2: „Considerați că familia reprezintă o necesitate pentru individ?", prezentând răspunsuri bipolare (da/nu), exemplifică, în bună măsură, riscul amintit, al atracției răspunsului pozitiv: 86 (71,6%) subiecți au răspuns cu „da", 17(14,1%) răspunzând cu „nu". Conștientizând acest risc, am formulat o întrebare scalată, A5, subiecții fiind puși în situația de a opta, între două variante, după cum urmează:

Familia reprezintă valoarea cea mai de preț	1	2	3	4	5	Familia este cea mai mare sursă de stres
←	34,1%	37,5%	21,6%	1,6%	0,8%	→

Răspunsurile sunt: 41 subiecți au răspuns cu „1", 45 subiecți au răspuns cu „2", 26 cu „3", 2 cu „4" și 1 cu „5".

Ce ne spun aceste răspunsuri?

1. Că, 39 subiecți din cei 41 care au ales valoarea „1" la A5 fac parte din cei 86 care au considerat că familia este o necesitate pentru individ.

2. Că cele 17 persoane, care au ales varianta nonrăspunsului la A2, răspund la A5 printr-una din primele trei variante, negând posibilitatea considerării familiei ca o potențială sursă de stres (vezi anexa 3).

3. Că, dacă adunăm valorile pentru „1" și „2", obținem exact procentul (71,6%) de la A2, ceea ce ne întărește convingerea că familia este – încă – înalt valorizată în România.

De altfel, pentru a arăta că există, într-adevăr o corelație semnificativă între A2 și A5, vom calcula coeficientul „gama" (γ), plecând de la tabelul 4.2.1:

Tabelul 4.2.1.

A5 \ A2	Da	Nu	Total
1	39	0	39
2	34	5	39
3	12	7	19
4	0	2	2
5	0	1	1
Total	85	15	100

Menționăm că diferența până la 120 persoane reprezintă nonrăspunsurile. Coeficientul de asociere se calculează după formula:

$$\gamma = \frac{n_c - n_d}{n_c + n_d}, \text{ unde:}$$

n_c= 39(5+7+2+1)+34(7+2+1)+12(2+1)= 961
n_d= 5*12= 60

Deci, $\gamma = 0{,}80$.

Valoarea lui gama semnifică faptul că între cei doi indicatori există o asociere maximă pozitivă. Cu alte cuvinte, cei care consideră

că familia reprezintă o necesitate îi acordă o valoare deosebită, ceea ce face ca – dat fiind procentul mare al acestora – familia să fie privită ca o condiție vitală a însăși vieții individului.

Acest lucru reiese și din răspunsurile subiecților la întrebarea deschisă A3: „De ce credeți că familia reprezintă o necesitate ?".

Astfel, am obținut o gamă foarte variată de răspunsuri, care converg însă spre aceeași idee: trebuie să existe o formă primară de organizare, iar modelul cultural tradițional e încă larg răspândit. Au fost invocate o serie de motivații privind necesitatea existenței familiei, printre care amintim:

- asigură confort psihic și afectiv;
- permite obținerea unui statut social;
- asigură stabilitate sexuală;
- este cadrul optim pentru creșterea copiilor;
- asigură securitate, stabilitate și afiliere emoțională;
- asigură sprijin moral și financiar.

Din justificările obținute la întrebarea A4: „De ce credeți că familia nu reprezintă o necesitate?", reținem:

- poate fi substituită de altceva (prieteni etc.);
- este mai importantă cariera;
- te descurci mai ușor de unul singur;
- funcțiile familiei au fost preluate de alte instituții.

Întrebările A6 și A7 se referă la vârsta optimă pentru căsătorie în cazul unui bărbat, respectiv al unei femei. Pentru a fi mai relevante, vom compara răspunsurile subiecților cu vârsta medie la căsătorie din 1992, care este de 20,7 ani pentru femei și cu 3 ani mai ridicată pentru bărbați.

În general, se consideră că această vârstă ar trebui să fie mai mare atât pentru un sex, cât și pentru celălalt. Dar, pentru ambele sexe, cel mai mare procent apare la intervalul 24-27 ani, deci, o creștere semnificativă pentru femei și mai puțin semnificativă pentru bărbați. Concret, procentele obținute, în funcție de sex, sunt prezentate în tabelul 4.2.2.:

Tabelul 4.2.2.

Vârsta / Sex	sub 19	20-23	24-27	28-31	peste 32	Nu știu
Masculin	0,0%	9,1%	60,8%	26,6%	1,6%	1,6%
Feminin	0,0%	37,5%	56,6%	2,5%	0,0%	3,3%

Interesant de remarcat că, în intervalul 20-23 ani, fetele au un procent relativ ridicat în comparație cu băieții, situație ce se inversează în intervalul 28-31 ani. Din această perspectivă se observă următoarea tendință : bărbații sunt percepuți ca fiind apți pentru căsătorie începând cu vârsta de 24 ani, iar femeile sunt apreciate ca fiind „stigmatizate" dacă nu se căsătoresc până la 28 ani.

Dacă am corela întrebările A6, A7 și E7 (care cereau subiecților să spună ce se va întâmpla, în viitor, cu vârsta medie la căsătorie), am putea observa că intervalul 24-27 ani ocupă un loc important nu numai prin procentele ridicate pe care le are, ci și prin locul central pe care îl ocupă în răspunsurile subiecților. Astfel, dacă decelăm răspunsurile la E7, obținem următoarea situație (vezi anexa 4.):

1. Dintre cei 69 de subiecți care consideră că vârsta medie la căsătorie va crește, cei mai mulți (21) apreciază că, la ora actuală, intervalul 24-27 ani este cel mai indicat pentru căsătorie, atât pentru bărbați, cât și pentru femei.

2. Din cei 27 subiecți care apreciază că vârsta medie la căsătorie „nici nu va crește, nici nu va scădea", 10 consideră că intervalul 24-27 ani este, din nou, cel mai indicat pentru căsătorie, din perspectiva ambelor sexe.

3. Din cei 12 subiecți care opinează că vârsta medie la căsătorie va scădea, 5 găsesc că același interval este cel mai potrivit pentru întemeierea unei familii, la ora actuală.

4.În fine, din cei 12 subiecți care nu pot da nici un răspuns la E7, 5 se cantonează în același interval.

O problemă importantă, ce a căpătat numeroase conotaţii în ultimele decenii, care se referă la necesitatea convieţuirii celor doi parteneri înainte de căsătorie, a fost atinsă prin întrebările A8-A10. Astfel, la întrebarea: „Credeţi că este necesar ca partenerii să locuiască un timp împreună, înainte de căsătorie?" s-au obţinut următoarele răspunsuri: în mod obligatoriu – 24 (20,0%); ar fi necesar – 59 (49,1%); nu neapărat – 35 (29,1%); nu ar trebui – 1 (0,8%); nu ştiu – 1 (0,8%).

De remarcat că suma primelor două variante de răspuns este de aproape 70% şi că nici 1% consideră că partenerii nu ar trebui să locuiască împreună înainte de căsătorie. Totuşi, nu trebuie ignorat că acestea sunt părerile unor persoane ce convieţuiesc deja într-un cuplu, vechimea convieţuirii fiind redată mai jos: sub un an – 34 (28,3%); 1-2 ani – 36 (30,0%); 3-5 ani – 40 (33,3%); peste 5 ani – 4 (3,3%).

Acest indicator (vechimea convieţuirii) ar putea avea o relevanţă mai mare dacă l-am corela fie cu satisfacţia faţă de relaţia actuală (A11), fie cu preferinţa pentru concubinaj (A12).

Satisfacţia faţă de relaţia actuală este declarată în felul următor: 61 (50,8%) subiecţi sunt foarte satisfăcuţi, 51 (42,5%) satisfăcuţi, 1 (0,8%) puţin satisfăcut, 1 (0,8%) deloc satisfăcut, 6 (5,0%) alegând varianta nonrăspunsului.

Totuşi, după cum reiese şi din aplicarea testelor de semnificaţie, nu se poate stabili o relaţie directă, semnificativă, între vechimea convieţuirii şi satisfacţia faţă de propria viaţă de cuplu. De exemplu, nu se poate afirma că această satisfacţie creşte, o dată cu creşterea duratei convieţuirii celor doi parteneri.

În privinţa concubinajului, nu am ales o întrebare cu răspuns dihotomic (da/nu), considerând că, în acest mod, am fi „forţat" subiecţii să tranşeze un răspuns, care ar fi putut fi ambiguu, prin multiplicarea numărului de nonrăspunsuri. Având în vedere acest lucru, am obţinut următoarele rezultate : 51 (42,5%) subiecţi au fost de acord cu concubinajul, 50 (41,6%) subiecţi au fost parţial de acord, iar 14 (11,6%) persoane nu au fost deloc de acord.

Trebuie evidenţiat şi faptul că nu s-au înregistrat diferenţieri semnificative în funcţie de sex sau profilul facultăţii, pe cele trei variante de răspuns ale întrebării A12 (vezi anexa 5). Însă pe zone geografice, subiecţii provenind din Transilvania (87,5%) şi Oltenia (50,0%) sunt, proporţional, mai aproape de preferinţa pentru concubinaj decât cei din Moldova (36,3%), Muntenia (37,8%) sau Dobrogea (40,0%).

Problema concubinajului poate fi tratată, indirect, şi prin întrebările E2 şi E3. Prima se referă la scăderea popularităţii căsătoriei în Occident. Pe o scală de la 1 la 5 (cu 1=sunt total de acord şi 5=nu sunt deloc de acord) s-au obţinut următoarele rezultate: 1 - 23 (19,1%); 2 - 37 (30,8%); 3 - 22 (18,3%); 4 - 8 (6,6%); 5 - 9 (7,5%), la aceste procente adăugându-se 21 (17,5%) de nonrăspunsuri.

Chiar dacă cei doi indicatori (existenţa concubinajului şi scăderea popularităţii căsătoriei) nu pot fi substituiţi, este uşor de remarcat că suma primelor două variante de la E2 este aproape identică cu procentul ce indică preferinţa pentru concubinaj. Acelaşi lucru se poate observa cu suma ultimelor două variante (4+5) şi refuzul concubinajului de la A12.

Situaţia este asemănătoare şi în privinţa întrebării E3 : „La noi în tară, credeti că popularitatea căsătoriei este în declin ?", unde răspunsurile sunt: 39 (32,5%) – da; 64 (53,3%)– nu-mi dau seama; 17 (14,1%) – nu. Ele pot fi uşor comparate cu răspunsurile de la A12, observându-se că nu diferă prea mult.

Mai putem evidenţia faptul că dintre cei 39 de subiecţi care au afirmat că popularitatea căsătoriei este în declin în România, 29 consideră că acelaşi lucru se întâmplă şi în Occident, congruenţa maximă dintre aceste afirmaţii întâlnindu-se la persoanele ce provin din Dobrogea, Oltenia şi Transilvania. Pe de altă parte, din cele 17 persoane care au considerat că, în România, popularitatea căsătoriei nu este în declin, doar 2 apreciază că aceeaşi situaţie se întâlneşte şi în Occident.

Aceste corelaţii între aceste întrebări au avut un rost bine definit, deoarece ele au urmărit să detecteze opţiunile pentru un stil de viaţă sau altul şi mentalitatea existentă în rândul cuplurilor studenţeşti.

Pentru a fi mai expliciţi, vom exemplifica cu răspunsurile de la întrebarea deschisă E4, care cerea subiecţilor să justifice, prin propriile cuvinte, afirmaţia lor că popularitatea căsătoriei ar fi în declin la noi în ţară. Aceste răspunsuri prezintă, în general, următoarele motivaţii:

- tendinţa de a adopta modelul occidental;
- datorită neîngrădirii politice şi sexuale de a trăi în concubinaj;
- fiindcă societatea actuală izolează afectiv indivizii;
- din cauza obişnuinţei trăirii în concubinaj;
- datorită emancipării populaţiei;
- fiindcă e greu să divorţezi;
- din cauza condiţiilor financiare, a nesiguranţei şi incertitudinii.

Întrebarea E5 cerea, dimpotrivă, justificarea celor ce au răspuns negativ la E3, obţinându-se următoarele categorii de motivaţii:

- modelul cultural tradiţional e încă larg răspândit;
- prejudecăţile sunt încă prea puternice;
- existenţa familiei dă sens vieţii;
- familia creează cadrul necesar creşterii copiilor.

Pentru a obţine un răspuns şi mai tranşant, pentru a „vedea" mai clar opţiunile subiecţilor pentru un stil de viaţă sau altul, am introdus afirmaţia E1d, cerând acordul sau dezacordul repondenţilor, pe o scală de la 1 la 4. Rezultatele obţinute sunt prezentate în tabelul 4.2.3:

Rezultatele sunt mai mult decât evidente, balanţa înclinându-se clar către perpetuarea uniunii libere. Nu-i mai puţin adevărat că aceste opţiuni sunt influenţate foarte mult de justificările de la E4, iar acordul ar fi fost, poate, şi mai puternic dacă n-ar fi existat barierele culturale de la E5.

Tabelul 4.2.3.

	ACORD PUTERNIC	ACORD	DEZACORD	DEZACORD PUTERNIC
Tânăra generaţie este adepta uniunii libere	23 (19,1%)	76 (63,3%)	18 (15,0%)	3 (2,5%)

Mai putem menţiona că din cei 18 subiecţi aparţinând mediului rural, nici unul nu a ales varianta de răspuns „dezacord puternic"; în acelaşi timp, doar un sfert din aceştia au indicat că ar fi în dezacord cu afirmaţia făcută.

Aceste rezultate nu fac decât să ne arate că *mentalitatea rurală este în curs de schimbare* (vizavi de concepţia tradiţională ce a dominat secole de-a rândul) şi este influenţată de o serie de factori care nu fac decât să atace perenitatea credinţei în familie şi în valorile ei fundamentale. Valorile familiale sunt, ele însele, puse în cumpănă, deoarece se poate observa că doar 2 subiecţi mai consideră că acestea vor mai fi importante (vezi anexa 6).

Sigur, aceasta nu este decât concepţia studenţilor proveniţi din mediul rural, şi nu a populaţiei aparţinând acestui mediu, dar schimbarea relativ rapidă a unor concepţii despre viaţă, în general, şi familie, în special (altădată, de neconceput), nu ne face decât să ne *întrebăm* dacă tânăra generaţie rurală mai este beneficiara unei socializări rigide şi conformiste, sau îşi arogă dreptul de a-şi hotărî singură scara de valori, în funcţie de care să-şi direcţioneze şi organizeze viaţa.

Un aspect interesant îl oferă şi corelaţia dintre E1d şi A10, care demonstrează că persoanele investigate care au o vechime a convieţuirii minimă (sub 1 an) sau maximă (peste 5 ani) sunt acelea care valorizează cel mai mult uniunea liberă. Cu alte cuvinte, cuplurile abia constituite şi cele cu o experienţă considerabilă asupra vieţii în doi – deci, *nonşalanţa* şi *rutina* – înţeleg mai bine sau acceptă mai uşor semnificaţia concubinajului.

O întrebare ce caută să aducă şi mai multă lumină în această problemă atât de controversată şi de spinoasă a proliferării alternativelor la căsătorie este şi E6, care pune accentul pe valorile familiale şi pe proliferarea/neproliferarea lor în viitor. Astfel, 23 (19,1%) subiecţi consideră că valorile familiale vor mai fi importante şi în viitor, 68 (56,6%) subiecţi nu au o poziţie bine definită şi doar 15 (12,5%) subiecţi opinează că nu se va mai pune accentul pe aceste valori.

După cum se observă, definirea existenței sau nonexistenței, importanței sau neimportanței valorilor este o chestiune mai delicată, ceea ce îi face pe repondenți să se ascundă în spatele opțiunii de mijloc („s-ar putea"). Dar nu trebuie uitat că valorile familiale se pot manifesta fie într-un cadru legalizat, fie într-o alternativă neinstituționalizată, iar greșeala care se face, de obicei, prin asocierea termenilor „concubinaj" și „inexistența valorilor" ar trebui eradicată pentru că, la urma urmei, orice relație interpersonală (cu atât mai mult una emoțională și afectivă) se bazează pe niște valori, fie ele *conștientizate* sau nu.

Era necesar să aducem această lămurire pentru că ea era cerută, oarecum, și de situația care a reieșit în urma cercetării, situație care poate fi evidențiată prin corelarea întrebărilor E6 și A2 (vezi anexa 7). Se observă că numărul celor care consideră că valorile familiale nu vor mai fi importante (12,5%) este aproximativ egal cu acela care semnifică procentul celor care nu privesc familia ca fiind o necesitate pentru individ (14,1%). Analog, se poate observa că, cei care văd familia ca o necesitate (71,6%) consideră că valorile familiale sunt importante (75,7%).

Pentru a vedea dacă într-adevăr există o corelație semnificativă între cei doi indicatori (necesitatea existenței familiei și importanța acordată valorilor familiale) am folosit testul „chi patrat" (x^2). Formula de calcul a testului este următoarea:

$$\chi^2 = \sum \frac{(f_0 - f_t)^2}{f}$$, unde:

f_0 = frecvența observată
f_t = frecvența teoretică

Concret, rezultatele obținute prin prelucrarea chestionarelor (prezentate în tabelul 4.2.4.), au fost folosite pentru calcularea frecvențelor teoretice.

Tabelul 4.2.4.

Importanță / Necesitate	DA	POATE	NU	TOTAL
DA	22	50	4	76
NU	1	9	6	16
TOTAL	23	59	10	92

Calculând frecvențele teoretice vom obține rezultatele din tabelul 4.2.5:

Tabelul 4.2.5.

Valoare	f_0	f_t	f_0-f_t	$(f_0-f_t)^2$	$\frac{(f_0-f_t)^2}{f_t}$
1	22	19.00	3.00	9.00	0.47
2	50	48.73	1.27	1.61	0.03
3	4	8.26	- 4.26	18.14	2.19
4	1	4.00	- 3.00	9.00	2.25
5	9	10.26	-1.26	1.58	0.15
6	6	1.73	4.27	18.23	10.53

Din acest tabel rezultă că χ^2=15,62. Această valoare se compară cu valorile din Tabla lui Fisher (vezi anexa 8.) Deoarece $\chi_c^2 > \chi_t^2$, rezultă că între cei doi indicatori există o corelație foarte puternică. Cu alte cuvinte, faptul că indivizii percep familia ca o necesitate este asociat cu faptul că ei consideră că valorile familiale sunt și vor fi importante.

O întrebare foarte importantă pentru ipotezele pe care vrem să le verificam este E11: „Cu cine v-ați petrecut majoritatea timpului,

în copilărie?". Am considerat-o relevantă deoarece, în funcție de răspunsurile obținute, putem observa ce efecte au avut diferitele generații asupra socializării subiecților, asupra formării mentalității și stilului de viață adoptat ulterior.

Din răspunsurile obținute rezultă că 46 (38,3%) dintre subiecți au stat mai mult cu părinții, 60 (50,0%) și cu părinții și cu bunicii, 11 (9,1%) numai cu bunicii, restul de 3 (2,5%) persoane locuind cu alte rude.

Trebuie remarcat faptul că, aplicând același coeficient gama (γ) explicat anterior, nu mai reiese același nivel de semnificație ridicat, ci unul scăzut, care generează următoarea explicație: socializarea copiilor de către generații diferite are o influență *redusă*, nesemnificativă asupra conștientizării importanței valorilor familiale.

Altfel spus, nici subiecții (11) care au locuit cu bunicii nu au avut o opțiune clară pentru valorile familiale (3), nici subiecții (46) care au locuit cu părinții, nu neagă (6) importanța acestor valori. Este, cu alte cuvinte, o confirmare a celor afirmate la E1d, a faptului că tânăra generație caută să-și afirme personalitatea, indiferent de concepțiile celor care i-au educat, fie ei mai bătrâni sau mai tineri. Dealtfel, se poate observa (vezi anexa 9.) numărul redus al celor care au afirmat importanța valorilor familiale, diferențiat pe cei 4 factori de socializare.

Mai putem specifica următorul aspect: cei 11 subiecți care au locuit cu bunicii în copilărie aparțin mediului urban, iar din cei 18 subiecți din mediul rural, 6 au locuit cu părinții, iar 11, și cu părinții și cu bunicii.

Această secțiune cuprinde și o serie de întrebări prospective, menite să testeze nu atât imaginația subiectului, cât capacitatea lui de a vedea o serie de *tendințe* care, oricum, sunt deja profilate. În acest context se înscriu întrebările E7, E8 și E10.

Prima dintre ele cerea subiecților să spună ce se va întâmpla cu vârsta medie la căsătorie în viitor, a doua, ce se va întâmpla cu vârsta medie a primului act sexual. Răspunsurile (vezi tabelul 4.2.6.) au fost următoarele:

Tabelul 4.2.6.

Tendință / Vârstă	Va crește	Nici nu va crește, nici nu va scade	Va scade	Nu știu
Vârsta medie la căsătorie	69 (57,5%)	27 (22,5%)	12 (10,0%)	12 (10,0%)
Vârsta medie a primului act sexual	4 (3,3%)	19 (15,8%)	91 (75,8%)	6 (5,0%)

După cum se observă, opțiunile majoritare se îndreaptă către creșterea vârstei medii la căsătorie și scăderea vârstei medii a primului act sexual, opțiuni ce vin în acord cu afirmațiile subiecților, amintite anterior.

Cel puțin până în acest punct, se remarcă următoarea tendință: indivizii își încep viața sexuală la o vârstă timpurie, adoptă concubinajul pentru o perioadă, urmând a se căsători la o vârstă mai înaintată, din perspectiva creării cadrului necesar nașterii și educării copiilor și a mentalității potrivit căreia familia legalizată, instituționalizată, rămâne o *necesitate*.

Abaterile de la această tendință sunt nesemnificative iar „accidentele" ce se pot întâmpla pe acest parcurs nu au nici consistență și nici regularitate, pentru a putea fi luate în discuție.

E10 vine cu problema copiilor și mai exact, cu cea a numărului lor. Astfel, la întrebarea: „Câți copii credeți că e bine să aibă o familie?", am obținut următoarele răspunsuri: nici unul – 0,0%; un copil – 11 (9,1%); 2 copii – 89 (74,1%); 3-4 copii – 10 (8,3%); mai mult de 4 copii – 3 (2,5%). Surprinde faptul ca nici un subiect nu își dorește să nu aibă copii, în timp ce există, și, la ora actuală, persoane ce își doresc mai mult de 4 copii.

Nu putem ignora nici faptul că cele 3 persoane care își doresc mai mult de patru copii aparțin mediului urban, și că 15 din cei 18 subiecți provenind din mediul rural nu își doresc mai mult de 2 copii.. Este și acesta un semn că reducerea numărului descendenților a devenit o certitudine și acolo unde problemele vizau (până nu de mult) nu atât calitatea, ci cantitatea copiilor doriți.

Odată ajunsi în acest punct, vom face trecerea la o altă secțiune a chestionarului, aceea a problemelor pe care le ridică întemeierea unei familii. Iar această trecere va fi făcută cu ajutorul unei întrebări (B1), care cerea subiecților să ierarhizeze, în ordinea importanței lor, factorii responsabili de constituirea unei familii. Am luat în calcul ierarhia fiecăruia, și pentru a se putea calcula o medie ponderată a tuturor factorilor luați în considerare.

Acest demers era necesar din următorul motiv: dacă prezentăm de câte ori fiecare dintre factori a ieșit pe primul loc în ierarhie (80 - dragostea, 2 – condițiile materiale, 5 – viața sexuală, 11 – respectul între parteneri, 19 – încrederea reciprocă, 1 – alți factori), nu obținem decât o situație în care ignorăm importanța celorlalte locuri în ierarhie. Așa încât, vom acorda următorul punctaj: 6 puncte pentru locul 1, 5 puncte pentru locul 2, 4 puncte pentru locul 3 etc. și vom obține următoarele scoruri: Dragostea=5,17; Încrederea reciprocă=4,25; Respectul între parteneri=3,73; Viața sexuală=3,55; Condițiile materiale=2,36; Alți factori=1,06.

Această ierarhie o respectă pe cea anterioară dar se observă că diferențele între factori nu mai sunt așa de mari. Surprinde locul ocupat de „condițiile materiale" și, mai ales, scorul înregistrat de acesta.

Aceeași tehnică am folosit-o și pentru întrebarea B10, care cerea subiecților să ierarhizeze motivele care ar menține, de-a lungul timpului, căsătoria. Fără a calcula scorurile, cei 7 factori aleși au ieșit pe primul loc, astfel:

1 - fiindcă partenerii se iubesc – de 93 ori;

2 - pentru că ambele părți au făcut investiții și nu pot risca schimbări – de 3 ori;

3 - din cauza copiilor – de 7 ori;

4 - deoarece partenerii se obișnuiesc între ei – de 8 ori;

5 - din motive de securitate și afiliere emoțională – de 8 ori;

6 - deoarece partenerii nu vor să-și piardă prestigiul și poziția socială – nici o dată;

7 - alte motive – o dată;

După cum se observă, aici situația era oarecum neclară (vezi factorii 4 și 5) și, tocmai de aceea, trebuia făcută o diferențiere între motivele amintite. Pe baza răspunsurilor obținute, am calculat următoarele scoruri: Factorul 1=6,48; Factorul 3=4,95; Factorul 5=4,67; Factorul 4=4,40; Factorul 2=2,75; Factorul 6=2,07; Factorul 7=1,13.

Este ușor de observat că, în acest caz, ierarhia inițială se modifică în mare măsură, atât la mijlocul, cât și la finalul ei. Dar, pentru a oferi o imagine și mai clară a importanței acestor motive, am apelat la „tabela adevărului" și la tehnicile „simplificării" ei, pe care însă le-am adaptat la situația de față. Esența acestui procedeu este următoarea: se pleacă de la premisa că acești factori explică menținerea familiei și se caută *configurațiile* de factori care justifică, în cea mai mare măsură, această menținere. Tehnica este aceasta:

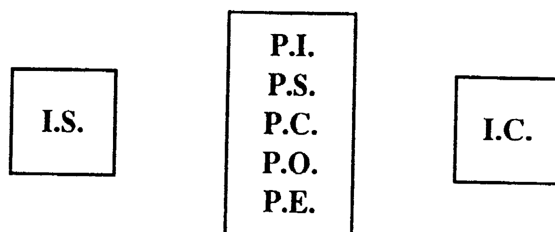
1. Se construiește un tabel în care sunt listate toate configurațiile de factori cauzali (luate o singură dată) din tabelul inițial al motivațiilor celor 120 de persoane. Am ignorat căsuța cu „alte motive", întrucât acestui factor i s-a acordat, cu câteva excepții, ultimul loc în ierarhie. Acele excepții au fost eliminate din analiză.

2. Urmează apoi simplificarea acestor configurații, în felul următor: dacă două configurații sunt diferite prin prisma a două valori (ex. 123456 și 123465), aceste configurații pot fi unite într-una nouă, eliminându-se cei doi factori pentru că, rezultatul fiind același, elementul variant poate fi eliminat. De menționat că, la rescrierea noii configurații, se folosesc simbolurile factorilor (I=iubire; S=schimbare; C=copii; O=obișnuință; E=emoțional; P=prestigiu), și aceasta pentru a nu fi confundați factorii cu valorile atribuite lor. Cu alte cuvinte, pentru a insista pe analiza calitativă a celor 6 motive care concură la menținerea unei familii. Astfel, în cazul nostru, noua linie va primi inițialele „ISCO". Același lucru se face comparând fiecare configurație, una cu alta, și se ajunge la un nou tabel.

3. Urmează o nouă simplificare, metoda fiind aproximativ aceeași. Diferă doar faptul că nu se mai elimină doi factori o dată, ci doar unul, acum fiind posibilă această tehnică. Continuând exemplul, configurațiile „ISCO“, respectiv „ISCE“) sunt diferite doar prin factorul O, respectiv E, deci noua linie (177) va avea configurația „ISC“.

4. Se operează o ultimă simplificare, în același mod ca în pasul anterior, ajungându-se la 7 „dubluri“, la 7 perechi de factori, care mențin, mai mult ca oricare alte configurații, căsătoria între membrii unui cuplu. Prescurtat, acestea ar fi cele prezentate în figura 4.2.7.:

Figura 4.2.7.

După cum se vede, factorul P (partenerii nu vor să-și piardă prestigiul și poziția socială) este cel mai important, din punctul de vedere al unei analize calitative, deoarece el intră în corelație cu toți ceilalți factori. Alte două perechi care simbolizează menținerea unei căsătorii sunt I.S. (partenerii se iubesc+ambele părți au făcut investiții și nu pot risca schimbări) și I.C. (partenerii se iubesc+din cauza copiilor).

Ca o paranteză, dacă aplicăm aceeași tehnică la B1, se va observa că – practic – toate combinațiile de factori pot contribui la întemeierea unei familii, cu o singură excepție: R.C. (respectul între parteneri+condițiile materiale). Se pare că această configurație cauzală nu explică sau justifică îndeajuns constituirea unei familii.

Putem adânci analiza acestor factori prin descrierea răspunsurilor date de subiecți privind unele aspecte asupra cărora am insistat în chestionar. Astfel, la întrebarea B6: „Condițiile materiale condiționează întemeierea unei familii?“ (pusă în scopul unei mai adecvate

nuanțări, din perspectiva scoaterii ei din contextul celorlalți factori de la B1), răspunsurile au fost de această dată ceva mai tranșante, în comparație cu scorul mic înregistrat în ierarhie (unde, de exemplu, a obținut de 73 de ori locul 5 din 6 posibile): 65 (54,1%) subiecți consideră că aceste condiții materiale condiționează întemeierea cuplului conjugal, 40 (33,3%) subiecți opiniază că ele au o influență minoră, iar 13 (10,8%) subiecți, că nu au nici o influență.

Același rol l-a avut și întrebarea B8: „Credeți că relațiile sexuale au un rol important în viața unui cuplu?“, la care s-au înregistrat următoarele rezultate: Foarte important - 48 (40,0%); Important – 67 (55,8%); Nu prea important – 4 (3,3%); Deloc important – 0,0%; Nu știu – 1 (0,8%).

Se observă procentele infime pentru ultimele variante de răspuns și valorizarea înaltă a sexualității, ce rezultă din procentele primelor variante.

Se poate deduce, chiar cu riscul de a greși, că, dacă am fi pus aceeași întrebare vizând fiecare din factorii ierarhizați de la B1, am fi obținut cam aceeași distribuție a răspunsurilor ca la B6 sau B8, cu o concentrare a opțiunilor pentru variantele de răspuns care vizează importanța și cu o neglijare aproape totală a variantelor care vizează negarea sau neimportanța factorilor respectivi.

O paralelă importantă pentru demersul nostru este aceea ce se poate face între întrebările B4, B7 și B9 care conțin, în esență, aceeași structură, doar factorii ce ne interesează diferind: „Am putea considera că... (dragostea, condițiile materiale, viața sexuală)... menține cuplul, de-a lungul vieții ?“

Dacă alegem dragostea ca variabilă principală (datorită procentului ridicat pe care îl are) și interpretăm ceilalți doi factori în funcție de ea, se observă (vezi anexa 10) :

1. Din cei 64 de subiecți care au considerat că dragostea menține cuplul, de-a lungul vieții, 29 au avut aceeași opțiune și pentru viața sexuală, iar 11 și pentru condițiile materiale. Însă doar 6 dintre ei au pus cei trei factori pe picior de egalitate, acordându-le importanță maximă. De asemenea, 7 subiecți au negat importanța vieții sexuale,

16 pe cea a condițiilor materiale, dintre aceștia, 5 valorizându-le negativ pe amândouă.

2. Dintre cei 45 de subiecți care au considerat că dragostea menține doar într-o oarecare măsură cuplul, de-a lungul vieții, 11 au menționat că viața sexuală e mai importantă pentru relația în sine, iar 4 au mizat pe condițiile materiale. Dintre aceștia, o singură persoană a apreciat că, atât viața sexuală, cât și condițiile materiale mențin cuplul în defavoarea iubirii între parteneri. Se mai poate observa că doar 2 persoane au negat rolul sexualității în menținerea cuplului și 4 pe cel al condițiilor materiale.

3. Din cei 6 subiecți care au apreciat că dragostea nu menține cuplul, 2 au indicat viața sexuală ca bază motivațională a acestei mențineri, iar 3, condițiile materiale. Dintre aceștia, 2 au indicat că cei doi factori sunt la fel de importanți, valorizându-i maxim. A existat însă și o persoană ce a valorizat negativ toți trei factorii, considerând că nici dragostea, nici viața sexuală și nici condițiile materiale nu pot explica menținerea cuplului.

Se mai poate observa că, diferențiat pe sexe, din cele 60 de persoane de sex masculin, aproape 50% valorizează viața sexuală, în timp ce, din cele 60 de persoane de sex feminin, procentul abia trece de 20%. În ceea ce privește dragostea, diferența este nesemnificativă, 30 de bărbați, respectiv 34 de femei, apreciind-o pozitiv (vezi anexa 11).

Dintr-o altă perspectivă, mai putem menționa că, din cei 18 subiecți provenind din mediul rural, doar 2 (11%) au negat rolul condițiilor materiale în menținerea cuplului, în timp ce, procentul celor din mediul urban este dublu (22%), vizavi de factorul menționat anterior.

După cum se observă, dragostea este valorizată cel mai mult, și aceasta poate și din cauza faptului că 106 (88,3%) subiecți pretind că au cunoscut-o, așa cum afirmă la întrebarea B2. Însă, chiar în aceste condiții, subiecții nu pot oferi explicații coerente la întrebarea deschisă B3: „Ce credeți dumneavoastră că este dragostea?"

Răspunsurile lor pot fi împărțite în două categorii: unele sunt total abstracte, iar celelalte încearcă să evidențieze câteva caracteristici

care fac – din perspectiva subiecților – parte integrantă a acestui sentiment. Din prima categorie am ales următoarele răspunsuri:

– dragostea este o stare sufletească ce nu poate fi descrisă;
– cel mai pur sentiment posibil, uman;
– singurul liant al căsniciei;
– un lucru la care visează toți, dar puțini ajung să-l cunoască;
– un sentiment ce-l trăiești o singură dată la intensitate maximă;
– o întâmplare fericită, la început, dar și tristă, la sfârșit;
– apare atunci când simți că timpul petrecut cu altcineva trece foarte repede;
– puterea de a vedea defectele și de a așeza deasupra lor calitățile;

Din a doua categorie, am reținut următoarele afirmații:

– dragostea este atracție sexuală, însoțită de nevoia de a avea pe cineva lângă tine;
– amestec de respect, încredere, admirație și atracție pentru partener;
– egoism sălbatic, vrea să-i sacrifici totul, fără a-i cere nimic;
– forma deghizată a instinctului sexual;
– sumă de afinități;

O altă secțiune a chestionarului se referă la relațiile sexuale ce se stabilesc între membrii unui cuplu, această secțiune căutând să adâncească și mai mult această problemă.

Din această perspectivă, putem pleca de la întrebările C2 și C3, care cereau subiecților să indice vârsta optimă pentru debutul vieții sexuale, în cazul unui băiat, respectiv al unei fete. S-au obținut (vezi tabelul 4.2.8.) următoarele răspunsuri:

Tabelul 4.2.8.

VÂRSTĂ / SEX	13 – 15	16 – 18	19 – 21	peste 21	Nu știu
Masculin	2 (1,6%)	67 (55,8%)	34 (28,3%)	9 (7,5%)	8 (6,6%)
Feminin	2 (1,6%)	37 (30,8%)	62 (51,6%)	11(9,1%)	8 (6,6%)

Se poate observa repartiția echilibrată a răspunsurilor, cu excepția intervalelor 16-18, respectiv 19-21 ani. Se consideră, în continuare, că băieții trebuie să debuteze în viața sexuală la o vârstă mai fragedă decât fetele, însă, oricum, nu trebuie uitat că tendința acestei vârste, a primului act sexual, este de a scade (vezi E8,).

Mai putem evidenția faptul că, din cei 91 de subiecți care au considerat că vârsta medie a primului act sexual va scade, în viitor, 50 opiniază că intervalul 16-18 ani este, la ora actuală, optim pentru debutul vieții sexuale a băieților, iar 48 apreciază că intervalul 19–21 ani este optim pentru debutul vieții sexuale a fetelor. Cu alte cuvinte, tendința teoretică este aceea ca băieții să ocupe intervalul 13-15, ani iar fetele pe acela dintre 16-18 ani.

Nu în ultimul rând, am mai putea evidenția faptul că 6 din cele 10 fete aparținând mediului rural au debutat sexual după 21 de ani și 40 din cele 50 de fete aparținând mediului urban, după 19 ani. Am făcut această adăugire pentru a se observa, și din această perspectivă, că reprezentantele sexului frumos sunt mai reticente, mai intolerante și mai rigide decât băieții (care au următoarele scoruri: 2 din 8 aparținând mediului rural, respectiv 28 din 52 aparținând mediului urban, pe aceleași intervale).

Întrebarea C4: „Dumneavoastră când ați început viața sexuală?“ deschide pârtia altor interogații, cu un rol mult mai important decât al acesteia și cu conotații mult mai adânci. Oricum, răspunsurile pe cele 5 variante de răspuns sunt următoarele: 13-15 ani – 5 (4,1%); 16-18 ani – 28 (23,3%); 19-21 ani – 56 (46,6%); peste 21 ani – 25 (20,8%); nr. – 6 (5,0%).

Aceste procente poate nu ne spun nimic dar, în corelație cu C5 sau C6, sigur au o relevanță mai mare. Prin întrebarea C5 am căutat să aflăm care a fost poziția părinților în privința vieții sexuale a subiecților. Diferențiat, aceste răspunsuri sunt următoarele: au insistat să am viață sexuală – 2 (1,6%); au fost de acord cu hotărârea mea – 37 (30,8%); au fost indiferenți – 33 (27,5%); s-au opus hotărârii mele – 16 (13,3%); nu știu că întrețin relații sexuale – 32 (26,6%).

Se observă că peste 25% dintre subiecți întrețin relații sexuale fără știrea părinților și că aproape 15% din părinți nu sunt de acord cu viața sexuală a copiilor lor. Mai putem remarca faptul că 10 din cei 16 părinți care s-au opus activității sexuale aveau copii peste 19 ani, în timp ce au existat părinți(3) care au fost de acord cu viața sexuală a copiilor lor, chiar de la vârste de 13–15 ani. De asemenea, 21 din 33 părinți sunt indiferenți față de relațiile sexuale ce le întrețin copiii lor în vârstă de peste 19 ani (vezi anexa 12).

O asociere interesantă se poate face între răspunsurile de la C5 și cele de la C8, mai bine-zis, între poziția părinților vizavi de viața sexuală a copiilor lor și existența relațiilor sexuale premaritale. Astfel, aplicându-se același coeficient gama prezentat anterior, s-a obținut un coeficient de corelație egal cu (-0,65), care semnifică o asociere negativă semnificativă între cei doi factori. Cu alte cuvinte, cu cât părinții manifestă o atitudine de indiferență sau, mai rău, de rezistență față de relațiile sexuale, cu atât copiii au tendința de a fi de acord cu și a avea o viață sexuală premaritală.

Și încă o mențiune: 17 din cei 18 subiecți aparținând mediului rural sunt de acord cu relațiile sexuale înainte de căsătorie și doar 3 din cei 108 subiecți aparținând mediului urban nu acceptă această situație. Însă, aceste cifre nu trebuie să ne impresioneze prea tare, dacă ținem cont că ele provin (doar) de la persoane care au o viață sexuală premaritală.

Întrebarea C6: „Care sunt relațiile dumneavoastră cu părinții?“ vine să limpezească și mai mult nelămuririle anterioare. Subiecții au răspuns la următoarele variante, astfel: înțelegere, armonie – 82 (68,3%); indiferență – 15 (12,5%); relații tensionate – 16 (13,3%); nr. – 7 (5,8%).

Este semnificativ faptul că procentul celor care au relații tensionate cu părinții este același cu acela care reprezintă numărul părinților care nu sunt de acord cu întreținerea raporturilor sexuale de către copiii lor.

La fel de important este și răspunsul subiecților la întrebarea C7, care cerea identificarea naturii relațiilor dintre părinți. Aceste răs-

punsuri au fost: înțelegere, armonie – 62 (51,6%); indiferență – 2 (1,6%); conflicte ocazionale – 38 (31,6%); conflicte permanente – 10 (8,3%); despărțire în fapt – 2 (1,6%); nu știu – 6 (5,0%).

Se observă că grosul procentelor se învârte între „înțelegere" și „conflicte ocazionale", relațiile de indiferență fiind aproape inexistente.

O întrebare cheie a acestei secțiuni este C9, deoarece prin ea se poate verifica coerența afirmațiilor făcute de subiecți, se poate testa capacitatea indivizilor de a accepta sau nu un fenomen cu largi implicații, responsabil (de cele mai multe ori) de destrămarea chiar și a celor mai stabile cupluri. Această întrebare se referă la acceptarea/nonacceptarea relațiilor extraconjugale. Rezultatele sunt următoarele: 21 (17,5%) subiecți sunt de acord cu relațiile extraconjugale, 80 (66,6%) subiecți nu sunt de acord, iar 19 (15,8%) subiecți aleg calea nonrăspunsului.

Ce ne spun aceste cifre? Că numărul celor care acceptă relațiile extraconjugale este relativ mic și aproximativ egal cu cel care indică faptul că familia nu reprezintă o necesitate pentru individ. El se apropie și de procentul celor care neagă importanța valorilor familiale. Însă nu trebuie ignorat nici faptul că acest procent (17,5%) reprezintă mai puțin de jumătate din numărul celor care acordă un rol foarte important relațiilor sexuale sau al celor care sunt de acord cu concubinajul. Spunem aceasta, pentru a nu se mai face asocieri pripite și, deseori, greșite între „existența concubinajului" și „relațiile extraconjugale", sau între acestea din urma și faptul că individul valorizează foarte mult activitatea sexuală.

Referitor la cauzele relațiilor extraconjugale, putem face următoarele aprecieri:

1. „Insatisfacția vieții sexuale în cadrul familiei" este considerat a fi cel mai important motiv al apariției relațiilor extraconjugale, această constatare fiind susținută de 101 (84,1%) subiecți.

2. „Disfuncțiile sexuale ce pot apare" nu sunt considerate ca fiind legitime sau justificabile în apariția relațiilor extraconjugale, aceasta reprezentând opinia a 89 (74,1%) subiecți.

3. „Depășirea plictiselii conjugale" este un motiv nesemnificativ, deoarece părerile sunt împărțite: 64 (53,3%) subiecți îl consideră responsabil de apariția relațiilor extraconjugale, 56 (46,6%) subiecți, nu.

4. Celelalte cauze („satisfacerea curiozității", „găsirea de noi surse de excitare", „formă de pedepsire a partenerului") sunt, în general, dezaprobate, dar ponderea lor este destul de importantă (42,5%, 30,8%, 36,6%).

Un rol important în explicarea cauzelor relațiilor extraconjugale îl au și afirmațiile de la C1, care au avut aceleași variante de răspuns pe o scală în 4 trepte. La două dintre ele (C1a și C1c) s-au obținut următoarele rezultate (vezi tabel 4.2.9):

Tabelul 4.2.9.

	ACORD PUTERNIC	ACORD	DEZACORD	DEZACORD PUTERNIC
Societatea contemporană a declansat o preocupare obsesivă pentru problemele sexuale	16 (13,3%)	62 (51,6%)	38 (31,6%)	4 (3,3%)
Satisfactia sexuală a devenit o dorință a majorității indivizilor	20 (16,6%)	78 (65,0%)	19 (15,8%)	3 (2,5%)

Aceste procente explică, în mare măsură, de ce a devenit așa de important rolul sexualității, atât în relațiile premaritale, cât și postmaritale, atât în scăderea vârstei primului act sexual, cât și în creșterea perioadei biologice de manifestare a activității sexuale. Mai mult, simpla viață sexuală nu mai este de ajuns, importante au devenit acum problemele legate de atingerea orgasmului, de cunoașterea satisfactiei sexuale etc.

Afirmația C1e: „Încetarea vieții sexuale duce la dezmembrarea cuplului" încearcă tocmai să vadă până unde merge această obsesivitate a sexului. Răspunsurile sunt: acord puternic – 14 (11,6%); acord – 31 (25,8%); dezacord – 56 (46,6%); dezacord puternic – 19 (15,8%).

Diferențiat pe sexe (vezi anexa 13), se poate observa că numărul studenților care sunt de acord cu afirmația făcută (23) este aproximativ egal cu cel al studentelor și, implicit, este aproximativ egal și

numărul celor care nu sunt de acord cu această afirmaţie (37). Totuşi, din cei 14 subiecţi care au declarat un acord puternic faţă de C1e, 10 aparţin genului masculin şi doar 4 celui feminin.

Răspunsurile de la C1e nu fac decât să ne demonstreze că numărul celor care consideră că viaţa sexuală menţine cuplul de-a lungul timpului (B9), este acelaşi cu numărul celor care văd în încetarea vieţii sexuale cauza principală a dezmembrării cuplului. Pe de altă parte, indivizii acceptă mai repede calea relaţiilor extraconjugale (17,5%) decât ruperea unei relaţii disfuncţionale sexual (15,8%).

Însă corelaţia C1e-C9 este slab semnificativă (cu $\gamma = 0,18$), ceea ce înseamnă că încetarea vieţii sexuale într-un cuplu nu este asociată cu apariţia relaţiilor extraconjugale. Dealtel, aşa cum se observă şi din anexa 14, din cei 75 subiecţi care nu sunt de acord cu dezmembrarea cuplului în condiţiile încetării vieţii sexuale, 53 subiecţi sunt şi împotriva relaţiilor sexuale extraconjugale.

Mai putem evidenţia faptul că, pe zone geografice, subiecţii din Moldova sunt cei mai permisivi faţă de relaţiile sexuale extraconjugale (doar 54% dintre ei fiind împotriva acestora), iar cei mai reticenţi sunt dobrogenii (90%) (vezi anexa 14).

Un argument şi mai puternic al acestei ipoteze este dat de răspunsurile la afirmaţia D6d: „Sexul în afara căsătoriei devine din ce în ce mai des şi mai obişnuit". Aceste răspunsuri sunt: acord puternic – 15 (12,5%); acord – 61 (50,8%); dezacord – 38 (31,6%); dezacord puternic – 6 (5,0%). Ele nu fac decât să demonstreze ipoteza emisă anterior, pentru că se observă că suma dezacordurilor de la C1e (62,5%) este aproximativ egală cu suma acordurilor de la D6d (63,3%).

Înainte de a continua, să menţionăm că am pătruns în cadrul ultimei secţiuni, cea dedicată problemelor cu care se confruntă familia în societatea contemporană. Iar una din aceste „probleme" este emanciparea femeii, emancipare ce am făcut-o răspunzătoare de două efecte, cerând subiecţilor acordul/dezacordul lor în legătură cu aceste afirmaţii. Enunţurile din chestionar şi răspunsurile obţinute sunt prezentate în tabelul 4.2.10.:

Tabelul 4.2.10.

	ACORD PUTERNIC	ACORD	DEZACORD	DEZACORD PUTERNIC
Emanciparea femeii este cauza renunţării la maternitate	6(5,0%)	37 (30,8%)	56 (46,6%)	21 (17,5%)
Emanciparea femeii este cauza apariţiei alternativelor la căsătorie	10 (8,3%)	70 (58,3%)	25(20,8%)	15 (12,5%)

După cum se vede, exceptând extremele (unde situaţia este relativ echilibrată), lucrurile se complică la mijlocul scalei. Astfel, emanciparea femeii este văzută ca fiind cauza apariţiei alternativelor la căsătorie (cu un total de 66,6%), dar nu este considerată răspunzătoare de scăderea natalitaţii (cu un total de 64,1%).

Mai putem menţiona că, din perspectiva celor două sexe, nu se observă diferenţe importante în răspunsurile subiecţilor. Astfel, 40 de băieţi, respectiv 37 de fete consideră că emanciparea femeii n-ar fi cauza renunţării la maternitate şi 37 de băieţi, respectiv 43 de fete apeciază că apariţia alternativelor la căsătorie este efectul acestei emancipări.

Pentru a vedea dacă între cele doua fenomene (renuntarea la maternitate şi apariţia alternativelor la căsătorie), privite prin prisma contextului general al emancipării femeii, există o corelaţie, şi dacă această corelaţie are un grad ridicat de încredere, am calculat coeficientul Bravais-Pearson, care are următoarea formulă:

$$r = \frac{\sum u_x u_y - \frac{\theta_x \theta_y}{N}}{\sqrt{\left(\sum u_x^2 - \frac{\theta_x^2}{N}\right)\left(\sum u_y^2 - \frac{\theta_y^2}{N}\right)}}$$

Acești indici s-au calculat în tabelul 4.2.11, astfel:

Tabelul 4.2.11.

R.M. \ A.C.	AP	A	D	DP	f_Y	u_Y	$f_Y u_Y$	$f_Y u_Y^2$
AP	2	3	0	1	6	2	12	24
A	4	25	7	1	37	1	37	37
D	3	39	13	1	56	0	0	0
DP	1	3	5	12	21	–1	–21	21
f_X	10	70	25	15	N=120			
u_X	–1	0	1	2			$\theta_y = 28$	
$f_X u_X$	–10	0	25	30		$\theta_x = 45$		$\Sigma u_y^2 = 82$
$f_X u_X^2$	10	0	25	60			$\Sigma u_x^2 = 95$	

După efectuarea calculelor rezultă r = 0.15. Acest coeficient se compară cu tabelul limitelor de semnificație a distribuției (vezi anexa 8). Corespunzător lui n (n=N-2) = 118, se observă că r este mai mare ca valoarea corespunzătoare lui p = 0.05, ceea ce înseamnă că această corelație este slab semnificativă. Cu alte cuvinte, faptul că femeile renunță la maternitate nu poate fi asociat (decât la un nivel scăzut de încredere) cu apariția alternativelor la căsătorie. Însă, însăși existența corelației (dincolo de fragilitatea ei) deschide o perspectivă de interpretare a celor două fenomene.

Un loc important în această secțiune îl ocupă aspectele legate de divorț. Din această perspectivă, întrebarea D1: „În cazul unor neînțelegeri, credeți că este bine să divorțezi sau nu?" a avut rolul de a afla dacă mentalitatea oamenilor, vizavi de acest fenomen s-a schimbat și dacă stigmatul social, asociat divorțului, s-a mai redus.

Răspunsurile subiecților ne confirmă așteptările, din moment ce 40 (33,3%) subiecți sunt de acord cu divorțul, 53 (44,1%) subiecți,

nu, în timp ce 27 (22,5%) dintre ei evită un răspuns tranșant. Această atitudine poate fi și rodul unor comportamente nonconformiste, din moment ce 100 (83,3%) persoane consideră că divorțul nu exprimă un semn de decadență, doar 9 (7,5%) dintre ei afirmând contrariul în cadrul întrebării B3.

Interesantă este și prezentarea motivelor pentru care nu este îndreptățit divorțul, în opinia celor care au răspuns negativ la D1. Aceste motive ar fi următoarele:

– neînțelegerile nu pot fi motiv real de divorț, pentru că nu există cupluri care să nu fie afectate de neînțelegeri;
– timpul și răbdarea pot rezolva problemele apărute;
– doar caracterele slabe aleg această soluție;
– ar însemna să renunți prea ușor la persoana pe care ai iubit-o;
– implică bani și timp și se opune dorinței lui Dumnezeu.

O situație paradoxală întâlnim prin răspunsurile subiecților la întrebările D4 și D5, întrebări ce pun problema copiilor, în cazul divorțului. Astfel, deși 73 (60,8%) subiecți consideră că, în cazul unui divorț, copiii sigur vor avea de suferit (D5), 79 (65,8%) persoane sunt hotărâte să divorțeze, în cazul unor neînțelegeri grave (D4).

Mai trebuie remarcat că 47 (39,1%) subiecți speră într-o conjunctură favorabilă pentru copiii aflați în această situație, însă nici unul nu consideră că aceștia nu vor avea de suferit.

Acestea au fost, în genere, problemele cuprinse în chestionar, probleme ce au vizat o arie destul de întinsă și de complexă, o arie a cărei suprafață nu a contat decât pentru evidențierea unor mentalități sau a unor profile atitudinal-comportamentale. Înainte de a comenta rezultatele, să spunem că ele nu pot fi generalizate la întreaga generație tânără dar, din punctul de vedere al mediului universitar, se poate afirma că studenții bucureșteni se regăsesc în ceea ce colegii lor au afirmat și justificat, vizavi de tematica propusă.

Pentru a da o coerență acestor explicații, vom încerca să interpretăm rezultatele din perspectiva ipotezelor emise, încercând să

desprindem mentalitatea studenților, cu ajutorul indicatorilor luați în calcul. Având în vedere acest lucru, ne vom întoarce la dihotomia dintre tradiționalism și modernism sau, mai bine-zis, la caracteristicile specifice lor (vezi studiul GEORGETEI MITREA, 1995, pag.7), evidențiind următoarele aspecte:

A. Profilul psihic caracterizat prin rigiditate, intoleranță, conformism, oferă o mai mare garanție decât profilul opus în ceea ce privește transmiterea valorilor de la o generație la alta. Într-o asemenea situație, indivizii își subordonează interesele proprii celor de familie.

B. Profilul psihic, caracterizat prin flexibilitate, toleranță, nonconformism, este un predictor, mai degrabă al autoafirmării individuale, indiferent dacă prin această afirmare se realizează o continuitate la nivelul valorilor familiale sau nu.

Ipotezele emise de noi, care converg către a doua variantă, încearcă să schițeze faptul că mentalitatea și stilul de viață adoptat de studenți sunt diferite de concepția tradițională. Astfel, am considerat că toleranța, nonconformismul și flexibilitatea caracterizează generația tânără și că afirmarea individualității este pusă pe primul plan, cu toate consecințele care decurg de aici.

Pentru a observa în ce măsură se verifică această ipoteză, am ales șase indicatori care pot explica trăsăturile amintite:

1. – **acordul față de uniunea liberă;**
2. – **acordul față de relațiile sexuale extraconjugale;**
3. – **acordul față de divorț;**
4. – **sexul în afara căsătoriei devine o obișnuință;**
5. – **satisfacția sexuală a devenit o dorință a majorității indivizilor;**
6. – **acordul față de relațiile sexuale premaritale.**

Pentru o imagine mai clară, acești indicatori au fost priviți din perspectiva mediului și a zonei de proveniență. Cu alte cuvinte, am încercat să evidențiem profilul atitudinalo-comportamental al studenților din perspectiva celor două medii și, totodată, să descoperim poziția ocupată de cei șase factori în respectivele ierarhii.

O primă aproximare a acestor profile este dată de valorile ratelor corespunzătoare celor șase indicatori aleși (vezi anexa 15). Se observă că subiecții din mediul urban au procente mai ridicate decât cei din rural (cu o singură excepție – indicatorul 6) și că profilele din Crișana-Maramureș și Banat sunt identice (cu excepția indicatorilor 1 și 2). Însă nu vom insista prea mult pe aceste două zone geografice, deoarece numărul subiecților ce provin de acolo este infim în lotul nostru.

Diferențierile cele mai mari sunt date de indicatorul 4 (sexul în afara căsătoriei devine o obișnuință), în privința dihotomiei urban/rural, și de primul indicator (acordul față de uniunea liberă), pe zone geografice – vezi distanța dintre Transilvania și Moldova, Muntenia, Dobrogea, chiar Oltenia.

Diferențele sau distanțele între oricare perechi de zone pot fi ușor calculate, pe fiecare criteriu. Astfel, față de rural, din punct de vedere al acordului față de uniunea liberă, urbanul se situează la distanța de 43,13 – 38,88 = 4,25. Similar, se calculează și celelalte diferențe, situația fiind prezentată în tabelul 4.2.12.

Tabelul 4.2.12.

Diferența / **Indicator**	**Urban – Rural**
1	4.25
2	0.98
3	13.07
4	15.68
5	4.58
6	– 2.29

Se observă că similitudinea maximă este dată de factorul 2 (acordul față de uniunea liberă). Putem calcula și distanța globală, în funcție de toți indicatorii. Astfel, se adună valorile absolute ale

diferențelor înregistrate pe fiecare indicator. De exemplu, pentru urban/rural, distanța globală este egală cu:

D = 4,25 + 0,98 + 13,07 + 15,68 + 4,58 + 2,29 = 40, 85.

Pe zone geografice, diferențele sunt înregistrate în anexa 15. Se observă că distanța maximă globală ar fi, conform acestei proceduri de calcul, între Dobrogea și Banat (250,0), iar cea minimă, între Dobrogea și Muntenia (56,1).

Însă, acest mod de calculare a distanțelor poate fi pus sub semnul întrebării, datorită faptului că variația unui indicator (măsurată în abateri standard) poate influența această clasificare. De aceea vom calcula valorile medii, abaterile standard și coeficienții de variație pentru cele 7 zone geografice (vezi anexa 15).

Se observă că indicatorii 2 și 4 au cea mai puternică variație. În baza acestui fapt, este de așteptat ca importanța lor în clasificarea zonelor geografice să fie mult mai mare decât a celorlalți indicatori. Pentru a înlătura efectul amplitudinilor diferite de variație a indicatorilor, îi vom normaliza înainte de calcularea distantelor, adoptând transformarea Hull.

$$H = 50 + 14\ \frac{x_i - \overline{x}}{\sigma}, \text{ unde:}$$

x_i = valoarea variabilei x, pentru unitatea i
x = media seriei de date
σ = abaterea standard

Scorurile Hull pentru toți cei 6 indicatori sunt prezentate în anexa 15. Se observă că ierarhia nu se mai menține aceeași, doar extremele păstrându-și poziția în cele două clasificări.

Pentru a compara între ele diferite profile, le vom reprezenta grafic, calculându-le și nivelul dat de media scorurilor sale (vezi anexa 16). Din reprezentarea grafică a acestor profile se poate observa că:

1. Nivelul minim dintre cele 7 profile aparține Dobrogei și Moldovei (48), iar cel maxim Olteniei (54). Restul zonelor geografice au nivelul mediu oscilând în jurul valorii 50.

2. Moldova și Oltenia au cele mai multe valori peste nivelul minim, iar Dobrogea, cele mai multe sub acest nivel. Cu alte cuvinte, Dobrogea este cea mai reticentă față de mentalitatea modernă.

3. Cel mai mare scor l-a obținut Banatul, pentru indicatorul 2 (acordul față de relațiile sexuale extraconjugale), iar cel mai mic, Muntenia, pentru indicatorul 5 (satisfacția sexuală a devenit o dorință a majorității indivizilor).

Analog, se pot interpreta datele și în cazul relației urban/rural (vezi figura 4.2.13), concluziile fiind următoarele:

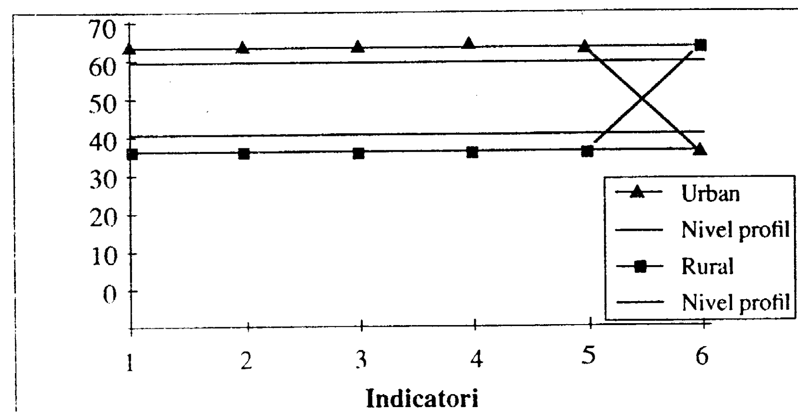
1. Cele doua profile sunt simetrice, doar ultimul indicator (acordul față de relațiile sexuale premaritale) stricând (și) paralelismul ce ar fi putut exista între ele.

2. Se observă distanța mare dintre nivelele celor două profile, distanța dată de scorurile înregistrate la primii cinci indicatori.

3. Cele 2 profile surprind prin constanta scorurilor la primii cinci indicatori dar, pe ansamblu, respectă tendința „istorică", potrivit căreia urbanul este deasupra ruralului, din punct de vedere al mentalității concepției despre lume și viață etc.

Pentru a vedea și mai clar cât de mult sunt valorizate caracteristicile mentalității moderne, am realizat profilul întregului lot de studenți, investigat pe cei șase indicatori, ajungând la situația din figura 4.2.14. Concluziile care s-ar putea trage de aici sunt:

Figura 4.2.13.

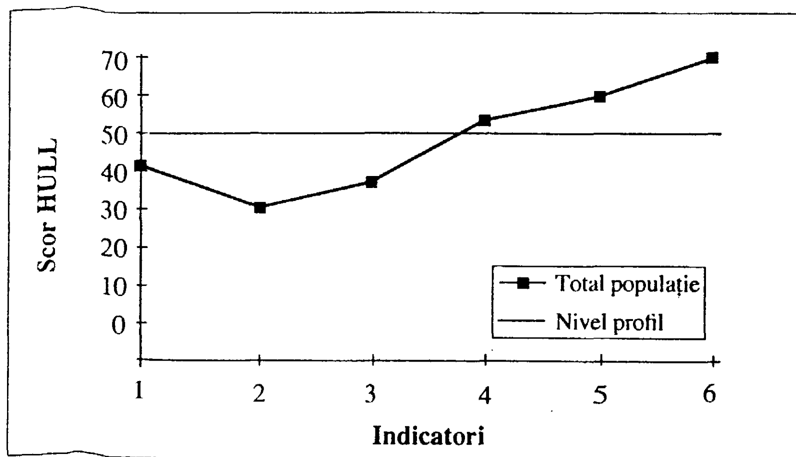

1. Nivelul profilului este 50, acest nivel fiind concordant, atât cu acela derivat din relația urban/rural, cât și cu acela calculat pe zone geografice.

2. Acest profil indică faptul că nu putem afirma, la un nivel înalt de încredere, că tânăra generație este caracterizată prin flexibilitate, nonconformism, toleranță. E adevărat că ea este de acord cu relațiile sexuale premaritale și că a început să se obișnuiască cu relațiile sexuale extraconjugale, însă nu prea îi surâde conviețuirea definitivă în cadrul uniunii libere sau desfacerea unei relații deja legalizate. Oricum, acest nivel poate fi interpretat și din perspectivă tradițională, clasică; numai că, din această perspectivă, mentalitatea tradițională ar avea numai de pierdut, pe când cea modernă numai de câștigat.

3. Acest nivel de încredere trebuie privit cu relativitate pentru că, dacă am compara acest profil cu un altul rezultat din investigarea întregii populații sau a altor categorii (socio-profesionale, de vârstă etc.), am putea observa cum caracteristicile amintite (flexibilitate, nonconformism, toleranță) ies mai pregnant în evidență și că decalajul dintre respectivele profile ar fi unul mai însemnat.

Figura 4.2.14.

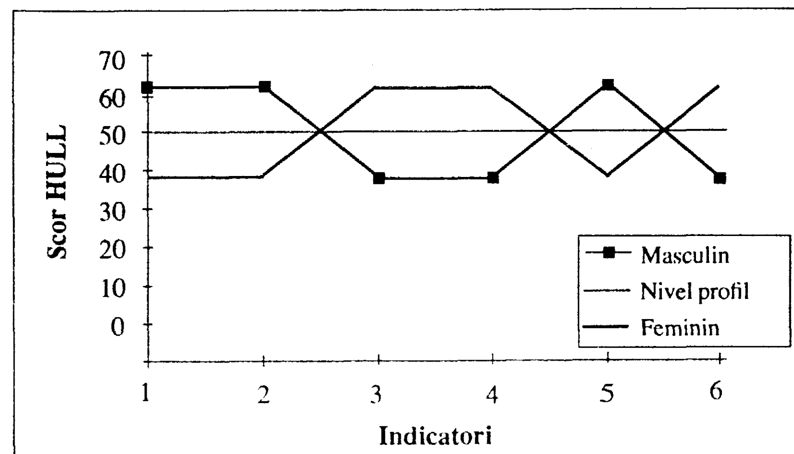
Pentru a observa veridicitatea primei ipoteze (fetele sunt mai rigide, mai intolerante, mai conformiste decât băieții), am păstrat cei 6 indicatori și metodologia anterioară dar i-am aplicat diferențiat pe cele două sexe. Pentru aceasta am plecat de la tabelul 4.2.15.

Tabelul 4.2.15.

Sex / Indicator	Masculin	Feminin
1	48.33	36.66
2	21.66	13.33
3	31.66	35.00
4	60.00	66.66
5	83.33	80.00
6	91.66	93.33

S-a ajuns la graficul prezentat în figura 4.2.16., care poate fi interpretat astfel:

Figura 4.2.16.

1. Nivelul mediu al profilelor este 50, atât pentru masculin, cât și pentru feminin. Deci, putem afirma că există un echilibru între sexe, din perspectiva mentalității și stilului de viață analizat, având în vedere că numărul băieților investigați a fost egal cu cel al fetelor.

2. Profilele sunt simetrice dar scorurile sunt mai împrăștiate, spre deosebire de cele întâlnite în cadrul relației urban/rural.

3. Sexul masculin valorizează mai mult indicatorii 1, 2 și 5, iar sexul feminin, indicatorii 3, 4 și 6.

În fine, pentru a testa veridicitatea celei de-a doua ipoteze (cuplurile studențești sunt înclinate spre coabitare neinstituționalizată), am apelat la 5 indicatori, care pot da o măsură a interpretării respective. Acești indicatori sunt:

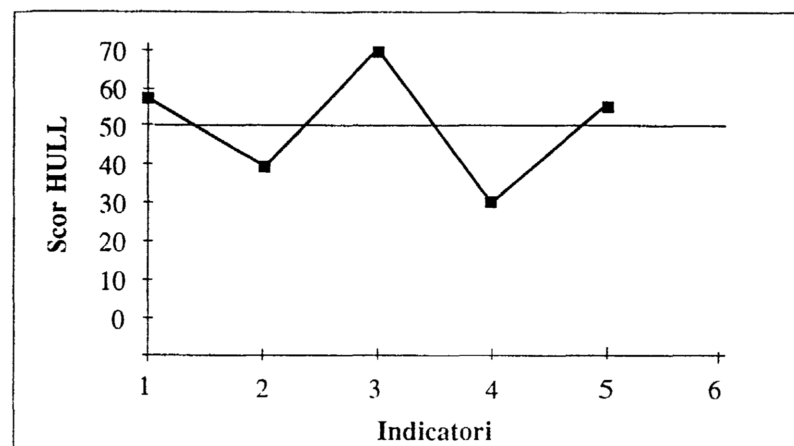
1. **necesitatea ca partenerii să locuiască împreună, înainte de căsătorie;**
2. **acordul față de concubinaj;**
3. **tânăra generație e adepta uniunii libere;**
4. **popularitatea căsătoriei este în declin, la noi în țară;**
5. **emanciparea femeii este cauza apariției alternativelor la căsătorie;**

Apelând la aceea și tehnică, am ajuns la scorurile din tabelul 4.2.17.:

Tabelul 4.2.17.

Indicator / Valoare	1	2	3	4	5
nenormalizată	69.1	42.5	82.5	32.5	66.6
normalizată	58	38	68	30	56

Figura 4.2.18.

Pe baza acestor valori se alcătuiește profilul coabitării (vezi figura 4.2.18), care are următoarele caracteristici:

1. Nivelul mediu al profilului este 50, ceea ce înseamnă că la ora actuală, în mediu studențesc, nu există o preferință evidentă pentru un stil de viață sau altul, pentru o căsătorie tradițională sau o uniune liberă. Sigur, poate fi contestată atât alegerea indicatorilor, cât și generalizarea unor fenomene caracteristice unui lot restrâns de subiecți. Dar nu poate fi ignorat faptul că nivelul ridicat al profilului pune la îndoială însăși continuitatea unor mentalități, altădată de necontestat.

2. Cei trei factori care depășesc nivelul profilului sintetizează, poate, cel mai bine tendința ce pare a deveni tot mai manifestă în viitor: emanciparea femeii (care e văzută ca fiind cauza apariției alternativelor la căsătorie), asociată cu necesitatea conviețuirii între parteneri (înainte de căsătorie) generează uniunea liberă, uniune ce va fi adoptată, tot mai mult de tânăra generație.

3. Valoarea cea mai mică o întâlnim la factorul 4 (declinul popularității căsătoriei la noi în țară), ceea ce înseamnă că este conștientizat acest aspect și că familia este văzută și valorizată, încă, drept o necesitate (vezi A2, A5 etc).

Nu analizăm acum factorii care mențin instituția căsătoriei, căci scopul nostru este doar de a prezenta cauzalitatea apariției alternativelor la căsătorie.

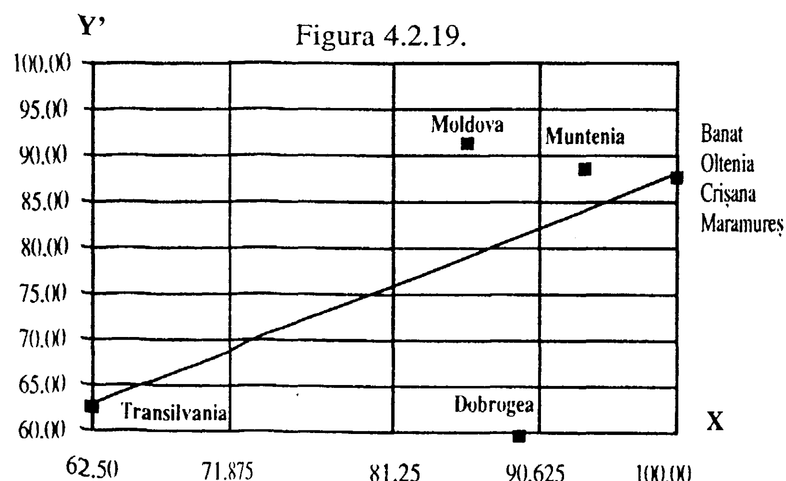
Din această perspectivă am încercat, cu ajutorul dreptei și a ecuației de regresie, să vedem care este influența lui E12 asupra lui E1d. Cu alte cuvinte, faptul că statul nu sprijină formarea de noi familii poate fi și ea o cauză a adoptării uniunii libere de către generația tânără.

Pentru calcularea coeficientului de regresie s-a folosit următoarea formulă:

$$b_{yx} = \frac{\sum_{i=1}^{n}(x_i - \overline{x})(y_i - \overline{y})}{\sum_{i=1}^{n}(x_i - \overline{x})^2}$$

Ea a fost calculată ținându-se cont de cele 7 zone geografice, rezultatele fiind prezentate în anexa 17. Trasarea dreptei de regresie se face cu ajutorul a două din valorile așteptate ale variabilei dependente, în funcție de coeficientul de regresie deja determinat și de două valori ale variabilei independente (maxima și minima). În funcție de cele două puncte se poate trasa dreapta de regresie (vezi figura 4.2.19), care are următoarele caracteristici:

Figura 4.2.19.

– Influența variabilei independente (E12) asupra celei dependente (E1d) este puternică, avându-se în vedere atât valoarea coeficientului de regresie, cât și înclinația dreptei de regresie.

– Relația dintre cele două variabile este pozitivă, de directă proporționalitate, avându-se în vedere că linia de regresie este înclinată de la dreapta la stânga.

Sintetizând elementele principale ce pot fi desprinse în urma acestei cercetări, reținem următoarele:

1. Cuplul studențesc se află într-un moment de cumpănă, opțiunea lui neîndreptându-se clar către un stil de viață (căsătoria) sau altul (coabitarea).

2. Tendința care se profilează este următoarea: se preferă la început concubinajul, urmând ca, după o anumita perioadă (ce tinde să crească), să fie căutată și valorizată instituția familiei.

3. S-a observat că nu există diferențieri semnificative, în funcție de sex sau zona geografică dar aceste diferențieri apar în funcție de domiciliu. Astfel, mediul rural continuă să aibă o poziție mai conservatoare în comparație cu mediul urban, care este mai receptiv la nou, mai flexibil.

4. Rezultatele obținute lasă deschisă perspectiva adâncirii acestor investigații, pentru aprofundarea și/sau verificarea corectitudinii aspectelor prezentate.

CAPITOLUL VI

EVOLUȚIA RELAȚIILOR ÎNTRE SEXE ESTIMĂRI ȘI PROGNOZE

1. Schimbări și tendințe în structura și funcțiile familiei din țara noastră

Familia românească a evoluat, de-a lungul istoriei noastre, ca o matrice psihosocială cu marcată stabilitate, bazată pe principiul sincroniei și complementarității rolurilor masculine și feminine. Sistemul familial a transgresat de la o structură extinsă, multigenerațională, cu dominantă autoritară de tip patern (în cadrul căreia raporturile părinți- copii erau reglate de scheme tradiționale relativ rigide și de valori morale, spirituale, educaționale și materiale transmisibile prin „legi nescrise"), către o structură familială relativ restrânsă, de tip nuclear (părinții și copiii lor), dar având ca specific păstrarea unor raporturi semnificative, de tip „satelit", cu familiile de origine, ceea ce i-a conferit un dinamism interpersonal și intergenerațional deosebit.

Înainte de a analiza schimbările care s-au produs, din perspectiva relațiilor de cuplu, în țara noastră, vom supune atenției un mod de a vedea lucrurile, care pare să fie promițător pentru argumentația ulterioară. Este vorba de a realiza o analiză la mai multe nivelurie și pe diferite perioade de timp. Acest model a fost preluat din studiile GEORGETEI MITREA, studii ce surprind, într-o manieră remarcabilă, mutațiile produse în acest domeniu.

Nivelurile supuse analizei sunt:

1. *Societal-instituțional* – Familia răspunde, în baza unei funcții externe pe care o are, așteptărilor sociale încorporate în tradiții, reguli, norme, valori.

2. *Interacțional de grup* – Ceea ce se întâmplă în familie corespunde propriilor așteptări, scopurilor, tendințelor pe care grupul familial constituit le are.

3. *Psihologic-individual* – Membrii familiei, indivizii cu particularitățile lor de dezvoltare psihică, ce determină și ele, într-o oarecare măsură, evoluția grupului familial.

Dacă privim din această perspectivă familia românească în trecut și în prezent, putem surprinde determinări specifice. Să facem, însă, mai întâi unele completări la schema de mai sus.

Primul nivel este menit să evidențieze o determinare exterioară în raport cu familia. Ipotetic, putem susține că o societate paternalistă tradițională sau una totalitară fac foarte puternică această determinare, spațiul de joc al familiei fiind restrâns.

Al doilea nivel este cel al libertății. La acest nivel se constituie stilul de viață familial, opțiunile familiale, se conturează rațiunea de a fi a familiei, rațiune explicată în diferite feluri și care - până acum câteva decenii - avea următoarea formă: familia este o entitate care răspunde așteptărilor indivizilor de a realiza în comun ceea ce separat nu pot face, de a le aduce un sentiment al împlinirii, pe care în singurătate nu-l pot obține.

Al treilea nivel cere concentrare asupra individului, asupra relației acestuia cu trecutul personal. Studiile orientate astfel pun în evidență disfuncții maritale, cauzate de dificultăți în structurarea personalității. Deci, se conturează aici o determinare internă în raport cu familia (G. MITREA, 1993).

Punând punct acestor precizări, vom încerca să privim familia românească și funcționalitatea ei pe axa tradiționalitate-modernitate. Dar să vedem care sunt, de fapt, avantajele și dezavantajele celor două momente și, mai ales, ce a modificat societatea contemporană din sistemul tradițional.

Conform autoarei citate, familia tradițională era supusă unei presiuni externe din partea mediului social care, prin familie, își asigura reproducția. Deciziile, scopurile unei familii erau strict reglementate de normele unanim acceptate ale colectivității. Nonconformismul, adică devierea de la aceste norme, era sancționat prin oprobiu social. Sentimentul de insecuritate pe care l-ar fi generat asumarea unui asemenea oprobiu făcea preferabil conformismul.

Unii cercetători arată că această determinare externă a avut, totuși, și unele efecte benefice asupra indivizilor. Funcția economică a familiei a fost legată de transmiterea unor modele de la o generație la alta (de exemplu, copiii învățau o meserie de la părinții lor), ceea ce asigura echilibrul intergenerațional, micșora conflictul dintre generații.

Urbanizarea, extinderea familiei nucleare, reducerea funcției economice a familiei au creat un element de insecuritate, au redus posibilitățile de identificare a generațiilor tinere cu cele mature, au sporit conflictul între generații. S-a creat o mobilitate familială cu conținut anomic, au apărut probleme de adaptare a indivizilor la o societate în continuă transformare.

Care a fost, însă, latura pozitivă a impactului produs de modernizare? Nivelul al doilea, cel al autodeterminării familiale, a fost favorizat. Familia nu a mai fost sub controlul strict al comunității. A crescut posibilitatea de opțiune individuală în cunoștință de cauză și în funcție de interesele personale.

De exemplu, indivizii au găsit modalități proprii de adaptare la acest nou tip de societate, prin planning familial sau prin alegerea celibatului. Familia a putut, deci, să-și regleze în mai mare măsură, singură, viața internă, funcțiile interne. Determinarea exterioară a fost, în mai mare măsură, transformată în opțiune personală, în funcție de condiții.

Dacă autodeterminarea familială a crescut, prin modernizare, în schimb, individul a pierdut un mediu securizant. Libertatea crescută, plătită cu un sentiment al insecurității, de asemenea mai mare, i-au

impus eforturi sporite de adaptare, nu numai la un dinamism social necunoscut înainte, dar şi la cerinţa de a răspunde acestui mediu cu o mai mare responsabilitate" (G. MITREA, 1993, pag.167).

Dar, oare, nu tocmai acest dinamism social determină individul să-şi asume această responsabilitate, această libertate de a se rupe de canoânele instituţiei căsătoriei, care-l încorsetează şi-l împiedică să-şi afirme plenar cerinţa lui de maturizare psihică ?

Pentru o mai clară înţelegere a schimbărilor efectuate în structura şi funcţiile familiei româneşti, vom pleca de la concluzia la care au ajuns sociologii în domeniu (I. MIHĂILESCU, M.VOINEA etc.): *familia şi-a pierdut mult din caracterul ei de instituţie socială*, cuplul familial fiind interesat mai mult de satisfacerea propriilor interese şi mai puţin de realizarea funcţiilor pe care societatea le atribuie instituţiei familiale. Putem argumenta această afirmaţie prin prezentarea schimbărilor ce au antrenat fiecare funcţie în parte.

1. *Funcţia economică*

Prin trecerea de la familia extinsă la cea nucleară sau la alte forme atipice ale ei s-au redimensionat componentele funcţiei economice, atât în ceea ce priveşte producerea de bunuri, cât şi în administrarea bugetului de venituri şi cheltuieli. Astfel, familia nu mai este o unitate productivă autosuficientă, membrii ei fiind dependenţi de veniturile câştigate în afara gospodăriei (P. ILUŢ, 1995).

Apoi, s-a modificat şi componenta privind pregătirea profesională a descendenţilor. Transmiterea ocupaţiilor de la părinţi la copii se întâlneşte din ce în ce mai rar, şi aceasta datorită deplasării locului de muncă al individului din interiorul familiei în exterior, în întreprinderi şi servicii sociale.

Nu în ultimul rând, latura financiară a cunoscut şi ea importante modificări. Astfel, familia contemporană este caracterizată printr-un buget dezechilibrat, datorat surselor sporadice de venit şi/sau cheltuielilor exagerate într-o anumită direcţie (de obicei, cheltuieli referitoare la subzistenţă).

2. *Funcţia de socializare*

Aceasta funcţie a fost afectată şi ea de mutaţiile lumii contemporane. Sistemul şcolar creat a înlocuit, în mare măsură, procesul instructiv-educativ al familiei, înlocuire datorată atât unor cauze obiective, cât şi subiective. În acest context, putem aminti faptul că părinţii nu mai pot asigura transmiterea de cunoştinţe copiilor lor, nu le mai pot satisface nevoia de instrucţie la standardul exigenţelor actuale.

În altă ordine de idei, lucrând în afara familei, părinţii sunt mai puţin timp împreună cu copii, care sunt duşi - de la cele mai fragede vârste - în instituţii specializate (creşe, grădiniţe etc.). Astfel, ei nu numai că nu dispun de timpul necesar realizării unei socializări fireşti dar, de multe ori, nici nu au conştiinţa necesităţii acţiunilor educative (M. VOINEA, 1993).

3. *Funcţia de solidaritate familială*

Diminuarea acestei funcţii se datorează, în special, mobilităţii sociale, mobilitate ce face ca locul de muncă să difere de cel rezidenţial. Acest lucru nu face decât să influenţeze negativ solidaritatea familială, măcinată de separarea fizică şi afectivă existentă între membrii familiei.

Pe de altă parte, atât relaţia conjugală, cât şi cea parentală au început să fie dominate de frământări şi contradicţii. Prima, datorită unui complex de factori (emanciparea femeii, diviziunea modernă a rolurilor în cadrul familiei, satisfacţia legată de viaţa sexuală etc.); a doua, din cauza adâncirii diferenţelor dintre modelele culturale aparţinând diferitelor generaţii.

4. *Funcţia sexuală şi reproductivă*

Şi această funcţie a cunoscut importante schimbări. Pentru a argumenta această afirmaţie putem pleca de la faptul că se acordă o importanţă tot mai mare performanţelor sexuale. Niciodată nu s-a discutat ca acum despre „satisfacţie sexuală", „potenţial orgasmic", „apetit sexual" etc. Importanţa crescândă acordată performanţelor

sexuale face ca indivizii să adopte o serie de comportamente ce cad, de cele mai multe ori, în cele două extreme (dorința de a poseda/inhibiția sau teama de a nu fi destul de „bun(ă)" în actul sexual). Aceste comportamente sunt, de regulă, „vinovate" de satisfacția/insatisfacția indivizilor față de relația de cuplu, de însăși continuitatea și viabilitatea mariajului.

În privința funcției de reproducere, nu putem ignora faptul că, într-o perioadă relativ scurtă de timp, s-a trecut de la familia extinsă (din punct de vedere numeric) la cea restrânsă, iar numărul de copii doriți a scăzut continuu, ajungându-se la 1-2, în societatea contemporană. Mai mult, se conturează tot mai clar tendința cuplurilor de a renunța la copii și de a trece la un nou mod de viață („familia axată pe adulți").

După cum se observă, *toate funcțiile au fost afectate,* într-o măsură mai mare sau mai mică. Și era firesc să fie așa, deoarece perturbările ce se manifestă într-o funcție își găsesc rezonanță și în celelalte. Diferența între societăți rezidă tocmai în intensitatea și profunzimea acestor modificări, ce se manifestă diferit, în funcție de o serie de factori: caracterul totalitar/democratic al societății, nivelul economic de dezvoltare, legislația etc. Oricum, se constată că acest val al redimensionării și revitalizării funcțiilor familiei a cuprins și perimetrul țării noastre, acest proces devenind - în ultima vreme - tot mai accentuat.

În ceea ce privește constituirea familiei în spațiul românesc, vom pleca de la studiile realizate în cadrul Școlii Sociologice de la București, în perioada interbelică, sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti, studii ce pun în evidență o serie de aspecte desprinse din cercetările întreprinse în anii 1927–1931 în localitățile: Fundul Moldovei, Nerej, Runcu, Drăguș și Cornova.

Ca o paranteză, evidențiem faptul că familia era înalt valorizată, această idee reeșind din chiar definiția propusă de Gusti. În concepția marelui sociolog, familia este definită ca un gen specific de voință socială aparținând comunității, adică acelui tip de unitate socială care „se caracterizează prin integrarea completă a indivizilor, prin anihilarea

voințelor individuale și prin supunerea față de voința colectivă, obiceiuri și interesul comun" (D. GUSTI, 1946).

Deci, la Gusti, sursa moralității familiei se află în tipul de voință socială. Aceeași perspectivă – puțin mai accentuată – o întâlnim și la Traian Brăileanu, în concepția căruia familia constituie „izvorul a toată moralitatea" (T. BRĂILEANU, 1940). Tragedia societăților umane este cauzată, după autorul menționat, de tendința de desprindere a rațiunii de sentiment, tendința spre autonomie și suveranitate a individului, de desprindere – îndeosebi a bărbaților – din comunitatea grupului familial. Urmarea cea mai primejdioasă a acestei libertăți și autonomii a indivizilor nu este decât sfâșierea consensului asupra valorilor morale (vezi studiul MARIEI LARIONESCU, 1994).

Privitor la motivația căsătoriei, XENIA COSTA-FORU a efectuat o cercetare de mare complexitate, ce a făcut posibilă evidențierea justificării alegerii partenerului, prin încadrarea răspunsurilor subiecților în trei categorii de factori, și anume:

1) motivarea prin obicei și tradiții
Oamenii nu judecă ei înșiși asupra gesturilor pe care le fac, ci se supun obiceiurilor sau tradiției pe care au apucat-o. Iată câteva afirmații culese de autoare, în cercetările întreprinse în anii '30:

– Maria Lepadus, 67 ani: „Dacă așa a lăsat Dumnezeu..."

– Irina Popescu, 67 ani: „E mai bine fată decât măritată, dar nici să nu te măriți nu e bine, că nu șade frumos."

2) motivarea prin impunere din partea rudelor și a colectivității
Se poate invoca teama reverențioasă față de rude sau față de opinia publică. Exemplificăm cu alte afirmații:

– Maria G., 46 ani: „Nu am vrut să merg după Vasile, dar tata și cu mama au ținut, și nu am vrut să le stric voia."

– Elena D., 46 ani: „Pe mine m-au dat cu sila după bărbatul meu."

3) motivarea prin propria determinare a individului

Un rol important l-a avut, de asemenea, motivația economică, concentrată în jurul zestrei, în general, a pământului în special, acest factor antrenând și menținând multe conflicte, alterând sentimentele

partenerilor, declanşând puternice drame. Nu de puţine ori, căsătoria se încheia în ciuda voinţei partenerilor, ajungându-se la situaţia absurdă ca aceştia să se cunoască abia cu prilejul căsătoriei.

Părinţii şi rudele stabileau de multe ori partenerii în funcţie de situaţia materială a acestora, însă intervenţia părinţilor trebuie judecată în funcţie de optica acestora asupra instituţiei familiei. „Fără consimţământul părinţilor nu se căsătoreşte nimeni, căci pierde averea, zestrea etc, iar tinerii singuri nu contează. În lipsa părinţilor, rudele cele mai apropiate îşi dau consimţământul" (X. COSTA-FORU, 1945).

Făcând un salt peste timp, putem afirma că *societatea contemporană a inversat ierarhia motivelor*, ducând motivarea prin propria determinare a individului pe primul loc. Menţionăm faptul că celelalte forme de motivare n-au dispărut, ci doar s-au minimalizat ca importanţă. Dar faptul că individul îşi alege partenerul, fără a mai fi constrâns de tradiţie sau de opinia publică, are serioase consecinţe asupra viitorului familiei, ca instituţie, şi aceasta deoarece el începe să-şi pună o serie de întrebări vizavi de necesitatea legalizării unei relaţii, date fiind condiţiile societăţii contemporane. Acest lucru nu ar fi fost posibil, oricât de dificilă ar fi fost situaţia, în cazul în care căsătoria rămânea un act impus de norme şi obiceiuri şi sancţionat de colectivitate. Cu alte cuvinte, se ignoră tot mai mult căsătoria, văzută ca o instituţie creată în scopuri morale, economice, sociale şi religioase şi se perpetuează tot mai des interogaţiile privind necesitatea şi viabilitatea ei.

Dincolo de justificarea alegerii partenerului, mai importantă rămâne următoarea constatare: în ziua de azi, transformările survenite în ţara noastră după decembrie '89 au avut efecte puternice, atât asupra familiei, a structurii şi funcţiilor ei, cât şi în ceea ce priveşte implicarea statului în asigurarea protecţiei familiei. Familiile au fost putěrnic afectate de scăderea veniturilor, de creşterea şomajului, de agravarea sărăciei. Din această perspectivă, există opinii care converg catre ideea că *familia românească se află sub influenţa şocului creat de dificultăţile economice*. Cu alte cuvinte, erodarea familiei îşi are originea în conjunctura economică negativă (C. ZAMFIR, 1996).

Situaţiei materiale precare a unei părţi semnificative a populaţiei i se adaugă lipsa unei modalităţi viabile de protecţie socială a familiilor defavorizate socio-economic, ceea ce contribuie la perpetuarea stării de marginalizare în care se află, precum şi la devalorizarea familiei, căsătoriei legitime, descendenţei.

Creşterea costului vieţii, inflaţia, şomajul, incertitudinile şi dezechilibrele au antrenat schimbări în comportamentul marital, în atitudinile şi mentalităţile indivizilor. Se înregistrează un declin demografic îngrijorător, concretizat în scăderea ratei nupţialităţii, a natalităţii, în creşterea numărului de divorţuri, a uniunilor consensuale, a familiilor monoparentale, a abandonului familial (M. VOINEA, 1994, pag.507).

Schimbările menţionate afectează ataşamentul unor segmente ale populaţiei româneşti faţă de familie şi valorile ei, diminuează responsabilităţile acesteia şi favorizează proliferarea unor metode alternative de asociere umană.

Tensiunile, nemulţumirile, insatisfacţiile soţilor se resimt şi în relaţiile parentale. Familiile fac eforturi uriaşe pentru protecţia materială a copiilor, pentru orientarea lor profesională, cu speranţa de a le asigura un statut socio-profesional ridicat şi – pe această bază – un loc în societatea de mâine. Acestei situaţii i se adaugă şi o protecţie socială insuficientă pentru familiile defavorizate socio-economic.

Şi dacă am aminitit de protecţia socială, vom insista asupra relaţiei dintre familie şi societate, pentru că din această dualitate s-a născut conceptul de „politică familială" şi, mai ales, pentru că politica familială a unei ţări e aceea care poate încuraja sau descuraja existenţa familiei ca instituţie. Vom analiza acest concept preluând şi dezvoltând consideraţiile făcute de VICTOR DAN ZLĂTESCU într-o recentă lucrare pe această temă (Politica familială şi dreptul la planificarea familiei, 1992).

Autorul menţionat pleacă de la premisa că toate societăţile au avut sau ar fi trebuit să aibă o politică familială. De la Sparta (unde copiii rău dezvoltaţi erau aruncaţi în prăpastie) la lumea musulmană (care traduce indicaţiile profetului de a se înmulţi spre a stăpâni

lumea), în toate societățile omenești se întâlnește o atitudine deliberată față de problemele familiei.

Valorile pe care le urmărește aceasta politică sunt însă felurite. Este evident că, atunci când spartanii aruncau în prăpastie copiii firavi și nesănătoși, modelul familial căruia urmăreau să-i dea viață nu presupunea realizarea unor recorduri demografice, ci a unei populații puțin numeroase, dar viguroase. În schimb, când musulmanii își propun ca ideal să aibă nouă copii – motiv pentru care religia și dreptul acceptă poligamia – este evident că, cel puțin la origine, scopul unei atare politici este expansionist.

Motivațiile politicilor familiale sunt, așadar, variate, la fel ca și gradele de elaborare a unor astfel de politici. Ele variază de la simpla mentalitate referitoare la familie (care se reflectă în atitudinea statului față de aceasta), până la elaborarea unor politici științifice, vizând promovarea și ocrotirea familiei (ce presupune o serie de măsuri complexe privind, îndeosebi, securitatea socială și sănătatea familiei).

Direcțiile de acțiune se completează reciproc, nici una dintre ele neputând realiza – singură – întreaga politică familială. Mai mult, o asemenea politică nu poate fi realizată decât de țări bogate și avansate din punct de vedere socio-cultural. Din nefericire, în țările sărace și subdezvoltate, este greu de vorbit despre o adevărată politică familială.

La drept vorbind, putem afirma că nici în România nu a existat o politică familială adevărată. Mai degrabă putem vorbi despre strategii contradictorii care s-au succedat conform unor scopuri politice mai largi.

Noi vom încerca să evidențiem că nici în acest moment nu există o atare politică. Și vom pleca de la faptul că problema ocrotirii și dezvoltării familiei, la intrarea în cel de-al treilea mileniu, devine atât de însemnată, încât comunitatea umană ar trebui să recunoască dreptul la dezvoltarea familiei ca pe unul din drepturile fundamentale ale omului. Noua noastră Constituție consacră, direct sau indirect, ocrotirea familiei, prin articolele 44 și 45.

Potrivit primului dintre ele, familia se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți, pe egalitatea acestora și pe dreptul și

îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educația copiilor. Copiii din afara căsătoriei sunt egali în fața legii cu cei din căsătorie.

Articolul 45 privește protecția copiilor, și prevederile sale sunt strâns legate de problema ocrotirii familiei. Se stipulează că statul acordă alocații de stat pentru copii, prevazându-se că alte forme de protecție socială a copiilor și tinerilor se stabilesc prin lege.

Este consacrată, în felul acesta, la nivel constituțional protecția și promovarea intereselor familiei. S-a obținut astfel un succes important în implementarea juridică a unei politici familiale sănătoase. Rămâne să ne întrebăm dacă această consacrare este suficientă sau ar fi necesară o operă de legiferare care să acopere în mod detaliat toate aspectele politicii familiale. Fiindcă, totuși, este greu de spus că statul nostru are într-adevăr, la ora actuală, o adevărată politică familială (V. ZLĂTESCU, op.cit., 1992).

Și aceasta pentru că ar fi absurd să afirmăm că el dispune de posibilitățile materiale necesare punerii în practică a unui program de sprijin eficient al familiei cu copii. Alocațiile de stat sunt mici și depășite permanent de creșterea prețurilor. Alocațiile pentru copii au scăzut continuu din 1989 încoace. Alte avantaje sociale pentru familiile cu copii nu întâlnim în legislația noastră.

Din această perspectivă, considerăm – în consens cu V. D. Zlătescu – că *politica noastră familială rămâne încă la ordinea dezideratelor,* afirmație ce poate fi argumentată.

Astfel, ar fi de dorit ca țara noastră să aibă un *Minister al Familiei.* Fără existența unui astfel de organ, elaborarea și înfăptuirea unei politici familiale este greu de conceput. Atribuțiile unui astfel de organ sunt, în prezent, împărțite între diverse organe centrale de stat, cum ar fi: Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Sănătății, Ministerul Educației și Învățământului etc.

De asemenea, pentru elaborarea stiințifică a direcțiilor și orientărilor politicii familiale, apare necesară înființarea unui *Institut al Familiei,* după modelul celor din mai multe țări occidentale.

În sfârșit, ar trebui creată și la noi (deși sunt unele inițiative în acest sens) o rețea de organizații familiale, entități nonguvernament[illegible]

care pot juca – așa cum o fac cele din Franța, Finlanda sau Portugalia – un rol însemnat în aplicarea acestei politici. Ea presupune, însă, sensibilizarea prealabilă a opiniei publice la problemele politicii familiale, crearea unei conștiințe colective în jurul dezideratelor și obiectivelor acestei politici.

Aceste cerințe se cer cât mai repede satisfăcute pentru că familia românească se află în pericolul dezmembrării, o dezmembrare ce a pornit cu pași de melc dar care – beneficiind de un teren propice și de o conjunctură favorabilă – *poate atinge intensități deosebite*, chiar și în raport cu țările occidentale, și nu numai cu cele est-europene, dacă este să luăm un punct de reper.

Și aceasta datorită faptului că, odată cu trecerea la o societate deschisă, familia nu mai are nimic de împărțit cu statul, căci acesta nu o mai constrânge. Mai mult, pentru individ devine ea însăși o piedică, fiindcă toate cauzele care susțineau necesitatea valorizării ei au devenit, acum, obstacole pentru menținerea familiei ca instituție.

Astăzi, familia nu mai acționează ca o solidaritate care nu sufocă individualitatea, ci, dimpotrivă, individualitatea este înnăbușită de familie. Astăzi, individul nu mai poate fi pasiv pentru a-și menține unitatea familiei, însă activismul ce apare ca o necesitate presupune – în ultimă instanță – ignorarea familiei ca atare. Și exemplele pot continua..

Sigur că pot apare obiecții de genul: La noi în țară, numărul căsătoriilor nu s-a diminuat semnificativ. Numărul divorțurilor nu a crescut ingrijorător. Celibatul rămâne la un nivel scăzut. Uniunile libere nu sunt atât de răspândite încât să putem vorbi de un fenomen alternativ. Copiii rezultați în afara căsătoriei sunt încă subiect de sancțiune morală din partea opiniei publice. Și exemplele pot continua.

Deci, s-ar putea spune că familia românească evoluează încă pe linia caracteristică poporului nostru, în ciuda bulversării actuale (I. SMEDESCU, 1995). Dar cât va mai putea ea, oare, să rămână o instituție fundamentală a societății românești, ale cărei rădăcini se află în fondul sănătos al acestui popor ?

„Cine cunoaște istoria recentă a României își va da seama că, *la noi în țară, criza familiei încă n-a început.* Aceasta va deveni vizibilă, probabil, peste câțiva ani, când generația actuală, păstratoare a valorilor tradiționale în ceea ce privește familia, va ieși din scena istoriei. Pe scurt, dacă în ansamblu, societatea românească este în prezent într-o stare de criză, nu în sfera familiei vom vedea manifestările acestei stări" (G. GHEBREA, R. TESSIER, 1994, pag.476). Totuși, putem afirma că dacă familia – ca instituție – nu parcurge încă o perioadă de criză, *la nivelul relațiilor din interiorul familiei, alterările și mutațiile sunt semnificative.* Iar cumularea acestora în timp (în special, violența familială, insatisfacția conjugală, falsa comuniune etc.) poate alimenta opțiunile tinerei generații pentru forme alternative.

Până în acest moment, cercetările psihosociologice efectuate în țara noastră (S. CHELCEA, 1986) au relevat faptul că familia constituie o valoare superioară pentru majoritatea populației, inclusiv pentru tineri. Pe de altă parte, putem exemplifica cele spuse, pornind (și) de la atitudinile populației României față de căsătorie și familie, așa cum sunt ele surprinse de către anchetele întreprinse de Centrul de Sociologie Urbană și Regională – București.

Astfel, în septembrie 1991, o anchetă de mare complexitate a surprins, printre alte probleme, și aspectele legate de orientările valorice, familie etc. Eșantionul de 1.500 de persoane – reprezentativ la nivel național în funcție de sex, vârstă, nivel de instrucție și regiune istorică – a fost construit utilizându-se o schemă de selecție probabilistă, tristadială.

Concluzia la care s-a ajuns a fost că, *în România, propensiunea pentru căsătorie și familie este încă mare*, modelul cultural valorizându-le înalt. Principalele tipuri de asocieri pun în evidență următoarele relații esențiale între orientările valorice privind domeniul familiei, mediul de viață și statutul persoanelor:

„Cine ar trebui să decidă în cazul căsătoriei: părinții sau tinerii?" Opinia potrivit căreia cei din urmă, tinerii, ar trebui să decidă, aparține populației urbane, celei din Transilvania și celor cu nivel ridicat de instrucție.

„Care este numărul de copii doriți ?"
Din analiza datelor rezultă că, pe total eșantion, 56% dintre subiecți consideră că numărul potrivit de copii este 2. În mediul urban opțiunea pentru același număr este mai ridicată decât în rural, aici opțiunea pentru un număr de trei copii (28,7%) fiind mai ridicată și în raport cu totalul eșantionului (24,3%).

„Care credeți că ar trebui să fie vârsta la căsătorie?"
Ținând cont că în 1992, vârsta medie la căsătorie a femeilor este de 20,7 ani, și cu trei ani mai ridicată pentru băieți, se consideră că această vârstă ar trebui să fie mai mare pentru fete de către cei cu un nivel de instrucție mai ridicat și de către populația migrantă (îndeosebi, pentru migranții rural-urban).

„Dacă sunt neînțelegeri în familie, este bine să divorțezi sau nu?"
Atitudinea favorabilă divorțului, în condițiile ivirii unor probleme ori neînțelegeri în sânul familiei, cunoaște valori mai ridicate în mediul urban, în special în Transilvania (33%), București (21,4%), Moldova (15,8%) și Banat (15%). Valori relativ mai ridicate se înregistrează și în mediul rural, pentru Moldova (14,4%) și Transilvania (11,7%).

Pentru o informare mai amplă se poate consulta studiul realizat de TEODORA TONE și CORNELIU CăRTâNă: „Tendințe în evoluția familiei în România", din care am preluat aceste rezultate.

Conform raportului „România '89-'93. Dinamica bunăstării și protecția socială" (C. ZAMFIR, M.A. POP, E. ZAMFIR, coord.), România se caracterizează printr-o rată relativ scăzută a divorțialității, comparativ cu celelalte țări din zonă, predominând – conform autorilor citați anterior – o reacție de apărare, coeziunea familiei generând suport pentru efortul dificil de a face față actualelor dificultăți ale tranziției. În cazul României, rata divorțialității este de aproape trei ori mai mare în mediul urban decât în mediul rural, atât pe total țară cât și pe regiuni. Pentru rural, ratele de divorțialitate cele mai mari se întâlnesc în SAI și Banat.

Trecând peste faptul că propensiunea pentru căsătorie și familie este încă mare, nu putem ignora o serie de aspecte și tendințe ale

familiei românesti, așa cum rezultă ele din cercetările efectuate (1984, 1989, 1994) de noi, din perspectiva psihologiei familiei. Aceste cercetări converg către o serie de concluzii, asupra cărora vom insista în continuare.

2. Calitatea vieții familiale. Estimări, predicții, soluții

Calitatea vieții circumscrie, fără îndoială, starea și evoluția familială, nu numai ca model instituțional, consfințit de istoria organizării sociale, dar mai ales ca model interacțional dinamic, viu, deschis și dramatic transformativ, în perspectiva producerii, modelării și autorealizării ființei umane.

Calitatea vieții familiale este determinată atât de *exterior* – cadru social-cultural, nivel de satisfacere a nevoilor materiale (de la hrană și spațiu locuibil, la buget, confort, posibilități de consum cultural și trai civilizat) – cât și din *interior* (calitatea relațiilor interpersonale). Aceasta din urmă poate fi estimată prin intermediul mai multor indicatori așa-ziși „subiectivi", dar al căror *impact* este esențial în orice predicție familială:

– climatul socio-afectiv;

– „bunăstarea sexuală";

– autenticitatea și completitudinea comunicării între parteneri și copiii lor;

– păstrarea unui echilibru dinamic între fuziune și autonomie psihologică;

– fluența granițelor intergeneraționale;

– coerența și consensul modelelor de rol conjugal și parental oferite copiilor în procesul de educație;

– gradul de confort și securizare psihică, rezultat din sentimentul apartenenței familiale, ca antidot al singurătății și abandonului dezechilibrant;

– sănătatea psihică și somatică a membrilor familiei;

– capacitatea de păstrare și transmitere a modelelor spiritual-valorice pozitive, psihosociale;

Astăzi, mai mult ca oricând, familia rămâne familie în măsura în care se poate asigura o *igienă psihomorală* și o *terapie psihosocială continuă* membrilor săi, în măsura în care ea își dezvoltă resursele de a face față stresurilor multiple (externe și interne). Ea își păstrează integritatea și longevitatea numai în măsura în care le conferă membrilor săi un *sens coevolutiv*, „o scenă de recunoaștere, valorizare și autodezvoltare", dar mai ales un *mijloc de asigurare a sănătății psihice și sociale.*

Din nefericire, observațiile noastre, mai mult sau mai puțin sistematizate (1984, 1989, 1994), au identificat pe familia româneasca o serie de simptome ale unei veritabile *crize psihologice.* Cele mai importante sunt următoarele:

1. Pericolul iminent al dezinstituționalizării și denuclearizării, ca urmare a creșterii semnificative a fenomenului de instabilitate, divorțialitate, corelat cu scăderea numărului recăsătoriilor și a ratei scăzute a nupțialității. Consecința imediată o constituie *fragilizarea* și, de cele mai multe ori, *psihosociopatologizarea* relațiilor dintre soți și – în special – dintre părinți și copii. Mai mult, dincolo de aparența instituției familiale statuate prin căsătorie, asistăm la *prefaceri ale structurii rolurilor feminine și masculine* (unele cu vădit risc psihopatogen), la substituiri și inversiuni forțate în raport cu „prerogativele de sex", la *distorsiuni sau amputări ale exercitării rolurilor familiale,* la evaziuni sau abandon de rol, așa încât hiatusul dintre statut și rol se accentuează, favorizând tendințele entropice ale celulei maritale și, prin ele, ale întregului microgrup familial.

Există o tendință netă la proliferarea unor noi modele (coabitarea, căsătoria deschisă, monoparentalitatea, semicăsnicia, celibatul) sau pseudo-modele familiale (grupul comunitar, căsătoria între homosexuali) ca alternative ale stilului de viață maritală. *Acestea din urmă, din fericire, nu au în țara noastră o reprezentare sau o răspândire semnificativă.*

Toate acestea poartă pecetea unei tranziențe psihosociale, a unor prefaceri anticipate de A. Toffler, ce au rolul de a anunța disfuncții „cu răsunet la distanță", deși aparent ele vizează eforturi adaptative.

Aceste disfuncții pot periclita, în perspectivă, echilibrul psihologic și social al consorților sau ex-consorților, dar mai ales al copiilor acestora. Mulți dintre acești copii sunt viitori adulți plutind în confuzia modelelor parentale multiple, succesive, incomplete sau absente, frustrate de căldură și comunicare afectivă. Programați la *imaturitate socioafectivă,* ei vor fi tentați să nege valorile conviețuirii familiale, căutând noi formule de viață, mai puțin frustrante, încorsetate și amenințătoare.

2. Inautenticizarea relațiilor familiale este a doua tendință, specifică multora dintre cuplurile contemporane în cadrul instituțional care continuă totuși să dețină ponderea cea mai mare - căsătoria. Acest fenomen se evidențiază în proliferări marginal sociopatogene (semicăsnicia și pseudocăsnicia), ce trădează primele semne de p*sihosociopatologie familială.*

Infidelitatea, disfuncțiile sexual-afective, alcoolismul, violenta familială, nu sunt *cauze prime* ale divortialității (desi ele apar consemnate ca atare în documentele legale), ci sunt *consecințe* ale unui frecvent *proces de inadaptare și incompetență* maritală. Cauzele acestui proces trebuie căutate în miezul formării personalității, în dificultățile ei de maturizare psihologică (afectivă, socială, morală, spirituală), în ignoranța sa relațională, în absența unei minime culturi a relațiilor satisfăcătoare și civilizate între sexe. Adesea, precaritatea condiției socio-economice sub nivelul satisfacerii nevoilor bazale de siguranță și sănătate biologică și psihică, corelate cu un sistem educativ-instrucțional incomplet sau deficitar, sunt de natură să accentueze, să întrețină și să agraveze deficitele adaptive sociofamiliale, de azi și de mâine.

Nu putem ignora faptul că *o familie „bolnavă", din punct de vedere interpersonal, generează, în perspectivă, o societate fragilă din punct de vedere psihosocial.* Ea distorsionează profund rolurile, scopurile, aspirațiile și comportamentele membrilor săi, periclitează – în consecință – nu numai eficiența și stabilitatea socială a acestora, ci și eficiența, coerența și echilibrul psihomoral al societații ca întreg.

Efectul de recurență este incontestabil în dinamica existentei... Criza

psihosocială a familiei reflectă, fără îndoială (şi nu numai) criza morală a societăţii, dar ea poate deveni motor în menţinerea şi agravarea crizei structurilor şi funcţionalităţii sociale. Or, nu putem răspunde la intrebarea „Care sunt factorii ce explică, asigură şi potenţează calitatea vieţii în general?", eludând profilările psihosociopatogene ale nucleului familial actual sau ignorând mijloacele de protecţie, terapie psihosocială, educaţie şi cultură relaţională ale acestuia.

Nu putem ignora nici faptul ca fiinţa umană poartă în ea vocaţia fericirii. În devenirea sa, de cele mai multe ori, ea îşi urmăreşte autoafirmarea, autoîmplinirea, autorealizarea („*self-actualisation*", în expresia lui C. ROGERS). Calea afectivă – iubirea şi armonia între sexe şi între generaţii, cunoaşterea, valorizarea şi stimularea interpersonală întru-bunăstarea comună, ca indicatori ai relaţiilor intergeneraţionale şi intersexe şi, implicit, ai calităţii vieţii – este la fel de importantă ca şi calea prosperităţii materiale, aflându-se cu aceasta în strânsă interdependenţă. Dar calea afectivă – cu toate implicaţiile ei în planul evoluţiei spirituale – este *prioritară şi transformativă.* Ea este expresia libertăţii autentice a omului şi sursa de netăgăduit a fiinţării sale, a destinului său individual şi colectiv.

Meditând asupra evenimentelor sale psihologice dar şi asupra resurselor ei afective, morale, biologice şi culturale întru autoregenerare, în a face faţă prezentului şi viitorului, FAMILIA rămâne, pentru fiecare dintre noi, o *întrebare* la care nu se poate răspunde decât cu iubire.

3. Terapia familiei patogene – între realism şi utopie

Începând cu anii '60, în câmpul preocupărilor psihoterapiei americane s-a conturat ceea ce avea să fie a treia mare forţă a domeniului: terapia de familie.

Tributar în cea mai mare parte teoriei comunicaţionale şi comportamentale, apoi celei sistemice, curentul terapiilor de familie s-a diversificat nebănuit în ultimele două decenii. Astfel, de la abordarea psihanalitică a lui N. Ackerman şi I. Boszormenyi-Nagy,

la terapia structurală a lui S. Minuchin, şi cea strategic-sistematică de la terapia conjugală comunicaţională a Virginiei Satir, la recenta terapie netradiţională de cuplu a lui While, de la abordările sexoterapeutice comportamentale ale lui W. Masters, I. Johnson şi H.S. Kaplan, la terapiile de grup de cupluri şi de grup familial ale lui M. Bowen şi J. Framo, terapia de familie rămâne şi actualmente un domeniu de emanaţie a gândirii psihologice americane.

În Europa, experimentul terapiilor de familie a fost în mică măsură îmbrăţişat, optându-se predilect pentru consilierea familială, axată dominant pe negocierea conflictelor maritale sau parental filiale. În mod special, psihoterapia de familie europeană se completează, suprapune şi uneori se confundă cu metode mai largi de asistenţă socială a familiei în impas.

Aşa de pildă, medierea familială în Franţa a căpătat o conotaţie mai largă, cu impact juridic, în cazul special al asistenţei violenţei familiale, care se încearcă a fi moderată şi cu aportul unor centre de terapie a soţilor şi părinţilor agresivi.

Plecând de la intenţiile şi obiectivele terapiei familiale în sens larg (ameliorarea relaţiilor familiale disfuncţionale cu impact psihopatogen), nu putem să nu remarcăm diferenţele privind şansele de reuşită ale acestor intervenţii, posibilităţile, ca şi limitele lor, în funcţie de mai mulţi factori (variabila „terapeut", variabila „terapie" etc). Una din cele mai importante variabile (client) se referă la *receptivitate,* ca reflex al motivaţiilor şi atitudinii pacienţilor potenţiali faţă de acest tip de terapie (T.F.). Intervin aici o serie de *subvariabile* legate de nivelul de cultură, normalitate socială şi opţiune valorică, criterii etice şi, în ultimă instanţă, nivelul de conştientizare, familia asumându-şi ipostaza de a fi responsabilă de propria ei evoluţie, de crizele şi resursele sale de a face faţă.

Luând în discuţie factorul „receptivitate la T.F.", observaţiile noastre se întemeiază pe o cazuistică diversă, urmărită pe parcursul a 4 ani:

– familii aflate în impas existenţial: conflicte, adulter, divorţ, şomaj, pierderea sau absenţa unei locuinţe, decesul unui membru al familiei;

– familii cu un membru bolnav psihic, cu şi fără invaliditate;

– familii cu un membru bolnav somatic cu pronostic funest;

– familii cu dezorganizări interpersonale profunde generate de alcoolism, psihopaţi, comportamente violente, abuzuri fizice şi sexuale etc.

Experienţa noastră a condus cu claritate la relevarea unor modalităţi specifice de răspuns, *rezistenţă şi neimplicare* în programe terapeutice de tip familial (evident, modelate ca obiectiv şi desfăşurare, de la caz la caz).

Semnalăm ca o particularitate de reacţie generală a familiei româneşti aflate în impas (de la cel mai puţin sever la cel mai sever), rezistenţa semnificativ crescută a întregii familii, majoritatea crescută a membrilor *refuzând* să se implice în terapie şi preferând sau solicitând – în mod presant – *psihoterapia sau farmacoterapia* exclusivă a unuia dintre membrii-simptom, considerat ca fiind singurul „bolnav", „răspunzător" sau „ţap ispăşitor" al tuturor problemelor familiei.

Chiar şi atunci când alţi membrii acceptă sau solicită să se implice în terapie, ei o fac într-o manieră individuală sau paralelă cu membrul primar, impunând repetat terapeutului o postură improprie de „arbitraj moral sau psihologic", raportându-se la el fie ca la un *„pedagog social"* (...învaţă-mă să mă comport...), fie ca la un garant şi ofertant de recompense emoţionale (...aş vrea să mă înţelegeţi şi să fiţi alături de mine, eventual să-mi prescrieţi o soluţie...).

Ei bine, cheia T.F. este *neoferirea de soluţii* şi angrenarea sistemului familial într-o autorestructurare a poziţiilor, rolurilor, percepţiilor şi comportamentelor interpersonale, astfel încât „criza", „impasul", sau „problema" să fie depăşite prin *resurse proprii,* prin activarea şi dezvoltarea terapeutică a acestora.

Aceasta implică însă un efect colectiv de negociere şi experimentare a fiecăruia cu sine şi cu ceilalţi, de cooperare responsabilă şi creativă. Dar, din păcate, acest efort este blocat de concepţii şi motivaţii cu suport substructural, de stereotipii de adresare şi aşteptare a „ajutorului" pe model clasic medical, pasiv.

În privinţa concepţiilor predominante (scăzuta adresabilitate din proprie iniţiativă, dificila cooperare-acceptare a terapiei familiale), putem spune că acestea se explică prin *pattern-uri ideative*, de tipul: rufele murdare se spală în familie; dacă am probleme familiale, mai bine solicit ajutorul părinţilor, rudelor sau prietenilor; problemele dureroase ale familiei trebuie ascunse cu grijă pentru că ne stigmatizează sau ne vulnerabilizează faţă de cei din afara familiei; noi ştim mai bine de unde vin toate relele, dar nu avem încotro etc.

Aşa se explică faptul ca în mediile subculturale, alcoolismul şi violenţele conjugale şi parentale (în special) *sunt suportate prin minimalizare şi resemnare* pe parcursul multor ani, patologia familială fiind – în mare masură – întreţinută şi agravată de teama, concepţiile limitative şi inerţia sau ignoranţa membrilor familiei sau de condiţia lor morală precară. Într-o familie în care apare antimotivaţia pentru schimbare, deci şi pentru terapie, şansele unei intervenţii benefice sunt – realmente – limitate.

Pendulând între realism şi utopie în chiar demersul său, terapeutul de familie, dacă nu-şi selectează cazurile atent, încearcă cel mai frecvent gustul amar al neputinţei.

Şi dacă totuşi terapia maritală a comunicării psihosexuale, cel puţin la cuplurile tinere în dificultate, conduce frecvent la *maturizarea relaţiei de cuplu* şi – în consecinţă – la rezolvarea problemelor-ţintă, în terapia familiei patogene cu evoluţie îndelungată (blocată la schimbare şi antrenată într-o cursă fără sfârşit a „regresiei comportamentale", care destructurează treptat toate mecanismele sistemului familial), posibilitatea ameliorării este extrem de scăzută. Demersul terapeutic devine o sisifică încercare, iar el se măreşte în gravitate, cu cât bolnavul *„alunecă"* de mai multe ori.

Ne referim la cazurile limită ale patologiei familiale, din păcate atât de neglijate dar în continuă creştere ale familiei cu un membru sau un cuplu de alcoolici, cu psihopaţi cu comportamente antisociale, cu frecvente molestări şi abuzuri, ale familiilor cu indice avansat de pauperizare şi comportament sub/ sau asocial.

De altfel, cu cât problemele de natură material-economică ale familiei sunt mai serioase, cu atât fracturarea legăturilor emoţionale,

morale și degradarea comportamentelor familiale sunt mai favorizate. Și aceasta deoarece perioada de tranziție la economia de piață (cu costurile ei sociale ridicate) a adus în fața multor familii probleme insolvabile sau a agravat relații interpersonale deja fragilizate.

Șomajul, pierderea sau absența locuințelor, costul ridicat – uneori inaccesibil – al medicamentelor sau absența acestora, insecuritatea socială crescută sunt realități la care familia încearcă să se adapteze, dar nu fără „seisme psihologice" și „crize interpersonale" ce răbufnesc în:

– tulburări psihogene ale unuia sau mai multor membri, cu grevarea capacității de muncă;
– crize de inadaptare și anxietate socială;
– comportamente delincventiale, în special, la tineri;
– agravarea alcoolismului și violenței familiale.

În aceste condiții, considerăm că suportul terapeutic familial trebuie să se extindă – deocamdată – în *sfera asistenței și protecției sociale a familiei,* așa încât să se poată, într-o oarecare măsură, stopa degringolada prăbușirii ei socio-economice, morale și psihologice și limita – prin acțiuni de prevenție – instalarea și proliferarea patologiilor familiale, greu responsive terapeutic.

De altfel, să nu uităm că practica terapiilor familiale a apărut într-o societate cu un nivel economic crescut, în care nevoile emoționale, relaționale și de comunicare devin importante, cele bazale nefiind periclitate.

„Autodezvoltarea și autorealizarea" – aceasta marotă a întregii psihologii umaniste – rămâne un obiectiv primordial al oricărei psihoterapii actuale, fie ea individuală, de grup sau de tip familial, dar fundamentul pe care se operează acest tip de intervenție (psihologic, etic și spiritual, totodată) trebuie să fie asigurat de o minimă condiție civilizată din punct de vedere material. Pauperizarea, modificările de status profesional și inabilitatea adaptării la mersul rapid al transformărilor socio-economice, mentalitățile osificate și insecuritatea socială devin *frâne serioase* în terapia instituționalizată și specializată a familiei, cel puțin deocamdată.

Aceasta nu înseamnă că, în perspectivă, nevoia de terapie a familiei nu se va impune, dar realismul ne obligă să pregătim – la nivel mai larg social – satisfacerea acestor nevoi ulterioare, întrucât consecințele actualei familii patogene nu vor întârzia să apară într-un viitor pe care ni-l dorim cât mai puțin cenușiu.

4 Perspective și ipoteze privind viitorul cuplului conjugal

De la o vreme, oamenii au început *să se întrebe* dacă nu cumva este necesar să schimbe ceva în viața lor și de unde trebuie începută această schimbare. Aproape că nu mai contează cauzele care i-au determinat să gândească așa. Mai important rămâne faptul că, aproape toți, au încercat să-și modifice stilul de viață, iar acest lucru a fost posibil prin modificarea relațiilor interpersonale, fie ele conjugale sau nu.

De la o vreme, *una din cele mai intense preocupări* ale oamenilor este aceea a creșterii personale a gradului de satisfacție. Numai că, ei consideră vinovată de neîmplinirea acestui ideal familia, și nu atât familia ca instituție, cât valorile care au rămas la baza ei. Oamenii nu mai pot concepe ca o familie modernă să fie guvernată de principii și valori tradiționale. Ca atare, indivizii *experimentează* diverse stiluri de viață, caută noi moduri de a-și construi și înțelege viața. Renunță la o serie de valori și adoptă, cu ușurință, altele.

De la o vreme, oamenii nu-și mai pun întrebarea dacă e bine ceea ce fac, dacă merită să încerce și altceva. Pentru ei a devenit mai importantă schimbarea. *Trăim o epocă a schimbării fiindcă suntem înnebuniți după schimbare.* Dacă ceva nu merge, trebuie schimbat. Nu mai avem răbdarea societății tradiționale și nici perseverența ei. Acum, viteza cu care se desfășoară evenimentele este prea mare, iar dacă nu ne adaptăm la ea, riscăm să rămânem în urmă și atunci, nu avem decât alternativa schimbării. Schimbăm instalații, subalterni, colaboratori, prieteni și parteneri de viață...

Toate aceste fenomene au o importanță deosebită pentru individ și, în egală măsură, pentru societate. Și aceasta deoarece individul

tinde să devină *un neimplicat, un nepasional, un nesatisfăcut.* Din perspectiva vieții familiale, aceste tendințe pot avea efecte dureros de negative. Nu putem ignora cât de șubredă ar deveni relația conjugală, în condițiile în care individul și-ar privi propriul partener cu o detașare care merge până la disoluție sau ruptură. Nu putem ignora cât de fragedă ar deveni relația parentală, în condițiile în care copiii devin tot mai independenți în relația lor cu părinții, de la vârste din ce în ce mai timpurii.

Oare privim prea pesimist viitorul ? Putem spune că nu, devreme ce numeroși cercetători au demonstrat faptul că societatea contemporană reduce *continuu* posibilitatea unor relații interpersonale de durată și cu implicare mai adâncă, datorită diversității rolurilor. Relațiile sunt reduse la situațiile formale, sărăcite de conținut afectiv-individual. Indivizii se recunosc, tot mai des, în legaturi tot mai variate, cu treceri rapide de la o stare la alta sau de la un rol la altul (E. ZAMFIR, 1989).

Revenim la ideea de la care am plecat: oamenii experimentează stiluri de viață alternative, cu mai mult sau mai puțin succes. Dar să vedem ce anume înțelegem prin stil de viață. Stilul de viață este dat de totalitatea coerentă, armonioasă, a acelora dintre valorile pentru care familia a optat, care transpar în modul de a fi, în comportamentul implicit și explicit, material și ideal al familiei, conferindu-i identitate, individualitate (I. SMIRNOV, G. MARGHESCU, 1989).

Dar nu trebuie ignorat faptul că, „în orice perioadă istorică, *valorile familiale au răspuns unor comenzi sociale.* Aceste comenzi sociale au făcut ca valorile adoptate să lase o marjă mai mare sau mai mică opțiunii individuale. În cazul în care libertatea de opinie individuală este mai mică, individul poate fi privit mai mult ca o persoană care răspunde și se conformează acestor valori, fără a ține seama decât în mică măsură de interesele proprii. Dacă libertatea de opțiune individuală este mai mare, individul este mult mai activ, în sensul că ceea ce întreprinde este (în cea mai mare măsură) în interesul său. El nu respinge valorile familiale, ci doar le trece prin filtrul propriei personalități, adoptând, în cele din urmă, ceea ce i se potrivește în mai mare măsură“ (G. MITREA, 1995, pag.7).

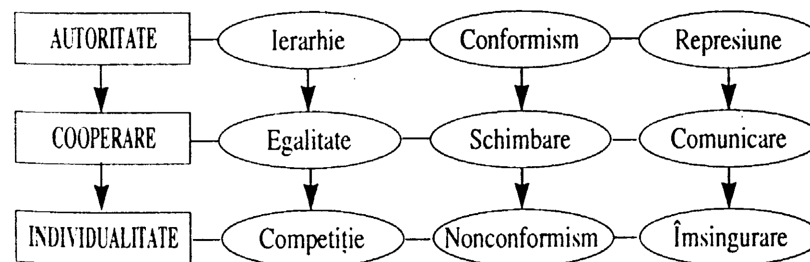
Din această perspectivă, a valorilor și stilului de viață adoptat, să încercăm să facem o analiză a familiei pe *axa tradiționalitate – modernitate.* Vom supune analizei un model teoretic deja elaborat (I. SMIRNOV, G. MARGHESCU, 1989) dar care surprinde doar axa trecut – prezent. Tocmai de aceea vom căuta să-l dezvoltăm, oferind și o perspectivă a viitorului.

Cercetarea familiei tradiționale a reliefat că valoarea focală a stilului său de viață o constituie **AUTORITATEA.** Ea este susținută îndeosebi de următoarele valori: **Ierarhie, Conformism, Represiune.** Acestea definesc un stil de viață al familiei ce consacră superioritatea părinților asupra copiilor, a vârstnicilor asupra tinerilor, a bărbaților asupra femeilor, a fraților mai mari asupra celor mai mici etc.

Valorile familiei contemporane întemeiază un stil de viață distinct de cel al familiei tradiționale: autorității i se substituie ca valoare focală **COOPERAREA.** Ea este susținută de valori ca: **Egalitate, Schimbare, Comunicare.**

Plecând de la aceste considerente și analizând actualele tendințe, ca o alternativă la aceste stiluri de viață, putem aprecia că, în viitor, valoarea focală ar fi **INDIVIDUALITATEA,** susținută de următoarele valori: **Competiție, Nonconformism, însingurare.**

Schematic, această trecere de pe axa tradiționalitate-modernitate, pe cea a previziunii, ar arăta ca în figura urmatoare:

Desigur că ar putea apare următoarele întrebări: Ce importanță are această schemă pentru tema discuției? Influențează ea viitorul cuplului?

Sunt întrebări care pot aduce cu ele o mulţime de argumente ce ar ajuta la susţinerea ideii că, în viitorul apropiat, *„conceptul de familie va trebui refăcut în totalitate“* (J. WILSON, 1994, pag.41).

James Wilson consacră un întreg studiu valorilor familiale şi importanţei acestora în societatea modernă. El consideră că atunci când va fi scrisă istoria timpurilor noastre, *disputa culturală* privind valorile familiale va trebui analizată cu deosebită atenţie, căci ea are o pondere mai mare decât oricare altă dispută contemporană. Tocmai de aceea, vom prelua concepţia autorului citat, având convingerea că astfel vom fi mai expliciţi.

Termenul „valori familiale“ înseamnă, pentru unii, reinstaurarea autorităţii masculine, îngrădirea drepturilor câştigate atât de greu de femei şi autorizarea purtării neglijente a unor părinţi faţă de copii, fără ca societatea să poată interveni.

Pentru alţii, valorile familiale constituie principala linie de rezistenţă împotriva căsătoriilor între homosexuali, împotriva educaţiei sexuale obligatorii în şcoli, împotriva ideii de societate planificată.

Dar, majoritatea oamenilor – să zicem, mamele şi taţii obişnuiţi – adoptă o poziţie mai moderată. Ei vor fi de acord cu conservatorii care spun că familia este instituţia centrală a societăţii şi că aceasta nu poate fi înlocuită sau modificată prea mult, fără să ne aşteptăm la urmări dezastruoase. Însă ei vor fi – de asemenea – de acord şi cu liberalii care susţin că femeia nu trebuie limitată la rolul de gospodină sau supusă autorităţii masculine şi că societatea trebuie să recunoască şi să reacţioneze la greutăţile pe care le întâmpină astăzi familiile tinere.

Un punct de vedere comun pentru toţi ar fi acela că familia nu este doar unul dintre mai multe stiluri de viaţă, ea nu este doar o barieră reacţionară şi de modă veche, pusă în calea promiscuităţii sexuale, şi nu este nici doar rezultatul unor calcule economice. Ea este, pur şi simplu, asumarea unei răspunderi. Datorită faptului că majoritatea oamenilor sunt conştienţi de acest lucru, presiunile economice şi culturale nu au distrus încă familia (J. WILSON, 1994). Dar cât va mai rezista ea, oare? Cât timp îşi vor mai asuma oamenii

răspunderea pentru alţii ? Va mai merita acest efort, în condiţiile în care satisfacţiile sunt prea mici şi eforturile devin tot mai mari?

Am afirmat că *Individualitatea va fi valoarea focală a viitorului stil de viaţă.* „Modul individualist de a privi căsătoria este, prin el însuşi, discutabil, şi aceste întrebări ipotetice ar deveni obiecţii de nedepăşit dacă s-ar putea dovedi, de exemplu, că este dezavantajos pentru copii să fie crescuţi doar de mamă sau doar de tată. Însă, toate studiile efectuate din anii '70 încoace nu au produs un volum incontestabil de date care să demonstreze acest lucru“ (J. WILSON, 1994, pag.37). Şi aceasta, în condiţiile în care s-au menţinut unele prejudecăţi, care au rămas adânc înrădăcinate în tradiţiile unei societăţi patriarhale.

Se presupune, în general, că femeile trebuie să fie primele între cei care se ocupă de copii. O relaţie intimă între tată şi copil este considerată ca mai puţin importantă pentru copil, şi de care acesta se poate dispensa, cu condiţia ca relaţia mamă-copil să rămână intactă (L. PARKINSON, 1993, pag.14).

Se presupune, adesea, că taţii sunt mai puţin devotaţi, decât mamele, în îngrijirea copiilor şi că e nevoie ca ei să dovedească faptul că au competenţele unui părinte, în vreme ce competenţa maternă este presupusă ca existentă, dacă nu se dovedeşte lipsa ei. În realitate, lucrurile nu stau totdeauna aşa.

Când părinţii se separă, ruptura dintre ei poate fi, adesea, adâncită de credinţa că, de obicei, părintele „bun“ este cel care rămâne cu copiii, iar cel „rău“ este cel care părăseşte casa (PARKINSON, 1993, pag 14).

Încercând să combată aceste prejudecăţi, mulţi sociologi (printre care Judith Stacey, profesor de sociologie la Universitatea din California) au afirmat că familia clasică, din care fac parte doi părinţi, nu este atât de importantă pentru evoluţia copiilor pe cât s-a crezut până acum. Ei au ajuns chiar la concluzia că valoarea familiei cu doi părinţi nu este decât o prejudecată larg răspândită şi neconfirmată de studii empirice.

Înmulţirea familiilor cu un singur părinte a dus la recunoaşterea crescândă a faptului că ea este mai indicată pentru copil, decât o

familie nucleară bântuită în permanență de certuri și probleme. De aceea, dacă în trecut se considera că familiile cu căsătorii nereușite trebuiau să rămână împreună de dragul copiilor, în prezent, mulți cred că este mai bine pentru copii dacă părinții se despart, în loc să-i supună unui permanent conflict în familie. Dealtfel, studiile psihologice au arătat că, cel puțin în ceea ce privește stima de sine (self-esteem) a copilului, ea este afectată mai mult (negativ) la familiile cu conflicte, decât la cele monoparentale.

S-a combătut și ipoteza care afirmă că acei copii ce provin din familii dezorganizate sunt mai ușor expuși riscului de a deveni delincvenți potențiali. JAMES WILSON și RICHARD HERRNSTEIN au efectuat o serie de cercetări privind relația dintre criminalitate și ceea ce se numea în anii '70 „familii destrămate".

Autorii recunosc că se așteptau să găsească o legatură cauzală între cele două variabile: copii crescuți în familii cu un singur părinte și riscul de a comite – mai tărziu – delicte. Dar nu au dat decât de constatarea, binecunoscută, că cea mai mare parte a bărbaților aflați în închisori proveneau din familii dezbinate dar, în același timp, ei aveau părinți care comiseseră delicte și veneau din medii sociale sărace și minoritare. Datorită faptului că acești trei factori erau interconectați, nu putea fi clar dacă situația familială în sine avea un efect independent de temperament și circumstanțe.

S-ar putea invoca ipoteza că, în ultimul timp, s-au înmulțit dovezile că familiile cu un singur părinte nu sunt benefice evoluției copiilor. Dar acest fapt *nu poate fi dovedit în mod clar* decât dacă cercetătorii ar repartiza la întâmplare nou-născuții unor familii de condiții diferite, formate dintr-un părinte și din doi părinți, consemnând apoi evoluția copiilor. Însă, legile și obiceiurile împiedică efectuarea unui astfel de experiment. De aceea, rezultatele cele mai apropiate de realitate vin de la studiile „longitudinale", adică studiile care acoperă un număr mare de ani și care consemnează evoluția unor copii în familiile în care s-au născut (J. WILSON, 1994, pag.38).

Un alt punct de vedere (poate la fel de important pentru argumentația noastră) este acela că decăderea familiei – privită prin

prisma a doi factori principali: micșorarea numărului de căsătorii durabile și a numărului de nașteri legitime – este un fenomen petrecut în multe țări și, de aceea, el nu poate fi atribuit politicii sau specificului unei societăți anume. Și aceasta pentru că cele mai importante funcțiuni ale vieții de familie nu sunt influențabile prin măsuri politice.

Lăsând la o parte cazul țării noastre, caz influențat - ca și celelalte țări est-europene - de greutățile inerente tranziției, vom exemplifica cu societatea americană, cu ajutorul aceluiași James Wilson.

Astfel, legea privind concediul pentru rezolvarea unor probleme de familie nu face decât să generalizeze beneficii pe care marile firme le acordă deja, de câtva timp, salariaților lor. Ea va îmbunătăți situația mamelor ce aparțin clasei de mijloc, dar nu le va ajuta prea mult pe mamele adolescente și sărace.

Apoi, scutirile de impozit ar putea veni în ajutorul părinților săraci, dar doresc oare americanii ca mamele necăsătorite ale unor copii de doi ani să lucreze?

O mai mare strictețe a legilor de divorț ar putea însemna o îmbunătățire, dar ele nu vor schimba nimic în cazul părinților care nu se căsătoresc.

Îmbunătățirea sistemului de incasare a plăților pentru copii este o idee bună, dar mulți tați, care își părăsesc copiii, au venituri mici și, oricum, această măsură nu îi va face mai responsabili (J. WILSON, 1994).

Sintetizând, putem spune că politica familială influențează puțin regresul familiei nucleare. Nu negăm faptul că aceasta creează *oportunități* și *favorizează* apariția unor astfel de fenomene, dar de aici și până la a vedea o relație cauzală directă între cele două variabile e un drum lung. Deci, politica familială a unei țări poate contribui la decăderea/ascensiunea familiei ca instituție, dar nu poate explica aceste fenomene decât în corelație cu o multitudine de alți factori.

Lăsând la o parte acest punct de vedere, putem aborda lucrurile și dintr-un alt unghi, prin aceasta făcând o trecere de la perspectiva societală la cea individuală.

O serie de cercetători au ajuns la concluzia că majoritatea persoanelor care divorțează suferă cumplit, dar nu ca urmare a deciziei

pe care au luat-o (de a întrerupe o relație nefuncțională), ci pentru faptul ca se *autoacuză*. Ei caută tot felul de explicații și sfârșesc prin a se învinovăți, uitând sau ignorând că o parte din vinovăție este nejustificată. Afirmăm aceasta deoarece nu putem considera că divorțul are cauze *exclusiv* personale, în condițiile în care el reflectă o situație caracteristică unei populații semnificative, dintr-o arie extinsă de țări, și nu unei minorități nesemnificative, ce ar reprezenta mai mult reflectarea unui *eșec individual.*

Și atunci, unde am putea localiza aceste cauze? Ca întotdeauna, adevărul (respectiv, cauzele) îl (le) găsim pe undeva la mijloc, la jumătatea distanței dintre vina pe care o are societatea și aceea de care se face răspunzător individul.

Făcând o analiză a ceea ce am afirmat în acest capitol, putem conchide, deci, că „dragostea e în declin și că începe să nu se mai poarte" (nu se poate deduce nici măcar tangențial din valorile stilului de viață previzionar).

Dar există, oare, mode și în lumea sentimentală ?

ORTEGA Y GASSET ne asigură de acest lucru și explică această ipoteză astfel: ca și în cazul veșmintelor și al manierelor, la fel stau lucrurile și cu ideile și formele sentimentului: anumiți oameni le creează și alții le urmează. Dar, în același timp, trebuie să adăugăm că modelele în domeniile de calibru aparent mai mic – vestimentație, uzanțe sociale etc – au totdeauna o semnificație mult mai adâncă și mai serioasă decât aceea care le e atribuită.

Sentimentul amoros își are, ca toate cele omenești, evoluția și istoria sa, care seamănă foarte mult cu evoluția și istoria unei arte. În el se succed stilurile. Fiecare epocă își are, prin urmare, stilul său de a iubi. În fapt, fiecare generație modifică permanent – într-un grad sau altul – regimul erotic al celei antecedente (O. GASSET, 1995, pag. 153). Ca întotdeauna, când se vorbește de mulțimi, de mase, diferențele extreme pur individuale se neutralizează, și rămâne dominant un anumit tip mediu de comportament, în cazul nostru un anumit tip mediu de preferință amoroasă. Cu alte cuvinte, fiecare generație preferă un tip general de bărbat și alt tip general de femeie

sau, ceea ce e totuna, un anumit grup de tipuri într-un sex și în celălalt. Și, întrucât – la urma urmelor – forma, numeric, cea mai importantă de relație erotică este căsătoria, putem spune că în fiecare epocă se căsătoresc mai bine mai multe femei dintr-un anumit tip decât din celelalte (O. GASSET, 1995, pag. 85). În orice epocă se căsătoresc femei ce aparțin tuturor tipurilor, dar predomină unul singur, favorizat din punct de vedere calitativ și cantitativ.

Putem observa că *stilul de a iubi interferează – sau mai bine zis este cauzat – de stilul de viață adoptat de individ.* După cum am văzut, stilul de viață diferă și el de la o etapă la alta, iar cel caracteristic secolului XXI are ca valori elemente ce ignoră dragostea ca sentiment și fac ca stilul său de iubire să fie atât de distinct de cele care inspirau generațiile anterioare, încât, privit dinspre ele, el pare mai degrabă negația iubirii, decât o alternativă la un alt stil.

Ajunși aici, putem pune iarăși întrebarea: La ce ajută toată această argumentație despre stilul de viață?, și răspundem prin aceeași idee: înțelegând stilul de viață, înțelegem necesitatea refacerii conceptului de „familie". Acest concept trebuie refăcut deoarece a devenit tot mai *ambiguu* și tinde să acopere realități tot mai diferite. Aici intervine un risc major, sesizat de Ion Mihăilescu cu ajutorul unei remarcabile *imaginații sociologice,* și anume acela al extinderii sferei acestei noțiuni. Dacă noțiunea de familie ajunge să denote situații foarte diverse, nu apare riscul de a o goli de semnificație ? De aceea, analiza familiei trebuie să-și adapteze terminologia la schimbările obiective care au avut loc, dacă vrea să fie un mijloc solid de diagnosticare a realității (I. MIHĂILESCU, 1995).

Pe de alta parte, cunoașterea stilului de viață este esențială pentru înțelegerea satisfacțiilor și împlinirilor, frustrărilor și nereușitelor proprii unei căsătorii. Pe baza acestuia se pot înțelege multe dintre enigmele cuplului, cum ar fi: de ce infidelitățile distrug unele căsătorii și nu pe toate, de ce conflictele joacă un rol atât de important pentru unele cupluri și atât de neglijabil pentru altele etc.

Pentru a fi mai expliciți, putem porni de la exemplul oferit de Wilhelm Reich în lucrarea „Funcția orgasmului": morala sexuală dominantă cere ca, în căsătorie, relația sexuală să fie monogamă. Nu

este sarcina noastră de a decide dacă are sau nu dreptate. Cerințele etice nu se lasă demonstrate, deoarece se bazează pe valorizări. Ele nu aparțin stiinței, ca atare aceasta nu face decât să le descrie și să le explice. Știința poate doar să transforme în obiect al cercetării motivele celui care o instituie, sau să examineze rezultatele ce pot fi constatate în cazul respectării sau nerespectării legii morale.

Din această perspectivă, a examinării rezultatelor acestui stil de viață, putem spune că – pe termen lung – monogamia atrage după sine o diminuare a atracției sexuale, ce sfârșește foarte rar într-o resemnare tăcută, mult mai adesea ducând la conflicte grave în căsătorie. Soții își descoperă unul altuia defecte pe care, înainte, nu le-au văzut sau nu le-au luat în seamă, ei nu se mai înțeleg, indiferent dacă personalitatea s-a modificat sau nu. Dar foarte rar ei (re)cunosc adevăratele motive sau văd în diminuarea sexualității o urmare a nepotrivirii (W. REICH, 1995, pag.195).

Am ales acest exemplu pornind de la faptul că majoritatea cuplurilor au făcut și fac din monogamie o valoare și o condiție a unității familiei, ignorându-se faptul că acest stil de viață tinde să fie depășit de evenimentele lumii contemporane.

Revenind, nu trebuie ignorată ideea că stilul de viață este impus, deturnat sau deformat (și) de ambientul cotidian, de disponibilul de buget și de prejudecățile coexistențiale aderente. În virtutea acestor elemente putem previziona că principalele efecte ce ar putea să apară ar fi următoarele:

- vârsta medie la căsătorie va crește, tendința fiind mai accentuată în cazul bărbaților;
- vârsta medie a primului contact sexual va scade, iar numărul partenerilor cu care o persoană întreține relații sexuale va crește;
- va continua să crească numărul divorțurilor și să scadă cel al recăsătoririlor;
- va scade numărul mediu de copii pe familie și va crește vârsta mamei din perspectiva primei nașteri.

Aceste supoziții pleacă de la tendințele ce există și care ies în evidență printr-o *analiză explorativă* a indicatorilor amintiți. Astfel, se poate observa că, privind aceste fenomene pe o axă trecut – prezent – viitor, există o continuitate a lor, iar supozițiile de mai sus nu fac decât să prelungească niște tendințe care, se pare, vor căpăta un caracter și mai accentuat. Și aceasta fiindcă este greu de crezut că societatea va împiedica manifestarea acestor fenomene, deoarece diminuarea sau chiar reducerea lor ar da naștere unor efecte care ar fi mult mai grave și mai adânci pentru ea.

Astfel, societatea a conștientizat faptul că fenomenele și faptele realității sociale au avansat într-atâta,
încât orice întoarecere în trecut ar echivala cu apariția unor dezechilibre, nu atât de grave pe termen scurt, dar cu consecințe dezastruoase pe termen lung. De exemplu, orice încurajare a natalității (prin măsuri efective de sprijinire a familiilor cu copii și nu prin lozinci și deziderate) produce efecte asupra economiei. Din această perspectivă, doar țările cu o populație îmbătrânită și cele al cărui venit pe cap de locuitor este foarte mare sprijină creșterea natalității.

Apoi, orice revenire la familia clasică ar avea efecte sociale, psihologice, economice etc. Să nu uităm că societatea a dezvoltat un sistem imens prin care a preluat o mare parte din funcțiile familiei, sistem ce nu trebuie să-și piardă vitalitatea.

Să nu uităm că societatea are nevoie de indivizi cât mai pregătiți, trecuți printr-o mulțime de ani de studii, de specializări și aprofundări, cu alte cuvinte are nevoie de un individ care să pună accentul mai mult pe el însuși și mai puțin pe familie, iar prin condiționările amintite chiar îl determină să-și constituie un cămin, la o vârstă care pentru societatea tradițională ar putea părea înaintată.

Să nu uităm că – din perspectiva creșterii vârstei la căsătorie – primul contact sexual va avea loc mai devreme, iar tabu-ul virginității va rămâne o amintire și mulțimea contactelor interpersonale la care te obligă societatea contemporană va face ca numărul partenerilor să crească, atât cantitativ cât și calitativ. Căci SIDA nu face altceva decât să determine indivizii să fie mai selectivi și mai prudenți.

Să insistăm puțin și asupra ultimei ipoteze, care afirmă că va crește vârsta mamei, din perspectiva primei nașteri, și va scade numărul mediu de copii pe familie. Într-adevăr, indivizii au început să

conştientizeze faptul că, „de regulă, naşterea primului copil aduce cu sine multe dificultăţi şi tulburări emoţionale în cuplul tânăr, şi aceasta pentru că, perioada 6-14 ani a copilului este una de presiuni economice, psihologice, sociale. Soţul fiind preocupat mai mult de profesie, constrângerile multiple se răsfrâng, cu deosebire, asupra soţiei. Astfel, iluzia unei iubiri ce depăşeşte toate obstacolele s-ar destrăma cu viteză apreciabilă după naşterea copiilor şi distanţele culturale şi educative ar ieşi pregnant la iveală în activităţile domestice cotidiene (igienă, alimentaţie, socializare).

Există şi alte argumente ce pot demonstra că primul copil afectează profund relaţia partenerilor conjugali. Mama va trebui să întrerupă o perioadă şcoala sau slujba, ceea ce înseamnă, în cazul din urmă, reducerea veniturilor familiei. Viaţa ei se va concentra în jurul copilului. Rolul de mamă implică o serie de sarcini la care poate face faţă cu mai mult sau mai puţin succes, în funcţie şi de socializarea din familia de provenienţă. Rolul de tată nu este nici el simplu. Aducerea pe lume a copilului satisface orgoliul parental şi patronimic dar, în acelaşi timp, în copil el are acum un concurent la timpul şi afecţiunea soţiei. Deci, copilul în cuplul conjugal induce o nouă situaţie" (P. ILUŢ, 1995, pag. 133).

Pe de altă parte, se schimbă radical filosofia asupra vieţii de familie şi, mai ales, asupra rolului copiilor în cadrul acestui angrenaj. De exemplu, „în societatea tradiţională, axul principal al acestei concepţii era că părinţii nu trăiesc atât pentru ei, cât pentru realizarea în viaţă a copiilor lor. O analiză concretă a situaţiei părinţilor de la sate, care şi-au dat copiii la învăţătură, devenind apoi orăşeni, ar fi edificatoare în acest sens.

Cercetări efectuate şi în ţara noastră au scos în evidenţă corelaţia ridicată negativă dintre numărul de copii şi şcolaritatea mamei. Însă, în condiţiile în care şcolarizarea şi calificarea superioară vor fi tot mai costisitoare, este previzibilă o accentuare a scăderii fertilităţii, datorită costului copiilor" (P. ILUŢ, 1995, pag.128). Această tendinţă are la bază, în acelaşi timp, şi schimbarea acelei filosofii, şi adoptarea concepţiei conform căreia familia modernă este centrată pe adulţi şi nu pe copii.

Înainte de a încheia, vom încerca să oferim o concluzie a acestei lucrări, care se vrea a fi atât un semnal de alarmă, cât şi o modalitate de a conştientiza mutaţiile produse în sfera familiei.

Ideea centrală este aceea că societatea contemporană este vinovată de provocarea haosului din cadrul familiei, iar această anomie nu scoate în evidenţă decât efectele negative sau perverse. Nu susţinem ideea potrivit căreia modelele alternative ale căsătoriei nu ar avea decât efecte negative (de altfel, acest lucru a mai fost evidenţiat). Mai ales că, în domeniul realităţii sociale, orice efect poate fi negativ pe un anumit nivel, dar pozitiv pe altul, poate fi acceptat dintr-o perspectivă şi negat din alta.

Mai mult, nu se poate conchide că transformările comportamentelor familiale au consecinţe pozitive doar pentru indivizi şi cupluri şi consecinţe negative doar pentru societate. Consecinţele pozitive şi negative coexistă atât la nivelul cuplurilor, cât şi la nivel societal (MIHĂILESCU, 1995). Ceea ce trebuie reţinut este doar faptul că această tendinţă a proliferării alternativelor la căsătorie cunoaşte o pantă ascendentă.

De aceea problema esenţiala rezidă în posibilităţile societăţii de a găsi soluţii viabile la aceste configuraţii, care au existat şi în trecut, dar care acum – prin ponderea lor – sunt o „problemă socială" (P. ILUŢ, 1995, pag.153). Din această perspectivă, atragem atenţia asupra unui fenomen potenţial:

Generalizarea alternativelor la căsătorie creează o situaţie inedită, căreia indivizii nu ar putea să-i facă faţă, dat fiind vidul de cunoaştere a perspectivei abordate. Cu alte cuvinte, indivizii ar avea reacţii total diferite la provocările realităţii sociale, iar „conformismul" ar deveni un termen lipsit de sens. Singura posibilitate de a evita apariţia acestui fenomen ar fi aceea că statul, societatea să conştientizeze acest risc şi să socializeze populaţia din perspectiva altor concepte, mai largi, mai flexibile (căsătorie deschisă etc.), evitând ambiguitatea, etichetarea, stigmatizarea şi alte asemenea comportamente ce nu s-ar dovedi viabile în acest caz.

Acest lucru este necesar deoarece realitatea şi viaţa merg în această direcţie, iar cei care nu o acceptă sau rămân în urmă (datorită unor condiţii obiective sau subiective) nu fac decât să trăiască în agonia propriilor frământări şi incertitudini.

Este posibil ca viitorul apropiat să aducă o lume în care fiecare să-şi hotărască propria viaţă în funcţie de propriile valori, ignorându-le pe cele generale (în domeniul de care vorbim). Proliferarea alternativelor la căsătorie este o consecinţă a acestui fapt. Tocmai de aceea este posibil ca cei care nu vor accepta sau înţelege acest stil de viaţă să sfârşească prin a fi ei înşişi stigmatizaţi (din stigmatizatori) sau etichetaţi (din etichetatori). Şi aceasta pentru că viaţa este într-o continuă schimbare şi, mai ales, pentru că această schimbare este din ce în ce mai rapidă, în funcţie de adaptările pe care le impun şi le cer realităţile lumii contemporane.

Concluzionând, ideea ce s-ar putea desprinde ar fi următoarea: E necesar să încercăm să înţelegem, mai mult ca oricând, schimbările provocate în orice domeniu al realităţii sociale. Mai mult, trebuie să ne detaşăm de valorile şi principiile generaţiilor anterioare pentru a putea da un sens comportamentelor generaţiilor viitoare. E necesar să învăţăm să acceptăm manifestările ce ne par a fi extremiste (azi – coabitarea, căsătoria deschisă; mâine – însămânţarea artificială etc.), chiar dacă noi nu suntem de acord cu ele.

Cu alte cuvinte, **trebuie să gândim** (mai mult că oricând), **trebuie să dăm un sens** (cât mai multor stiluri de viaţă sau feluri de a fi), **trebuie să acceptăm** (diversele manifestări ale relaţiilor şi activităţii umane), dincolo de prejudecăţi şi ipocrizii. Dar opţiunile ne aparţin în exclusivitate, iar deciziile relaţiilor noastre şi stilurilor de viaţă sunt autoasumate.

Anexa 1

Cod chestionar______

CHESTIONAR

Am dori să cunoaştem opiniile studenţilor în legătură cu diferite aspecte ale vieţii de cuplu. Dumneavoastră aţi fost ales la întâmplare, iar răspunsurile pe care le vom obţine nu vor fi comunicate nimănui în această formă. Interesează doar numărarea persoanelor care au o opinie sau alta.

* Am dori să începem cu câteva întrebări legate de problematica familiei, în general.

A1. În general vorbind, credeţi că societatea contemporană încurajează sau descurajează crearea de noi familii?

1. încurajează formarea familiilor
2. descurajează formarea familiilor
3. nu ştiu/nr.

A2. Consideraţi că familia reprezintă o necesitate pentru individ?

1. da   2. nu   3. nu ştiu/nr.

A3. (Dacă „da" la A2) De ce credeţi că familia reprezintă o necesitate?

A4. (Dacă „nu“ la A2) De ce credeți că familia nu reprezintă o necesitate?

A5. Unii oameni consideră ca familia reprezintă valoarea cea mai de preț. Altii, dimpotrivă, susțin că familia este cea mai mare sursă de stres. Dumneavoastră de care din cele două păreri vă simțiți mai apropiat?

reprezintă valoarea cea mai de preț	1	2	3	4	5	este cea mai mare sursă de stress

6. nu știu/nr.

A6. Care credeți că ar fi vârsta optimă (potrivită) pentru căsătorie, în cazul unui bărbat?

1. sub 19 ani
2. 20–23 ani
3. 24–27 ani
4. 28–31 ani
5. peste 32 ani
6. nu știu/nr.

A7. Dar în cazul unei femei?

1. sub 19 ani
2. 20–23 ani
3. 24–27 ani
4. 28–31 ani
5. peste 32 ani
6. nu știu/nr.

A8. Credeți că este necesar ca partenerii să locuiască un timp împreună, înainte de căsătorie?

1. în mod obligatoriu
2. ar fi necesar
3. nu neapărat
4. nu ar trebui
5. nu știu/nr.

A9. Dacă credeți că este necesar ca partenerii să locuiască un timp împreună, cât de lungă ar trebui să fie această perioadă?

1. sub 1 an
2. 1–2 ani
3. 3–5 ani
4. peste 5 ani
5. nu știu/nr.

A10. Dumneavoastră de cât timp conviețuiți cu actualul partener?

1. sub 1 an
2. 1–2 ani
3. 3–5 ani
4. peste 5 ani
5. nu știu/nr.

A11. Sunteți satisfăcut(ă) de relația dumneavoastră actuală?

1. foarte satisfăcut(ă)
2. satisfăcut(ă)
3. puțin satisfăcut(ă)
4. deloc satisfăcut(ă)
5. nu știu/nr.

A12. Sunteți de acord cu concubinajul (uniunea liberă)?

1. da 2. oarecum 3. nu 4. nu știu/nr.

A13. (Dacă „da“ la A12.) Care sunt motivele pentru care sunteți de acord cu concubinajul?

A14. (Dacă „nu“ la A12.) Care sunt motivele pentru care nu sunteți de acord cu concubinajul?

* Mai departe, am dori să aflăm părerea dumneavoastră despre problemele pe care le ridică întemeierea unei familii.

B1. Pentru întemeierea unei familii, care din următorii factori credeți că este mai important? (ierarhizați factorii în ordinea importanței lor):

dragostea
condițiile materiale
viața sexuală
respectul între parteneri
încrederea reciprocă
alți factori (care)
0. nu știu/nr.

B2. Până în prezent, dumneavoastră ați cunoscut dragostea?

1. da 2. nu 3. nu știu/nr.

B3. Ce credeți dumneavoastră că este dragostea?

B4. Am putea considera că dragostea menține cuplul de-a lungul vieții?

1. da
2. într-o oarecare măsură
3. nu
4. nu știu/nr.

B5. Credeți că familia este o investiție din punct de vedere economic?

1. da 2. nu 3. nu știu/nr.

B6. Conditiile materiale condiționează întemeierea unei familii?

1. condiționează întemeierea familiei
2. au o influență minoră
3. nu condiționează întemeierea familiei
4. nu știu/nr.

B7. Am putea considera că, de-a lungul vieții, condițiile materiale mențin cuplul?

1. da
2. într-o oarecare măsură
3. nu
4. nu știu/nr.

B8. Credeți că relațiile sexuale au un rol important în viața unui cuplu?

1. foarte important
2. important
3. nu prea important
4. deloc important
5. nu știu/nr.

B9. Am putea considera că viata sexuală menține cuplul de-a lungul vieții?

1. da
2. într-o oarecare măsură
3. nu
4. nu știu/nr.

B10. Care credeți că sunt motivele care mențin o căsătorie? (ierarhizați-le în ordinea importanței lor)

fiindcă partenerii se iubesc
pentru că ambele părți au făcut investiții si nu pot risca schimbări
din cauza copiilor
deoarece partenerii se obișnuiesc între ei
din motive de securitate și afiliere emoțională
deoarece partenerii nu vor să-și piardă prestigiul și poziția socială
alte motive (care) ....

* În continuare, ne-ar interesa părerea dumneavoastră privind relațiile sexuale ce se stabilesc între membrii unui cuplu.

C1. În general, sunteți de acord sau nu cu aceste afirmații...

	ACORD PUTERNIC	ACORD	DEZACORD	DEZACORD PUTERNIC
Societatea contemporană a declanșat o preocupareobsesivă pentru problemele sexuale	1	2	3	4

Civilizația actuală nu mai îngrădește instinctul sexual	1	2	3	4
Satisfactia sexuală a devenit o dorință a majorității	1	2	3	4
Dragostea este forma deghizată a instinctului sexual	1	2	3	4
Încetarea vieții sexuale duce la dezmembrarea cuplului	1	2	3	4
Atracția sexuală este cea mai sinceră și spontană formă a iubirii	1	2	3	4

C2. Care este vârsta optimă pentru debutul vieții sexuale, în cazul unui băiat?

1. 13-15 ani
2. 16-18 ani
3. 19-21 ani
4. peste 21 ani
5. nu știu/nr.

C3. Care este vârsta optimă pentru debutul vieții sexuale, în cazul unei fete?

1. 13-15 ani
2. 16-18 ani
3. 19-21 ani
4. peste 21 ani
5. nu știu/nr.

C4. Dumneavoastră când ați început viața sexuală? (scrieți codul de la C3)

C5. Care a fost poziția părinților în privința vieții sexuale a dumneavoastră?

1. au insistat să am viață sexuală
2. au fost de acord cu hotărârea mea
3. au fost indiferenți
4. s-au opus hotărârii mele
5. nu știu că întrețin relații sexuale

C6. În general, care sunt relațiile dumneavoastră cu părinții?

1. înțelegere, armonie
2. indiferență
3. relații tensionate
4. nu știu/nr.

C7. În general, care sunt relațiile dintre părinții dumneavoastră?

1. înțelegere, armonie
2. indiferență
3. conflicte ocazionale
4. conflicte permanente
5. despărțire în fapt
6. nu știu /nr.

C8. Credeți că sunt indicate relațiile sexuale înainte de căsătorie?

1. da
2. nu
3. nu știu/nr.

C9. Sunteți de acord cu relațiile sexuale extraconjugale?

1. sun de acord
2. nu sunt de acord
3. nu știu/nr.

C10. Dacă ne gândim la cauzele relațiilor extraconjugale, cât de importante credeți că sunt următoarele motive :

	FOARTE IMPORTANT	IMPORTANT	NU PREA IMPORTANT	TOTAL NEIMPORTANT
Insatisfacția vieții sexuale în cadrul familiei	1	2	3	4
Satisfacerea curiozității	1	2	3	4
Găsirea unor noi surse de excitate	1	2	3	4
Depășirea plictiselii conjugale	1	2	3	4
Formă de pesepsire a partenerului	1	2	3	4

* Am dori să aflăm opinia dumneavoastră și asupra unor probleme cu care se confruntă familia în societatea contemporană.

D1. În cazul unor neînțelegeri, credeți că este bine să divorțezi sau nu?

1. este bine să divorțezi
2. nu este bine să divorțezi
3. nu știu/nr.

D2. (Dacă „nu" la D1) De ce considerați că nu este îndreptățită o acțiune de divorț?

D3. Credeți că divorțul exprimă un semn de decadență (degradare morală)?

1. da
2. nu
3. nu știu/nr.

D4. În cazul unor neînțelegeri grave, este bine să nu divorțezi doar de dragul copiilor?

1. este bine să divorțezi
2. nu este bine să divorțezi
3. nu știu/nr.

D5. Credeți că, în cazul unui divorț, copilul (copiii) va (vor) avea de suferit?

1. sigur va avea de suferit
2. depinde de situație
3. sigur nu va avea de suferit
4. nu știu/nr.

D6. În ce măsură sunteți de acord sau nu cu aceste afirmații ?

	ACORD PUTERNIC	ACORD	DEZACORD	DEZACORD PUTERNIC
Emanciparea femeii este cauza renunțării la maternitate	1	2	3	4

Emanciparea femeii este cauza apariției alternativelor la căsătorie	1	2	3	4
Bărbații sunt mai înclinați spre schimbarea partenerei	1	2	3	4
Sexul în afara căsătoriei devine din ce în ce mai des și mai obișnuit	1	2	3	4

D7. Considerați că, în ultima vreme, se acordă o importanță tot mai mare satisfacției sexuale?

1. se acordă o importanță prea mare
2. nu mă interesează această problemă
3. nu se acordă o importanță deosebită
4. nu știu/nr.

* În final, am dori să aflăm părerea dumneavoastră asupra unor probleme care țin de specificul vârstei adolescentine.

E1. Pe baza experienței trăite, sunteți sau nu de acord cu următoarele afirmații...

	ACORD PUTERNIC	ACORD	DEZACORD	DEZACORD PUTERNIC
În timpul adolescenței se iubește mult și intens	1	2	3	4
În timpul adolescenței obiectul dragostei variază foarte des	1	2	3	4

Adolescenții care nu au relații sexuale sunt considerați devianți și anormali	1	2	3	4
Tânăra generație este adepta uniunii libere	1	2	3	4

E2. În Occident se afirmă că popularitatea căsătoriei este în declin. Sunteți de acord cu această afirmație?

Sunt total de acord 1. 2. 3. 4. 5. Nu sunt deloc de acord
6. nu știu/nr.

E3. Dar la noi în țară, credeți că popularitatea căsătoriei este în declin ?

1. da 2. nu-mi dau seama 3. nu

E4. (Dacă „da" la E3.) De ce credeți că popularitatea căsătoriei este în declin?

E5. (Dacă „nu" la E3.) De ce credeți că popularitatea căsătoriei nu este în declin?

E6. Credeți că, în viitor, valorile familiale vor mai fi importante?

1. da
2. s-ar putea
3. nu
4. nu știu/nr.

E7. Ce credeți că se va întâmpla în viitor cu vârsta medie la căsătorie?

1. va crește
2. nici nu va crește, nici nu va scădea
3. va scădea
4. nu știu/nr.

E8. Ce credeți că se va întâmpla în viitor cu vârsta medie a primului act sexual?

1. va crește
2. nici nu va scădea, nici nu va crește
3. va scădea
4. nu știu/nr.

E9. Se spune că în societatea contemporană se acordă o importanță tot mai mare satisfacției sexuale. Dumneavoastră sunteți sau nu de acord cu această afirmație ?

Sunt total de acord 1. 2. 3. 4. 5. Nu sunt deloc de acord
6. nu știu/nr.

E10. Câți copii credeți că e bine să aibă o familie?

1. nici unul
2. un copil
3. doi copii
4. 3-4 copii
5. mai mult de patru copii
6. nu știu/nr.

E11. Cu cine v-ați petrecut majoritatea timpului în copilărie?

1. cu părinții
2. cu părinții și bunicii
3. cu bunicii
4. cu alte rude

E12. Considerați că, la ora actuală, în România, statul sprijină formarea de noi familii ?

1. sprijină formarea de noi familii
2. nu-mi dau seama dacă sprijină sau nu
3. nu sprijină formarea de noi familii

E13. Credeți că există o politică familială, la ora actuală, în România?

1. există o politică familială
2. nu-mi dau seama dacă există sau nu
3. nu există o politică familială

*
* *

F1. Sexul...

1. masculin
2. feminin

F2. Profilul facultății urmate este...

1. umanist
2. tehnic

F3. Domiciliul stabil...

1. urban
2. rural

F4. Zona de proveniență...
1. Moldova
2. Dobrogea
3. Oltenia
4. Muntenia
5. Transilvania
6. Crișana - Maramureș
7. Banat

F5. Care este ultima școală pe care a terminat-o tatăl dumneavoastră ?
1. curs postuniversitar
2. institut de învățământ superior
3. universitate incomplet
4. școala postliceală sau de maiștri
5. liceu
6. școala profesională
7. 10 clase
8. 8 clase
9. 4 clase
0. sub 4 clase

F6. Care este ultima școală pe care a terminat-o mama dumneavoastră?

(scrieți codul de la F5.)———

F7. Din ce tip de familie proveniți?
1. legal constituită
2. concubină
3. descompletată
4. reorganizată

Vă mulțumim pentru colaborare!

– februarie 1996 –

Anexa 2

Intrebare			Varianta raspuns																			
			1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
Nr. crt.	Cod	Total	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent
1	A1	120	11	9.17%	97	80.83%	12	10.00%														
2	A2	120	86	71.67%	17	14.17%	17	14.17%														
3	A5	120	41	34.17%	45	37.50%	26	21.67%	2	1.67%	1	0.83%	5	4.17%								
4	A6	120	0	0.00%	11	9.17%	73	60.83%	32	26.67%	2	1.67%	2	1.67%								
5	A7	120	0	0.00%	45	37.50%	68	56.67%	3	2.50%	0	0.00%	4	3.33%								
6	A8	120	24	20.00%	59	49.17%	35	29.17%	1	0.83%	1	0.83%										
7	A9	120	21	17.50%	64	53.33%	9	7.50%	2	1.67%	24	20.00%										
8	A10	120	34	28.33%	36	30.00%	40	33.33%	4	3.33%	6	5.00%										
9	A11	120	61	50.83%	51	42.50%	1	0.83%	1	0.83%	6	5.00%										
10	A12	120	51	42.50%	50	41.67%	14	11.67%	5	4.17%												
11	B1	120	80	66.67%	2	1.67%	5	4.17%	11	9.17%	19	15.83%	1	0.83%	2	1.67%						
[illegible]	B2	120	106	88.33%	6	5.00%	8	6.67%														
[illegible]	B4	120	64	53.33%	45	37.50%	6	5.00%	5	4.17%												
[illegible]	B5	120	37	30.83%	60	50.00%	23	19.17%														
15	B6	120	65	54.17%	40	33.33%	13	10.83%	2	1.67%												
[illegible]	B7	120	18	15.00%	74	61.67%	25	20.83%	3	2.50%												
[illegible]	B8	120	48	40.00%	67	55.83%	4	3.33%	0	0.00%	1	0.83%										
[illegible]	B9	120	42	35.00%	63	52.50%	13	10.83%	2	1.67%												
[illegible]	[illegible]10	120	93	77.50%	3	2.50%	7	5.83%	8	6.67%	8	6.67%	0	0.00%	1	0.83%						
20	[illegible]	120	16	13.33%	62	51.67%	38	31.67%	4	3.33%												
[illegible]	C1b	120	18	15.00%	73	60.83%	24	20.00%	5	4.17%												
[illegible]	[illegible]c	120	20	16.67%	78	65.00%	19	15.83%	3	2.50%												
[illegible]	[illegible]d	120	0	0.00%	27	22.50%	67	55.83%	26	21.67%												
[illegible]	[illegible]e	120	14	11.67%	31	25.83%	56	46.67%	19	15.83%												
[illegible]	[illegible]	120	11	9.17%	38	31.67%	44	36.67%	27	22.50%												

Anexa 2

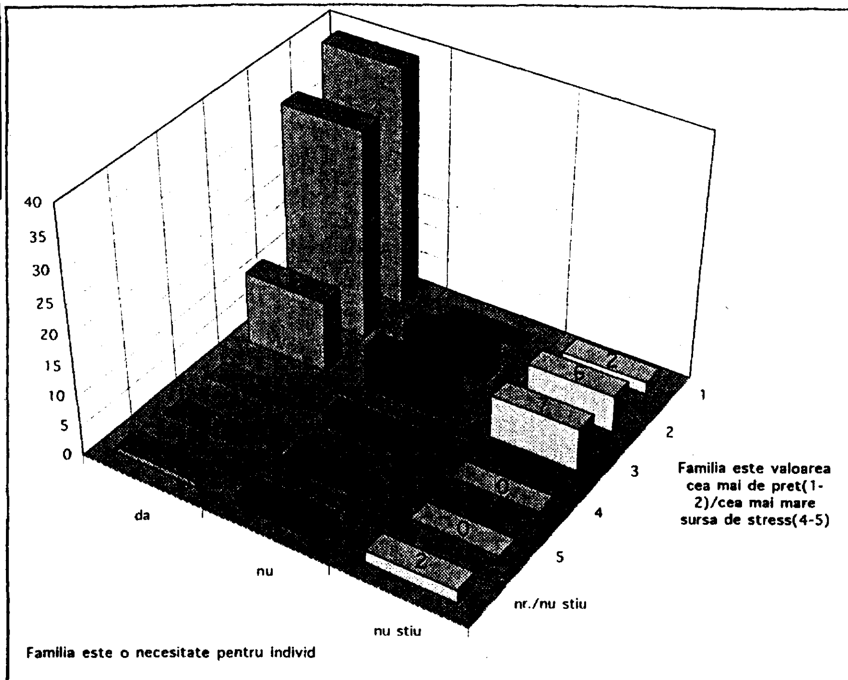
Intrebare		Total	Varianta raspuns 1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
Nr. crt.	Cod		Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent
26	C2	120	2	1.67%	67	55.83%	34	28.33%	9	7.50%	8	6.67%										
27	C3	120	2	1.67%	37	30.83%	62	51.67%	11	9.17%	8	6.67%										
28	C4	120	5	4.17%	28	23.33%	56	46.67%	25	20.83%	6	5.00%										
29	C5	120	2	1.67%	37	30.83%	33	27.50%	16	13.33%	32	26.67%										
30	C6	120	82	68.33%	15	12.50%	16	13.33%	7	5.83%												
31	C7	120	62	51.67%	2	1.67%	38	31.67%	10	8.33%	2	1.67%	6	5.00%								
32	C8	120	111	92.50%	3	2.50%	6	5.00%														
33	C9	120	21	17.50%	80	66.67%	19	15.83%														
34	C10a	120	48	40.00%	53	44.17%	14	11.67%	5	4.17%												
35	C10b	120	11	9.17%	40	33.33%	49	40.83%	20	16.67%												
36	C10c	120	8	6.67%	29	24.17%	48	40.00%	35	29.17%												
37	C10d	120	18	15.00%	46	38.33%	36	30.00%	20	16.67%												
38	C10e	120	13	10.83%	31	25.83%	30	25.00%	46	38.33%												
39	C10f	120	4	3.33%	27	22.50%	38	31.67%	51	42.50%												
40	D1	120	40	33.33%	53	44.17%	27	22.50%														
41	D3	120	9	7.50%	100	83.33%	11	9.17%														
42	D4	120	79	65.83%	18	15.00%	23	19.17%														
43	D5	120	73	60.83%	47	39.17%	0	0.00%	0	0.00%												
44	D6a	120	6	5.00%	37	30.83%	56	46.67%	21	17.50%												
45	D6b	120	10	8.33%	70	58.33%	25	20.83%	15	12.50%												
46	D6c	120	21	17.50%	63	52.50%	29	24.17%	7	5.83%												
47	D6d	120	15	12.50%	61	50.83%	38	31.67%	6	5.00%												
48	D7	120	50	41.67%	22	18.33%	24	20.00%	24	20.00%												
49	E1a	120	47	39.17%	46	38.33%	26	21.67%	1	0.83%												
50	E1b	120	28	23.33%	66	55.00%	22	18.33%	4	3.33%												

Anexa 2

Intrebare		Total	Varianta raspuns 1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
Nr. crt.	Cod		Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent	Nr. rasp.	Procent
51	E1c	120	5	4.17%	16	13.33%	53	44.17%	46	38.33%												
52	E1d	120	23	19.17%	76	63.33%	18	15.00%	3	2.50%												
53	E2	120	23	19.17%	37	30.83%	22	18.33%	8	6.67%	9	7.50%	21	17.50%								
54	E3	120	39	32.50%	64	53.33%	17	14.17%														
55	E6	120	23	19.17%	68	56.67%	15	12.50%	14	11.67%												
56	E7	120	69	57.50%	27	22.50%	12	10.00%	12	10.00%												
57	E8	120	4	3.33%	19	15.83%	91	75.83%	6	5.00%												
58	E9	120	33	27.50%	45	37.50%	20	16.67%	7	5.83%	4	3.33%	11	9.17%								
59	E10	120	0	0.00%	11	9.17%	89	74.17%	10	8.33%	3	2.50%	7	5.83%								
60	E11	120	46	38.33%	60	50.00%	11	9.17%	3	2.50%												
61	E12	120	3	2.50%	9	7.50%	108	90.00%														
62	E13	120	7	5.83%	28	23.33%	85	70.83%														
63	F1	120	60	50.00%	60	50.00%																
64	F2	120	58	48.33%	62	51.67%																
65	F3	120	102	85.00%	18	15.00%																
66	F4	120	22	18.33%	10	8.33%	12	10.00%	66	55.00%	8	6.67%	1	0.83%	1	0.83%						
67	F5	120	5	4.17%	49	40.83%	0	0.00%	32	26.67%	15	12.50%	10	8.33%	1	0.83%	6	5.00%	2	1.67%	0	0.00%
68	F6	120	3	2.50%	39	32.50%	2	1.67%	21	17.50%	35	29.17%	5	4.17%	4	3.33%	7	5.83%	4	3.33%	0	0.00%
69	F7	120	117	97.50%	0	0.00%	2	1.67%	1	0.83%												

Anexa 3

A5 - A2	da	nu	nu stiu	Total
1	39	0	2	41
2	34	5	6	45
3	12	7	7	26
4	0	2	0	2
5	0	1	0	1
nr./nu stiu	1	2	2	5
Total	86	17	17	120

Anexa 4

E7: va creste

A7 \ A6	<19 ani	20-23 ani	24-27 ani	28-31 ani	>32 ani	nu stiu	Total
<19 ani	0	0	0	0	0	0	0
20-23 ani	0	2	22	2	0	0	26
24-27 ani	0	0	21	18	0	0	39
28-31 ani	0	0	0	1	0	0	1
>32 ani	0	0	0	0	0	0	0
nu stiu	0	0	1	0	1	1	3
Total	0	2	44	21	1	1	69

E7: nici nu va creste, nici nu va scade

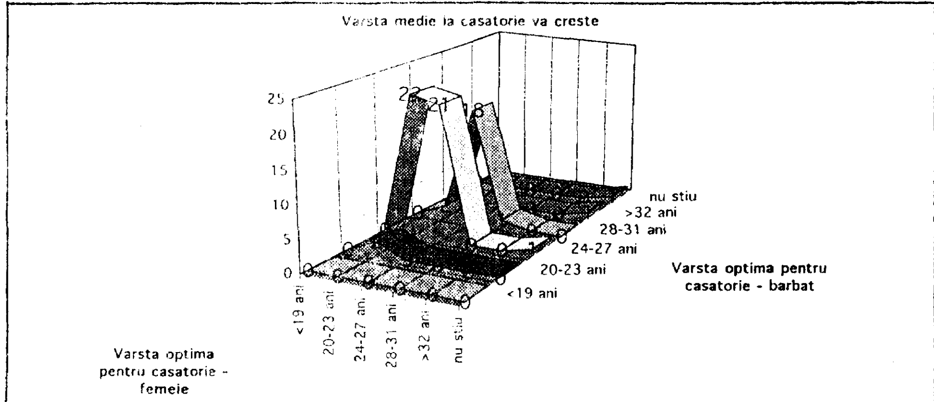
A7 \ A6	<19 ani	20-23 ani	24-27 ani	28-31 ani	>32 ani	nu stiu	Total
<19 ani	0	0	0	0	0	0	0
20-23 ani	0	3	5	1	0	0	9
24-27 ani	0	0	10	4	1	1	16
28-31 ani	0	0	0	2	0	0	2
>32 ani	0	0	0	0	0	0	0
nu stiu	0	0	0	0	0	0	0
Total	0	3	15	7	1	1	27

E7: va scade

A7 \ A6	<19 ani	20-23 ani	24-27 ani	28-31 ani	>32 ani	nu stiu	Total
<19 ani	0	0	0	0	0	0	0
20-23 ani	0	3	2	0	0	0	5
24-27 ani	0	0	5	1	0	0	6
28-31 ani	0	0	0	0	0	0	0
>32 ani	0	0	0	0	0	0	0
nu stiu	0	0	1	0	0	0	1
Total	0	3	8	1	0	0	12

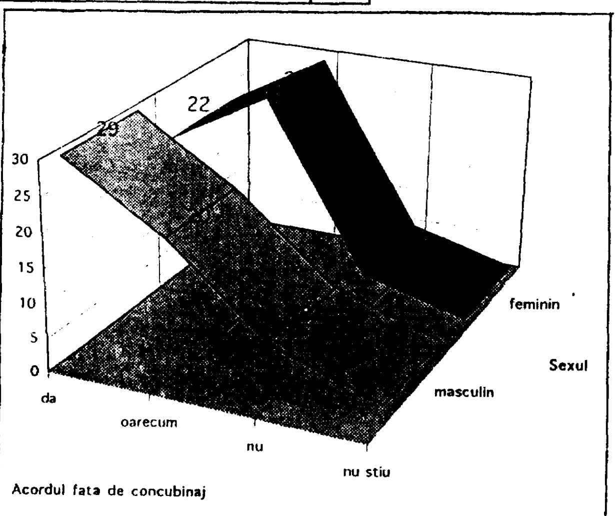
E7: nu stiu

A7 \ A6	<19 ani	20-23 ani	24-27 ani	28-31 ani	>32 ani	nu stiu	Total
<19 ani	0	0	0	0	0	0	0
20-23 ani	0	3	1	1	0	0	5
24-27 ani	0	0	5	2	0	0	7
28-31 ani	0	0	0	0	0	0	0
>32 ani	0	0	0	0	0	0	0
nu stiu	0	0	0	0	0	0	0
Total	0	3	6	3	0	0	12

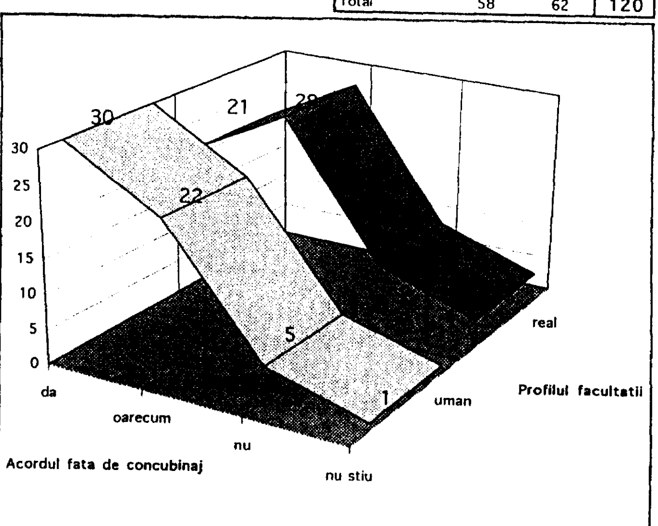

Anexa 5

A12 - F1	masculin	feminin	Total
da	29	22	51
oarecum	20	30	50
nu	8	6	14
nu stiu	3	2	5
Total	60	60	120

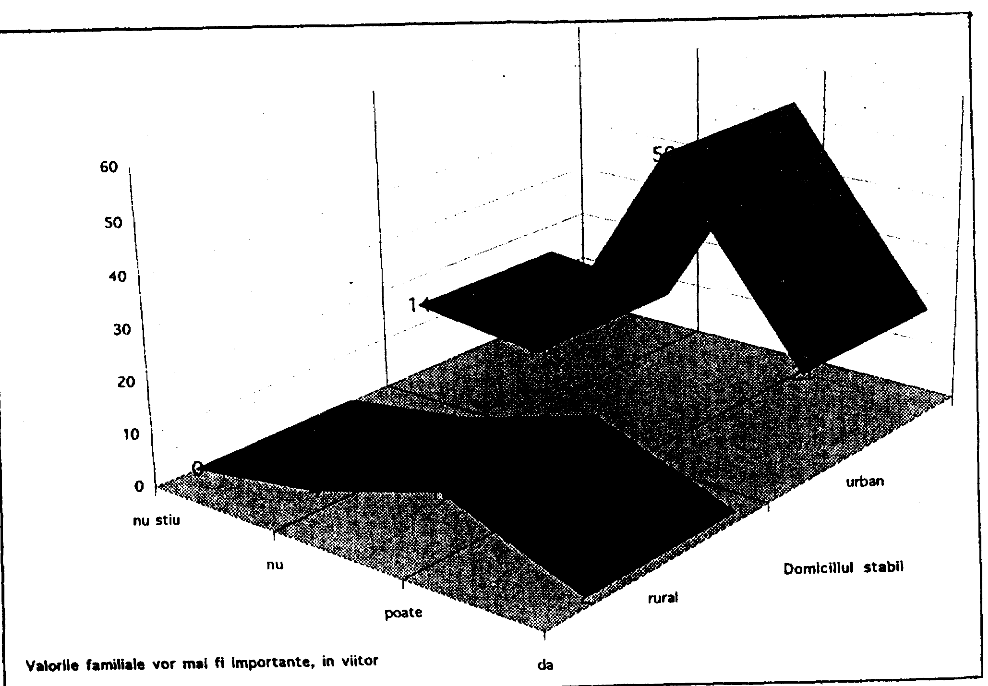

A12 - F2	uman	real	Total
da	30	21	51
oarecum	22	28	50
nu	5	9	14
nu stiu	1	4	5
Total	58	62	120

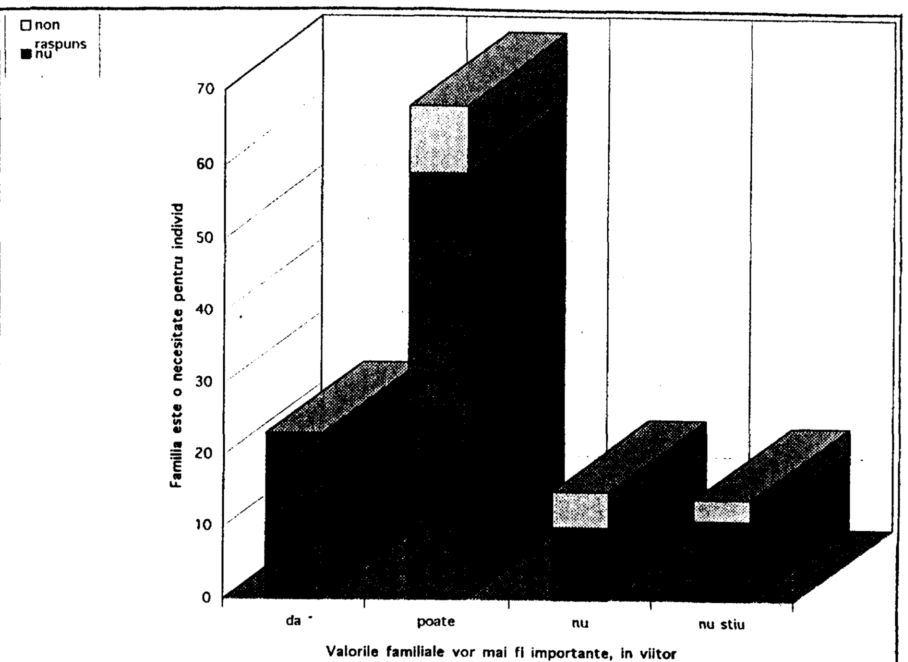
Anexa 6

E6 - F3	urban	rural	Total
da	21	2	23
poate	56	12	68
nu	11	4	15
nu stiu	14	0	14
Total	102	18	120

Anexa 7

E6 - A2	da	nu	non raspuns	Total
da	22	1	0	23
poate	50	9	9	68
nu	4	6	5	15
nu stiu	10	1	3	14
Total	86	17	17	120

Anexa 8

TABELA LUI FISCHER DE VALORI C^2

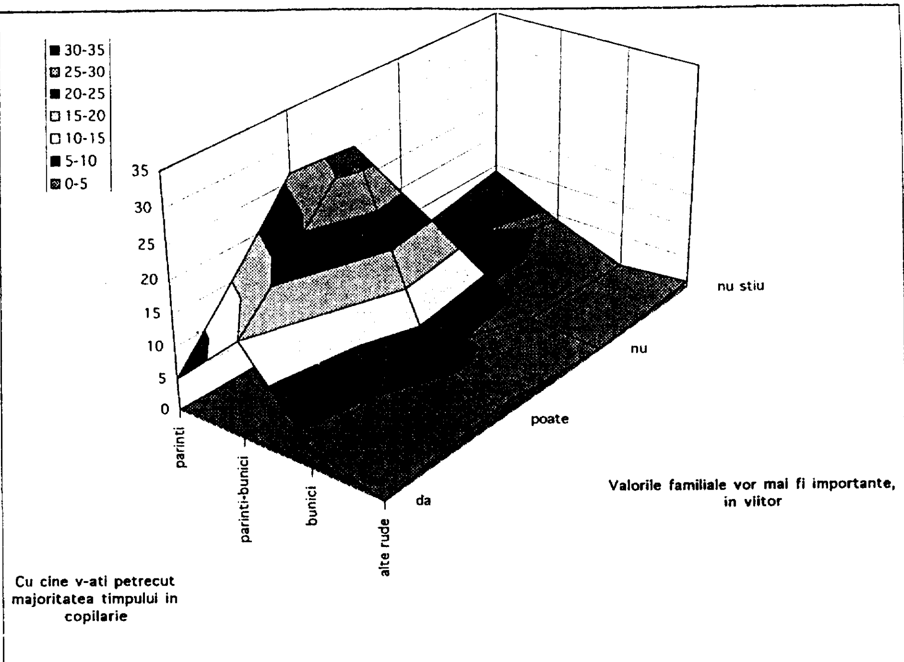
r	P=0.99	0.98	0.95	0.9	0.1	0.05	0.02	0.01
1	0.00016	0.00063	0.0039	0.0158	2.706	3.841	5.412	6.635
2	0.020	0.040	0.103	0.211	4.605	5.991	7.824	9.210
3	0.115	0.185	0.352	0.584	6.251	7.815	9.837	11.345
4	0.297	0.429	0.711	1.064	7.779	9.488	11.668	13.277
5	0.554	0.752	1.145	1.610	9.236	11.070	13.388	15.086
6	0.872	1.134	1.635	2.024	10.645	12.592	15.033	16.812
7	1.239	1.564	2.167	2.833	12.017	14.607	16.662	18.475
8	1.646	2.032	2.733	3.490	13.362	15.507	18.168	20.090
9	2.088	2.532	3.325	4.168	14.684	16.919	19.679	21.660
10	2.558	3.059	3.940	4.865	15.987	18.307	21.161	23.209
11	3.053	3.609	4.575	5.578	17.275	19.675	22.618	24.725
12	3.571	4.178	5.226	6.304	18.549	21.026	24.054	26.217
13	4.107	4.765	5.892	7.042	19.812	22.362	25.472	27.688
14	4.660	5.368	6.571	7.790	21.064	23.685	26.873	29.141
15	5.229	5.985	7.261	8.547	22.307	24.996	28.859	30.578
16	5.812	6.614	7.962	9.312	23.542	26.296	29.633	32.000
17	6.408	7.255	8.672	10.085	24.769	27.587	30.995	33.409
18	7.015	7.906	9.390	10.865	25.989	28.869	32.346	34.805
19	7.633	8.567	10.117	11.651	27.204	30.144	33.687	36.191
20	8.260	9.237	10.851	12.443	28.412	31.410	35.020	37.566
21	8.897	9.915	11.591	13.240	29.615	32.671	36.343	38.932
22	9.542	10.600	12.338	14.041	30.813	33.924	37.659	40.289
23	10.196	11.293	13.019	14.848	32.007	35.172	38.968	41.638
24	10.856	11.992	13.848	15.659	33.196	36.415	40.270	42.980
25	11.524	12.967	14.611	16.473	34.382	37.652	41.566	44.314
26	12.198	13.409	15.379	17.292	35.563	38.885	42.856	45.642
27	12.879	14.125	16.151	18.114	36.741	40.113	44.140	46.963
28	13.565	14.817	16.928	18.939	37.916	41.337	45.149	48.278
29	14.256	15.574	17.708	19.768	39.087	42.557	46.693	49.588
30	14.953	16.306	18.493	20.599	40.256	43.773	47.962	50.892

Limitele de semnificatie pentru r

N \ P	0.1	0.05	0.02	0.01
3	0.81	0.88	0.93	0.96
4	0.73	0.81	0.88	0.92
5	0.67	0.75	0.83	0.87
6	0.62	0.71	0.79	0.83
7	0.58	0.67	0.75	0.80
8	0.55	0.63	0.72	0.76
9	0.52	0.60	0.69	0.73
10	0.50	0.58	0.66	0.71
11	0.48	0.55	0.63	0.68
12	0.46	0.53	0.61	0.66
13	0.44	0.51	0.59	0.64
14	0.43	0.50	0.57	0.62
15	0.41	0.48	0.56	0.61
16	0.40	0.47	0.54	0.59
17	0.39	0.46	0.53	0.58
18	0.38	0.44	0.52	0.56
19	0.37	0.43	0.50	0.55
20	0.36	0.42	0.49	0.54
25	0.32	0.38	0.45	0.49
30	0.30	0.35	0.41	0.45
35	0.27	0.32	0.38	0.42
40	0.26	0.30	0.36	0.39
45	0.24	0.29	0.34	0.37
50	0.23	0.27	0.32	0.35
60	0.21	0.25	0.29	0.32
70	0.20	0.23	0.27	0.30
80	0.18	0.22	0.26	0.28
90	0.17	0.21	0.24	0.27
100	0.16	0.19	0.23	0.25

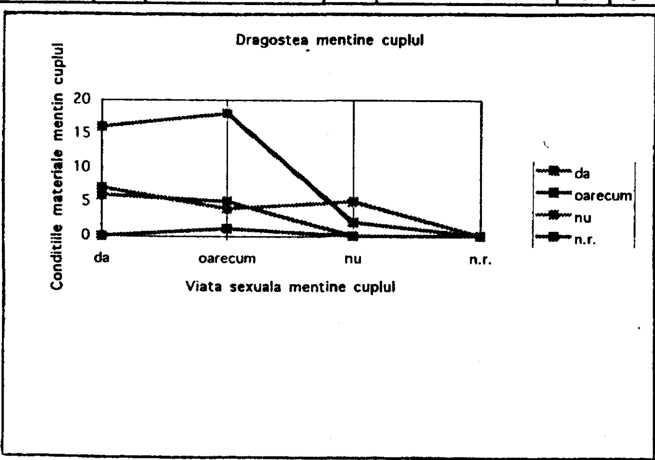
Anexa 9

E6 - E11	parinti	parinti-bunici	bunici	alte rude	Total
da	5	15	3	0	23
poate	26	33	7	2	68
nu	6	8	1	0	15
nu stiu	9	4	0	1	14
Total	46	60	11	3	120

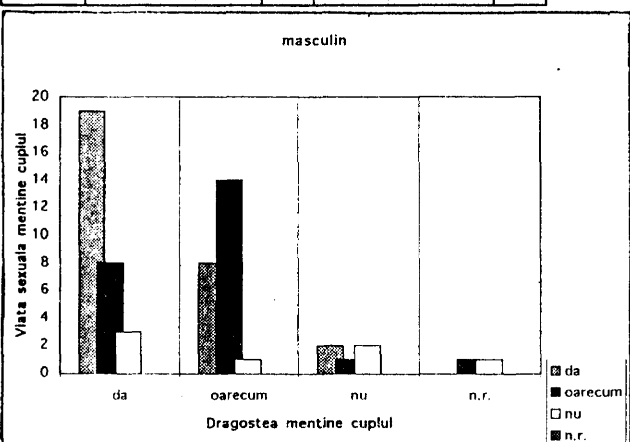
Anexa 10

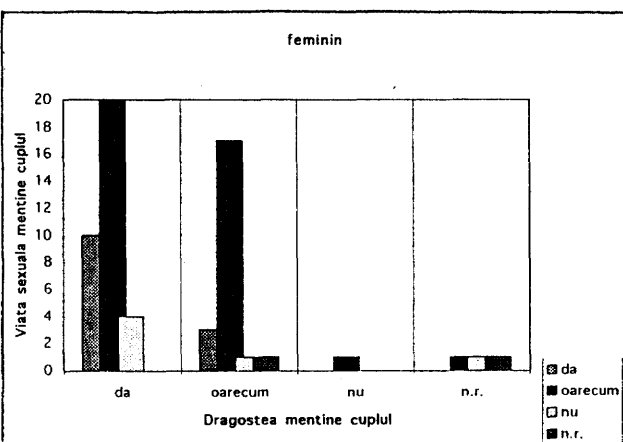
B4	da					oarecum					nu					non raspuns				
	B7					B7					B7					B7				
B9	da	oarecum	nu	n.r.	Total	da	oarecum	nu	n.r.	Total	da	oarecum	nu	n.r.	Total	da	oarecum	nu	n.r.	Total
da	6	16	7	0	29	1	9	1	0	11	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0
oarecum	5	18	4	1	28	2	25	3	1	31	1	0	1	0	2	0	1	1	0	2
nu	0	2	5	0	7	1	1	0	0	2	0	1	1	0	2	0	0	2	0	2
n.r.	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Total	11	36	16	1	64	4	36	4	1	45	3	1	2	0	6	0	1	3	1	5

Anexa 11

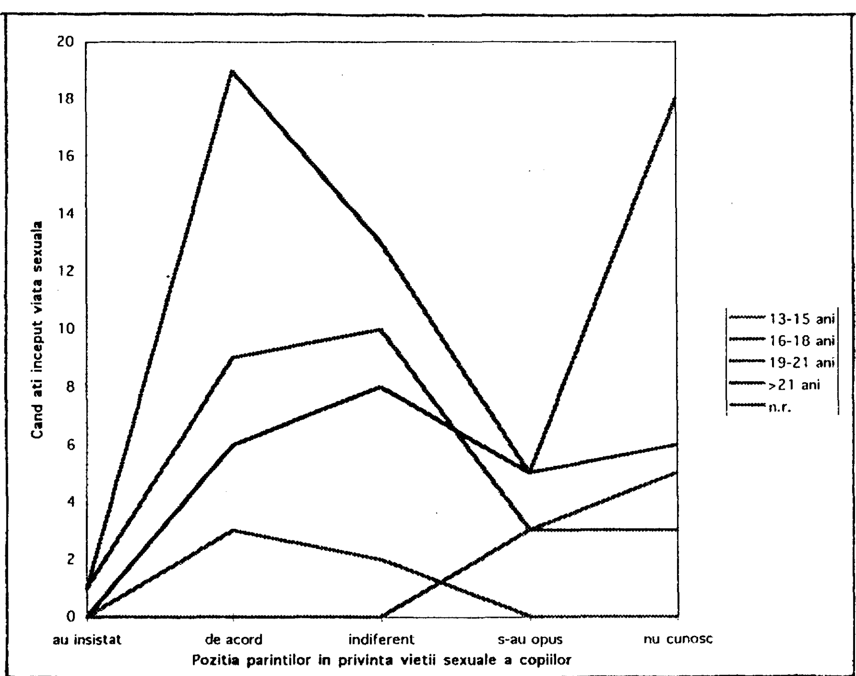
F1	masculin					feminin				
	B4					B4				
B9	da	oarecum	nu	n.r.	Total	da	oarecum	nu	n.r.	Total
da	19	8	2	0	29	10	3	0	0	13
oarecum	8	14	1	1	24	20	17	1	1	39
nu	3	1	2	1	7	4	1	0	1	6
n.r.	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2
Total	30	23	5	2	60	34	22	1	3	60

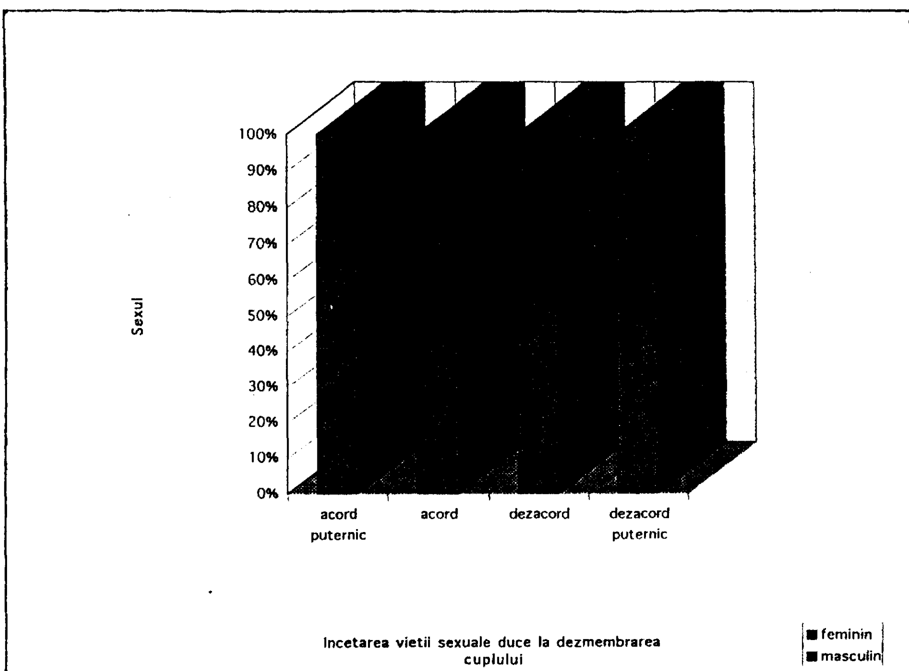
Anexa 12

C5 - C4	13-15 ani	16-18 ani	19-21 ani	>21 ani	n.r.	Total
au insistat	0	1	1	0	0	2
de acord	3	9	19	6	0	37
indiferent	2	10	13	8	0	33
s-au opus	0	3	5	5	3	16
nu cunosc	0	5	18	6	3	32
Total	5	28	56	25	6	120

Anexa 13

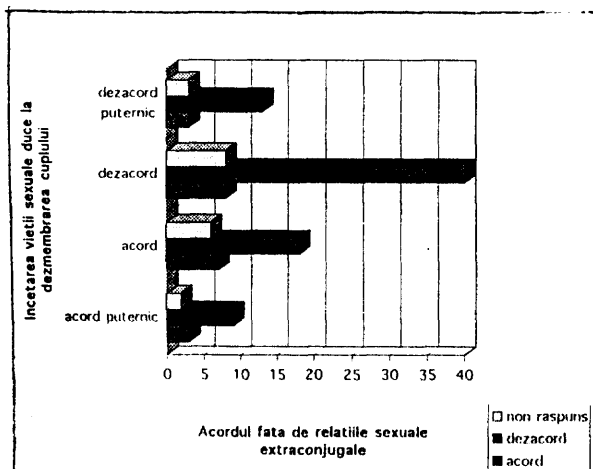
C1e - F1	masculin	feminin	Total
acord puternic	10	4	14
acord	13	18	31
dezacord	29	27	56
dezacord puternic	8	11	19
Total	60	60	120

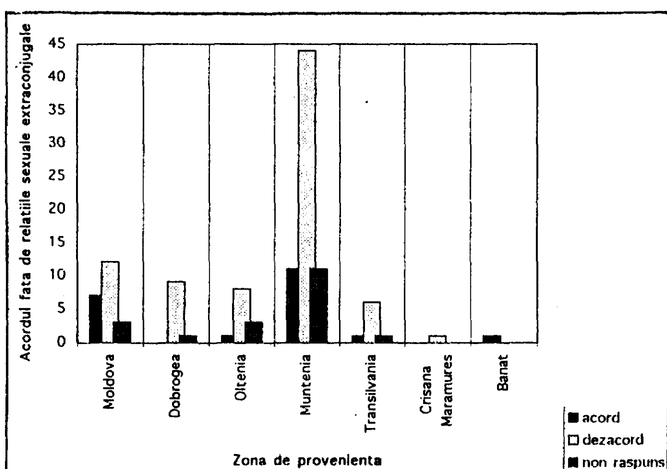

Anexa 14

C9 - C1e	acord puternic	acord	dezacord	dezacord puternic	Total
acord	3	7	8	3	21
dezacord	9	18	40	13	80
non raspuns	2	6	8	3	19
Total	14	31	56	19	120

C9 - F4	Moldova	Dobrogea	Oltenia	Muntenia	Transilvania	Crisana Maramures	Banat	Total
acord	7	0	1	11	1	0	1	21
dezacord	12	9	8	44	6	1	0	80
non raspuns	3	1	3	11	1	0	0	19
Total	22	10	12	66	8	1	1	120

Repartitia lotului pe sexe

Indicator	Masculin	Feminin
1	48.33	36.66
2	21.66	13.33
3	31.66	35.00
4	60.00	66.66
5	83.33	80.00
6	91.66	93.33

Valoarea medie	Abatere standard	Variatie	Scor HULL	
			Masculin	Feminin
42.50	5.84	13.73	64	36
17.50	4.16	23.81	64	36
33.33	1.67	5.01	36	64
63.33	3.33	5.26	36	64
81.67	1.67	2.04	64	36
92.50	0.83	0.90	36	64
		Nivel profil	50	50

Repartitia lotului dupa zona geografica

Indicator	Moldova	Dobrogea	Oltenia	Muntenia	Transilvania	Crisana-Maramures	Banat
1	36.36	40.00	50.00	37.87	87.50	100.00	0.00
2	31.81	0.00	8.33	16.66	12.50	0.00	100.00
3	31.81	50.00	16.66	34.84	37.50	0.00	0.00
4	9.09	10.00	16.66	15.15	0.00	0.00	0.00
5	90.90	60.00	91.66	48.48	87.50	100.00	100.00
6	81.81	90.00	100.00	95.45	87.50	100.00	100.00

Valoarea medie	Abatere standard	Variatie	Scor HULL						
			Moldova	Dobrogea	Oltenia	Muntenia	Transilvania	Crisana-Maramures	Banat
50.25	31.26	62.21	44	45	50	44	67	72	27
24.19	32.56	134.62	53	40	43	47	45	40	83
24.40	17.89	73.33	56	70	44	58	60	31	31
7.27	6.76	92.92	54	56	69	66	35	35	35
82.65	18.73	22.66	56	33	57	24	54	63	63
93.54	6.71	7.18	26	43	63	54	37	63	63
		Nivel profil	48	48	54	49	50	51	50

Repartitia lotului dupa domiciliu

Indicator	Urban	Rural
1	43.13	38.88
2	17.64	16.66
3	35.29	22.22
4	65.68	50.00
5	82.35	77.77
6	92.15	94.44

Valoarea medie	Abatere standard	Variatie	Scor HULL	
			Urban	Rural
41.01	2.13	5.18	64	36
17.15	0.49	2.86	64	36
28.76	6.54	22.73	64	36
57.84	7.84	13.55	64	36
80.06	2.29	2.86	64	36
93.30	1.15	1.23	36	64
		Nivel profil	59	41

Indicator	Total populatie
1	42.50
2	17.50
3	33.33
4	63.33
5	81.67
6	92.50

Val. medie 55.14
Abatere standard 26.52
Variatie 48.09
Scor HULL

Ind. 1	Ind. 2	Ind. 3	Ind. 4	Ind. 5	Ind. 6
43	30	38	54	64	70

Nivel profil 50

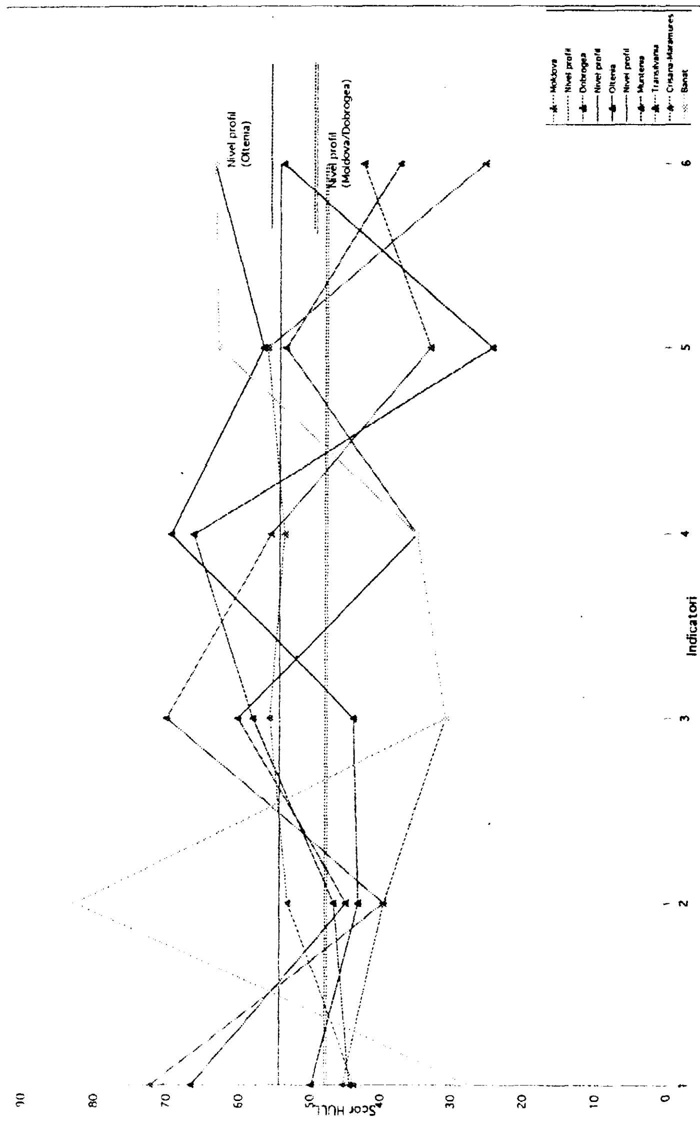
Distanta intre profile folosind valori nenormalizate

Moldova	Dobrogea	Oltenia	Muntenia	Transilvania	Crisana-Maramures	Banat		
0.0	93.6	78.8	81.8	94.3	163.6	172.7	Moldova	
	0.0	100.0	56.1	112.5	170.0	250.0	Dobrogea	
		0.0	87.9	95.8	100.0	183.3	Oltenia	
			0.0	118.6	184.9	227.3	Muntenia	
				0.0	87.5	237.5	Transilvania	
					0.0	200.0	Crisana-Maramures	
						0.0	Banat	

Distanta intre profile folosind valori normalizate

Moldova	Dobrogea	Oltenia	Muntenia	Transilvania	Crisana-Maramures	Banat		
0.0	71.6	82.2	82.3	68.9	130.6	134.1	Moldova	
	0.0	92.5	50.6	82.9	137.5	171.5	Dobrogea	
		0.0	68.1	98.6	79.8	115.6	Oltenia	
			0.0	103.2	141.6	159.4	Muntenia	
				0.0	75.7	141.6	Transilvania	
					0.0	87.8	Crisana-Maramures	
						0.0	Banat	

	Regiuni comparate		Dist. nenormalizata (1)	Dist. normalizata (2)	Rang 1	Rang 2
1	Moldova	Banat	172.7	134.1	7	6
2	Moldova	Crisana-Maramures	163.6	130.6	9	7
3	Moldova	Dobrogea	93.6	71.6	16	18
4	Moldova	Muntenia	81.8	82.3	19	14
5	Moldova	Oltenia	78.8	82.2	20	15
6	Moldova	Transilvania	94.3	68.9	15	19
7	Dobrogea	Banat	250.0	171.5	1	1
8	Dobrogea	Crisana-Maramures	170.0	137.5	8	5
9	Dobrogea	Muntenia	56.1	50.6	21	21
10	Dobrogea	Oltenia	100.0	92.5	12	11
11	Dobrogea	Transilvania	112.5	82.9	11	13
12	Oltenia	Banat	183.3	115.6	6	8
13	Oltenia	Crisana-Maramures	100.0	79.8	13	16
14	Oltenia	Muntenia	87.9	68.1	17	20
15	Oltenia	Transilvania	95.8	98.6	14	10
16	Muntenia	Banat	227.3	159.4	3	2
17	Muntenia	Crisana-Maramures	184.9	141.6	5	3
18	Muntenia	Transilvania	118.6	103.2	10	9
19	Transilvania	Banat	237.5	141.6	2	4
20	Transilvania	Crisana-Maramures	87.5	75.7	18	17
21	Banat	Crisana-Maramures	200.0	87.8	4	12

Zona geografica	x	y	$x_i - \bar{x}$	$y_i - \bar{y}$	$(x_i - \bar{x})^2$	$(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$
Transilvania	62.50	62.50	-27.68	-18.63	766.34	515.81
Moldova	86.36	90.90	-3.82	9.77	14.61	-37.34
Dobrogea	90.00	60.00	-0.18	-21.13	0.03	3.86
Muntenia	92.42	87.87	2.24	6.74	5.00	15.07
Oltenia	100.00	66.66	9.82	-14.47	96.38	-142.08
Crisana - Maramures	100.00	100.00	9.82	18.87	96.38	185.22
Banat	100.00	100.00	9.82	18.87	96.38	185.22
Val. medie	90.18	81.13				

$$\sum_{i=1}(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) = 725.77 \qquad \sum_{i=1}(x_i - \bar{x})^2 = 1075.12$$

$$b_{yx} = \frac{\sum_{i=1}(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum_{i=1}(x_i - \bar{x})^2} \qquad b_{yx} = 0.6751$$

Ecuatia (dreapta) de regresie :

$$\bar{y} = a + b\bar{x}$$

$$a = \bar{y} - b\bar{x} \qquad a = 20.25$$

Punctele dreptei de regresie :

$$y'_{Transilvania} = 20.25 + 0.675 \cdot 62.50 = 62.45$$

$$y'_{Banat} = 20.25 + 0.675 \cdot 100 = 87.76$$

	x	y'
Transilvania	62.50	62.45
Banat	100.00	87.76

BIBLIOGRAFIE

1. ARIES P. DUBY G., *Istoria vieții private*, Ed. Meridiane, București, 1994;
2. (de) BALZAC H., *Codul căsniciei*, Ed. Helicon, Timișoara, 1993;
3. BARTELL G., „*Group Sex Among the Mid-Americans*" în Jock and Joann DeLoran eds, Intimate LifeStyles, Pacific Palisade, California, Goodyear Publishing Company, 1975;
4. BĂLTĂCEANU O., *Carte pentru tineret*, Ed. Medicală, București, 1990;
5. BECKER S.G., *Comportamentul uman – o abordare economică* Ed. All, București, 1994;
6. BIGNER J., *Parent – Child Relations*, MacMillan Publishing Company, NewYork, 1989;
7. BREHM S.S., *Intimate relationships*, New york, Random House, 1985;
8. BRODSKY S.L., *The Psychology of Adjustment and Well-Being*, 1988;
9. BRODERICK C.B., *Marriage and the Family*, Prentice Hall, 1988;
10. BRUCKNER P., FINKIELKRAUT A., *Noua dezordine amoroasă*, Ed. Nemira, București, 1995;
11. BURR R., DAY R. D., BAHR K. S., *Family Science*, Publ. Alexander's, Utah, 1989;
12. CÂRTĂNĂ C., TONE T., „*Tendințe în evoluția familiei în România*" în Sociologia Românească, nr. 5, Ed. Academiei Române, București, 1994;

13. CHELCEA S., CHELCEA A., *Eu, Tu, Noi, Viața psihică – ipoteze, certitudini*, Ed. Albatros, București, 1983;
14. CHELCEA S., *Cunoașterea de sine – condiție a înțelepciunii*, Ed. Albatros, București; 1986;
15. CHELCEA S., *Din universul autocunoașterii*, Ed. Militară, București, 1990;
16. CHANG J., *Tao și arta de a iubi*, „Fondul Literar", Chișinău, 1993;
17. CHEVALIER J., SHEERBRANT A., *Dicționar de simboluri*, vol. 1 (A-D), Ed. Artemis, București, 1994;
18. CHIA M., *Secretele taoiste ale iubirii*, Ed. Divia, Cluj-Napoca, 1994;
19. CHIA M., CHIA M., *Cultivarea energiei sexuale feminine*, Ed. Antet, 1994;
20. CIUPERCĂ C., *„Divorțul și opinia publică"* în Psihologia, număr special, Ed. Știință și Tehnică, București, 1994;
21. CIUPERCĂ C., *„Mai este virginitatea o prejudecată?"* în Psihologia, nr. 5, Ed. Știință și Tehnică, București, 1995;
22. CIUPERCĂ C., *Căsătoria deschisă între dezirabil și posibil*, în Știință și Tehnică, nr. 12, Ed. Știință și Tehnică, București, 1996;
23. COCKRUM J., WHITE P., *Influences on the Life Satisfaction of Never-Married Men and Women, in Family Relation*, octobe 1985;
24. COLEMAN J. C., *Intimate Relationships marriage and Family*, MacMillan Publishing Company, New York, 1988;
25. CONNELL C., MELVIL K., *Belles, inteligentes... et seules*, Ed. Laffont, Paris, 1987;
26. CONNELL C., MELVIL K., *Les femmes qu'ils aiment, les femmes qu'ils quittent*, Ed. Robert Laffonte, Paris, 1989;
27. COSTA-FORU X., *Cercetarea monografică a familiei* – Contribuție metodologică, Imprimeria Națională, București, 1945;
28. CRĂCIUN D., *„Freud și revoluția sexuală"* în Psihosociologia mass-media, nr.2, Ed. I.N.I., București, 1995;

29. CULIANU I.P., *Eros și magie în Renaștere*, Ed.Nemira, București, 1994;
30. DOBSON J., *Căsătoria – împlinire sau frustrare*, Ed. Noua Speranță, Timișoara, 1994;
31. DELORA J.S., WARREN C.A., ELLISON C.R., *Understanding Sexual Interaction* (2end ed.), Boston, Houghton Mifflin, 1981;
32. DOBSON J., *Armonia în familie*, Ed. Noua Speranță, Timișoara, 1994;
33. DOUGLAS N., SLINGER P., *Secretele amorului transfigurator extatic în Tantra Yoga*, Ed. Satya, București, 1994;
34. DUCICI I., *Fericire, iubire, femeie*, Ed. Niculescu, București, 1994;
35. DUCKWORTH J., LEVITT E., *Personality Analysis of a Swinger's Club, in Life Style*: A Journal of Chainging Patterns, Fall, 1985;
36. DUTTON D.G., ARON A.P., *Some Evidence for Heightened Sexual Attraction under Conditions of High Anxiety*, Journal of Personality and Social Psychology, 30(4), 1974;
37. EIBL-EIBESFELD I., *Agresivitatea umană*, București, Editura Trei, 1995;
38. ELIADE M., *Yoga. Nemurire și libertate*, Ed. Humanitas, 1993
39. ELIADE M., *Erotica mistica în Bengal*, Ed. Jurnalul literar, București, 1994;
40. EMPEY LAMAR T., *American Delinquency. Its Meaning and Construction*, Chicago, The Dorsey Press, 1982;
41. EVOLA J., *Metafizica sexului*, Ed. Humanitas, București, 1994
42. FINKIELKRAUT A., *Înțelepciunea dragostei*, Ed. de Vest, Timișoara, 1994;
43. FORISHA B.L., *Sex Roles and Personality Awarennes*, Morristown, N.J.: Generla Learning Press. 1978;
44. FOUCAULT M., *Istoria sexualității*, Ed. de Vest, Timișoara, 1995;
45. FREMONT W., FREMONT T., *Fromula pentru o familie unită*, Ed. Metonia, Timișoara, 1993;

46. FREUD S., *Psihanaliză și sexualitate*, Ed. Științifică, București, 1994;
47. FREUD S., *Trois essais sur la theorie de la sexualité*, Paris, 1962;
48. FROMME E., *Arta de a iuni*, Ed. Anima, București, 1985;
49. (Y) GASSET O.J., *Studii despre iubire*, Ed.Humanitas, București, 1995;
50. GEBHARDT P.H., GAGNON J.H., POMEROY W.B., CRISTENSON C.V., *Sex offenders: An Analysis of Types*, New York, Harper and Row, 1965;
51. GILMARTIN B., *Swining: Who Gets Involved and How?*, in R. Libby and R. Whitehurst, eds. Marriage and Alternatives: Exploring Intimate Relationships (Glenview III. Scott, Foresman&Cox), 1977;
52. GIRARD A., „*Alegerea soțului – fenomen social*" în Sociologie franceză contemporană, Ed. Politică, București, 1971;
53. GREER J.B., STUART J.R. *The Sexual agreessor.* Curent Perspectives on Treatment, New York, U.n.r., 1983;
54. HAUK P., Gelozia. *Cum apare și cum poate fi învins acest monstru al vieții sentimentale*, Ed. Polimark, București, 1994
55. HENDRICK C, HENDRICK S.A., *Theory and Method of Love*, Journal of Personality and Social Psychology, 50(2), 1986;
56. HORNEY K., *Personalitatea nervrotică a societății noastre*, Ed. Iri, București, 1996;
57. HUTIN S., *Secretele tantrismului. Magia sau tehnica amorului*, Ed. Sophia, Arad, 1993;
58. ILUȚ P., *Familia – cunoaștere și asistență*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 1995;
59. JENKS R. J., *A Comparative Study of Swingers and Non Swingers: Atitudes and Behavior*, in LifeStyle: A Journal of Changing Patterns, Fall, 1985;
60. JUNG C.G., *Introducere și comentariu la „Arta prelungirii vieții. Secretul florii de aur. Cartea chinezeazcă a vieții"* tradusă și explicată de R. Wilhelm, Ed. TRei, București, 1996;

61. JUNG C.G., *Psihologie și alchimie*, Ed. Teora, București, 1996;
62. JUNG C. G., *În lumea arhetipurilor*, în Caiete de psihanaliză, nr.4, supliment al săptămânalului Jurnalul literar, Ed. Jurnalul literar, București, 1994;
63. JUNG C. G., *Căsătoria ca relație psihologică*, în volumul Puterea Sufletului, a treia parte, Ed. Anima, București, 1994;62. JULLIEN J., *Le plaisir sexuale est-il un peche?*, Paris, 1983;
64. KERCKOFF A.C., DAVIS K.E., Value Consensus and Need Complementary în Mate Selection, American Sociological Rewiew, 27(3), 1962;
65. KNOX D., SPORAKOWSKI M.J., *Attitude of College Students Toward Love*, Journal of Marriage and the Family, 30(4), 1968;
66. KEPHART W. A., JEDLICKA D., *The Family Society and the Individual*, New York, 1988;
67. LARIONESCU M., *Familia: primatul ordinei morale*, în Sociologie Românească, nr. 5, Ed. Academiei, București, 1994;
68. LEE J.A., The Colors of Love, New York, Banntam, 1977;
69. LEDERER W.J., JACKSON D.D., *Eoght Myths of Marriage*, in R.H. Walsh and O. Pocs (ed.) Marriage and Family, Guilforrd, C.T. Dushkin, 1981;
70. LEVINSON D., MALONE M. J., *Toward Explaining Human Culture: A Critical Review of the Findings of Worldwide Cross-Cultural Research*, New Haven, Connecticut, 1980;
71. LOPAMUDRA Y., *Extazul tantric. A face dragoste - o artă*, Ed. Antet, 1994;
72. LUPEANU M., LUPEANU C., *Viața intimă la chinezi*, București, 1992;
73. MACNAB F., *Sexual Desire*, Melbourne, 1982;
74. MAHONEY E. R., *Human Sexuality*, McGraw-Hill Inc, SUA, 1983;
75. MAMALI C., *Balanța motivațională și coevoluție*, Ed. Stiințifică și Enciclopedică, București, 1981;
76. MASTLRS W., JOHNSON V.E., KOLODNY R.C., *Human Sexuality*, 4th Ed., Harper Collins Publishers, 1992;

77. MASTERS W.H., Johnson E.V., *Human Sexual Inadequancy*, London, 1970;
78. MARCUSE H., *Eros și civilizație*, Ed. Trei, 1996;
79. MAYHAL J., MAYHAL C., *Căsnicia cere mai mult decât dragostea*, Ed.Vanessa, Timișoara, 1991;
80. Mc CUBBIN, BLUM DAHL B., Marriage and Family. *Individuals and Life Cycles*, John Willey & Sons, 1985;
81. MICHEL A., *„Familie, industrializare, locuință"* în Sociologie franceză contemporană, Ed. Politică, București, 1971;
82. MIHĂILESCU I., *„Politici sociale în domeniul populației și familiei"* în Politici sociale. România în context european, coord. E. Zamfir, C. Zamfir, Ed. Alternative, București, 1995;
83. MIROIU M., *Gândul umbrei*, Ed. Alternative, București, 1995
84. MORRIS D., *Maimuța goală*, Ed. Enciclopedică, București, 1991;
85. MITREA G., *„Funcțiile familiei ieri și azi"* în Calitatea Vieții, nr. 2–3, Ed. Academiei, București,1993;
86. MITREA G., *„Structuri psihice ca elemente ale stilului de viață familial"* în Calitatea Vieții, nr. 1–2, Ed. Academiei Române, București, 1995;
87. MITROFAN N., *Dragostea și căsătoria*, Ed. Științifică, București, 1984;
88. MITROFAN I., MITROFAN N., *Interacțiuni disfuncționale maritale cu risc comportamental patologic*, în vol. „Asistența psihiatrică a cazurilor cu risc comportamental patologic", Iași, 1987;
89. MITROFAN I., MITROFAN N., *Pentru o căsnicie armonioasă*, în vol. „Psihologia și viața cotidiană", Ed. Academiei, București, 1988;
90. MITROFAN I., *Cuplul conjugal – armonie și dizarmonie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989;
91. MITROFAN I., MITROFAN N., *Disfuncții globale și specifice în adoptarea și exercitarea rolului conjugal*, în Revista de Psihologie nr. 2/1989 și 4/1989;

92. MITROFAN I., MITROFAN N., *Educația sexuală sau sexual afectivă?*, în revista de Pedagogie, nr. 6/1990;
93. MITROFAN I., MITROFAN N., *Familia bolnavului psihic – patologie individuală sau interpersonală?*, în Revista de Psihologie, nr. 3–4/1991;
94. MITROFAN I., MITROFAN N., *De la identitatea sexuală la relațiile inițiatice sau reîntoarcerea la izvoarele cuplului. Ce știu și ce nu știu părinții*, în revista Alternative, nr. 7–8/1991;
95. MITROFAN I., MITROFAN N., *Intimitatea – o cheie psihologică a longevității cuplului*, în Revista Alternative, nr. 9–10/1991;
96. MITROFAN N., MITROFAN I., *Familia de la A la Z*, Ed. Stiințifică, București, 1991;
97. MITROFAN I., MITROFAN N., *Dialogul familial*, în vol. „Cabinet de psihologie", Ed. Academiei, București, 1992;
98. MITROFAN I., MITROFAN N., *Familia cu un singur părinte – o nouă formă de familie*, în revista Alternative, nr. 1–2/1992;
99. MITROFAN N., MITROFAN I., *Elemente de psihologie a cuplului*, Ed. Șansa, București,1994;
100. MITROFAN N., MITROFAN I., *„Familia românească în perioada de tranziție"* în Psihologia, număr special, Ed. Știință și Tehnică, București, 1994;
101. MITROFAN I., GHEORGHIU M., *Rezistențe și capacitați compensatorii ale familiei în reintegrarea socio-profesională a deficientului psihic*, în Revista de Expertiză Medicală și Recuperare a Capacității de Muncă, vol. 1–2, 1995;
102. MITROFAN N., ZDRENGHEA V., BUTOI T., *Psihologia judiciară*, Casa de edit. și presă Șansa, București, 1994;
103. MITROFAN I., *„Calitatea vieții familiale. Estimări, predicții și soluții"* în Calitatea Vieții, nr.1/2, Ed. Academiei Române, București, 1995;
104. MURSTEIN B., CASE D., GRENN S. P., *Personality Correlates of Ex-Swingers*, in LifeStyle: A Journal of Changing Patterns, Fall, 1985;
105. NICHOLS M. P., SCHWARTZ R. C., *Family Therapy. Concepts and Methods*, Boston,1991;

106. NIȚESCU V., *Adolescența*, Ed. Științifică, București, 1986;
107. OLIVIER C., *Filles d'Eve*, Paris, 1990;
108. O'NEILL N., O'NEILL G., *Open Marriage*, New York, Aron, 1973;
109. OSHO, *Spiritualitatea tantrică*, București, 1995;
110. PARKINSON L., *Separarea, divorțul și familia*, Ed. Alternative, București, 1993;
111. PAVELCU V., *Din viața sentimentelor*, Ed. Enciclopedică, București, 1969;
112. PĂUNESCU C., 1991, *Necunoscutele înfățișări ale sexualității*, Ed. Aldomoro, București, 1991;
113. PEPLAU L.A., *What Homosexuals Want in Relationships*, Psychology Today 15(3), 1981;
114. POCS O., *Our intimate relationships marriage and the family*, Horper and Row Publ., New York, 1989;
115. REICH W., *Funcția orgasmului*, Ed. Trei, București, 1995;
116. REID D., Tao. Cartea completă de medicină tradițională chineză, Ed. Colosseum, București, 1996;
117. REISS J. L., *Family Systems in America* (3rd ed.), New York, 1980;
118. RELGIS E., *Istoria sexuală a omenirii*, Ed. Universitaria, București, 1973;
119. REPLAU L.A., *What Homosexuals* Want in Relationships, Psychology Today 15(3), 1981;
120. REUBEN D., *Everything you always wanted to know about sex*, A Baritan Book Publ. with D. McKay Comp., Inc., 1969;
121. ROUSSEL L., *La famille incertaine*, Paris, 1989;
122. RUBIN Z.,, *The Love Research*, in R.H. Walsh&O. Pocs(eds), marriage and Family 82/83, Guilford, C.T. Dushkin, 1982;
123. ROUSSELET J., *Adolescentul – acest necunoscut*, Ed. Pedagogică, București, 1969;
124. RUSSELE H.D., *Sexual Explitation*, Sage Publications, Beverly Hills, London, New Delhi, volume 155, Sage Library of Social REsearch, 1984;
125. SANDU D., *Statistica în științele sociale*, T.U.B., 1993;

126. SĂHLEANU V., Macavei I., *Vita sexualis*, Ed. Enciclopedică, București, 1972;
127. SCHIFIRNET C., *Generație și cultură*, Ed. Albatros, București, 1985;
128. SCHNABL S., *Bărbatul și femeia*, Ed. Universitaria, Chișinău, 1993;
129. SCHULZ D.A., RODGERS S.F., *Marriage and Family, and Personal Fulfiment* (3erd ed.), Englewood Cliffs, New York, Prentice-Hall, 1985;
130. SMEDESCU I.,*"O instituție fundamentală"* în Familia modernă, nr. 1, București, 1995;
131. SMIRNOV I., MĂRGHESCU G., *Stilul de viață și familia*, în Stiluri de viață, (coord. Zamfir c., Rebedeu I.), Ed. Academiei, București, 1989;
132. STĂICULESCU B.R., *Biographies et generations*, Ed. Academiei, București, 1995;
133. STĂNOIU A., VOINEA M., *Sociologia familiei*, T.U.B., București, 1983;
134. STEINER R., *Esoterismul creștin*, Ed. Univers Enciclopedic, 1995;
135. STEPHENS W. H., *The Family in Cross-Cultural Perspective*, New York, 1963;
136. STOIAN M., *Adolescența - o primejdie?*, Ed. Pedagogică, București, 1968;
137. STOIAN M., *Fetele despre băieți, băieții despre fete*, București, Ed. Politică, 1971;
138. STOICA T., *Sexologie și educație sexuală*, Ed. „R", București, 1993;
139. SZONDI L., *Diagnostic experimental des pulsions*, Paris, P.U.F., 1952;
140. ȘCHIOPU U., VERZA E., *Psihologia vârstelor*, Ed. Didactica și Pedagogică, București, 1981;
141. TESSIER R., GHEBREA G., *„Cuplul si familia românească: menținerea precară a familiei tradiționale"* în Sociologie Românească, nr.5, Ed. Academiei, București, 1994;

142. THATCHER A., *O teologie creştină a sexualităţii*, Bucureşti, Ed.Polimark, 1995;
143. (de) TOCQUEVILLE A., *Despre democraţie în America*, vol II, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995;
144. TOFFLER A., *Al Treilea Val*, Ed. Politică, Bucureşti, 1983;
145. TORDJMAN G., *La maladie conjugale*, Paris, 1973;
146. TYNAYRE M., *Istoria iubirii*, Ed. Viaţa Românească, Bucureşti, 1992;
147. UNGUREANU M., *Sex şi sexualitate*, Ed. Viaţa Românească, Bucureşti, 1994;
148. VATSYAYANA, *Arta erotică*, Ed. Porto-Franco, Bucureşti, 1991;
149. VIVEKANANDA S., *Bhakti-Yoga*, Ed. Lotus, Bucureşti, 1993;
150. VOINEA M., Psihosociologia familiei, T.U.B., 1996;
151. VOINEA M., *Sociologia familiei*, T.U.B, Bucureşti, 1993;
152. VOINEA M., *„Restructurarea familiei: modele alternative de viaţă"*, în Sociologie Românească, nr.5, Ed. Academiei, Bucureşti, 1994;
153. WALSTER E., *What Causes Love?*, in J.M. Henslin (ed), Marriage and Family in a Chaning society, Boston: Little Brown, 1974;
154. WELCH C. E. III, SLICK P. C., T*he Incidence of Poligamy in Contemporany Africa*, în Journal of Marriage and the Family, febr. 1981;
155. WHEAT E., WHEAT G., *Viaţa intimă în căsnicia creştină*, Societatea Misionară Română, Oradea, 1993;
156. WHEAT E., *Fascinanta aventură a dragostei*, Romanian Aid Fundation, 1991;
157. WILSON J., *Valorile familiale şi rolul femeilor*, în Sinteza, nr. 99, Bucureşti, 1994;
158. WISLOCKA M., *Arta iubirii şi educaţia sexuală*, Ed.PACO, Bucureşti, 1994;
159. WURTZ B., *New Age*, Ed. de Vest, Timişoara, 1992;
160. ZAMFIR E., *Situaţia copilului şi a familiei în România*, Ed. Alternative, Bucureşti, 1995;

161. ZAMFIR E., *Relaţiile interpersonale şi stilurile de viaţă*, în Stiluri de viaţă (ccord. Zamfir C., Rebedeu I.), Ed. Academiei, Bucureşti, 1989;
162. ZIMMER H., *Mituri şi simboluri în civilizaţia indiană*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994;
163. ZLĂTESCU D. V., *Politica familială şi dreptul la planificarea familiei*, Institutul Român pentru Drepturile Omului, Bucureşti, 1992;

*

ANGHEL G. E., *Aspecte comparative intersexe ale atitudinilor şi comportamentului privind iniţierea psihosexuală la adolescenţi*, (lucrare de licenţă sub coordonarea conf. dr. I. Mitrofan, 1995);

CIUPERCA C., *Alternativele căsătoriei – motivaţii şi comportamente ale cuplului tânar* (lucrare de licenţă sub coordonarea conf. dr. I. Mitrofan, 1996);

DUMITRU V., *Studiu comparativ asupra comportamentului sexual afectiv al cuplurilor maritale şi al uniunilor libere studenteşti* (lucrare de licenţă sub coordonarea conf. dr. I. Mitrofan, 1990);

IUGULESCU O., *Tranziţia motivaţională din perioada premaritală în perioada maritală* (lucrare de licenţă sub coordonarea conf. dr. I. Mitrofan, 1995);

NEAGU L. C., *Studiu comparativ al identităţii psihosexuale la adolescenţi şi adolescente* (lucrare de licenţă sub coordonarea conf. dr. I. Mitrofan, 1993);

ROŞU S., *Studiu privind structura motivaţională a alegerii maritale şi a coevoluţiei in funcţionalitatea cuplului conjugal* (lucrare de licenţă sub coordonarea conf. dr. I. Mitrofan, 1993);

SIDA A., *Identitatea psihosexuală a persoanelor provenite din familii monoparentale* (lucrare de licenţă sub coordonarea conf. dr. I. Mitrofan, 1995).

Tehnoredactare computerizată:
IOANA GLODIAN

IOLANDA MITROFAN (n. 1950)

- doctor în psihologie;
- cercetător științific pr. gr. I la Institutul Național de Expertiză Medicală și Recuperarea Capacității de Muncă;
- profesor dr. la Facultatea de Sociologie, Psihologie și Pedagogie, Universitatea București;
- președinta Societății de Psihoterapie Experiemntală Română – SPER.

Domenii de interes:

- psihologia și terapia cuplului și a familiei;
- psihoterapie experiențială.

Autor și coautor de studii, cercetări și articole științifice, precum și al cărților:

Cuplul conjugal – armonie și dizarmonie, Ed. Științifică, 1989;
Familia de la A la Z, Ed. Științifică, 1991;
Elemente de psihologie a cuplului, Ed. Șansa, 1994
Elemente de psihologie a cuplului – ediție revizuită și adăugită. Ed. Șansa, 1996.

CRISTIAN CIUPERCĂ (n. 1971)

- sociolog; studii aprofundate în sociologie;
- cercetător la Institutul National de Cercetări în Transporturi.

Domenii de interes:

- sociologia familiei.

Autor de articole stiințifice în revistele:

Psihologia, Sociologie Românească, Știință și tehnică etc.

Doi cercetători ai fenomenelor familiale – un psiholog cu experiență de psihoterapeut și un tânăr sociolog atent la schimbările de esență ale generației sale – abordează într-un efort complementar „criza familiei actuale", mutațiile ce s-au produs în relațiile dintre sexe.

Dincolo de aparențe și ipocrizii liniștitoare, se pătrunde în „culisele" psihologice ale noilor motivații, comportamente și așteptări, vis-a-vis de relația de parteneriat erotic și marital.

De la sublim la abject, dincolo de prejudecăți și standarde mediatizate, se dezvăluie universul actual al metamorfozelor rolurilor de sex, alternativele și mutațiile – uneori șocante – ale relațiilor dintre bărbat și femeie.

...Dragoste, sexualitate, căsătorie deschisă și pseudocăsătorie, coabitare și singurătate, experimente neofamiliale, opțiuni, motivații și confuzii, dilemele cuplului tânăr și prognoze pentru evoluția sa în lume dar și la noi... O realitate recentă care stârnește întrebări și explicații incitante dar nu mai puțin neliniștitoare pentru acest sfârșit de mileniu.

Cum, de ce și încotro se îndreaptă relațiile dintre sexe? Cartea încearcă să ofere răspunsuri...

Lei: 19.500
Editura Alternative, 1997
ISBN: 973-9216-25-0